

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“ თბილისი. 1967

ახალი
ქალი

გაბონ უნივერსიტეტი
კუნიკის
კვლევა

ფრანგულიდან თარგმნა
ბაჩანა ბრეზვანაძე

აბატი ერომ კუანიარი ანატოლ ფრანსის ერთ-ერთი ყველაზე 'თვალსაჩინო პერსონაჟია.

ეს უსახლკარო, უპოვარი, მუდამ მშიერი ვაგაბუნდი მკითხველს აოცებს თავისი თამამი, სკეპტიკური აზრებით და კეთილი სულით.

„აბატ კუანიარის აზრები“ მძაფრი მამხილებელი პამფლეტია მწერლის თანადროულ საფრანგეთზე, მის საზოგადოებრივ წყობაზე, მკაცრ კანონებზე, მართლმსაჯულებაზე.

წიგნი დაწერილია ფრანსისათვის დამახასიათებელი მახვილგონიერული სარკაზმით.

აბატი ჟერომ კუანიარი

ოქტავ შირბოს

ზედმეტად მიმაჩნია აღვწერო აქ აბატ ჟერომ კუანიარის ცხოვრება. ის იყო მკვერმეტყველების პროფესორი ბოვეს კოლეჯში, სეეზის ეპისკოპოსის ბიბლიოთეკარი, Sagiensis episcopi bibliothecarius solertissimus¹, როგორც ეპიტაფია გვაუწყებს მისი, უფრო გვიან სენტ-ინოსანის სასაფლაოს მწერალი და, ბოლოს, მცველი ასტარაკიანის, წიგნთსაცავთა ამ ჰემმარიტი დედოფლისა, რომლის დაკარგვა მარად სავალალო იქნება ჩვენთვის. აბატი დაიღუპა ლიონის გზაზე, ებრაელი კაბალისტის, მოზაიდის ხელით (Judæa manu nefandissima)², და შთამომავლობას დაუტოვა დაუმთავრებელ ნაშრომთა წყება და ხსოვნა გულთბილი, ინტიმური საუბრებისა. კუანიარის საოცარი სიცოცხლისა და ტრაგიკული აღსასრულის ყველა დეტალი გამოწვლილვით გადმოგვცა მისმა მოწაფემ ჟაკ მენეტრიემ, რომელსაც მეტსახელად ტურნებრომს³ ეძახდნენ, იმიტომ, რომ მედუქნის ვაჟი გახლდათ (მამამისს წმ. იაკობის ქუჩაზე ჰქონდა დუქანი). ეგ ტურნებროში პირდაპირ აღმერთებდა მას, ვისაც, ჩვეულებრივ, თავის კეთილ

მოძღვარს ეძახდა. „ესაა ყველაზე სრულქმნილი სული, რომელსაც ოდესმე უცხოვრიაო დედამიწაზე“ — ამბობდა იგი. დიდის უბრალოებითა და ერთგულებით დაწერა მან თავისი მოგონებანი აბატ კუანიარზე, რომელიც მის ქმნილებაში ისე ცოცხლდება, როგორც სოკრატე⁴ ქსენოფონტეს მემორაბილებში⁵.

სათუთად, სიფრთხილითა და სიზუსტით დაგვიხატა მან სიცოცხლით სავსე პორტრეტი, რომელშიაც ჩააქსოვა მთელი თავისი სიყვარული და ერთგულება. მისი ქმნილება ერაზმის⁶ ჰოლბეინისეულ⁷ პორტრეტებს გვაგონებს, რომლებიც ლუვრში, ბაზელის მუზეუმსა თუ ჰემპტონ-კორტშია დაცული და რომელთა სინატიფის ცქერით ვერასოდეს გაძღება თვალი. ერთის სიტყვით, მან დაგვიტოვა ჰემმარიტი შედევი.

რა თქმა უნდა, საოცარია, თავი რომ არ შეიწუხა თავისი თხზულების გამოსაქვეყნებლად, თუმცა, შეეძლო კია თვითონვე გამოეცა იგი, რადგან, ბოლოს, წიგნით მოვაქრე გახდა წმ. იაკობის ქუჩაზე, სადაც შეცვალა ბ-ნი ბლეზო, რომელსაც იქ გახსნილი ჰქონდა ღუქანი „წმიდა კატერინას ხატი“. შესაძლოა, შიშობდა, მიწყვი წიგნებით გარშემორტყმული, ვაითუ მხოლოდ რამდენიმე ფურცელი შეემატოო შავი საღებავით დათხიპნილ ქალაღდის იმ შემზარავ გროვას, აგრე ვაგლაზად რომ ლპება ბუკინისტთა ღუქნებში. ჩვენ ვიზიარებთ მის შიშს, როცა, სანაპიროზე მოხეტენი, ვხეღავთ იმ ორგროშიან დახლებს, საღაც მზე და წვიმა ნელ-ნელა ნთქავენ უკღღვებისთვის შექმნილ სტრიქონებს. როგორც ის გულისშემძვრელი თავისქაღები, რომელთაც ბოსიუე⁸ უგზავნიღა ტრაპის⁹ აბატს, რათა მათი ჰვრეტით თავი შეექცია მარტოსულს, ისე აქაც, ეს

უბადრუკი დახლები წერის ამაოებაზე დააფიქრებენ მწერალს, მე, ჩემდა თავად, ვბედავ იმის თქმას, რომ სამეფო ხიდსა და ახალ ხიდს შორის ხშირად მთელის სავსებით განმიცდია ეგ ამაოება. და, მე მგონია, აბატ კუანიარის შეგირდმა იმიტომ თქვა უარი თავისი თხზულების გამოქვეყნებაზე, რომ აგრე კეთილი მოძღვრის მიერ წვრთილს საღი წარმოდგენა ჰქონდა ლიტერატურულ დიდებაზე და ღირსებისამებრ აფასებდა მას, ე. ი. სრულიადაც არ აფასებდა. მას ესმოდა, რომ ის უხანოა, მსწრაფლწარმავალი, მიწყივ ცვლადი და მრავალი, თავისი არსით უმნიშვნელო და უბადრუკი გარემოებით განპირობებული. თანამედროვეთა უმეცრების, უსამართლობისა და უკეთურების მკვერეტელს არა ჰქონდა იმის იმედი, რომ მათი შთამომავალნი ერთის დაკვრით გახდებოდნენ ყოვლისმცოდნენი, სრულქმნილნი და სამართლიანნი. ის მხოლოდ იმას ვარაუდობდა, რომ მომავალი, რომლისთვისაც ასე უცხოა ყველა ჩვენი ცილი და დავა, სამართლიანობის ნაცვლად გულგრილობას მოგვაგებდა მხოლოდ. ჩვენ თითქმის ღრმად ვართ დარწმუნებულინი, რომ სუყველას — დიდსაც, მცირესაც, ის გაგვასწორებს არყოფნაში და დავიწყების ცივ საბურავს ჩამოგვაფარებს. მაგრამ, თუ ღმერთმა ინება და მოლოდინი არ გავვიმართლდა, თუ მომავალმა თაობებმა მაინც შეინახეს ჩვენთა სახელთა და საქმეთა ხსოვნა, ერთი რამ მაინც შეგვიძლია შეუმცდარად ვიწინასწარმეტყველოთ: ჩვენს ნააზრევს ისინი მხოლოდ იმ რიოში როშვისა და მახვილგონიერული ჩმახვის წყალობით თუ ჩასწვდებიან, რომელთა გარეშე გენიალური ქმნილება ვერ გაეხმიანება საუკუნეებს. შედეგრის უკვდავება განპირობებულია უბადრუკი ინტელექტუალური ავანტურე-

ბით, სადაც პედანტთა მაღალფარდოვანი ბოდვა აქეზებს და ფრთებს ასხამს დილეტანტთა კალამბურებს. და მე ვბედავ იმის მტკიცებას, რომ ამჟამად „ილიადისა“ თუ „ღვთაებრივი კომედიის“ არცერთი ლექსი არ გვესმის ისე, როგორც ესმოდა ის მათ შემოქმედთ. სიცოცხლე ნიშნავს სახეცვლილებას, და ჩვენი აზრების სიკვდილშემდგომი სიცოცხლეს ამავე კანონს ემორჩილება: ისინი არსებობას აგრძელებენ მხოლოდ იმას წყალობით, რომ მიწყვი იცვლებიან და სულ უფრო და უფრო შორდებიან თავიანთ პირველსახეს, რომლითაც ჩვენს სულში იშვნენ. ის, რითაც ჩვენ განვაცვიფრებთ მომავალს, სავსებით უცხო იქნება ჩვენთვის.

მაგრამ ეაკ ტურნებროში, რომლის მიამიტობა საყოველთაოდ ცნობილია, ალბათ, არც სვამდა ასეთ კითხვებს თავის წიგნთან დაკავშირებით. უსამართლობა იქნებოდა მის მიმართ, გვეთქვა, რომ აბატ კუანიარის მოწაფეს გადაჭარბებული წარმოდგენა ჰქონდა თავის თავზე.

მე მგონია, კარგად ვიცნობ მას. მე მიფიქრია მის წიგნზე. ყველაფერში, რასაც ის ამბობს, ან დუმილით უვლის გვერდს, გამოსჭვივის მისი სულის საოცარი უბრალოება. ხოლო თუ ის მაინც გრძნობდა თავისი ტალანტის ძალას, უთუოდ ისიც კარგად ესმოდა, რომ ყველაზე ნაკლებ სწორედ ტალანტს ინდობენ კაცნი. ცნობილ პიროვნებას ადვილად შეუძლობენ ხოლმე სულის სიმდაბლეს და ორგულობას, ურიგდებიან მის სიმხდალეს და ბოროტებას და არც მისი სიმდიდრე შურთ მაინცდამაინც, თუ ხედავენ, რომ ის დაუმსახურებლად მიეცა მას. ჩვეულებრივ, საშუალო ნიჭის კაცს ერთხმად აქებენ და აღიღებენ მისივე მსგავსნი, რომელნიც მას გარს ახვევიან და რომელნიც

თავის თავს ეთაყვანებოდა მასში. მისი დიდება არავის არ აღიზიანებს. ის, უმაღლეს, ბრბოს იღუმალ ეთნევა კიდევ. მაგრამ ტალანტში არის რაღაც გამომწვევი და თავხედური, რომელსაც ყრუ ზიზღით და ცილისწამებით ემსჭვალვიან კაცნი. და თუ ეს ტურნებროშმა შეგნებულად უარჰყო მწარე პატივი, თავისი მჭევრმეტყველებით გაელიზიანებინა ბრიყვთა და ავყითა ბრბო, ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, აღფრთოვანდეთ მისი კეთილგონიერებით და ვცნოთ მასში ღირსეული მოწაფე ბრძენი მოძღვრისა, რომელიც ასე კარგად სცნობდა ადამიანებს. მაგრამ, ასეა თუ ისე, ეს ტურნებროშის ხელნაწერი გამოუქვეყნებელი დარჩა და მივიწყებული ეგდო მთელი საუკუნის განმავლობაში. მე წილად მხვდა იშვიათი ბედნიერება, მიმეკვლია მისთვის ერთ ანტიკვართან მონპარნასის ბულვარზე. ამ ანტიკვარს თავის ჭუჭყიან ვიტრინაში ერთად გამოეფინა შრომანის ჯვრები, წმიდა ელენეს მედლები და ივლისის ორდენები¹⁰, ისე, რომ აზრადაც არ მოსვლია, შერიგების და დაზავების რა სევდიან გაკვეთილს გადასცემდა ადამიანებს. ეს ხელნაწერი ჩემი ზრუნვის და გულმოდგინების წყალობით 1893 წელს გამოქვეყნდა სათაურით: „ბატისფეხა დედოფლის დუქანი“ (I ტ. in-18 jcsus). ცნობისმოყვარე მკითხველი მასში მეტ სიახლეს ჰპოვებს, ვიდრე ძველი წიგნისგან შეიძლება მოელოდეს კაცი. მაგრამ ახლა ამ თხზულებასთან როდი გვაქვს საქმე.

გარნა თავისი თანმიმდევრული თხრობით ეს ტურნებროში მარტოდენ აბატ კუანიარის საქმეთა და მაქსიმათა გადმოცემას როდი დასჯერდა. მან შეკრიბა და აღადგინა თავისი მოძღვრის ბევრი სიტყვა და დიალოგი, რომელთაც ადგილი ვერ ჰპოვეს მემუარებში (სწორედ ასე უნდა იწოდებოდეს „ბატის-

ფეხა დედოფლის დუქანი“) და შეადგინა პატარა რვეული, რომელიც მის სხვა ქალაქებთან ერთად შემთხვევით ჩამივარდა ხელში.

სწორედ ამ რვეულს ვაქვეყნებ ახლა სათაურით „ბატონ ერომ კუანიარის აზრები“. ის დიდი სითბო და ინტერესი, რომლითაც მკითხველმა მიიღო ეს ტურნებროშის წინა თხზულება, მე ძალას მმატებს და მამხნეებს ამ დიალოგების გამოსაქვეყნებლად, რომლებშიც კვლავ მეღავენდება სეეზის ეპისკოპოსის ყოფილი ბიბლიოთეკარის ყოვლისშემწყნარებელი სიბრძნე და დიდსულოვანი სკეპტიციზმი, რითაც განირჩევიან მისი შეხედულებანი ადამიანზე, შეხედულებანი, სადაც ერთმანეთს ერწყმის ზიზღი და კეთილმოსურნეობა. მე არ შემიძლია პასუხი ვაგო იმ იდეებისთვის, რომელთაც მორალისა თუ პოლიტიკის სხვადასხვა საკითხებზე გამოთქვამს ეგ ფილოსოფოსი. მაგრამ, როგორც გამომცემელი, თავს მოვალედ ვრაცხ სათანადოდ განემართო და გავაშუქო ჩემი ავტორის აზრები. მისი თვითმყოფი, თავისუფალი სული დაუნდობლად ებრძოდა გაცვეთილ ჭეშმარიტებებს და არასდროს განუსჯელად არ შერთვია საერთო აზრს, ერთი გამონაკლისის, კათოლიკური სარწმუნეობის გარდა, — აქ ის ჭეშმარიტად ურყევი იყო. რაც შეეხება ყველა დანარჩენს, ის თამამად უსწორებდა თვალს საუკუნეს და განა მართო ესეც არ კმარა, რათა პატივის ღირსად ეცნოთ იგი? ჩვენ დიდად უნდა ვუმაღლოდეთ ცრურწმენებთან მებრძოლ მაღალ სულებს. მაგრამ უფრო ადვილია მათთვის ხოტბის შესხმა, ვიდრე მათი მიბაძვა. ცრურწმენანი განუწყვეტლივ იშლებიან და იცვლებიან, მიწყვიტ მოძრავ და მოფარფატე ღრუბელთა დარად. არის მათში რაღაც ზვიადი

(მაგრამ მხოლოდ მანამ, სანამ ზიზღს არ აღძრავენ ჩვენში) და იშვიათად მოიძებნება კაცი, რომელსაც ძვალ-რბილში არ ჰქონდეს გამჭდარი თავისი ეპოქის ცრურწმენანი და წარბშეუხრელად შეჰყურებდეს მას, რაც თვალს სჭრის და აბრმავებს ბრბოს. აბატი კუანიარი უბრალო და უპოვარი კაცი იყო, მაგრამ, ამასთან, თავისუფალიც, რაც, ჩემის აზრით, სავსებით საკმარისია, რათა ის ვინმე ბოსაჟესა თუ სხვა სახელგანთქმულ პიროვნებებზე მალა დაეაყენოთ, თავიანთ ხომლში რომ ბრწყინავენ ჩვევათა და რწმენათა ტრადიციული ჰომპით.

მაგრამ, თუ ვაღიარებთ, რომ აბატი კუანიარი ცხოვრობდა როგორც ბრბოის ცთომათაგან თავდახსნილი და თავისუფალი კაცი, რომელზეც არავითარი გავლენა არ ჰქონიათ ჩვენა ვნებებისა და შიშისგან შობილ მოჩვენებებს, ისიც უნდა ვცნოთ, რომ ეს მაღალი სული სრულიად თავისებური თვალთახედვით უყურებდა ბუნებას და ადამიანებს. და თუ მან ვერ შეძლო კაცთ მოხიბვლა და დატყვევება აზროვნების ფართო და მწყობრი სისტემით, მხოლოდ იმიტომ, რომ არ ეყო მოქნილობა, ან იქნებ სურვილი, უშუალოდ ამოეგოზა სოფიზმებით, როგორც ერთგვარი დულაბით, ჰეშმარიტების ფარალალა კედლები; რადგან მხოლოდ ასე აგებენ დიდ ფილოსოფიურ სისტემებს, რომლებიც დგანან და არ ირღვევიან მარტოდენ სოფისტიკის წყალობით. მას აკლდა სისტემის, ანდა, თუ გნებავთ, სიმეტრიული კომპონირების სული. ეს ნაკლი რომ არა, ის წარმოგვიდგებოდა თავისი ჰეშმარიტი სახით, წარმოგვიდგებოდა, როგორც ბრძენთა-ბრძენი მორალისტი, როგორც ეპიკურესა¹¹ და წმიდა ფრანჩესკო ასიზელის¹² ერთგვარი საოცარი ნაერთი.

ეს ორნი, ჩემის აზრით, ტანჯული კაცობრიობის უკეთესი მეგობრები არიან, რომელთაც ის ოდესმე შეჰყურია გზად თავის დაუსრულებელ ხეტიალში. ეპიკურემ ბედითი შიშისაგან იხსნა ჩვენი სულები და გვასწავლა როგორ შეგვეფარდებინა ბედნიერების იდეა ჩვენი უბადრუკი ბუნებისა და ჩვენი სუსტი ძალებისათვის. კეთილმა წმინდა ფრანჩესკომ კი, უფრო ნაზმა და სენსუალურმა, ნეტარებას გვაზიარა ინტიმური ზმანების გზით და პირადი მაგალითით გვიჩვენა, როგორ განგვეცადა სიხარული, ექსტაზირებული სიმარტოვის უფსკრულში დანთქმულთ. ორივე ჩვენდა სასიკეთოდ ილწვოდა ქვეყნად, ერთი იმით, რომ ამსხვრევდა ცრუ ილუზიებს, მეორე იმით, რომ ჰქმნიდა ილუზიებს, რომელთაგან არ ფხიზლდებიან.

მაგრამ ნურას გავაზვიადებთ. რა თქმა უნდა, ვერც თავისი ღვაწლით, ვერც თავისი აზრებით, აბატი კუანიარი ვერ შეედრება ბრძენთაგან ყველაზე თამამს და წმიდანთაგან ყველაზე ფიცხს. ის გვიჩენდა და გვიცხადებდა ჰუმანიტეტებს, მაგრამ არ შეეძლო გადაშვებულყო მათში, როგორც მორევეში. თავის ყველაზე გაბედულ გამოკვლევებშიც კი ის ინარჩუნებდა მშვიდად მოსეირნე კაცის აუმღვრევლობას. მან თავის თავზეც განავრცო ის ყოვლისმომცველი ზიზღი, რომელსაც უნერგავდნენ. კაცნი. აბატ კუანიარს აკლდა ის უძვირფასესი ილუზია, ძალას რომ აძლევდა ბეკონს¹³ და დეკარტეს¹⁴, რომელთაც არავინ არ სწამდათ, ეწამნათ საკუთარი თავი. მას აეკვებდა ჰუმანიტეტა, რომელსაც ატარებდა თავის თავში და დაუზოგავად ფანტავდა ირგვლივ თავისი სულის საუნჯეს. მისთვის უცხო იყო თვითრწმენა, რომელიც საერთოა ყველა იდეათმოქმედთათვის და რომლითაც ისინი უდიდეს გენიოსებზე მაღლა აყე-

ნებენ თავს. ეს ნაკლი მიუტევებელი ნაკლია, რადგან დიდება მიდის მხოლოდ მასთან, ვინც მას დაეძებს. აბატ კუანიარისთვის ეს იყო არა მარტო სისუსტე, არამედ არათანმიმდევრულობაც. რაკი მისი ფილოსოფიური შემართება და გამბედაობა უკიდურეს ზღვარს აღწევდა ხოლმე, მას მართებდა თავისი თავი უყოყმანოდ გამოეცხადებინა პირველ კაცად დედამიწაზე. მაგრამ ის გულუბრყვილო იყო და მისი ალაღმართალი სული სრულიად უმწეო აღმოჩნდა იმისთვის, რომ ყველაზე მალა დაეყენებინა თავი; ამან აუნაზღაურებელი ზარალი მიაყენა მას. მაგრამ, ვინ იცის, იქნებ სწორედ ამიტომაც მიყვარს იგი?

მე არ მაშინებს იმის მტკიცება, რომ აბატი კუანიარი, ფილოსოფოსი და ქრისტიანი, უებროდ აერთებს თავის თავში ეპიკურეიზმს, ტკივილების ჩვენის მალამოს, და კურთხეულ უბრალოებას, ჩვენი სიხარულის წყაროს.

ისიც საცნაურია, რომ მან არა მარტო მიიღო ღმერთის იდეა იმ სახით, როგორც ის მიაწოდა კათოლიკურმა სარწმუნოებამ, არამედ ცდილობდა კიდევ რაციონალური არგუმენტებით დაესაბუთებინა იგი. მას არასდროს მიუბაძავს იმ თვალთმაქცი დეისტების გაქნილი პრაქტიციზმისთვის, თავისი საჭიროების მიხედვით რომ აქცევენ ღმერთს მორალისტად, ფილანთროპად თუ უმანკო კრავად და მერე შეხმატკბილებულნი ეჭუჭყუკებთან აგრე ადაპტირებულს. ის ფამილიარული ურთიერთობა, რომელსაც ისინი ამყარებენ ღმერთთან, დიდ ავტორიტეტს ანიჭებს მათ ნაწერებს, თვითონ მათ კი სახელს უხვევს საზოგადოების თვალში. და ეგ ღმერთი, განგებიანი, ზომიერი, დარბაისელი, ფანატიზმისგან თავისუფალი და ზნესრული, მფარველობს მათ სათათბიროებში, სალონებსა თუ

აკადემიაში. აბატი კუანიარი არ უყურებდა წარუდინებელს, როგორც სარფის და სარგებლის წყაროს. გარნა, რაკი ესმოდა, რომ სამყაროს შეცნობა შეუძლებელია გონების კატეგორიების გარეშე, და რომ სამყაროს საცნაურად უნდა ვთვლიდეთ მაშინაც კი, როცა მისი უაზრობის დამტკიცებას ვისახავთ მიზნად, ის ყოვლის პირველმიზეზად მიიჩნედა რაციონალურ საწყისს, რომელსაც ღმერთს უწოდებდა, ხოლო ამ ცნებას თავის უსასრულო ტევადობას უნარჩუნებდა. რაც შეეხება ყველა დანარჩენს, ის აქ მთლიანად ეყრდნობოდა თეოლოგიას, რომელიც, როგორც ცნობილია, გამოწველილვით აანალიზებს მას, რასაც გონება ვერ წვდება ჩვენი.

თავის ეს მოზღუდვა, რომელმაც ზღვარი დაუსაზღვრა მის შემეცნებას, ბევრ რამეში წაადგა მას, რადგან, ვფიქრობ, სწორედ მისი წყალობით არ წამოვეგო იგი ამა თუ იმ მატერიალურ ფილოსოფიური სისტემის ანკესს და თავი დააღწია იმ წყეულ სათაგურს, რომელშიც მეყვსეულად ემწყვდევიან თავისუფლად მოაზროვნენი. ჩვენს ვრცელსა და ძველ დილეგში მან მარჯვედ მიაგნო არაერთ საძრომს, რომელთა წიად ის უქვრეტდა სამყაროს და უყვირდებოდა ბუნებას. მე არ ვიზიარებ მის რელიგიურ მრწამსს და მიმაჩნია, რომ ის ტყუედებოდა ისევე, როგორც, თავისდა სასიხარულოდ თუ სამწუხაროდ, საუკუნეთა მანძილზე ტყუედებოდა ადამიანთა ამდენი თაობა. მაგრამ, ჩემის აზრით, ძველი ცთომანი უფრო ადვილი ასატანნი არიან, ვიდრე ახალნი, და თუ ცთომა ჩვენი წერაა, ახალ ილუზიებს დახავსებულთ ვარჩევდი ისევ.

ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ მაინც ცხადია ჩვენთვის: ქრისტიანიზმისა და კათოლიციზმის დოგმატებს რომ აღიარებ-

და, აბატი კუანიარი არ ერიდებოდა მათგან სრულიად თავისებური დასკვნების გამოტანას. ორთოდოქსიის ფესვებზე მისი მაღალი სული ამოიზარდა ეპიკურეიზმისა და მორჩილების კეთილ ჰიბრიდად. ერთხელ უკვე ვთქვი: ის დაუნდობლად ებრძოდა ღამეულ მოჩვენებებს, ჩვენს ფუქსა და ამაო შიშს, ან, როგორც თვითონ ამბობდა, მთელ ამ გოთურ ეშმაკეულობას, ალქაჯთა ყოველდღიურ და ბანალურ შაბაშად რომ აქცევს პატიოსანი მოქალაქის ღეთისმოსავ ყოფას. ჩვენი დროის თეოლოგებმა ასეთი ბრალდება წაუყენეს მას: ბოროტად იყენებდა ხსნის იმედს და ამიტომ ხშირად ვარდებოდა უკიდურესობაში, რომელიც ადვირახსნილობას უახლოვდებოდაო. ამ ბრალდებას მე წავაწყდი ერთი ცნობილი ფილოსოფოსის სტატიაში¹. არ

---

¹ ბ-ნი ჟან ლაკოსტი 1893 წლის 20 მაისის „გაზეტ დე ფრანსში“ წერდა: „ბ-ნი აბატი ვერომ კუანიარი ღეთისმსახურია, ბრძენი, მორჩილი და ღრმადმორწმუნე. ვერ ვიტყვი, თითქოს მისი ქცევა ყოველთვის შეეფერებოდეს მის სასულიერო ხარისხს და ჩირქს არ სცებდეს მის სამღვდლო სამოსს... მაგრამ თუ ის ცთება და ეცემა, თუ ის ასე ადვილად ხდება ეშმაკის ლუქმა, ხსნის იმედს მაინც არ კარგავს არასდროს. მას სწამს, რომ უფლის მოწყალება დაიცავს ხელახალი დაცემისაგან და გაუხანის საუფველის კარს. და მისი აღსასრული ქეშმარიტად ქუის სასწავლი გაკვეთილია ჩვენთვის. ამრიგად, რწმენის მარცვალი ამშვენებს და ამკობს სიცოცხლეს, ხოლო კაცის სისუსტეს ქრისტიანული მორჩილება შვენის უთუოდ.

თუ აბატი კუანიარი წმიდანი არაა, ალბათ, საღვინებელს მაინც იმსახურებს; მაგრამ იმსახურებს მას დიდი ხნით და ძლივს დააღწია თავი ჯოჯოხეთს. რადგან მის გულწრფელ მორჩილებას თითქმის არასდროს შერევი სინანული. ის მეტისმეტად ენდობოდა უფლის წყალობას, მაგრამ თითოც არ გაუნძრევია, რათა დაემსახურებინა იგი. ამიტომ იყო ცოლვას ცოლვაზე რომ იკიდებდა. ამრიგად, რწმენამ ცუდი სამსახური გაუწია მას და კინალამ მწვალებელთა სექტაში ამოაყოფინა თავი, რადგან ტრიდენტის წმ. საეკლე-

გიცი, აბატი კუანიარი მართლა ასე ესვიდა თუ არა ღვთის-
მიერ მადლს და მოწყალებას. მაგრამ ერთი მაინც ცხადია: ეგ
მადლი მას ესმოდა მისი ფართო და ბუნებრივი აზრით, და ამი-
ტომ სამყარო მის თვალში უფრო ეპიკურეს ბალებს¹⁵ წააგავდა,
ვიდრე თეზაიდის უდაბნოს¹⁶. ის სეირნობდა მაგ ბალებში იმ
თამამი გულუბრყვილობით, რაც მისი ხასიათის არსებითი ნი-
შანია და საფუძველი მისი მოძღვრების. არასდროს ჯაცის სუ-
ლი არ ყოფილა ერთდროულად ასე თამამი და ასე მშვიდი, არც
ასე შეუბრძილებია თავისი ზიზღი თავისივე უწყინარობით. მისი
მორალი აერთიანებს კინიკოსი ფილოსოფოსების¹⁷ სილადეს
და წმიდა პორციუნკულის¹⁸ პირველ ბერ-მონაზონთა სათნო-
ებას. მას ეზიზღებოდა ადამიანები, მაგრამ სინაზით და სიყვა-
რულით. ის ცდილობდა ჩაეგონებია მათთვის, რომ თუ მათში
დიდია რამე, ესაა მხოლოდ ტანჯვის უნარი, და რომ, ამიტომ,
ისინი ვერას აღზრდიან თავის თავში უფრო კეთილს და უფრო
მშვენიერს, ვიდრე სიბრალულს და გულმოწყალებას. რადგან,
მხოლოდ ამო სურვილებისა და ტანჯვისთვის შობილთ, ისღა
დარჩენიათ, შეიმოსონ სათნოება, შემწყნარებელი და შვების
მომცემი. აქედან მან დაასკვნა, რომ ზვაობა უდიდესი ბორო-
ტების წყაროა და ერთადერთი დანაშაული ბუნების წინაშე.

როგორც ჩანს, ადამიანი უბედურია იმიტომ, რომ გადაჭარ-
ბებული წარმოდგენა აქვს თავის თავსა და თავის მსგავსზე. მას

სიო კრებამ თავისი მეექვსე სხდომის VI და IX კანონით შეაჩვენა ყველა,
ვინც ამტკიცებს, „ჯაცს არ ძალუძს თვითვე გაიმრუდოსო გზა თვისი“ და
ვინც იმდენად ენდობა რწმენას, რომ ჰგონია მარტო რწმენაც მიხსნისო
„ჩემი სუსტი ნების გარეშე“. სწორედ ამიტომ, ღვთიური მადლი, რომელიც
აბატი კუანიარსაც გადაეფინა, ქვეშაირიტად საოცარია და სასწაულებრივი“.

რომ ამპარტავნობა არ აბრმავებდეს და მართებულად აფასებდეს კაცის ბუნებას, უფრო კეთილი იქნებოდა როგორც სხვების, ისე თავისი თავის მიმართაც. სწორედ კეთილმოსურნობა აქეზებდა აბატ კუანიარს დაემცირებინა თავისი მოყვასნი, დაემცირებინა მათი გრძნობები, მათი ცოდნა, მათი ფილოსოფია, მათი დაწესებულებანი. ის ცდილობდა ეჩვენებინა კაცთათვის, რომ მათ ყეყეჩ ბუნებას არა აუგია რა ისეთი, რაზეც იერიშის მიტანა ისეთივე სისულელე არ იქნებოდა, როგორც მისი დაცვა, და რომ, თუ ისინი შეიცნობდნენ მათი ყველაზე დიდი ქმნილებების, ვთქვათ, კანონთა თუ სახელმწიფოთა, უხამსობას და უხანობას, ალბათ, აღარც იომებდნენ ერთმანეთს შორის, ანდა, თუ იომებდნენ, მხოლოდ თავშესაქცევად, როგორც ბავშვები, ზღვის პირას ქვიშის ციხე-კოშკებს რომ აშენებენ ომობანას თამაშის მიზნით.

ამიტომ არ უნდა განგვაცვიფროს, არც აღგვაშფოთოს იმან, რომ აბატი კუანიარი ყოველნაირად ცდილობდა დაემდაბლებინა ის იდეები, რომელთა დახმარებით კაცი დიდების და სახელის მოხვეჭას ცდილობს თავისი სიმშვიდის საზიანოდ. კანონთა სიღიადეს არასდროს შეუძრავს მისი ნათელმხილველი სული და ის წუხდა, ბეჩავმა ადამიანებმა სულ ამაოდ რომ იღვეს კისრად ამდენი ფუჭი ვალდებულება, რომელთა აზრი და წარმომავლობა მეტწილად სრული წყვედიადითაა მოცული. ყველა პრინციპი მისთვის თანაბრად სადავო და საკამათო იყო უკლებლივ. აქედან გამომდინარე, ის მივიდა იმ აზრამდე, რომ მოქალაქენი მიტომ დაღავენ მოყვასთა თვისთა ასეთ სიმრავლეს სირცხვილით და ცილისწამებით, რათა თავი დაუპირისპირონ მათ და საკუთარის კეთილზნეობით დატკბნენ. ამიტომ,

მას ავთა საზოგადოება უფრო ხიბლავდა, ვიდრე კეთილთა, მისი მაგალითისამებრ, ვინც იყოფოდა შეზვერთა და მეძავთა შორის¹⁹. აქ აღარას ვიტყვი მის ღვაწლზე; მასზე უკვე ითქვა „ბატისფეხა დედოფლის დუქანში“. მე მიზნად არ დამისახავს, გამერკვია, როგორც ამბობდნენ მაღამ დე მუშისთვის, იყო თუ არა ის უფრო დიდი, ვიდრე მისი სიცოცხლე. ჩვენი თავი მთლიანად ჩვენ როდი გვეკუთვნის და ჩვენს ქცევასაც ჩვენზე მეტად ხშირად შემთხვევა განაპირობებს. ბევრ რამეს ჩვენ გვკარნახობს გარემოება და ყოველთვის როდი ვიმსახურებთ მას, რაც ჩვენდა უნებურად გვეძლევა ხოლმე. ჩვენი მოუხელთებელი აზრი, აი, თუ გნებავთ, მთელი ჩვენი ავლადიდება. აქედან — ჩვენთა მსჯელობათა ამოება. და მაინც, მე სიამოვნებით აღვნიშნავ, რომ ყველა დიდსულოვან კაცს უყვარდა ბ-ნი აბატი კუანიარი და უხაროდა მასთან ყოფნა. მართლაც, უნდა ფარისეველი იყო, რომ უფლის კეთილი ქმნილება არა სცნო მასში. ახლა, რაკი ეს ითქვა, საჩქაროდ მივუბრუნდები მის მოძღვრებას, რადგან მხოლოდ ეს გვაინტერესებს აქ.

ის, რაც ყველაზე მეტად აკლდა აბატ კუანიარს, გახლდათ თავყანისცემის გრძნობა. ბუნებამ მას არ უბოძა ეგ საბოძეარი, თვითონ კი თითოც არ გაუძრავს მის შესაძენად. ის შიშობდა, ერთს რომ განვადიდებ, ვაითუ მეორე დავამციროო ამით, და მისი ყოვლისმომცველი ლმობიერება სწორად ეფინებოდა ქედმოდრეკილთაც და მზვობართაც. მართალია, მეტის მზრუნველობით ის მსხვერპლთ ევლებოდა თავს, მაგრამ ჯალათნიც მეტისმეტად საბრალონი ჩანდნენ მის თვალში, რათა ზიზღით შემსჭვავლოდა მათ. აბატს არ სურდა მათთვის ბო-

როტი, მას, უბრალოდ, ებრალებოდა ისინი, ებრალებოდა, იმიტომ რომ ავნი იყვნენ და ავისმოქმედნი.

მას არ სწამდა, რომ სასჯელს, კანონიერს, გინა თვითნებურს, შეეძლო სხვა ნაყოფის გამოღება, გარდა ბოროტის მომრავლებისა ისეც ბოროტით სავსე სოფელში. მას სძულდა როგორც პირადი შურისძიებით ნაკარნახევი ვერაგული გამოხდომანი, ისე კანონთა ზვიადი სისატიკე, და თუ მაინც იღიმებოდა ხოლმე, როცა გვერდით ჩაუვლიდნენ პოლიციელები, ეს იყო მხოლოდ სისხლისა და ხორცის ეჭო და თანდაყოლილი სიხალისე, სხვა არაფერი.

ამრიგად, მას სავსებით მარტივი და ნათელი წარმოდგენა ჰქონდა ბოროტებაზე. ის მას მთლიანად მიაწერდა კაცის ბუნებას და ორგანიზმის ბუნებრივ მიდრეკილებებს, ისე რომ აღარ ართულებდა თავის წარმოდგენას ათასგვარი ცრურწმენით, რომელიც ხელოვნურ სიმტკიცეს იძენს კანონთა კოდექსებში. მე უკვე ვთქვი, რომ მას არ შეუქმნია არავითარი სისტემა, რადგან ნაკლებად სჩვეოდა სიძნელეთა გადაჭრა სოფიზმების საშუალებით. პირველ სიძნელეს კი, როგორც ჩანს, ის წააწყდა მაშინ, როცა დაფიქრდა, რა გზით შეიძლებოდა ბედნიერების, ან, თუნდაც, მხოლოდ მშვიდობის დამკვიდრება დედამიწაზე. მას სწამდა, რომ კაცი მხეცია ბუნებით. იმიტომ კაცთა საზოგადოების მთელ სიბილწეს იმითი ხსნიდა, რომ ისინი თავისი მიდრეკილებების მიხედვით ჰქმნიან მას. აქედან გამომდინარე, ის ფრიად უიმედოდ უყურებდა კაცის მიქცევას ბუნებისაკენ, და ვეჭვ, იმედით შეეცვალა უიმედობა, უფრო დიდხანსაც რომ ეცოცხლა და „ემილის“²⁰ წაკითხვა მოესწრო. აბატი მოკვდა მაშინ, როცა ჟან-ჟაკს ჯერ კიდევ არ შეეძრა ჩვე-

ნი პლანეტა უყალბეს ლოგიკასთან შერწყმული უქვეშმარტესი გრძნობელობის მქვერმეტყველებით. „ემილის“ ავტორი მაშინ ჭერ კიდევ პატარა მაწანწალა იყო და ლიონის უკაცრიელ ბაღში, თავისდა საუბედუროდ, აბატ კუანიარს კი არა, სულ სხვა აბატებს აწყდებოდა ხოლმე. დასანანი კია, შემთხვევამ ერთად რომ არ შეჰყარა ბ-ნი ჟერომ კუანიარი, რომელიც ასე კარგად სცნობდა ადამიანებს და მადამ ვარანსის²¹ ნორჩი ჰეგობარი. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს იქნებოდა მხოლოდ კურიოზული სცენა, თავშესაქცევი რომანტიული სურათი. ჟან-ჟაკს, ალბათ, არაფრად ეჭაშნიკებოდა ჩვენი ფილოსოფოსის სექტიკური სიბრძნე. ძნელია წარმოიდგინო რუსოს ფილოსოფიისგან უფრო მეტად განსხვავებული რამ, ვიდრე აბატ კუანიარის ფილოსოფია. ეს უკანასკნელი მთლიანად გამსკვალულია თბილი ჰუმორით, შემწყნარებელია, მარტივი და, ჩვენი ბუნების უმტკიცობაზე დაფუძნებული, მტკიცე საძირკველს ეყრდნობა მაინც. რუსოს ფილოსოფიას კი აკლია კურთხეული ეჭვი და მსუბუქი ღიმილი. და რაკი ვითომცდა კაცი-სგან განუყოფელი ბუნებრივი სიკეთის მოჩვენებითს საძირკველს ემყარება, ფრიად უხერხულ მდგომარეობაში ვარდება ხოლმე, თუმცა თვითონ ვერც კი გრძნობს რაოდენ სასაცილოა ეს. ესაა მათი მოძღვრება, ვისაც თავის სიცოცხლეში ერთხელაც არ გაუცინია. მისი დაბნეულობა ცუდ განწყობაში პოულობს გამონათულებას. მას მადლიც აკლია. ამას კიდევ შეურთგდებოდა კაცი, მაგრამ ის უკან, მაიმუნისკენ ეწევა ადამიანს და სრულიად უსაფუძვლოდ ენთება, როცა ხედავს, რომ მაიმუნისთვის სათნოება უცხო ხილია. აქ ის უკვე უაზროა და დაუნდობელი. და ეს ცხადი გახდა ყველასთვის, როცა სახელმ-

წიფო მოღვაწეებს მოეპრიანათ რესპუბლიკათაგან უკეთესი რესპუბლიკისთვის მიეყენებინათ „საზოგადოებრივი ხელშეკრულება“²².

რობესპიერი²³ თაყვანს სცემდა რუსოს ხსოვნას. აბატ კუანიარს, ალბათ, ავ კაცად მიიჩნევდა იგი. ამას არც აღვნიშნავდი აქ, რობესპიერი რომ ურჩხული ყოფილიყო. მაგრამ ის დიდი გონების კაცი იყო და, მაშასადამე, ურჩხულისაც არა ეცხო რა. საუბედუროდ, რობესპიერი ოპტიმისტი იყო და სათნოება სწამდა. ამ ტემპერამენტის სახელმწიფო მოღვაწეებს კი შესაძლებელთაგან უდიდესი ბოროტება მოაქვთ კაცთათვის. ის, ვინც კაცთა ბელადობას კისრულობს, არასოდეს არ უნდა ივიწყებდეს იმას, რომ ისინი ბილწი მაიმუნები არიან მხოლოდ და მხოლოდ. რადგან მხოლოდ ამ პირობით შეიძლება იყო ჰუმანური და კეთილი პოლიტიკოსი. რევოლუციის სიშლეგე სწორედ იმაში გამოიხატა, რომ მან სათნოების დამკვიდრება მოინდომა დედამიწაზე. ხოლო როცა მიზნად ისახავენ კეთილ, ბრძენ, თავისუფალ, თავდაპირილ და დიდსულოვან არსებებად აქციონ კაცნი, გარდუვალად ამთავრებენ იმით, რომ ყველას მუსრის გავლებას უპირებენ უკლებლივ. რობესპიერს სწამდა სათნოება და ნერგავდა ტერორს. მარატს²⁴ სწამდა სამართლიანობა და მოითხოვდა ორასიათას თავს. XVIII საუკუნის მოაზროვნეთა შორის აბატი კუანიარი, შესაძლოა, ერთადერთია, რომლის პრინციპები ძირფესვიანად განსხვავდება რევოლუციის პრინციპებისაგან. ის, ალბათ, „ადამიანის უფლებათა დეკლარაციის“²⁵ არცერთ ბჭკარს არ მოაწერდა ხელს იმ მკვეთრად გამოხატული და არაბუნებრივი დისკრიმინაციის გამო, რომელსაც ეგ დეკლარაცია წითელი ხაზივით ავლებს ადამიანს და გორილას შორის.

გასულ კვირას ერთი ჩემი მეგობარი ანარქისტი მეწვია, რომელიც პატივს მღებს და თავისი მეგობრობის ღირსად მცნობს, მე კი მიყვარს იგი, იმიტომ რომ, ვიდრე მისთვის სახელმწიფოს მმართველობა არ მიუნდვიათ, შეინარჩუნა მომხიბვლელი მიამიტობა. ის ყველაფერს მხოლოდ იმიტომ უპირებს აფეთქებას, რომ ბუნებით ქველ და კეთილ არსებებად წარმოუდგენია კაცნი. მას ჰგონია, საკუთრებისა და კანონთა ტყვეობისგან თუ დაიხსნის ადამიანებს, ისინი მყისვე ჩამოირეცხენ მათს ეგომიზმს და ბიწიერებას. ყველაზე ველურ სისასტიკემდე ის მიიყვანა ყველაზე რბილმა და თბილმა ოპტიმიზმმა. მთელი მისი უბედურება და დანაშაული იმაშია, რომ მიწყვიტ სამზარეულოში ტრიალისთვის განწირული, პატრონია ქეშმარიტად არაამქვეყნიური სულისა, რომელიც პირდაპირ ოქროს ხანისთვის არის შექმნილი. ესაა პატარა ყან-ყაკი, მეტად უბრალო და პატიოსანი, რომელსაც ვერ შეაკრთობდა ვერც მაღამ უღეტოს ხილვა, ვერც მარშალ ლუქსემბურგელის²⁶ გასხვებილი თავაზიანობა. სულის სიწმინდე ჩემს მეგობარს ნებას არ რთავს უღალატოს თავის ლოგიკას და პირდაპირ შემზარავს ხდის მას. ის მინისტრზე უკეთ აზროვნებს, მაგრამ გამოდის ყოვლად უაზრო წინამძღვრებიდან. მას არა სწამს პირველი ცოდვა, თუმცა ამ მტკიცე და ურყევ დოგმაზე კაცს შეეძლო დაეშენებინა ყველაფერი, რაც კი მოეპრიანებოდა.

რა იქნებოდა, ჩემს კაბინეტში შეხვედროდით მას, ბატონო აბატო კუანიარ, რათა ამ ანარქისტული დოქტრინის მთელი სიყალბე გეჩვენებინათ მისთვის?! მაგ კეთილშობილ უტოპისტს თქვენ ცივილიზაციის სიკეთესა თუ სახელმწიფოს ინტერესებზე როდი დაუწყებდით დავას: სხვას ვის ესმოდა თქვენსავით

ნათლად, რომ ყველაფერი ეს სისულელეა, და რომ უხამსობაა უპოვართ უმასპინძლო ამ სისულელით; თქვენ იცოდით, რომ საზოგადოებრივი წყობილება სხვა არა არის რა, თუ არა ორგანიზებული ძალადობა, და რომ კაცთაგან თვითეულს ძალუძს თავად განსაჯოს, რა ყრია მასში. არა, თქვენ მას დაუხატავდით იმ ბუნებრივი წყობილების ჭეშმარიტ და შემზარავ სურათს, რომლის აღდგენასაც ცდილობს; თქვენ უჩვენებდით მას იმ იდილიაში, რომელზეც ოცნებობს, ტრაგიკულ და სისხლიან შინააშლილობათა ურიცხვ სიმრავლეს, ხოლო მიხნეტარ ანარქიაში — უსაზარლესი ტირანიის საწყისს და თესლს.

აქედან გამომდინარე, მე ვეცდები მეტის სიზუსტით ჩამოვაყალიბო ბ-ნ აბატი კუანიარის აზრები მთავრობათა და ხალხთა შესახებ; რომელთაც ის გამოსთქვამდა სამიკიტნოში „ჩვილი ბახუსი“. აბატი არაფრად აგდებდა არც სახალხო ყრილობებს, არც უზენაეს ხელისუფალთ. ის ეკვისა და ცილობის საგნად ხდიდა თვით წმინდა მირონცხების მადლს, — მის დროს სახელმწიფოს ისეთსავე დიდ პრინციპს, როგორიცაა ჩვენს ეპოქაში საყოველთაო საარჩევნო უფლება. ეს უპატივცემლობა, რომელიც მაშინ, ალბათ, აღაშფოთებდა ყოველ ჭეშმარიტ ფრანგს, დღეს უკვე აღარ გვეჩვენება დიდ მკრეხელობად. მაგრამ ცუდად გავუგებდით ჩვენს ფილოსოფოსს, თუ მის თამამ კრიტიკას ავხსნიდით მხოლოდ ძველი წეს-წყობილების უკეთურობითა და უსამართლობით. ბ-ნი აბატი კუანიარი მაინცდამაინც დიდ განსხვავებას ვერ ხედავდა ე. წ. აბსოლუტურ მონარქიასა და დემოკრატიას შორის, და ჩვენ სრული უფლება გვაქვს ვივარაუდოთ: ჩვენს დრომდე რომ მოედწია,

მისი მაღალი სული უწინდებურად გულისწყრომით იქნებოდა საესე.

რაკი ის ყოველთვის საწყისებამდე დადიოდა, უეჭველად გამოააშკარავებდა ჩვენი პრინციპების ამაოებას. ამის თქმის უფლებას მე მაძლევს ერთი მისი გამონათქვამი, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია. „დემოკრატიის დროს, — ამბობდა ბ-ნი აბატი კუანიარი, — ხალხი თავისსავე ნებას ემორჩილება, ეს კი მძიმე მონობაა ფრიად. მართლაც, საკუთარი ნება ხალხისთვის არანაკლებ მტრულია ხოლმე, ვიდრე მტარვალის ნება. რადგან საერთო ნება ნაკლებად ჰგვის, ან სრულიადაც არა ჰგვის ინდივიდში, მაშინ როდესაც მისი კირთება მთელის სიმძიმით განიცდება თვითეული ჩვენგანის მიერ. ხოლო საყოველთაო საარჩევნო უფლება ისეთივე სატყუარია ხეპრეთათვის, როგორც ის მტრედი, ზეთისხილის რტო რომ მოიტანა ნისკარტით. დემოკრატია, ისევე როგორც მონარქია, მხოლოდ ფიქციებს ემყარება და ათასგვარ ხრიკს მიმართავს, რათა, ავად თუ კარგად, გაიტანოს თავი. მთავარია, როგორმე არწმუნებინო ხალხს ეგ ფიქცია და ფონს გახვიდე შენი ხრიკებით“.

ეს მაქსიმა გვარწმუნებს, რომ ის ჩვენს დროშიც შეინარჩუნებდა აზროვნების სილაღესა და სითამამეს, რითაც ასე შეიმკო სული მეფეთა ხანაში. მაგრამ რევოლუციონერი არასდროს არ იქნებოდა მაინც. ამისთვის საჭიროა ილუზიები, რომლებიც მას არ გააჩნდა, და მთავრობათა დამხობას მხოლოდ იმ ბრმა და ყრუ, ნელი და წინააღმდეგობელი ძალების მისიად თვლიდა, აგრე დაჟინებით რომ ჰგვიან ყოველს პირისაგან ვიწისა.

მას მიაჩნდა, რომ ერთი და იგივე ხალხი ერთსა და იმავე

დროს მმართველობის ერთ წესს უნდა დაქვემდებარებოდა მხოლოდ, ვინაიდან, ერები ორგანიზმები არიან და მათს ფუნქციებს მთლიანად განაპირობებენ ასოთა სტრუქტურა და ორგანოთა მდგომარეობა, ე. ი. ქვეყანა და მისი მოსახლეობა, და არა მთავრობანი, რომელთაც ისე არგებენ ხალხებს, როგორც ტანსაცმელს — კაცს.

„უბედურება ისაა, — დასძენდა იგი, — რომ ხალხებს იგივე დღე ადგათ, რაც ბაზრობებზე — არლეკინებს და ქილებს ²⁷. მათი სამოსი, ჩვეულებრივ, ან მეტისმეტად განიერია, ან მეტისმეტად ვიწრო, მოუხერხებელი, სასაცილო, ჩრჩილით დაქმული, დალაქავებული და მკბენარით სავსე. მიუხედავად ამისა, მაინც შეიძლება მისი წესრიგში მოყვანა, თუ ფრთხილად დაბერტყავ, ამოკემსავ და მაკრატელსაც გაჰკრავ აქა-იქ; ეს უფრო იაფი ჯდება, ვიდრე სხვა, ასეთივე კონკების ყიდვა, მაგრამ მის ტარებას აზრი აღარა აქვს და უნდა გადააგდო კიდევ, როცა სხეული ფორმას იცვლის ასაკთან ერთად“.

აქედან ჩანს, რომ ბ-ნი აბატი კუანიარი კარგად უთავსებდა ერთმანეთს პროგესს და წესრიგს და, არსებითად, არც სხვაზე ნაკლები მოქალაქე იყო. მას არასდროს აუმბოხებია ვინმე, რადგან არჩევდა არსებულ რეჟიმს ნელნელა თვითვე მოექამა თავისი თავი, ვიდრე ერთბაშად ქცეულიყო ნამსხვრევებად სოციალური კატაკლიზმებით. ის გამუდმებით უნერგავდა თავის შეგირდებს, რომ ყველაზე მკაცრი კანონებიც კი სასწაულებრივად რბილდებიან მოქმედებისას, და რომ უმჯობესია მიენდო მრავალმოწყალე დროს, ვიდრე კაცთა გულმოწყალებას. რაც შეეხება უშტი და უშქარი კანონის ერთის მოქნევით თავიდან მოშორების შესაძლებლობას, მას არც იმედი ჰქონდა

ამის და არც სურვილი, რადგან ნაკლებად ენდობოდა სახელ-
დახელოდ შეკოწიწებული კანონმდებლობის ქველმოქმედე-
ბას. ეაკ ტურნებროში ეტყოდა ხოლმე: ხომ შეიძლება მოხ-
დეს ისე, რომ თქვენმა კრიტიკულმა ფილოსოფიამ ძირი გამო-
უთხაროს სახელმწიფო წეს-წყობილებას, რომელსაც თვითონ-
ვე აუცილებლად თვლით და, ამრიგად, შემუხსროს ის, რისა
შენარჩუნებაც ეგზომ საჭიროაო.

— ვერ გამიგია, — კითხულობდა ერთგული მოწაფე, — ო,
მოდღვართაგან უკეთესო მოძღვარო ჩემო, რატომღა უნდა ვაქ-
ციოთ მტვრად სამართლის, მართლმსაჯულების, კანონთა და,
საერთოდ, ყველა სამხედრო თუ სამოქალაქო დაწესებულე-
ბათა საფუძვლები, თუკი თვითონვე აღიარებთ, რომ საჭიროა
სამართალიც, მართლმსაჯულებაც, არმიაც, დაწესებულებანიც
და წესრიგის მცველნიც?

— შვილო ჩემო, — მიუგებდა ბ-ნი აბატი კუანიარი, —
ყოველი ნაბიჯის გადადგმაზე მე ვხედავდი, რომ კაცთა უბე-
ღურებანი მათი ცრურწმენებისაგან წარმოსდგებიან, ისევე
როგორც ობობები და მორიელები სარდაფთა წყვედიადიდან და
მტილთა სინესტიდან მოძვრებიან მხოლოდ. ურიგო როდი იქ-
ნებოდა ჯაგრისი ან ცოცხი მიგვეს-მოგვესვა მიბნელებული
კუთხეების სიბრმავისათვის, არც ის გვაწყენდა, თონის პირი
გამოგვეკრა სარდაფებისა თუ ბალების კუთხეებისათვის, რათა
დაგვეფრთხო უწმინდური და დაგვეჩქარებინა მისი დანგრევა,
რაც უჩვენოდაც დაინგრეოდა მალე.

— სიამოვნებით დაგიკრავდით ამაზე კვერს, — ამბობდა
უწყინარი ტურნებროში, — მაგრამ როცა თქვენ შემუხსრავთ.

ყველა პრინციპს, მოძღვარო ჩემო, რაღა დარჩება მათ ნაცვლად მაშინ?

რაზეც ასე პასუხობდა მოძღვარი:

— როცა ყველა ყალბი პრინციპი დაიმსხვრევა, დარჩება საზოგადოება, რადგან ის დაფუძნებულია აუცილებლობაზე, რომლის კანონები, უფრო ძველნი, ვიდრე სატურნი, მას მერეც იკანონებენ, რაც პრომეთე ტახტიდან გადმოაყუდებს იუპიტერს.

ამ საუბრის შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. პრომეთემ ბევრჯერ დაამხო იუპიტერი, და ბრძენის წინასწარმეტყველება ისეთი საოცარი სიზუსტით მართლდებოდა მუდამ, რომ ახლა ეჭვობენ კიდევ, ბებერი იუპიტერი ხომ არ ზისო ტახტზე კვლავინდებურად, — ახალი რეჟიმი ისე ჰგავს ძველს, ზოგიერთი კი სულაც უარყოფს ტიტანის მოსვლას. მის მკერდზე, ამბობენ ისინი, არ ჩანს კვალი იმ ჭრილობისა, რომელიც მას მიაყენა უსამართლობის არწივმა, გულს რომ უფლეთდა ბასრი ნისკარტით, და რომლიდანაც სისხლი უნდა ჟონავდეს მიწყივ. მისთვის უცხოა ტკივილები და განდევნის შავი სიმწარე. ეს არაა მაშვრალი ღმერთი, რომელიც ჩვენ აღგვითქვეს და რომელსაც ასე ველოდით. ეს ისევ ის ღიპიანი იუპიტერია, მისი ძველი და სასაცილო ოლიმპიდან. როდისღა ვიხილავთ მას, კაცობრიობის ჭეშმარიტ მხსნელს, ცეცხლის მომცემს, ჭერ კიდევ კლდეზე მიჯაჭვულ ტიტანს? ყრუ გუგუნი მოდის მთებიდან, — ეს უსამართლობის კლდის მკერდზე თავის დაფლეთილ მხრებს ისწორებს იგი, და შორეთიდან ჩვენამდე აღწევს მისი მხურვალე სუნთქვა.

რაკი საქმეთაგან შორს ეჭირა თავი, აბატი კუანიარი, ჩვეუ-

ლებრივ, განყენებული აზროვნებისკენ იხრებოდა და ხშირად მიმართავდა განზოგადოებებს. სულის ეს მიდრეკილება, რომელმაც, ალბათ, დიდად ავნო მას თანამედროვეთა თვალში, ახლა, საუკუნენახევრის შემდეგ, გარკვეულ ღირებულებასა და უექველ სარგებლიანობას ანიჭებს მის აზრებს. მათის შექმნებით ჩვენ შეგვიძლია უკეთ ჩავუვირდეთ ჩვენს ჩვეულებებს და სწრაფად ამოვიცნოთ ავი, რომელიც ჩვენში ჰგვის.

უსამართლობა, სიბრიყვე, და სისასტიკე არავის აღარ ანცვიფრებენ, როცა საყოველთაო კუთვნილებად იქცევიან. ჩვენ ვხედავთ ჩვენი წინაპრების ყველა ამ ბიწს, მაგრამ ვერ ვხედავთ ჩვენსას. და რაკი წარსულში ერთ ეპოქასაც ვერ ვპოვებთ ისეთს, რომელშიც კაცი ბრიყვი, უსამართლო და დაუნდობელი არსების სახით არ წარმოგვიდგებოდა ჩვენ, ქეშმარიტად სასწაულის მოწმენი ვიქნებოდით, ჩვენს საუკუნეს, როგორც ბედნიერ გამონაკლისს, ერთბაშად რომ ჩამოერეცხა თავიდან მთელი გულმხეცობა, ვერაგობა და სისასტიკე. და თუ იმ კერპებს არ ვგავდეთ, რომელთა თვალნი ვერ ხედვენ და სასმენელნი ვერ ისმენენ, ბ-ნ აბატ კუანიარის აზრები უთუოდ დაგვეხმარებოდნენ ჩაგვეხედა ჩვენსავ სინდისში. ერთი ბეწო კეთილი ნება, ერთი ბეწო უანგარობა, და ჩვენ სწრაფად დავრწმუნდებოდით, რომ ჩვენი კანონთა კოდექსები ჭერ კიდეე უსამართლობის თავშესაფრებს წარმოადგენენ, რომ ჩვენს ზნეჩვევებში სათუთად ვინახავთ მემკვიდრეობით გადმოცემულ სისასტიკეს, სიხარბეს და ამპარტავნობას, რომ პატივს ვცემთ მხოლოდ სიმდიდრეს და არაფრად არ ვაგდებთ შრომას. მაშინ საგანთა ჩვენი წესრიგი წარმოგვიდგებოდა მისი ქეშმარიტი სახით, წარმოგვიდებოდა როგორც უხანო და უბადრუკი

წესრიგი, რომელიც, კაცთა სამართლის საზიანოდ, უხეშად არღვევს ბუნებრივ სამართლიანობას და რომელსაც უკვე უჩნდება ბზარი. ჩვენი მორკმულნი ისეთივე უცნობონი გვეჩვენებოდნენ, როგორც ის ცოფის ქია, რომელიც განაგრძობს მწვანე ფოთლების განადგურებას, მაშინ როცა მის სხეულში შემძვერალი სკარაბეუსი ნელნელა ნთქავს მისსავე შიგანს. ველარ მიგვაძინებდა მაშინ ჩვენი სახელმწიფო მოღვაწეების ბრტყელ-ბრტყელი და ყალბი ლაყბობა და, ბოლოსდაბოლოს, ეშველებოდა ჩვენს საბრალო ეკონომისტებსაც, ცხარე კამათში რომ არკვევენ იმ სახლის გასაწყობი ავეჯის ფასს, რომელსაც ცეცხლი ედება უკვე. აბატ კუანიარის სიტყვებში გამოსკვივის ქეშმარიტად წინასწარმეტყველური ზიზლი რევოლუციის იმ დიდ პრინციპთა და იმ დემოკრატიულ უფლებათა მიმართ, რომელთა სახელითაც ასი წლის მანძილზე ათასგვარი ძალადობით და უზურპაციით ჩვენ ვქმნიდით ამბოხებებით შობილ მთავრობათა უთავბოლო წყებას და, თანაც, ყოველგვარი ირონიის გარეშე ვგმობდით ამბოხებებს. ჩვენ რომ ოდნავი დაცინვით მაინც შეგვეხედა მთელი ამ სისულელისთვის, რომელიც ზვიადი ჩანდა და სისხლიანი კი იყო ხშირად, ჩვენ რომ შეგვეგნო, რაოდენ მსგავს შედეგებამდე, მახინჯსა თუ სასაცილო შედეგებამდე, მივყავართ როგორც ძველ, ისე ახალ ცრურწმენებს, ჩვენ რომ კეთილმოწყალე სკეპტიციზმით განგვესაჯა ერთიმეორე, მსოფლიოს უმშვენიერეს ქვეყანაში ალბათ იკლებდა განხეთქილებათა რიცხვი და ბ-ნი აბატი კუანიარიც თავის ღირსეულ წვლილს შეიტანდა საყოველთაო კეთილდღეობის დამკვიდრების საქმეში.

ბატონ
ჟერომ
კუანიარის
აზრები

I

მ ი ნ ი ს ტ რ ე ბ ი

ერთხელ, ნასადილევს, ბ-ნი აბატი ჟერომ კუანიარი, ჩვეულებისამებრ, შევიდა წიგნით მოვაჭრის, ბ-ნ ბლეზოს დუქანში — „წმიდა კატერინას ხატი“, წმ. იაკობის ქუჩაზე. თაროზე ჟან რასინის თხზულებანი რომ შენიშნა, აიღო ერთი ტომთაგანი და დაუდევრად დაუწყო ფურცვლა.

— ამ პოეტს, — გვითხრა მან, — უნიჭობას ვერ დავწამებთ, მაგრამ, უფრო რომ ამალღებულები და თავისი ტრაგედიები ლათინური ლექსებით ამეტყველებინა, ხოტბის ღირსი იქნებოდა უთუოდ, განსაკუთრებით, „ათალის“¹ იმ ადგილისთვის, სადაც გვიმჟღავნებს, რაოდენ კარგად ერკვეოდა პოლიტიკაში. კორნელი, მასთან შედარებით, ცუდმაშვრალი მოლაყბეა მხოლოდ. ეგ ტრაგედია, იოასის ტანტზე ასვლას რომ გვიხატავს, გვიჩვენებს ზოგიერთი ფარული ზამბარის მოქმედებას, რომლის წყალობითაც იქმნებიან და ირღვევიან იმპერიე-

ბი. უნდა ვიფიქროთ, რომ ბ-ნ რასინს არ აკლდა გამჭვრიახობა, რასაც პოეზიისა თუ მჭევრმეტყველების ყველა იმ მაღალფარდოვანებაზე მაღლა უნდა ვაყენებდეთ, რომლებიც, სინამდვილეში, სხვას არას წარმოადგენენ, თუ არა რიტორთა გაქნილ ხრიკებს და მანქანებას და რომელთაც დოცლაპიათა შესაქცევად მიმართავენ ისინი. კაცის განდიდება — ნიშანია სუსტი გონების, რომელსაც მცდარად ესმის ადამის თესლის ჭეშმარიტი ბუნება, თავისი არსით ასე საწყალობელი და სიბრალულის ღირსი. და თუ მე არ ვამტკიცებ კაცი ყვეუჩი ცხოველიამეთქი, მხოლოდ იმიტომ, რომ უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ თავისი ფასდაუდებელი სისხლი დასთხია მისთვის. კაცის კეთილშობილება მთლიანად ამ მიუწვდომელ მისტერიას ემყარება და მოკვდავი, სულერთია, დიდი თუ მცირე, თავისთავად სხვა არა არის რა, თუ არა ბილწი და ველური მხეცი.

ბ-ნმა რომანმა სწორედ მაშინ შემოაღო კარი, როცა ჩემი კეთილი მოძღვარი ამ უკანასკნელ სიტყვებს წარმოსთქვამდა.

— როგორ, ბატონო აბატო? — იყვირა ამ სიბრძნის ჭამ, — თქვენ გავიწყდებათ, რომ ეგ ბილწი და ველური მხეცნი მმართველობის საუცხოო სისტემას ექვემდებარებიან, ყოველ შემთხვევაში, ევროპაში მაინც; და რომ ისეთი სახელმწიფონი, როგორიცაა საფრანგეთის სამეფო, ანდა ჰოლანდიის რესპუბლიკა, ძალზე შორს დგანან იმ ბარბაროსობისა და ურჯუობისგან, რომლებიც ასე შეურაცხგყოფენ თქვენ.

ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა თავის ადგილს დაუბრუნა რასინის ტომი და ჩვეული ენაწყლიანობით შეესიტყვა ბ-ნ რომანს:

— მე გეთანხმებით და თქვენთან ერთად ვაღიარებ, ბატო-

ნო ჩემო, რომ სახელმწიფო მოღვაწეთა ქმედებანი გარკვეულ მთლიანობას და სიცხადეს იძენენ იმ ფილოსოფოსთა თხზულებებში, რომელნიც მათზე თხზავენ, და თქვენს ქმნილებაშიც — „მონარქიისათვის“ — მე მატყვევებს იდეათა კავშირი და თანმიმდევრობა. მაგრამ, ნება მიბოძეთ, ბატონო ჩემო, მხოლოდ თქვენ ერთს მოგაგოთ პატივი იმ მაღალი აზრებისათვის, ასე დაუმსახურებლად რომ მიაწერთ წარსულისა თუ ჩვენი დროის პოლიტიკოსებს. ეგ დიდი კაცნი, რომელნიც, ერთის შეხედვით, თითქოს თავის ნებაზე ათამაშებდნენ სამყაროს, სინამდვილეში თვითონ წარმოადგენდნენ სათამაშოებს ბუნებისა და ბედისწერის ხელში. ისინი ვერ გასცდნენ კაცთა სიბრიყვეს და შეზღუდულობას, და, თუ სიმართლე გნებავთ, ბრჭყვიალა არაარობანი იყვნენ მხოლოდ და მხოლოდ.

ბ-ნმა რომანმა, რომელიც მოუსვენრად ცქმუტავდა მთელი ამ ხნის განმავლობაში, ხელი დაავლო ძველისძველ ატლასს და გაშმაგებით დაუწყო ქნევა; ფურცლების გამაყრუებელ ტკიცინს შეერთო მისი წრიპინა ხმაც.

— რა სიბრმავეა! — ყვიროდა იგი, — რას მიქვიან დიდ მთავართა, დიდ მოქალაქეთა ღვაწლის უარყოფა? ნუთუ არასდროს გისწავლიათ ისტორია? ნუთუ ვერ ხედავთ, ეგ კეისრები, რიშელიეები თუ კრომველები ისე რომ ზელდნენ ხალხებს, როგორც მექოთნე — თიხას, ხოლო სახელმწიფოებს ისე ატრიალებდნენ ხელში, როგორც მესაათე საათს?

— ვერა, ვერ ვხედავ, — გააწყვეტინა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — აგერ ორმოცდაათი წლისა მოვიყარე და მთელი ამ ხნის განმავლობაში ვაკვირდებოდი; როგორ ცვლიდნენ მთავრობანი ერთიმეორეს, ისე რომ ეს ცვლა არაფრით დასტყობია

ხალხის ცხოვრებას, თუ არ ჩავთვლით იმ უჩინარ პროგრესს, რომელიც სრულიადაც არაა დამოკიდებული კაცთა ნებისგან. აქედან მე ვასკენი, რომ, არსებითად, სულერთია, ვინ გვმართავს ან როგორ გვმართავს, და რომ მინისტრთა მინისტრობას მათი ტანსაცმელი და კარეტები განსაზღვრავენ მხოლოდ.

— და თქვენ... თქვენ ამას ამბობთ მაშინ, — წამოიძახა ბ-ნმა რომანმა, — როცა ჯერ კიდევ არ გაცივებულა ბატონი მინისტრი², რომელიც ოდესღაც ერთპიროვნულად წყვეტდა სახელმწიფო საქმეებს და რომელმაც სწორედ იმ მომენტში განუტევა სული, როცა, ამდენი ხნის შერისხვის შემდეგ, ხელახლა დაიბრუნა პატივი და ძალაუფლება. ყური მიუგდეთ მის კუმოსთან ატეხილ ხმაურს და დარწმუნდებით, ვინ იყო და რისი მოქმედი. მისი საქმე მასთან ერთად როდი ჩაბარებია წარსულს.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ეგ მინისტრი პატიოსანი, ბეჯითი და გულმოდგინე კაცი იყო ფრიად, და მისი თავაზიანობა, ისევე როგორც ბ-ნ ვოზანისა³, დღეს ლეგენდად არის ქცეული. მაგრამ თავისი თავაზიანობით განსვენებულს არასდროს მოუწონებია თავი, რადგან ეგ არც მოსვლია აზრად არასდროს. მე ის განსაკუთრებული ქების ღირსად მიმაჩნია იმიტომ, რომ სახელმწიფოს საქვსთან მდგომი გამუდმებით სრულყოფდა თავის თავს, რასაც ვერ ვიტყვით მის კოლეგებზე, რომელთაც ასე აფუჭებს და რყვნის თანამდებობა. ეს იყო სულით ძლიერი კაცი, რომელსაც ღრმად სწამდა სილიადე თავისი ქვეყნისა. და, იცით, კიდევ რატომ მიმაჩნია ის ქების ღირსად? იმიტომ რომ თავისი მძლავრი მხრებით უდრტვინველად ზიდავდა ვაჭრუკანებისა და წარჩინებულ-

ლი წვრილფეხობის ზიზღს. მაგრამ მითხარით, ბატონო ჩემო, რა ქნა მაინც მაგ დიდმა კაცმა ჯერ არქმნილი, ჯერ არნახული და რა მოსაზრებით მიიჩნევთ მას სხვა რამედ და არა უბრალო სათამაშოდ იმ ქარებისა, განუწყვეტლივ რომ მძვინვარებდნენ მის ირგვლივ? იეზუიტები, რომლებიც მან გააძევა, უკანვე დაბრუნდნენ. მცირე რელიგიური ომი, რომელიც მან ხალხს შესაქცევად გააჩაღა, ჩაქრა და ზემის შემდეგ დარჩა მხოლოდ მყრალი კარკასი უბადრუკი ფეიერვერკის. მე კვერს გიკრავთ და გეთანხმებით, რომ მან იცოდა, როგორ მიერთმია ხალხისთვის სატყუარი, ან, უფრო სწორად, როგორ წაერთმია მისთვის სიმართლე. მისმა პარტიამ, რომელიც მან მხოლოდ შემთხვევისა და გაქნილი პოლიტიკის წყალობით შემოიკრიბა გარშემო, განსვენებულის სიცოცხლეშივე შეიცვალა სახელიცა და ბელადიც, მაგრამ ისე კი, რომ პროგრამა არ შეუცვლია. ამრიგად, გარემოებებს რომ ეგუებოდა, მისი ხროვა თავისი ბელადისა და თავისი თავის ერთგული დარჩა სავსებით. და ნუთუ ყველაფერი ეს, ერთად აღებული, კმარა კაცთა განსაცვიფრებლად?

— ჰაი, ჰაი, რომ კმარა, — შეესიტყვა ბ-ნი რომანი. — სხვას რომ თავი ვანებოთ, თუნდაც მხოლოდ იმისთვის, რომ მან ერთმა დაიხსნა მართვის ხელოვნება მეტაფიზიკური აბდაუბდის ტყვეობისაგან, რათა საგანთა რეალობისთვის დაებრუნებინა იგი, მე მისი მეხობტე ვიქნებოდი მუდამ. თქვენ ამბობთ, რომ თავისი თანამზრახველნი მან მხოლოდ შემთხვევისა და გაქნილი პოლიტიკის წყალობით შემოიკრიბა გარშემო. მაგრამ, თუ გინდა წარმატებით მართო ქვეყანა, როგორ გგონიათ, რაა საჭირო გარდა იმისა, რომ მარჯვედ გამოიყენო ხე-

ლსაყრელი შემთხვევა და დროზე მიმართო ფანდებს? სწორედ ასე იქცეოდა, ან, უკეთ რომ ვთქვათ, მოიქცეოდა იგი, მეგობართა ლაჩრულ მერყეობას და მოწინააღმდეგეთა მზაკვრულ თავხედობას რომ არ შეეშალა ხელი. მაგრამ მან სულ ამოდ შეაღია თავი პირველთა განმტკიცებასა და მეორეთა დაშოშმინებას. მას არ ეყო ორი აუცილებელი იარაღი — დრო და ხალხი, — რათა თავისი კეთილმყოფელი დესპოტიზმი დაემკვიდრებინა ქვეყნად. და მაინც, მან შეიმუშავა განსაცვიფრებელი პროექტი საშინაო პოლიტიკისთვის; ხოლო რაც შეეხება საგარეოს, ნუ დაივიწყებთ; რომ მან ვრცელი და ნაყოფიერი მხარენი შემოუმტკიცა თავის სამშობლოს. და ჩვენ მით უფრო უნდა ვაფასებდეთ მის ღვაწლს, რომ მიუხედავად პარლამენტის ნებისა, რომლისგანაც დამოკიდებული იყო, მან მარტომ წამოიწყო და კეთილადაც დააგვირგვინა არა ერთი და ორი ომი.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მან მართლაც დიდი სიმარჯვე და გამჭრიახობა გამოიჩინა კოლონიათა შემომტკიცების საქმეში, მაგრამ მაინც არა მასზე მეტი, რასაც ყოველი ჩვენგანი იჩენს მიწის ნაკვეთის შეძენისას. ხოლო ის, რაც ყველაზე მეტად მირევს გულს ზღვისიქითა ოპერაციებში, ევროპელთა არაადამიანური დამოკიდებულება გახლავათ აფრიკისა თუ ამერიკის ხალხების მიმართ. საკმარისია, საქმის ინტერესებმა ყვითლებს ან შავებს შეაჯახოს თერთრები, რომ ეს უკანასკნელი უკვე თავის მოვალეობად თვლიან მუსრი გაავლონ ყველას, უკლებლივ. ვიღურებს სრულქმნილი ველურობით უსწორდებიან. თითქმის ყველა კოლონიური ექსპედიცია მსგავსი უკიდურესობით მთავრდება.

მე არ უარყოფ იმას, რომ ესპანელებმა, პოლანდიელებმა თუ ინგლისელებმა გარკვეულ უპირატესობას მიაღწიეს ამ დარგში. მაგრამ მაგ დიდსა და სისხლიან ავანტიურებში, ჩვეულებრივ, ალაბედზე ეშვებიან ხოლმე. რას ნიშნავს სიბრძნე ერთი კაცისა ან მისი ნება, როცა საქმე ეხება ვაჭრობის, მიწათმოქმედებისა თუ ნაოსნობის ინტერესებს და როცა უბრალო მოკვდავთა ურიცხვი სიმრავლე განაპირობებს ყოველს? მინისტრის როლი ამ შემთხვევაში ფრიად უმნიშვნელოა და თუ ჩვენ მაინც მნიშვნელოვნად გვეჩვენება იგი, მხოლოდ იმიტომ, რომ თავები მითოლოგიით გვაქვს გამოტენილი და ვცდილობთ სახელი და სახე მივცეთ ბუნების ყველა უსახო და უხილავ ძალას. მაინც რა ისეთი სიახლე შეიტანა თქვენმა მინისტრმა კოლონიურ პოლიტიკაში, რასაც უკვე არ იცნობდნენ ფინიკიელნი კადმოსის⁴ დროს?

ამ სიტყვების გაგონებისას ბ-ნმა რომანმა ხელიდან გააგდო ატლასი, ხოლო წიგნით მოვაქრე დაიხარა და ფრთხილად აიღო იგი.

— ბატონო აბატო, — თქვა ბ-ნმა რომანმა, — მე, ჩემდა სამწუხაროდ, თანდათან იმ დასკვნამდე მივდივარ, რომ თქვენ სოფისტი ბრძანდებით. რადგან სოფისტის მეტი ვინ აურევს კადმოსსა და ფინიკიელებში განსვენებული მინისტრის კოლონიურ მონაპოვართ? თქვენ ვერ შესძელით იმის უარყოფა, რომ ყველა ეს მონაპოვარი მისი საქმეა და სრულიად უადგილოდ მიმართეთ კადმოსს, რათა თავგზა აგებნიათ ჩვენთვის.

— იცით, რა, ბატონო ჩემო, — თქვა აბატმა, — მოდი, თავი ვანებოთ მაგ კადმოსს, თუკი ასე გალიზიანებთ. მე მხოლოდ იმის თქმა მინდა, რომ მინისტრი ფრიად უმნიშვნელო

როლს ასრულებს საკუთარ წამოწყებებში; ამიტომ ის არც დიდების ღირსია, არც გმობის. მირე, მე იმის თქმა მინდა კიდევ, რომ, მართალია, წუთისოფლის ამ უბადრუკ კომედიაში ერთის შეხედვით ისე ჩანს თითქოს, რომ ძლიერნი მბრძანებლობენ, ხოლო სუსტნი ჰმონებენ ძლიერთ. მაგრამ ეს მხოლოდ მოჩვენებითი თამაშია, ფუჭი მირაჟი. სინამდვილეში, ერთთაც და მეორეთაც უხილავი განაგებს ძალა.

II

წმიდა აბრაამი

ზაფხულის ერთ მშვენიერ საღამოს, როცა უკვე ჩამობნელდა და „ჩვილი ბახუსის“ ფარნის გარშემო არიალდა მუმლის ლაშქარი, ბ-ნი აბატი კუანიარი წმიდა ბენედიქტე განრღვეულის ტაძრის ეზოში იჯდა ქვის მერხზე და ღამის სიგრილით ტკბებოდა. ჩვეულებისამებრ ფიქრში წასულს კატერინა მიეახლა და მის გვერდით ჩამოჯდა მერხზე. ჩემს კეთილ მოძღვარს აგრე სჩვეოდა: როცა უფლის შესხმა ეწადა. მის ქმნილებებს აქებდა ხოლმე. მას ეამა ამ მწყაზარი არსების ხილვა და. რაკი სული გაზაფხულს ჰგავდა მისი, ბევრი ფერადოვანი და ამოღ სასმენი სიტყვა ასმინა ასულს. მან ჯერ ჰკუა შეაქო მისი და თქვა, რომ ამ კარგ გოგოს მარტო ენა კი არა აქვს ჰკვიანი, არამედ ვერცხლის ძოძუებიც, მკლაფიბიც და სხვა მისთანანი. მერე როგორ იცინის იგი?! არა მარტო ღაწვებითა და ბაგეებით, არამედ მთელი თავისი ნაჩვრეტებით, მთელი თავისი სალუქი

სხეულით, და მის სამოსსაც აგრე მიტომ გამოვყავართ მო-
თმინებიდან, რომ ხელს გვიშლის დავინახოთ, როგორ იცინის
ის მთლიანად, თხემით ტერფამდე.

— რაკი, გვინდა თუ არ გვინდა, ყველამ უნდა ვცოდოთ ამ
ქვეყნად, — ამბობდა იგი, — და რაკი ვერვინ, მზვობართა გარ-
და, უცოდველად ვერ ჩათვლის თავს, მე ვისურვებდი, ძვირ-
ფასო ჩემო, ისევ თქვენს გვერდით წამრთმეოდა ღვთიური მა-
დლი და მოწყალება, რა თქმა უნდა, თუკი ასეთი იქნებოდა
თქვენი კეთილი ნებაც. ამით ორ რამეს მოვიგებდი უთუოდ:
ჯერ ერთი, წარმოუდგენელის სიამოვნებით შევცოდავდი
თქვენთან და მეორეც, თქვენი მშვენება უთუოდ გამამართლებ-
და ბოლოს, რადგან განკითხვის წიგნში, ალბათ, შავით თეთრ-
ზე წერია, რომ თქვენს გრძნებას ვერავინ აღუდგება წინ. და
ესეც ყურად საღებია თუ არა? ზოგი რეგვენი ღუხჭირსა და
ხორცდარღვეულ დიაცებთან ეძლევა სიძვას. რა იციან მაგ
უბედურთა, ამით წარწყმედას რომ უმზადებენ საკუთარ თავს.
რადგან ისინი იმისთვის სცოდავენ, რომ სცოდონ და მათი
ცოდვილი გულმოდგინება ბოროტებას ამრავლებს მხოლოდ.
მაშინ როდესაც თქვენი გრძნებით ამრევი კანი, კატერინა,
უთუოდ გამამართლებს კაცს გულთაჩილავის წინაშე. თქვენი
მშვენება სასწაულებრივად ამსუბუქებს დანაშაულს, რადგან
უნებური დანაშაული უფრო ადვილად მიეტევება კაცს. პირ-
დაპირ გეტყვით, ჩემო ძვირფასო, თქვენს გვერდით მე
ვგრძნობ, როგორ მტოვებს ღვთიური მადლი და ტრედივით
იქრება ცაში. აი ახლაც, ამას რომ ვამბობ, ის უკვე გაქრა,
გაუჩინარდა და მისგან დარჩა მხოლოდ ერთი ციციქნა თეთრი
წერტილი, აგერ იქ, იმ სახურავებს ზემოთ, სადაც კატები ვე-

ლური ჩხავილით ეძლევიან სიყვარულს, მაშინ როდესაც მთვარე ურცხვად ჩამომჟღარა ბუხრის ჰვარტილიან თავზე. ყველაფერი, რასაც სამოსი არ გიფარავთ, კატერინა, საოცრად მალეღვებს მე, და რასაც გიფარავთ, — ის უფრო მეტად.

ამ სიტყვებზე კატერინამ დაბლა დახარა თვალები და თავის მუხლებს დააშტერდა. მერე უეცრად ანთებული მზერა ესროლა ბ-ნ აბატ კუანიარს.

და უნაზესი ხმით წარმოსთქვა:

— მე ვხედავ, რომ ჩემთვის მხოლოდ სიკეთე გსურთ, ბატონო ჟერომ. მაშ, აღმიტყვი, რომ შემისრულებთ მას, რასაც ახლა გთხოვთ. მე ისეთი მადლობელი ვიქნები თქვენნი, ისეთი!..

ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა აღუთქვა: ან კი ვინ არ აღუთქვამდა მის ადგილას?

მაშინ კატერინამ სხაპასხუპით მიაყარა:

— როგორც მოგეხსენებათ, ბატონო ჟერომ, აბატი ლა პერიუკი, წმიდა ბენედიქტეს სამრევლოს ვიკარი, ურცხვად აბრალებს ძმა ანგელუსს ვირი მომპარაო; გუშინ საჩივარიც შეიტანა მოსამართლესთან. მაგრამ ეს მტკნარი სიცრუე და ცილისწამებაა მხოლოდ. კეთილმა ძმამ დროებით ითხოვა ვირი, რადგან რელიქვიები უნდა დაეტარებინა სოფელ-სოფელ. ვირი გზაში დაიკარგა. რელიქვიებს კი მიაგნეს. ხოლო მთავარი ესაა სწორედ, როგორც ძმა ანგელუსი ამბობს. მაგრამ, აბატი ლა პერიუკი დაჟინებით მოითხოვს თავის ვირს და არაფრის გაგონება არ სურს. თუ ასე გაგრძელდა, იმდენს იზამს, რომ საწყალ ძმას არქიეპისკოპოსის დილეგში ამოაყოფინებს თავს. მხოლოდ თქვენ ერთს შეგიძლიათ გული მოუღბოთ მას და უკან წაადებინოთ საჩივარი, ბატონო ჟერომ.

— კი მაგრამ, ჩემო მშვენიერო, — მიუგო აბატმა კუანიარმა, — მე არც ამის შეძლება მაქვს და არც სურვილი.

— აჰ, — ამოიოხრა კატერინამ, უფრო ახლოს მიუჩოჩდა აბატს და თვალთმაქცური სინაზით შეხედა მას, — სურვილიო? მაშინ მოკვდეს კატერინა, თუ სურვილი ვერ გაგიღვიძათ! ხოლო რაც შეეხება შეძლებას, თქვენ შეგიძლიათ, თქვენ ბევრი რამ შეგიძლიათ, ბატონო ჟერომ. თქვენთვის ისე ადვილია ჩვენი საწყალი ძმის ხსნა, საკმარისია, დიდმარხვისთვის რვა ქადაგება მიართვათ ბატონ ლა პერიუკს და საშობაოდ — ოთხი. თქვენ ისე კარგად გამოგიდით ქადაგებანი, რომ მათი თხზვა, ალბათ, სიამოვნებას განიჭებთ მხოლოდ. შეთხზეთ თორმეტი ქადაგება, ბატონო ჟერომ, შეთხზეთ ახლავ, დაუყოვნებლივ. მათთვის მე თვითონ მოგაკითხავთ თქვენს სენაკში სენტ-ინოსანის სასაფლაოზე. ბატონი ლა პერიუკი, რომელიც დიდად აფასებს თქვენს სიბრძნეს და დამსახურებას, თვლის, რომ თქვენი თორმეტი ქადაგება ღირს მის ერთ ვირად. როგორც კი მაგ თორმეტ ქადაგებას მიიღებს, უკან წაიღებს თავის საჩივარს. რა არის თქვენთვის თორმეტი ქადაგება, ბატონო ჟერომ? სიტყვას გაძლევთ, მეთორმეტეს მე თვითონ დავუხვამ ბოლოში ამენს. თქვენ ხომ აღმითქვით, — დასძინა მან და ყელზე მოეჭდო აბატს.

— თუ ასეა, — გადაჭრით თქვა ბ-ნმა კუანიარმა და თან თლილი თითების ნასკვი შეიხსნა კისერზე, — უკან მიმაქვს ჩემი სიტყვები. აღთქმა, რომელსაც მაცთურ დიაცებს ვაძლევთ, მხოლოდ ჩვენს ხორცს ავალდებულებს და მისი დარღვევა დიდ ცოდვად არ ჩაგვეთვლება. ტყუილად გგონიათ, ჩემო ლამაზო, რომ სულიერ მსაჯულს ხელიდან გამოვტაცებ

თქვენს წვეროსან აშოკს. ერთი და ორი კი არა. თორმეტი ქა-
დაგების შეთხზვა რომ დამჭირდეს მართლაც, თუ შევთხზავ,
ისევ იმ გახრწნილ ბერ-მონაზონთა წინააღმდეგ შევთხზავ
მათ, რომელნიც არცხვენენ ეკლესიას და ბუზებივით ეხვევიან
წმიდა პეტრეს კაბის ტკბილ კალთებს¹. ეგ თქვენი ანგელუსი—
თაღლითია და ყალთაბანდი. წმიდა ნაწილებად ასაღებს და
ღვთისმოსავ დედაბრებს აგრე აწვდის სამთხვევად ჭედილასა
და ბურვაკის ძვლებს, რომელთაც თვითონვე ხრავს გულისამ-
რევი სიხარბით. სანაძლეოს ვდებ, რომ ბატონ ლა პერიუკის ვი-
რით მას მიჰქონდა გაბრიელ მთავარანგელოზის ფრთა და იმ
ვარსკვლავის სხივი, რომელიც წინ უძღოდა აღმოსავლეთით
მომავალ მოგვებს, ხოლო პატარა შუშით ერცახე რეკვა იმ
ზარებისა, სოლომონის ტაძრის სამრეკლოზე რომ რეკდნენ.
ის ცრუა, ის ხეპრეა და ის თქვენ გიყვართ. აი, სამი მიზეზი,
რომელთა გამო არ მომწონს იგი. ხოლო რომელია მათგან
უპირველესი, ამის გარკვევა თქვენთვის მომინდვია, ჩემო
ძვირფასო. თუმცა ეგ უპირველესი მიზეზი შესაძლოა ყველა-
ზე უხამსიც იყოს, რადგან ახლა ისეთი დაუოკებელი ნდომით
მომინდით, რომელიც სულაც არ შეჰფერის არც ჩემს ხარისხს
და არც ჩემს ასაკს. მაგრამ არაფერი შეგეშალოთ. მშვენიერად
მესმის, რამხელა ზიანს აყენებს თქვენი ანაფორიანი აშოკი მა-
ცხოვრის ჩვენის იესო ქრისტეს ეკლესიას, რომლის უღირს
წევრადაც თვლის თავს თქვენი მონა-მორჩილი. და მაგ კა-
პუცინის მაგალითი ისეთ ზიზღს იწვევს ჩემში, რომ უცებ
სურვილმა მომიარა, ავდგე და წმიდა იოანე ოქროპირის მშვე-
ნიერ სტრიქონებზე დავიუნჯო გონი, ნაცვლად იმისა, რომ
მუხლი გიხახუნოთ მუხლზე, რითაც აგერ უკვე მეოთხედი სა-

ათია ვტკებები. რადგან სურვილი ცოდვილისა წარმავალია, უფლის დიდება კი მარადიული. მე არასდროს მიმიჩნევია სიძვა ნაინცდამაინც დიდ ცოდვად, და ამას თქვენც აღიარებთ, ალბათ. ბატონ ნიკოლემივით როდი მაძრწუნებს ათქვირებულ ასულებთან ლაღობა, მაგრამ თუ რამეს ვერ ვიტან ქვეყნად, უპირველეს ყოვლისა, სულის სიმდაბლეს, პირფერობას, სიცრუეს და გონებაჩლუნგობას, რომელთაც, როგორც ჭეშმარიტი კაპუცინი, უებროდ აერთებს თავის თავში თქვენი ანგელუსი. მაგ გახრწნილს რომ ეკურკურებით, ჩემო ლამაზო, თქვენ ეფლობით გარყვნილების ისეთ მწვირეში, რომელიც არცხვენს თქვენს პროფესიას და კოკოტას ღირსეულ სახელს. მე ვიცი, რამდენი სირცხვილისა და დამცირების გადატანა გიხდებათ თქვენ, მაგრამ კოკოტას ხელობა მაინც ასჯერ უფრო სუფთაა, ვიდრე კაპუცინისა. ნუთუ ვერ გრძნობთ, რომ ეგ სალახანა გსვრით თქვენ, გსვრით, როგორც ყოველს, რასაც ეხება, როგორც, თუნდაც, ჩვენი ქუჩის წყალსადენ არხს, რომელშიც თავისი ბინძური ფეხისგულებით მიტყაპუნობს ხოლმე. იფიქრეთ, ჩემო მშვენიერო, ყველა იმ სათნოებისთვის, რომლებითაც თქვენ შეგეძლოთ შეგემკოთ სული, მიუხედავად თქვენი საექვო ხელობისა, და რომელთაგან ნებისმიერი გაგიხსნიდათ სასუფევლის კარს, აგრე რომ არ ეკვროდეთ და ემონებოდეთ მაგ ბილწ პირუტყვს.

მიუხედავად თქვენი ალებ-მიცემობისა, თქვენ შეგეძლოთ, კატერინა, საწმუნოებაში, იმედსა და ღმობიერებაში განგემტკიცებინათ თავი, გყვარებოდათ უპოვარნი, მოგეხილათ სნეულნი, გაგეკითხათ გლახაკნი, გენუგეშებინათ უხუგეშონი და გაგეხარათ შეუმღვრეველი სიხარულით ამ მშვენიერი ცის,

წყლების, ტყეების და მინდვრების მკვრეტელს. თქვენ შეგეძლოთ, მსხემობის დღეებში, ასულიყავეით წმიდა ვალერიანის მთაზე და იქ, ჯვრის ფერხთით განრთხმულს, ჩუმი ცრემლებით დაგეტირებინათ თქვენი დაკარგული უბიწოება. ერთის სიტყვით, თქვენ შეგეძლოთ გეთქმევიინებინათ გულთამხილავისთვის: „კატერინა ჩემი ქმნილებაა, და მე მას ვცნობ იმ ღვთიური ცეცხლის ნაპერწყლით, რომელიც ჯერ კიდევ არ ჩამქრალა მასში სავსებით“.

კატერინამ გააწყვეტინა.

— რაო, ბატონო აბატო, — მშრალად იკითხა მან, — ვითომ რაში დაგვირდათ ახლა ეგ ქადაგება?

— კი მაგრამ, თუ არ ვცდები, წელან თქვენ მთელ დუქინს მთხოვდით ერთად, — მიუგო მან.

კატერინა გაბრაზდა:

— ფრთხილად, აბატო. იცოდეთ, თქვენზე ჰკიდია, მეგობრები ვიქნებით თუ ბტრები. მაშ ასე, მპირდებით თუ არა თორმეტ ქადაგებას? კარგად დაფიქრდით, ვიდრე პასუხს გამცემდეთ.

— მადემუაზელ, — თქვა აბატმა კუანიარმა, — ჩემს სიცოცხლეში არა ერთი და ორი გმობის ღირსი ნაბიჯი გადამიდგამს მე, მაგრამ, მადლობა უფალს, არა მაშინ, როცა დაფიქრების დრო მქონია და საშუალება.

— მაშ, თქვენ არ გსურთ? კარგად დაფიქრდით! ერთი... ორი... უარზე ხართ? ფრთხილად, აბატო, მე შურს ვიძიებ.

ის გაიფხორა და ერთხანს ასე ჩუმად იჯდა, პირგამეხებულ. მერე უეცრად იკივლა:

— მორჩით, ბატონო აბატო კუანიარი რაღა დროს თქვენი

ეგეებია! ფუი! ბატონო აბატო, ფუი! ვაი სირცხვილო, ვაი სირცხვილო!

ვიდრე ის აგრე კიოდა, აბატმა შენიშნა, როგორ გადმოსჭრა ეზო მადემუაზელ ლეკერმა, გალანტერიით მოვაჭრემ. ამ უდროო დროს წმიდა ბენედიქტეს მესამე ვიკართან აღსარების სათქმელად მოვიდა იგი და როცა გვერდით ჩაუარა მერხზე მსხდომთ, პირი იბრუნა უღრმესი ზიზღის ნიშნად.

აბატი მიხვდა, რომ კატერინამ სწრაფად და დაუნდობლად იძია შური; რადგან მადემუაზელ ლეკერის სათნოება წელთა სიმრავლით ისე გამოიწრთო და გამოიბრძმედა, რომ ეს ღირსეული მანდილოსანი უღმობლად უტევდა სამრევლოს ყველა უკეთურებას და თავისი ბასრი ენით დღეში შვიდჯერ მაინც ხვრ; ტღა წმიდა იაკობის ქუჩის ცოდვილ მცხოვრებთ.

მაგრამ კატერინამ ვერც კი შენიშნა, რაოდენ ზუსტად მოარტყა მიზანს. მან დაინახა ქალბატონი ლეკერი, მაგრამ არ დაუნახავს მამაჩემი, რომელიც მას მოსდევდა უკან.

მე და მამაჩემი აბატს ვეძებდით, რაფა „ჩჩვილ ბახუსში“ მიგვეწვია იგი. მამაჩემს მოსწონდა კატერინა და მშვენიერად იცოდა, ვინც მოსწონდა, მაგრამ მაინც ცოფდებოდა, როცა რომელიმე კავალრის მკლავებში წაასწრებდა ხოლმე. მან გარკვევით გაიგონა კატერინას კივილი. მამაჩემი ფიცხი კაცი იყო და ადვილად კარგავდა წონასწორობას. ამიტომ შიშმა ამიტანა, ვაითუ რისხვით ცნობამიხდილი ლანძღვა-გინებას მოჰყვეს-მეთქი და მუქარას: მე უკვე წარმოვიდგინე, როგორ დააძრობდა წინსაფრიდან ქონსატენ მახათს, რომელსაც ფრიად საპატიო საჭურვლად თვლიდა, ვინაიდან პირდაპირ აღმერთებდა თავის ხელობას.

საბედნიეროდ, ჩემი შიში სანახევროდ გამართლდა მხოლოდ. ამ შემთხვევამ, საცა კატერინამ ასეთი სიმტკიცე და შეუვალობა გამოიჩინა, იმდენად როდი გაარისხა, რამდენადაც გააკვირვა მამაჩემი, და კმაყოფილების გრძნობამ, რომელიც მას დაეუფლა, დასძლია რისხვა.

ის თავშეკავებით მიეახლა ჩემს კეთილ მოძღვარს და დამცინავი სიმკაცრით მიმართა მას:

— ბატონო კუანიარ, ღვთისმსახური, რომელიც მხიარულ დიაცებთან ურთიერთობას ეძებს, ჩირქს სცხებს თავის სათნოებას და კეთილ სახელს. და ეს ასეა მაშინაც კი, როცა თავისი უკეთურების სანაცვლოდ ვერაფერს იღებს და პირში ჩალაგამოვლებული რჩება.

კატერინა წამოდგა და შეურაცხყოფილი უმანკოების სახით გაეცალა იქაურობას. ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა კი ჩვეულებრივ ენაწყლიანობით მიუგო მამაჩემს:

— თქვენი მაქსიმა ჭეშმარიტად მშვენიერია, ოსტატო ლეონარ, მაგრამ მაინც ნუ მივაკრავთ მას განურჩევლად ყველა შემთხვევას, იმ „ექვსგროშიან“ ჩარლიყთა მსგავსად, რომელთაც თავის დანებს აკრავს ჩვენი მაიმახი მედანი. არ მოვყვები იმის ჩხრეკას, რამდენად მართებულად მაკერებთ მას. ვიტყვი მხოლოდ, რომ მე დავიმსახურე იგი.

უხამსობად მიმაჩნია თავის მართლება, და ეგეც არ იყოს, ვიდრე ჩემი ხასიათის თავისებურებებზე მოვყვებოდი ლაპარაკს. ჯერ სიმორცხვე უნდა დამეძლია ჩემი. უმკობესია, ისევ ღირსი მამის რობერ არბრისელის მაგალითს მივმართო, ოსტატო ლეონარ, რომელიც სიძვის დიაცებთან იყოფვოდა ხშირად და აგრე მოიგო ნეტარება კეთილმოღვაწემ. აქვე შე-

გვეძლო გვეხსენებინა წმიდა აბრაამი, სირიელი ანაქორეტი, რომელმაც წარბეუხრელად შევლო საროსკიპოს კარი.

— ეგ რომელ აბრაამზე ბრძანებთ? — იკითხა მამაჩემმა, რომელსაც ყველაფერი აერდაერია თავში.

— მოდი, თქვენი სახლის წინ დავსხდეთ, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — თქვენ ერთ ხელადა ღვინოს გამოიტანთ, მე კი მაგ დიდი წმიდანის თავგადასავალს გიამბობთ, ისე, როგორც წმიდა ეფრემი გადმოგვცემს მას.

მამაჩემმა თავი დაუქნია თანხმობის ნიშნად. მერე სამივენი ფარდულში მოვეყუჩდით და ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა დაიწყო:

— წმიდა აბრაამი მარტო ცხოვრობდა უდაბნოში, პატარა ქოხში. ნახევრად მიხრწნილს ძმა მოუყვდა და მისი უასაკო, საოცრად ლამაზი ასული, რომელსაც მარიას ეძახდნენ, წმიდანის ანაბრად დარჩა. რაკი განდევილის ცხოვრება ობლისთვისაც სავსებით შესაფერად მიაჩნდა, აბრაამმა თავისი ქოხის გვერდით მცირე სადგომი აუგო მას და კედელში დატანებული ვიწრო სარკმლიდან ასწავლიდა და წვრთიდა ძმისწულს.

ის მიწყვი იმის ცდაში იყო, რომ მარიას ემარხულა, ეფხიზლა და ფსალმუნები ეგალობა დღემუდამ. მაგრამ ერთხელ, ერთი შაოსანი ბერი, რომელიც, როგორც ვარაუდობენ, ცრუ ბერი იყო, ქალწულის სენაკში შეიპარა სწორედ იმ დროს, როცა წმიდა აბრაამი საღმრთო წერილზე იუნჯებდა გონს, და აცთუნა იგი. მაშინ მარიამ თქვა:

— რაკი უფლისთვის დავიკარგე, უმჯობესია უცხო მხარეს გადავიხვეწო, სადაც არავინ მიცნობს წარწყმედილს.

ქურდულად დატოვა თავისი სენაკი და მეზობელ ქალაქს

მიაშურა, ედესად სახელდებულს, რომელსაც საუცხოო ბაღები და გრილი შადრევნები ამშვენებდნენ და რომელიც სირიის ერთი ყველაზე დალოცვილი ქალაქია დღესაც.

წმიდა აბრაამი კი კვლავ საღმრთო წერილს ჩაჰკირკიტებდა. მისი ძმისწული უკვე რამდენიმე დღის გაპარული იყო, როცა მან გამოაღო სენაქის სარკმელი და იკითხა:

— რა დაგემართა, ქალო, რატომ აღარ გალობ ფსალმუნებს, რომელთაც ასე კარგად გალობდი?

პასუხი რომ ვერ მიიღო, მიხვდა, რაშიც იყო საქმე და წამოიძახა:

— მძვინვარე მგელმა წარიტაცა ჩემი უმანკო კრავი.

ორ წელიწადს იგლოვა იგი. მერე კი შეიტყო, რომ მისი ძმისწული გარყვნილების გზას დასდგომოდა. არ აჩქარებულა. გადაწყვიტა ფრთხილად ემოქმედა და თავდაპირველად ერთ მეგობარს სთხოვა ქალაქი დაევლო და გაერკვია, რა იყო მის თავს. მეგობარმა დაუდასტურა, მარია მართლაც გარყვნილ ცხოვრებას ეწევაო. მაშინ წმიდა აბრაამმა ერისკაცის სამოსი და ცხენი ითხოვა მისგან, ფართოფარფლიანი ქუდი ჩამოიფხატა შუბლზე, რადგან არ უნდოდა ვინმეს ეცნო, და აგრე მიადგა იმ ქარვასლას, სადაც, როგორც აცნობეს, მისი ძმისწული იყოფოდა. დიდხანს იდგა ქარვასლასთან ატუზული, და აქეთ-იქით იყურებოდა, ეგების თვალი მოვკრაო ძმისწულს. მაგრამ რაკი მარია არსით გამოჩნდა, უდარდელი კაცის იერი მიიღო და ღიმილით მიმართა ქარვასლის პატრონს:

— როგორც მითხრეს, თქვენ აქ ერთი ტურფა გყოლიათ. არ შეიძლება მისი ნახვა, ბატონო ჩემო?

ქარვასლის პატრონი სტუმართმოყვარე კაცი იყო ხელო-

ბით და ხელად მოჰგვარა მარია, რომლის სამოსი, როგორც წმიდა ეფრემი ბრძანებს, ნათლად მოწმობდა, რა გზასაც ადგა იგი. ხოლო წმიდა კაცი მწუხარებით აღივსო მაშინ.

მაგრამ არაფერი შეიმჩნია და უხვი ტრაპეზი შეუკვეთა ქარვასლის პატრონს. ამ დღეს ფრიად სევდიანი იყო მარია. ის, ვინც სიამოვნებას გვანიჭებს, ყოველთვის როდი განიცდის მას. თვითონ, და ეს მიხრწნილი ბერიკაცი, რომელსაც ქუდი თვალებამდე ჰქონდა ჩამოფხატული, და რომელიც სწორედ ამის გამო ვერ შეიცნო მან, ნაკლებად ახარებდა ასულს. ამიტომ პატრონმა ყვედრებით აავსო იგი: რად არცხვენო შენს ხელობას მაგ სევდით, ქალო. მარიას მხოლოდ ეს აღმოხდა პასუხად:

— ნეტავი სამი წლის წინათ მოვეკალი ღმერთს.

მაშინ წმიდა აბრაამმა მემრუშის სილირფით მიმართა მას:

— მე აქ იმისთვის როდი მოვსულვარ, რომ შენი ცოდვები დავიტერო, ჩემო ლამაზო; მე შენი სიყვარული მწყურია მხოლოდ.

მაგრამ, როგორც კი ქარვასლის პატრონმა მარტო დატოვა ისინი, მან მოიგლიჯა ქუდი და ატირდა:

— მარია, შვილო ჩემო! ნუთუ ვერა მცნობ? მე ხომ აბრაამი ვარ, მამის მაგიერი შენი?

მერე ხელი მოჰკიდა და მთელი ღამე ეჩურჩულებოდა; მონანიებას სთხოვდა ცოდვების. მაგრამ ყველაზე მეტად მაინც იმას ცდილობდა, როგორმე სასოწარკვეთისგან ეხსნა ძმისწული და დაუსრულებლად უმეორებდა ერთსა და იმავეს: მხოლოდ ღმერთიაო უცოდველი, შვილო.

მარია ბუნებით მშვიდი იყო და თვინიერი. ის დათანხმდა

დაბრუნებოდა მოსკოვს. უთენია გაუდგნენ გზას. მარიას უნდოდა თავისი კაბები და სამკაულები წაეღო თან, მაგრამ წმიდა აბრაამმა არ დაანება. ცხენზე შეისვა ძმისწული და აგრე მიიყვანა უდაბნოს, სადაც ტკბილად და ბედნიერად იცხოვრეს დიდხანს. მაგრამ ამჯერად წმიდა აბრაამმა იზრუნა იმისთვის, რომ მარიას ყოველგვარი კავშირი გაეწყვიტა გარესკნელთან და მხოლოდ მისი სენაკის გავლით გასულიყო გარეთ. და ასე, ღვთის შეწევნით, დაიცვა მან თავისი კრავი.

ასეთია წმიდა აბრაამის ისტორია, — დაასრულა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა და თან ღვინით სავსე ჯამი მოიყუდა.

— მშვენიერი ისტორიაა, — თქვა მამაჩემმა, — რაღა დავმალო და ცრემლიც კი მომადგა თვალზე, ისე შემძრა მაგ საწყალი მარიას ბედმა.

III

მ ი ნ ი ს ტ რ ე ბ ი

(გაგრძელება და დასასრული)

იმ დღეს ჩვენ ფრიად განცვიფრებულნი დავრჩით, ჩემი კეთილი მოძღვარი და მე, როცა ბ-ნი ბლევოს დუქანში „წმიდა კატერინას ხატი“ პატარა კაცუნას წავადექით თავს, ყვითელსა და ხმელს. ეს იყო ჟან ჰიბუ, სახელგანთქმული პამფლეტიისტი ჟან ჰიბუ, არც მეტი და არც ნაკლები. ჩვენ კვლავ ბასტილიაში გვეგონა იგი, სადაც უფრო მეტ ხანს იყოფვოდა, ვიდრე საკუთარ სახლში, და თუ მყისვე შევიტანით, მხოლოდ იმიტომ, რომ მის სახეს ჯერ კიდევ აჩნდა დილეგის სიბნელისა

და სტესტის კვალი. ის ხელის კანკალით ფურცლავდა ჰოლან-
დიდან ახლად მიღებულ პოლიტიკურ ბროშურებს, ხოლო
წიგნით მოვაჭრე შეშფოთებით აყოლებდა თვალს მის მო-
ძრაობას. ბ-ნმა აბატმა უერომ კუანიარმა ჩვეული გრაციოზუ-
ლობით მოუხადა ქუდი დამხვდურს, და მისი ეესტი კიდევ
უფრო საგრძნობი იქნებოდა, ჩემი კეთილი მოძღვრის თავსარ-
ქმელი ასე რომ არ შეელანძლა „ჩჩვილი ბახუსის“ ფანჯატურ-
ში წინა საღამოს გამართულ ცემა-ტყეპას.

ბ-ნმა აბატმა უერომ კუანიარმა კმაყოფილება გამოთქვა
იმის გამო, რომ კვლავ ხედავს აგრე მაღალნიჭიერ კაცს.

— თქვენი სიხარული ხანმოკლე იქნება ფრიად, — მიუგო
ბ-ნმა უან ჰიბუმ; — მე ვტოვებ ამ ქვეყანას, სადაც აღარ და-
მედგომება. აღარ ძალმიძს პარიზის გახრწნილი ჰაერით სუნ-
თქვა, აღარც ფლერის ყურება დიუბუას შემდეგ. ერთ თვეში
ჰოლანდიას გადავბარგდები. როგორც ჩანს, ჩემი სიქველე
მეტისმეტია ერთი ფრანგისთვის. ჩვენ ავი კანონები გვაქვს და
ავისმოქმედთ ვემორჩილებით. აი, რაა ჩემთვის ასე აუტანელი.

— მართალს ბრძანებთ, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარ-
მა, — ჩვენი საქმე თანდათან ხელიდან მიდის და ჩვენს
თავრობაშიც ბევრი გაიძვერაა და მპარავი. ძალაუფლება
ბრიყვებსა და უკეთურებს უპყრიათ ხელთ და თუ ოდესმე
ჩვენს წამხდარ დროზე დავაპირებ რამის დაწერას, ეს იქნება
პატარა წიგნი, ფილოზოფოს სენეკას „აპოკოლოკინთოსისა“
თუ ჩვენი მაღლიანი „მენიპეს სატირის“¹ მსგავსი რაღაც. ამ
საგანს ასეთი მსუბუქი და მხიარული ზანერა უფრო შეშვენის,
ვიდრე ტაციტის მკაცრი ლაპიდარობა ანდა დე ტუს² მრავ-
ლისმთმენი ღრმააზროვნება. მერე მაგ პასქვილს ხელნაწერე-

ბის სახით გავავრცელებდი ფარულად, რათა ხელის-ხელ საგოგმანებს კაცთა მიმართ ფილოსოფიური ზიზღი ექადაგა ხალხში. ძალაუფლების ბევრი მპყრობელი უთუოდ გაცოფდებოდა მისგან, მაგრამ ნაწილი, ვფიქრობ, იღუმალ დატყებოდა კიდევ თავს ლაფის დასხმით. ამას იმიტომ გეუბნებით, რომ ერთი კეთილშობილი მანდილოსნის სიტყვები გამახსენდა, რომელიც სეფში გავიციანი, როცა ბატონ ეპისკოპოსს ვემსახურებოდა წიგნთსაცავის მცველად. ის უკვე ვარდამქნარი იყო, მაგრამ მისი არსება ჯერ კიდევ თრთოდა გარდასულ დროთა თავაწყვეტილი ორგიებით. რადგან, უნდა ვითხრათ, რომ ოცი წლის მანძილზე ყველაზე აღვირახსნილ ჭკად ითვლებოდა მთელს ნორმანდიაში. ერთხელ, როცა ვკითხე, ყველაზე დიდი სიამოვნება როდის განგიცდიათ-მეთქი თქვენს სიცოცხლეში, მან მიპასუხა:

— როცა ნამუშაბდილად მიგრძენიაო თავი.

ამ პასუხმა მისი გრძნობების სინატიფე მაგრძნობინა და დახვეწილობა. მე მგონია, ეგ დახვეწილობა არც ჩვენს მავან და მავან მინისტრთათვისაა უცხო, და თუ ოდესმე მათ წინააღმდეგ გავილაშქრებ, მხოლოდ იმიტომ, რომ საამოდ შევუღიტიწო მათს ბიწსა და უსირცხვოებას. მაგრამ რალად ვიკოქმანო, ეხლავ რად არ შევასხა ხორცი ამ მშვენიერ შთანაფიქრს? დაუყოვნებლივ საწერ ქალაღდს ვთხოვ ბატონ ბლეზოს და დავჯდები ახალი „მენიპეს“ პირველი თავის წერად.

და ის იყო ხელი გაუწოდა განცვიფრებულ ბ-ნ ბლეზოს, რომ ბ-ნმა უან ჰიბუმ მკვეთრი მოძრაობით შეაჩერა იგი.

— მოითმინეთ, ბატონო აბატო, — თქვა მან, — ეგ მშვენიერი შთანაფიქრი საპოლანდიოდ შემოინახეთ და ჩემთან ერ-

თად წამოზრდანიდით ამსტერდამს, სადაც ლიმონადით მოვაკრესთან ან აბანოს მეპატრონესთან მოგაწყობთ ჩასვლისთანავე. იქ თქვენ თავისუფალი იქნებით სავსებით. საღამომით კი მაჯიდაა მოვუსხდებით ორივე, და თუ თქვენ მაგ აბალს „მენი-ფიზი“ იმუშავებთ, მე პამფლეტებს შევთხზავ ჩემსას. მათში იმდენ გესლს ჩავანთხვეთ ჩვენ, რომ, ვინ იცის, იქნებ შეერთებულის ძალებით მთავრობის შეცვლაც კი შევძლოთ ჩვენს სამეფოში? პამფლეტისტების როლი მთავრობათა დაშლის საქმეში გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ერთის შეხედვით შეიძლება ეჩვენოს კაცს: ისინი ამზადებენ კატაკლიზმებს, რომელთაც ამბოხებული ბრბო აგვირგვინებს შემდეგ.

— წარმოგიდგენიათ, რა ზეიმი შექნება მე, რა სიხარული, — გამოსცრა მან თავისი ჩაშავებული, გესლიანი ნერწყვით დახრული კბილებიდან, — თუ შევძლებ შევმუსრო ერთი იმ ბინისტრთაგანი მაინც, რომელთა სიმხდალემ კინალამ გამომალბო ბასტილიაში! და ნუთუ თქვენ, ბატონო აბატო, მონაწილეობას არ მიიღებთ ესოდენ კეთილშობილურ საქმეში?

— ბაჰ, თქვენც არ მომიკვდეთ, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მე სულაც არ მსურს რამე შეიცვალოს ჩვენს სამეფოში; და თუ შემეძლოს იმის წინასწარ განჭკრეტა, რომ ჩემს „აპოკოლოკინთოსისს“ ანდა „მენიპეს“ მსგავსი რამ მოჰყვებოდა შედეგად, სულაც არ დავწერდი მათ.

— როგორ! — წამოიძახა, იმედგაცრუებულმა პამფლეტისტმა, — კი მაგრამ, თქვენ ხომ ეს წუთია მეუბნებოდით, ჩვენი მთავრობა ყოვლად წამხდარიყო და უვარგისი?

— რასაკვირველია, — მიუგო აბატმა, — მაგრამ, მე ერთი

სირაკუზელი დედაბრის ბრძნულ მაგალითს მივსდევ. მაშინ, როცა დიონისიოსს³ უღრმესი სიძულვილით ემსჭვალვოდა თავისი ხალხი, ეგ დედაბერი დღემუდამ ტაძარში დადიოდა და ღმერთებს ევედრებოდა — გვიდღეგრძელეთო ტირანი. ამ გაუგონარი გულმოწყალების ამბავი რომ გაიგო, დიონისიოსმა მიზეზის გაგება ისურვა მისი. მოაყვანიდა კეთილი ქალი და გამოწვლილვით გამოჰკითხა ყოველი.

— მე უკვე ბებერი ვარ, — მიუგო მან, — მრავლის მომსწრეს მინახავს, როგორ მოდიოდნენ და მიდიოდნენ ტირანები, მაგრამ არც ის დამრჩენია შეუმჩნეველი, რომ ავს უავესი ცვლიდა ყოველთვის. შენ ყველაზე ამაზრზენი ხარ მათგან. აქედან მე ვასკვნი, რომ შენი მექვეიდრე შენზე უფრო ამაზრზენი იქნება, თუკი ეს შესაძლებელია საერთოდ. ჰოდა, აი, მეც ვევედრები ღმერთებს, რომ რაც შეიძლება გვიან მოგვივლინონ იგი.

— ეგ დედაბერი ჭკუის კოლოფი იყო პირდაპირ. და მეც მასავით მიმაჩნია, ბატონო ჟან ჰიბუ, რომ ცხვრები ბრძნულად იქცევიან, როცა მოხუც მეცხვარეს აპარსვინებენ თავს, იმის შიშით, ვაითუ მოვიდეს მეორე, უმრწემესი, და უფრო მოკლედ გაგვპარსოსო ჩვენ.

ამ სიტყვებმა მთლად გადარია ბ-ნი ჟან ჰიბუ და ის აყვირდა:

— რა ლაჩრული სიტყვებია! რა მდაბალი პრინციპები! ვაი, ბატონო აბატო, რა ცუდად ზრუნავთ საზოგადო სიკეთისათვის, რა ნაკლებად იმსახურებთ მუხის იმ გვირგვინს. რომელსაც ღირსეულ მოქალაქეთ აღუთქვამენ პოეტები! თქვენ თათრეთში უნდა დაბადებულიყავით, ანდა თურქეთში, ჩინგისხანისა

თუ ბაიაზეთის მონად, და არა ევროპაში, სადაც საზოგადოებრივი სამართლისა და ფილოსოფიის მაღალ პრინციპებს ნერგავენ კაცნი. როგორ! თქვენ ითმენთ ავ მთავრობას და დამხობაც არა გსურთ მისი?! ჩემი პროექტით აგებულს რესპუბლიკაში მსგავსი მრწამსისთვის კაცი, სულ მცირე, განდევნით მაინც დაისჯებოდა და პატივის აყრიოთ. დიახ, ბატონო აბატო, ჩემს კონსტიტუციაში, რომელსაც ანტიურობის პრინციპები დაედება საფუძვლად, მე შევიტან მუხლს თქვენსავით უღირს მოქალაქეთა დაუნდობლად დასჯის შესახებ. მე დავაწესებ მკაცრ სასჯელს მისთვის, ვისაც შეეძლო სრულყოფილ სახელმწიფო, მაგრამ არა ჰყო.

— ოჰო! — ჩაიცინა აბატმა. — თქვენ მე მიკარგავთ ყოველგვარ სურვილს თქვენს სანაქებო რესპუბლიკაში ცხოვრებისას. როგორც თქვენი სიტყვებიდან ჩანს, იძულება არც ისე უცხო იქნება მისთვის.

— მაგ იძულების მიზანი სათნოებაა მხოლოდ, — სენტერაციოზურად მიუგო ბ-ნმა ჟან ჰიბუმ.

— აჰა, — თქვა აბატმა, — ეს ერთხელ კიდევ მოწმობს იმას, რომ სირაკუზელი დედაბერი ცამდე მართალი იყო და რომ დიუბუას და ფლერის⁴ შემდეგ ჩვენ ბატონ ჟან ჰიბუმს უნდა ვუფრთხოდეთ დიდად. თქვენ მოძალადეთა და პირმოთნეთა მთავრობას აღმიტყვამთ, ბატონო ჩემო, და აღთქმულის სისრულეში მოყვანის მიზნით მთავაზობთ ლიმონადით მოვაჭრე გავხდე ან მექისე ამსტერდამის მყარალ აბანოში. დიდად გმადლობთ! მე აქ ვრჩები, წმიდა იაკობის ქუჩაზე. სადაც შეიძლება ცივი ღვინო სვა და მინისტრები ლანძლო. თქვენ გინდათ მაგ მთავრობის ფუჭი მირაჟით მაცთუნოთ, რომელიც, თქვენის

გაგებით, პატიოსან კაცთაგან შედგება და რომელიც ისეთ ციხე-კოშკებს აგებს თავისუფლების გარშემო, რომ ძალზე საეჭვოა ვინმემ ისარგებლოს ტყვექმნილით.

— ბატონო აბატო, — წამოიძახა ჟან ჰიბუმ, რომელსაც სულ უფრო და უფრო ანთებდა დავა, — რა სინდისით მიგაქვთ იერიში იმ მთავრობაზე, რომლის იდეა ბასტილიაში დამებადა და რომელზედაც წარმოდგენაც არა გაქვთ თქვენ?

— ბატონო ჩემო, — გააწყვეტინა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მე ექვის თვალით ვუყურებ შეთქმულებითა და ამბოხებით შობილ მთავრობებს. თოზიციკა ცუდი სკოლაა მთავრობისათვის და გაქნილი პოლიტიკოსნი, რომელნიც სწორედ თოზიციკის წყალობით ექცევიან ხელისუფლების სათავეში. მერე სულ იქის ცდაში არიან, როგორ იხელმძღვანელონ იმ პრინციპებით, რომლებიც ჰირდაპირ ეწინააღმდეგებიან მას, რასაც მანამდე ქადაგებდნენ ისინი. ასე იყო ჩინეთში და არა მარტო ჩინეთში. ისინი იმავე აუცილებლობას ემორჩილებიან, რომელსაც ემორჩილებოდნენ მათი წინამორბედნი. და თუ მათ მაინც მოაქვთ რაღაც ახალი, ეს მათი გამოუცდებლობაა მხოლოდ და მხოლოდ, სხვა არაფერი. აი ერთი მიზეზთაგანი, ბატონო ჩემო, რომელიც მაიძულებს ვივარაუდო. რომ ახალი მთავრობა, რომელიც, არსებითად ძველის განმეორებაა მხოლოდ, კიდევ უფრო აუტანელი იქნება მასზე. და განა ჩვენ თვითონ არ განგვიცდია ეგ?

— მაშასადამე, — თქვა ბ-ნმა ჟან ჰიბუმ, — თქვენ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების მომხრე ხართ, არა?

-- აგრე გამოდის. — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა. —

მთავრობანი ღვინოსა ჰგვანან, რომელიც, რაც უფრო ძველ-
დება, მით უფრო ტკბილი ხდება და წმიდა. მათგან ყველაზე
სასტიკიც კი დროთა განმავლობაში თანდათან კარგავს თავის
სიმკაცრეს. მე მაშინებს დაუდუღებელი ძალაუფლება. მე მა-
შინებს რესპუბლიკის სიმპრე, და თუ ავი მთავრობის ქვე-
შევრდომობა მიწერია, მბრძანებლებად იმ მონარქებს და მი-
ნისტრებს ვირჩევდი ისევ, რომელთაც რამდენადმე მაინც გა-
მოუწუნლდათ გზნება.

ბ-ნმა ჟან ჰიბუმ ცხვირამდე ჩამოიფხატა ქუდი და გაცეცხ-
ლებული დაგვემშვიდობა.

მაშინ ბ-ნმა ბლევომ, როგორც იქნა, დავთრიდან ასწია თავი,
დინჯად გაისწორა სათვალე და ჩემს კეთილ მოძღვარს მი-
მართა:

— აგერ ორმოცი წელი იქნება, რაც წიგნებით ვვაჭრობ და
ყოველთვის დიდ სიამოვნებას მგვირდა ჩემი გაბრძნობილი
კლიენტების კამათი. მაგრამ პოლიტიკაზე საუბარი მძაგს.
კაცნი ცხარობენ და ერთმანეთს აგინებენ ტყუილებრა-
ლოდ.

— და ეს იმიტომ, — შენიშნა ჩემმა კეთილმა მოძღვარ-
მა, — რომ ამ საგანს მყარი საფუძველი არ გააჩნია.

— თუ არ ჩავთვლით ერთს, რასაც ვერვინ უარყოფს ქვეყ-
ნად, — თქვა ბ-ნმა ბლევომ, წიგნით მოვაჭრემ, — რადგან
უნდა ცუდი ქრისტიანი იყო და ცუდი ფრანგი, რომ უარჰყო
რეიმსის წმიდა ამპულის მადლი, რომლით ცხებული ჩვენი მე-
ფენი ქრისტეს მოსაყდრეებად ადიან საფრანგეთის ტახტზე.
ეს არს ურყევი საფუძველი მონარქიისა.

„მისისიპის“ საქმე

როგორც ცნობილია, 1722 წელს პარიზის პარლამენტში იჩეოდა „მისისიპის“ საქმე, რომელშიც ამ კომპანიის დირექტორებთან ერთად გარეულნი იყვნენ მაჟანი მინისტრი, მეფის მდივანი და პროვინციების მმართველთა რამდენიმე თანაშემწე. კომპანიას ბრალად ედებოდა სახელმწიფო ნოღვაწეთა მოსყიდვა, რომელნიც ფაქტიურად თვითონ ფრცქვნიდნენ მას ამ მპარავთა და მტაცებელთა სიხარბით, მაღალი თანამდებობანი რომ უჭირავთ სუსტ მთავრობაში. მართლაც, იმ დროს სახელმწიფოს ზამბარები ფრიად მოშვებულნი იყვნენ და მოსუსტებულნი. და აი, ერთ-ერთ სასამართლო სხდომაზე ამ ღირსსაბსოვარი პროცესისა ქ-ნი დე ლა მორანჟერი, კომპანია „მისისიპის“ ერთ-ერთი დირექტორის მეუღლე, მთავარ პალატაში ჩვენებას აძლევდა ბატონ პარლამენტარებს. მან აჩვენა, რომ ვინმე ბ-ნმა ლესკომ, მთავარი კრიმინალისტის თანაშემწემ, ფარულად გამოიძახა შატლეში და აგრძნობინა, რომ ქმრის ხსნა მთლიანად მასზე იყო დამოკიდებული. ხოლო ამ ქალს უყვარდა ქმარი -- ლამაზი, წარმოსადეგი მამაკაცი. ბ-ნმა ლესკომ დააზლოებით ამ სიტყვებით მიმართა მას: „ქალბატონო, მეფის ჭეშმარიტი მეგობრები აღშფოთებულნი არიან უპირველეს ყოვლისა იმით, რომ ამ საქმეში გარეული არ არიან იანსენისტები¹. ეგ იანსენისტები მონარქიის მტრები არიან, ისევე როგორც რელიგიისა. მოგვეცი თ შესაძლებლობა, ქალბატონო, ბრალი დავდოთ თუნდაც ერთ მათგანს და ჩვენ ვალში არ დაგრჩებით სამსახუ-

რისთვის, დაგიბრუნებთ თქვენს მეუღლეს მთელი თავისი ავლა-დიდებით“. როცა ქ-ნმა დე ლა მორანჟერმა ეს სიტყვები ჩაუტაკლა სასამართლოს, რომლებიც სულაც არ ყოფილან თქმულნი გასამყლავნებლად, ბ-ნი პარლამენტის პრეზიდენტი იძულებული გახდა მთავარ პალატაში გამოეძახებინა ბ-ნი ლესკო. მან ჯერ ყველაფერი უარყო, მაგრამ ქ-ნ დე ლა მორანჟერს მშვენიერი თვალები ჰქონდა და ბ-ნმა ლესკომ ვერ გაუძლო მათ მართალ მზერას. დაიბნა და მხილებულ იქნა. ეს იყო ჩასუქებული არამზადა, იუდა ისკარიოტელივით მწითური.

ინციდენტმა სასამართლოს დარბაზიდან გაზეთების ფურცლებზე გადაინაცვლა და მალე მთელი პარიზი ალაპარაკდა მასზე. ალაპარაკდნენ სალონებში, ბაღებში, სადალაქოებსა თუ ლიმონადით მოვაჭრეთა დუქნებში. ამასთან, ქალბატონი დე ლა მორანჟერი საყოველთაო სიმპათიას იწვევდა ხალხში, ხოლო ლესკო ზიზღს ჰგვრიდა ყველას.

საზოგადოების ცნობისმოყვარეობა ჯერ კიდევ არ დამცხრალიყო, როცა ჩემი კეთილი მოძღვრის გაცილება მომიხდა ბ-ნი ბლეზოს დუქნამდე, რომელიც, როგორც მოგეხსენებათ, წმიდა იაკობის ქუჩაზე მდებარეობს.

დუქანში დაგვხვდა ერთი ჩვენი მინისტრის პირადი მდივანი, ბ-ნი ჟანტილი. რომელსაც პოლანდიიდან ახლად მიღებულ წიგნში ჩაერჯო თავი. აქვე იყო სახელმძღვანელო. ბ-ნი რომანი, ავტორი ფუნდამენტური გამოკვლევებისა სახელმწიფოს აუცილებლობაზე. დიდად პატივცემული ბატონი ბლეზო კი დახლს უკან კითხულობდა გაზეთს.

ბ-ნი ეერომ კუნიარი ფეხაკრეფით მიეახლა ბ-ნი ბლეზოს და დახლზე გადაეყუდა, ეგების ახალ ამბებს მოვკრაო თვალი,

რომლებიც ღვინოზე ნაკლებ როდი უყვარდა მას. ეს გაბრძნობილი, ჭეშმარიტად მაღალნიჭიერი კაცი მსხემივით უბოვარი იყო და როცა „ჩჩვილ ბახუსში“ ღვინით სავსე კათხას მოიპირქვევებდა ხოლმე, ჯიბე მაგ კათხასთან ერთად უცარიელდებოდა და გროშიც აღარ რჩებოდა გაზეთის საყიდლად. გაზეთში, რომელსაც ბ-ნი ბლეზო კითხულობდა, ქალბატონ დე ლა მორანჟერის ჩვენება იყო დაბეჭდილი. ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა მოახერხა მისი ამოკითხვა და გახარებულმა წამოიძახა, რომ ეს ნამდვილი სენსაციიაა, და რომ მისი სული ხარობს, როცა ხედავს, როგორ ანგრევს დიაცის სუსტი ხელი უსამართლობის გოდოლს და ამით თითქოს ერთით ზრდის იმ მშვენიერი მაგალითების რიცხვს, რომლებითაც სავსეა საღმრთო წერილი.

— მიუხედავად იმისა, — დასძინა მან, — რომ ეს კეთილშობილი მანდილოსანი ჩემთვის ეგზომ საძულველ მეზვერეთა წრეში ტრიალებს, ის მაინც იმ მამაც დიაცებს მაგონებს რატომღაც, რომელთაც ასე ადიდებს მეფეთა წიგნი. ქალბატონი დე ლა მორანჟერი გვხიბლავს სიწრფელისა და ცბიერების უზადო შერწყმით და მე აღტაცებით მივესალმები მის გამარჯვებას.

ბ-ნმა რომანმა გააწყვეტინა:

— ფრთხილად, ბატონო აბატო, ფრთხილად, — თქვა მან და თან ხელი გაიშვირა წინ, — რატომ ასე ვიწრო, თუ შეიძლება ითქვას, ინდივიდუალურ ასპექტში განიხილავთ ამ საქმეს და ანგარიშს არ უწევთ, თუმცა სამართლიანობა მოითხოვდა — გაგეწიათ, საზოგადოების საჭირბოროტო საკითხებს, რომელთაც უშუალოდ უკავშირდება იგი. უპირველეს

ყოვლისა, სახელმწიფოს ინტერესები უნდა გვექონდეს მხედველობაში, ხოლო ეგ უმადლესი ინტერესები მოითხოვდნენ, რომ ქალბატონ დე ლა მორანჟერს კრინტიც არ დაეძრა, ან, რაკი დასძრა, სხვები მაინც უნდობლად მოჰკიდებდნენ მის სიტყვებს.

ბ-ნმა ქანტილმა, როგორც იქნა, წიგნიდან ასწია ცხვირი.

— რაც მართალია, მართალია, — თქვა მან, — ამ ინციდენტის მნიშვნელობა მეტისმეტად გააზვიადეს.

— აჰ, ბატონო მდივანო, — გააწყვეტინა ბ-ნმა რომანმა, — არა გვგონია, რომ ინციდენტი, რომელიც ადგილს დაგაკარგვინებთ, უმნიშვნელო იყოს. აი, ნახავთ, თუ ის საბედისწერო არ აღმოჩნდეს თქვენთვის და თქვენი პატრონისთვისაც. მე, ჩემდა თავად, დიდად მამწუხრებს ეგ. გარნა თუ რამე მანუგეშებს მაგ უბადრუკი მინისტრების დაცემის მოწმეს, ესაა მათი უსუსურობა; დიახ, მათი უსუსურობა, თორემ რა უნდოდა ამ დარტყმის აცილებას თავიდან?

ბ-ნმა ქანტილმა თვალი ჩაუკრა ბ-ნ რომანს, რითაც ანიშნა, ამ შემთხვევაში სავსებით ვიზიარებო თქვენს აზრს.

ბ-ნი რომანი კი განაგრძობდა:

— სახელმწიფო კაცის სხეულს ჰგავს. ყველა მისი ფუნქცია როდია კეთილშობილური. ზოგიერთის — მალვაა საჭირო: მე ვგულისხმობ მხოლოდ ყველაზე აუცილებელთ.

— როგორ, ბატონო ჩემო, — თქვა აბატმა, — ნუთუ აუცილებელი იყო, რომ ლესკო ასე მოჰქცეოდა პატიმრის უბედურ ცოლს? ეს ხომ სიმდაბლეა!

— არაფერი შეგეშალოთ, — თქვა ბ-ნმა რომანმა, — სიმდაბლედ იქცა მაშინ, როცა გამეღავნდა. მანამდე არაფერიც

არ იყო. თუ თქვენ გსურთ ისარგებლოთ უზარმაზარი სიკეთით, თუ თქვენ გსურთ გმართავდეთ ვინმე, — ნოლო ეს ერთადერთი პრიმატია, რომელიც კაცს პირუტყვზე მალა აყენებს, — უნდა მართვის შესაძლებლობაც მისცეთ მმართველებს. მაგ შესაძლებლობათაგან უპირველესი კი იდუმალება გახლავთ. ამიტომაც, რომ სახალხო მმართველობა, ყველაზე ნაკლებ მისტიკური, ყველაზე სუსტიცაა ამავე დროს. იქნებ გგონიათ, ბატონო აბატო, რომ კაცნი შეიძლება სათნოების საშუალებით მართო? მეტი არაა ჩემი მტერი!

— არა, მე ეგ არა მგონია, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა. — სად არ ვუტარებიათ ბედის ჩემის უკუღმართ ტრიალს და ყველგან ბოროტ მხეცებად მეჩვენებოდნენ კაცნი, რომელთა ალაგმვა მხოლოდ ძალით შეიძლება ან ცბიერებით. მაგრამ ყველაფერს თავისი საზღვარი აქვს და არ უნდა შევბალოთ ის ერთი ციციკნა კეთილი, რასაც მათი სული იმარხავს ათას ავ ინსტინქტთან ერთად. რადგან, მიუხედავად თავისი სიმბდალის, სიბილწის და სისასტიკისა, კაცი მაინც ღვთის ხატად იქმნა, როცა იქმნა, და მან დღემდე შეინარჩუნა თავისი პირველსახის ზოგი ნიშატი, ბატონო ჩემო. მთავრობა, რომელიც ვერ აკმაყოფილებს ყველაზე გაცვეთილი პატიოსნების მოთხოვნებს, ხალხის აღშფოთებას იწვევს და უნდა დამხობილ იქნას.

— უფრო ხმადაბლა, ბატონო აბატო, — თქვა მდივანმა.

— მონარქი უცოდველია, — თქვა ბ-ნმა რომანმა, — ხოლო თქვენი მაქსიმები, ბატონო აბატო, მეამბოხის სიტყვებს მაგონებს. თქვენ და თქვენი მსგავსნი იმის ღირსნი ხართ, რომ სულაც არ გმართავდეთ არვინ.

— რა გაეწყობა, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მაგრამ თუ მმართველობა, როგორც თქვენი სიტყვები მოწმობენ, გაიძვერობას, გაქნილობას და ათასგვარ ძალადობას გულისხმობს, ვეკვ, თქვენმა მუქარამ რამე ნაყოფი გამოიღოს. ჩვენ ჯერ კიდევ დიდხანს გვასხდებიან თავზე მინისტრები და პროვინციათა მმართველები. მე მხოლოდ იმას ვისურვებდი, რომ ახლანდელი სხვებს შეეცვალათ. ახლები მათზე უარესნი ვერ იქნებიან და, ვინ იცის, იქნებ უკეთეს მთავრობასაც კი ველირსოთ?

— ფრთხილად, — თქვა ბ-ნმა რომანმა, — ფრთხილად! ყველაზე დიდებული სახელმწიფოში მემკვიდრეობითობაა და უწყვეტობა, და თუ ქვეყნად არ არსებობს სრულქმნილი სახელმწიფო, ეს, ჩემის აზრით, აიხსნება მხოლოდ იმითი, რომ ნოეს დროს წარღვნამ დაარღვია მემკვიდრეობის მკაცრი წესრიგი; და ჩვენ დღემდე განვიცდით ამ არეულ-დარეულობის სავალალო შედეგებს.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — თქვენ, ალბათ, თქვენი თეორიებით შექცევას გვიპირებთ დღეს. მსოფლიო ისტორია სავსეა კატაკლიზმებით. შინააშლილობანი, შეთქმულებანი, მთავართა სისასტიკით გამოწვეული ამბოხებანი — აი, მისი ნიშანსვეტები, და მე არ ვიცი რა უფრო უნდა გვანცვიფრებდეს დღეს: მთავრობათა ურცხვობა თუ ხალხთა მოთმინების უნარი.

აქ ბ-ნმა მღივანმა სინანული გამოსთქვა იმის გამო, რომ ბ-ნ აბატს ასე ცუდად ესმის მთავრობათა კეთილშობილური მისიის როლი, ხოლო ბ-ნმა ბლეზომ გადაჭრით განგვიცხადა, წიგ-

ნით მოვაჯრის ღუქანი საზოგადოებრივ საქმეებზე მსჯელობის ადგილი როდიაო.

გარეთ გამოვედით თუ არა, ჩემს კეთილ მოძღვარს სახელოზე მოვაველე ხელი.

— ბატონო აბატო, — ვეთხარი მას, — ტირანთა დამხობას რომ ნატრობთ, სირაკუზელი დედაბერი ხომ არ გავიწყდებათ შემთხვევით?

— ტურნებროშ, შვილო ჩემო, — მომიგო მან, — მე ვაღიარებ, რომ ჩემსავე თავს ვეწინააღმდეგები ამით. მაგრამ ეგ გაორება, რომელსაც სამართლიანად აძჩნევ ჩემს მსჯელობებში, არც ისე მავნეა, როგორც ფილოსოფოსთა მიერ ანტინომიად წოდებული წყეული ფენომენი. შარონი? თავის წიგნში — „სიბრძნისათვის“ — ამტკიცებს, რომ არსებობენ გადაუჭრელი ანტინომიები. რაც შემეხება მე, საკმარისია ბუნებაზე ფიქრს მივცე თავი, რომ ნახევარი ღუეინი მაგისტანა ჭინკა მაინც ამიცეკვლება შიგ და ისე დაუნდობლად იწყებენ ძიძგილს, გეგონება, თვალები სურთოთ ამოსჩიჩქნონ ერთიმეორეს. და მაშინ ჩემთვის ნათელი ხდება, რომ ვერავინ დააზავებს მაგ გაჩიქებულ მეგერებს. მე უკვე იმედი გარდამიწყდა მათი შერიგებისა და სწორედ მათის წყალობითაა, მეტაფიზიკაში ერთ ადგილს რომ ვტყეპნი დღემდე. მაგრამ ამ შემთხვევაში წინააღმდეგობა მოჩვენებითია, შვილო ჩემო. ჩემი გონება სირაკუზელი დედაბრის მხარეზეა ისევ. დღესაც ის მწამს. რაც მწამდა გუშინ. ოღონდ ეგაა, წელან გრძნობებს ავყევი და გულისტქმას დავემორჩილე, როგორც ერთი ლიტონი ვინმე.

ალგომის კვირცხი

მამაჩემს წმიდა იაკობის ქუჩაზე ჰქონდა ღუქანი, წმიდა ბენედიქტე განრღვეულის ტაძრის პირდაპირ. ვერ ვიტყვი, რომ მას სული ელეოდა დიდმარხვაზე; ეგ არც იქნებოდა ბუნებრივი მემწვადისათვის. მაგრამ მაინც მტკიცედ ინახავდა მარხვას, როგორც ჭეშმარიტ ქრისტიანს შეშვენის. ფული მას არ გააჩნდა, რომ მარხვის ამხსნელი ინდულგენცია მოესყიდა არქიეპისკოპოსისაგან და დიდმარხვის დღეებში მარტოდენ გამხმარ ვირთევზაზე გადადიოდა ცოლ-შვილთან, ძაღლთან და მუდმივ მუშტრებთან ერთად, რომელთაგან ყველაზე გაშინაურებული ჩემი კეთილი მოძღვარი გახლდათ, ბ-ნი აბატი ყერომ კუანიარი. დედაჩემი ღვთისმოსავი ქალი იყო და არ დაუშვებდა, რომ მიროს, ჩვენს ძაღლს, ძვლები ეხრა ვნების პარასკევს. ამ დღეს ის არც ხორცს ურევდა და არც ცხიმს საცოდავი ძაღლის სალაფავს. ბ-ნი აბატი კუანიარი ამოდ არწმუნებდა დედაჩემს, რომ ეს მწვალებლობაა და რომ, საცა სამართალია, გამოსყიდვის წმიდა მისტერია, რომელშიც წილი არ უძევს მიროს, ულუფას არ უნდა უყოფდესო მას.

— ჩემო კეთილო ქალბატონო, — ამბობდა ეგ დიდი კაცი, — ჩვენ ეკლესიას ვეკუთვნით და დიახაც უნდა ვეკრძალვოდეთ სხვა რამეს, მაგ გამხმარი ვირთევზას გარდა. მაგრამ ცრუმრწმენის, უღმერთოს, შლეგისა და მკრეხელის მეტი თვითგვემას და ხორცის მოკვდინებას ვინ დააკისრებს ძაღლს?

თქვენ კი აკისრებთ. თუ ხორცის წვალემა წმიდათა-წმიდაა ჩვენთვის, მხოლოდ იმიტომ, რომ თვითონ მაჰაზეცერი ძონაწილეობს მასში. აგრე რომ არა, ეს იქნებოდა უაზრო და უღირსი აქტი. მხოლოდ თქვენი გულუბრყვილობა თუ გაამართლებს მაგ მკრეხელობას, რომელიც ღვთისმეტყველს და არა მარტო ღვთისმეტყველს, თვითოეულ საღად მოაზროვნე მორწმუნესაც კი ცოდვად მიეთვლებოდა უთუოდ. ასეთ პრაქტიკას უსაზარლეს ჰერესამდე მივყავართ პირდაპირ, ჩემო ქალბატონო. რადგან ეს იმის მტკიცებას ნიშნავს, რომ იესო ქრისტემ ადამის ძეთათვის კი არა მხოლოდ, ძაღლისთვისაც მიიღო სიკვდილი. ხოლო საღმრთო წერილს არა ეწინააღმდეგება რა ასე.

— შეიძლება, — იტყოდა დედაჩემი, — მაგრამ თუ ვნების პარასკევს მირო სახსნილოს დაუწყებს თქველეთას, მე ურია მეგონება ის და შემჯავრდება. ნუთუ ეს ცოდვაა, ბატონო აბატო?

ჩემი კეთილი მოძღვარი ღვინოს წრუპავდა და თან ალერსით ესიტყვებოდა:

— ჩემო კეთილო, მე აქ სულაც არ ვაპირებ იმის გარკვევას, სცოდავთ თუ არა თქვენ, მაგრამ ერთი რამ მაინც ცხადია ჩემთვის: თქვენში არა ჰგვის ბოროტი და თქვენი სულის ხსნაც უფრო ღრმად მწამს, ვიდრე ხუთი თუ ექვსი ჩემი ნაცნობი ეპისკოპოსის და კარდინალისა, რომლებიც, სხვათა შორის, მშვენიერ ტრაქტატებს წერენ ჰეშპარიტი რწმენის შესახებ.

მირო ხარბად თქველედდა სალაფავს, ხოლო მამაჩემი და ბ-ნი აბატი კუანიარი „ჩჩვილი ბახუსისკენ“ მიუყვებოდნენ გზას.

ასე ვატარებდით „ბატისტეხა დედოფლის დუქანში“ დიდ-მარხვის წმიდა დღეებს. მაგრამ აღდგომა დილას, როცა წმიდა ბენედიქტე განრღვეულის ტაძრის სამრეკლოდან ზარები სიხარულით იუწყებოდნენ მაცხოვრის ჩვენის ტრიუმფს, მამაჩემი დუქანობით აგებდა შამფურზე წიწილებს, იხვებდა და მტრედებს, ხოლო მირო მოღუღუნე ბუხრის წინ ხარბად იყნოსავდა რცმელით მწთოლვარე ცვრის საამო სურნელს და კმაყოფილებით აქნევდა კუდს. მიხრწნილს, ბინარსა და თითქმის თვალდავსილს ჭერ კიდევ არ ჩაჰქრობოდა ტრფიალი ამქვეყნიურ სიკეთეთა მიმართ, შეჰკირვებანი კი უღრტვინველად გადაჰქონდა და აგრე იმსუბუქებდა ყოფას. ეგ მირო ნამდვილი ბრძენი იყო და მე არ მიკვირს, დედაჩემი კაცივით რომ ამარხულებდა მას.

საზეიმო წირვის შემდეგ ყველანი დუქანს ვუბრუნდებოდით. მთლად გაელენთილს ამო სურნელით. მამაჩემი ჭეშმარიტად რელიგიური აღტყინებით უჯდებოდა სახსნილო სუფრას. მისი მუდმივი სტუმრები სასულიერო სასამართლოს მწერლები იყვნენ და ჩემი კეთილი მოძღვარი, ბ-ნი აბატი კუანიარი. ქორონიკონს ქრისტეს აქეთ 1725 წელს, აღდგომა დილას ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა ბ-ნი ნიკოლა სერიზი მოაყვანა ჩვენსას. მაგ ნიკოლა სერიზს მასონთა ჭუჩაზე ჰქონდა ბინა, პატარა მანსარდაში, სადაც ეს ღრმად განსწავლული კაცი დღედაღამ ცხელ-ცხელ ამბებს აცხობდა ლიტერატორი ძმების ცხოვრებიდან და მერე ჰოლანდიელ გამომცემლებს უგზავნიდა მათ. სუფრაზე წითელი კვერცხების მთა იდგა სინით. და მას შემდეგ, რაც ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა ლაღად-

ჰყო Benedicite¹, ეგ კვერცხები გაცხოველებული კამათის საგნად იქცნენ.

— ელიუს ლამპრიდიუსი² ამბობს, — თქვა ბ-ნმა ნიკოლა სერიზმა, — რომ ალექსანდრე სევერუსის³ მამის ქათამმა წითელი კვერცხი დადო იმ ყრმის დაბადების დღეს, რომელსაც საუკუნო შეფობას უმზადებდა ბედი.

— აბა ის ყოფილა, რაც ყოფილა, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — თუ მაგნაირი ზღაპრების თქმაში ეცილებოდა ენაქარტალა დიაცებს. მაგრამ თქვენ საღად უყურებთ საგნებს, ბატონო ჩემო, და, ალბათ, არ დაიწყებთ იმის მტკიცებას, რომ სწორედ მაგ უაზრო ლეგენდისგან იღებს დასაბამს ჩვენი ქრისტიანული ჩვეულება სააღდგომოდ კვერცხების წითლად შეღებისა.

— არა, — თქვა ბ-ნმა ნიკოლა სერიზმა, — მე სრულიადაც არ ვამტკიცებ, რომ მაგ ჩვეულებას დასაბამი მისცა კვერცხმა, რომელიც ალექსანდრე სევერუსის მამის ქათამმა დადო. ერთადერთი დასკვნა, რომელიც ამ ფაქტიდან გამომყავს ისაა, რომ წარმართებს უზენაესი ხელისუფლების სიმბოლოდ მიაჩნდათ წითელი კვერცხი. ოღონდ, თქვენი არ ვიცი, და მე კი მგონია, — დასძინა მან, — რომ ეგ კვერცხი უთუოდ უნდა შეეღებათ როგორღაც, რადგან ქათმები არ ღებენ წითელ კვერცხებს.

— მომიტევეთ, — სიტყვა ჩაურთო დედაჩემმა, რომელიც ღუმელთან თეფშებზე ანაწილებდა კერძს, — ბავშვობაში მე მინახავს შავი ქათამი, რომელიც მოყავისფრო კვერცხებს ღებდა. ამიტომ არც იმ ქათმების არსებობაში მეპარება ეჭვა, რომლებიც წითელ კვერცხებს ღებენ ან მოწითალოს, ვთქვათ, აგურისფერს.

— ადვილი შესაძლებელია, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — რადგან ბუნება თავის ქმნილებებში გაცილებით უფრო ახირებულია და მრავალფეროვანი, ვიდრე ჩვენ წარმოგვიდგენია. ცხოველთა სამყარო ათასგვარ უცნაურობას იმარხავს, ხოლო ბუნებისმეტყველების კაბინეტებში ისეთ ურჩხულებს შეხვდებით, რომლებთან შედარებითაც ქათმის მიერ დადებული წითელი კვერცხი თეთრად მოეჩვენება კაცს.

— მართალს ბრძანებთ, — დაუდასტურა ბ-ნმა ნიკოლა სერიზმა, — იშვიათობათა სამეფო კოლექციაში თქვენ შეხვდებით ხუთფეხა ხბოს და ორთავიან ყრმას.

— მეტსაც გეტყვით, — თქვა დედაჩემმა და თან სუფრაზე ხონჩით შემოდგა თორმეტი აცმა სოსისი მოშუშული კომბოსტოთი, რომელსაც საამო ოხშივარი ასდიოდა, — ონოში, შარტრის მახლობლად, მე მინახავს ახალშობილი ყრმა, რომელსაც ბატის ფეხები ჰქონდა და გველის თავი, ჩემო ბატონო. დედათ მოურავი, რომელმაც ეგ საოცრება მიირქვა, ისე შეშინდა, რომ პირდაპირ ცეცხლში ისროლა იგი.

— აბა, დაფიქრდით, რას ამბობთ, — წამოიძახა ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა, — კაცი ღმერთის სამსახურისთვის მოდის ამ ქვეყნად და ძნელი წარმოსადგენია, გველის თავით ემსახუროს მას; მაშასადამე, ასეთი ყრმები არ არსებობენ და თქვენს დედათ მოურავს ან მოეჩვენა ეგ ურჩხული, ან, უბრალოდ, დაგცინათ თქვენ.

— ბატონო აბატო, — აშკარა ირონიით თქვა ბ-ნმა ნიკოლა სერიზმა, — იშვიათობათა სამეფო კოლექციაში თქვენ, ისევე როგორც მე, გინახავთ, სპირტიან ქილაში კონსერვირებული ემბრიონი ოთხფეხა აკუმისა, ხოლო იქვე, მეორე ქილა-

ში, უთავო ყრმა, რომელსაც ზედ ჭიბთანა აქვს ერთადერთი თვალი. როგორ გგონიათ, ნუთუ ეს ურჩხულნი უკეთ მოემსახურებოდნენ უფალს, ვიდრე გველის თავიანი ყრმა, რომელზედაც გველაპარაკება ჩვენი დიასახლისი? მაშინ ორთავა არსებებზე რაღა უნდა ვთქვათ? ვინ შეძლებს იმის დაბეჯითებით მტკიცებას, რომ მათ ორი არა აქვთ სულიც? უნდა დამემოწმოს, ბატონო აბატო, რომ ბუნება, რომელიც თავს იქცევს ამ სასტიკი თამაშით, თეოლოგებს თავგზას უბნევს ზოგჯერ.

ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა ის იყო პირი დააღო პასუხის სათქმელად და უთუოდ გატეხდა კიდევ ბ-ნი ნიკოლა სერიზის წინააღმდეგობას, რომ დედაჩემმა, რომელსაც ლაპარაკის საღერღელი ნუ აეშლებოდა თორემ ველარავინ დააკავებდა ქვეყნად, დაასწრო და ხმამაღლა განაცხადა — ონოში შობილი ყრმა სულაც არ ყოფილა ადამიანური არსება და ის ეშმაკვა აპკიდაო ერთს მეფუნთუშე ქალს.

— ამას ისიც ამტკიცებს, — დასძინა მან, — რომ კაცი-შვილს აზრად არ მოსვლია მისი მონათვლა; სახელდახელოდ გახვიეს ჩვრებში და აგრე დაფლეს ბალის განაპირას. ის რომ ადამის ძე ყოფილიყო, ნაკურთხ მიწაში დამარხავდნენ უთუოდ. როცა დედაკაცი ეშმაკისგან შობს, ნაშობს ცხოველის სახე აქვს მუდამ.

— ჩემო კეთილო ქალბატონო, — მიუგო მას ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა, — პირდაპირ წარმოუდგენელია, რომ გლეხის ქალმა მეტი იცოდეს ეშმაკზე, ვიდრე თეოლოგიის დოქტორმა, და მე განცვიფრებით ვკითხულობ, რატომ ასე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებთ ონოელი მატრონას აზრს იმ საკითხის გარკვევი-

სას, ეკუთვნის თუ არა დიაცის მიერ მოღებული ესა თუ ის ნა-
ყოფი ადამის ძეთა მოდგმას, მაცხოვრის სისხლით გამოსყი-
დულს. მერწმუნეთ: მთელი ეს ეშმაკეულობა მხოლოდ ბინძუ-
რი ჭორებია და თქვენ გმართებთ თავიდან ამოიგდოთ იგუ.
ვერცერთ წმიდა მამასთან ვერ შეხვდებით იმის მტკიცებას,
რომ ეშმაკი აორსულებდეს ასულებს. მთელი ეს მონაჭორი
სატანის ავხორცობის შესახებ სხვა არა არის რა, თუ არა სი-
ბილწით სავსე ბოდვა და პირდაპირ სამარცხვინოა, იეზუიტები
და დომინიკელები ტრაქტატებს რომ წერდნენ მასზე.

— მართალს ბრძანებთ, აბატო, — თქვა ბ-ნმა ნიკოლა სე-
რიზმა და თან სოსისი დაითრია ხონჩიდან, — მაგრამ თქვენ
მანც უპასუხოდ დატოვეთ ჩემი სიტყვები იმის შესახებ, რომ
უთავოდ შობილი ყრმები ნაკლებად შეეფერებიან კაცის უმაღ-
ლეს დანიშნულებას, რაც, როგორც ეკლესია ბრძანებს, უფ-
ლის წვდომაში, მსახურებასა და სიყვარულში მდგომარეობს
და რომ აქ, ისევე როგორც თესლის ამაოდ ნთხევის მრავალ
სხვა შემთხვევაში, ბუნება ნაკლებ თეოლოგიურია და ქრის-
ტიანული. აქვე დავსძენდი, რომ მას რელიგიურობის არა სცხაა
რა და ბევრჯერ ისე იქცევა, თითქოს სულაც არ იცნობდეს
ღმერთს. აი, რა მაფრთხობს მე, ბატონო აბატო!

— აჰ! — წამოიძახა მამაჩემმა და თან ჩანგლით მოიქნია
გარეული იხვის მსუყე ნაჭერი, რომელსაც ის იყო დანით ანა-
კუწებდა, — აჰ, რა პირქუში სიტყვებია, რა შეუფერებელი და
შეუწონელი იმ საზეიმო თარიღისათვის, რომელსაც დღეს
ვდღესასწაულობთ. ყველაფერში ჩემი ცოლია დამნაშავე, რო-
მელმაც ისეთის ამბით მოგვართვა ეგ გველისთავიანი ყრპა,
თითქოს ჩემს ძვირფას სტუმრებს სული ელეოდეთ მასზე. პო-

და, რა გასაკვირია, ამ მშვენიერი წითელი კვერცხებიდან ერთ-ბაშად ამდენი ეშმაკულობა რომ გამოიჩეკა სუფრაზე.

— ჰაი გილო, ჩემო ძვირფასო მასპინძელო, — თქვა ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა, — კვერცხიდან ათასი უცნაურობა იჩეკება მართლაც. ამის თაობაზე წარმართები ღრმად ფილოსოფიურ მითებსაც კი ქმნიდნენ. მაგრამ ასე ქრისტიანული, თუმცა ანტიკურის პურპურით მოსილი კვერცხებიდან, რომლებსაც წედან გაეხლებოდით, მთელი ქაჯეთი რომ გამოტყვრა უცებ, გამოგიტყდებით, ეს თვითონაც მანკვიფრებს დიდად.

ბ-ნმა ნიკოლა სერიზმა თვალი ჩაუბაჭუნა ჩემს კეთილ მოძღვარს და დამცინავი ღიმილით მიმართა მას:

— ბატონო აბატო, ეგ კვერცხები, რომელთა ჭარხლის წვეწში შეღებილი ნაჭუჭებითაც მთელი იატაკი მოვფინეთ ჩვენს ფეხქვეშ, თავისი არსით, არც ისე ქრისტიანული არიან და კათოლიკური, როგორც თქვენ ფიქრობთ. პირიქით, აღდგომის კვერცხები წარმართობისგან იღებენ დასაბამს, და ისინი სიცოცხლის გამოღვიძებას განასახიერებენ საგაზაფხულო ბუნიობის დროს. ესაა ძველთუძველესი სიმბოლო, რომელიც ქრისტიანულმა რელიგიამ შემოინახა.

— მაგრამ ჩვენ უფლება გვაქვს ისიც ვამტკიცოთ, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — რომ ესაა ქრისტეს აღდგომის სიმბოლო. გარნა, რაკი მე მთელის არსებით ვეწინააღმდეგები რელიგიის გადატვირთვას ათასი რიოში სიმბოლიკით, ვფიქრობ, სწორედ კვერცხის გემოსხილვით მონიჭებული სიამოვნება, რომლისგანაც თავს ვიკავებდით დიდმარხვის განმავლობაში, გახლავთ ერთადერთი მიზეზი იმისა, რომ სააღდგომო სუფრაზე ასეთის პატივით ვაზვიანებთ მათ, სამეფო პურპურით

მოსილთ. მაგრამ რას ვამბობ? ყველაფერი ეს მხოლოდ უმნიშვნელო წვრილმანია, რომლითაც პედანტები და ბიბლიოთეკარები იქცევენ თავს. მაგრამ თუ თქვენს სიტყვებს ჩაუფიქრდება კაცი, ბატონო ჩემო, ნახავს, რომ თქვენ ბუნებას რელიგიას უპირისპირებთ და ერთმანეთის მტრებად აცხადებთ მათ. ეს კი მკრეხელობაა, ბატონო ჩემო, ისეთი შემზარავი მკრეხელობა, რომ თვით ჩვენი კეთილი მასპინძელიც კი შეირყა თემით ტერფამდე, თუმცა არა გაუგია რა. მაგრამ მე კი არ მაკრთობს ეგ, რადგან მსგავსი არგუმენტები ვერ აცთუნებენ მტკიცე სულს, რომელსაც ძალი შესწევს თვითონვე წარმართოს თავისი თავი.

მართლაც, ამ შემთხვევაში, თქვენ გონებისა და განსწავლულობის გზას მისდევთ, ბატონო ჩემო, რომელსაც პირდაპირ ვიწრო და ბინძურ ჩიხში შეეყავართ, საიდანაც კაცნი ამოდ დაეძებენ გამოსავალს და ვაგლახად იმტვრევენ ცხვირებს. თქვენ ღრმადმოაზროვნე მეაფთიამქესავით მსჯელობთ, რომელსაც ჰგონია ბუნებას ვიცნობო, რაკი ზოგიერთ მის მოვლენას ეხახუნება. თქვენ გგონიათ, სიცოცხლის ბუნებრივი შთასახვისას მიტომ იბადებიან ურჩხულები, რომ ასეთია ნება უფლისა, რომელიც თავისდა სადიდებლად აგებს ადამის ძეთ: *Pulcher hymnus Dei homo immortalis*⁴. მადლობა ღმერთს, მკვდრადშობილთ, შეშლილთა და შლეგთაც რომ არ ასახელებთ მათ რიცხვში, რომელთაც, ლაქტანციუსის⁵ გამოთქმას თუ მოვიშველიებთ. არ შეიძლება უფლის კეთილ საგალობელს — *Pulcher hymnus Dei* — უწოდებდეს კაცი. მაგრამ რა უწყით თქვენ ამის შესახებ და რა ვუწყით ჩვენ, ბატონო ჩემო? როგორც ჩანს, ერთი თქვენი ამსტერდამელი თუ ჰააგე-

ლი მკითხველთაგანი გგონივართ და მიტომ ცდილობთ შემაგნებინოთ, თითქოს უცნაური და უთქმელი ბუნება შეუთავსებელი იყოს ჩვენს წმიდათაწმიდა ქრისტიანულ სარწმუნოებასთან. ბუნება ჩვენს თვალში სხვა არა არის რა, ბატონო ჩემო, თუ არა საგანთა და მოვლენათა ქაოტური მონაცვლეობა, რომელთა აზრს ვერასოდეს ჩასწვდება კაცი; და მე ვაღიარებ რომ, თუ ფეხდაფეხ მივყვებით მას, ვერასოდეს ამოვიცნობთ ახალშობილში ვერც ქრისტიანს, ვერც ადამიანს, ვერც, თუნდაც, ინდივიდუმს, და რომ ხორცი აბსოლუტურად ამოუშიფრავი ჰიეროგლიფია ჩვენთვის. მაგრამ ეს არაფერს არ ნიშნავს, რადგან ჩვენ ნაქარგის ცუდ პირს ვჭკვრეტთ მხოლოდ. მაშ, მოდი, მთელის არსებით მივიქცეთ საცნაურისკენ, რომელიც სხვა არა არის რა, თუ არა კაცის სული, ღვთაებასთან შერწყმული და შეერთებული.

თქვენი მსჯელობა ბუნებისა და დაბადებისთვის ჭეშმარიტად სასაცილოა, ბატონო ჩემო. თქვენ იმ მდაბიოს მაგონებთ, რომელსაც ჰგონია მონარქის ყველა საიდუმლოს ჩავწვდიო, მხოლოდ იმიტომ, რომ სათათბირო დარბაზის მოხატულობას მოჰკრა თვალი. სახელმწიფო საიდუმლოებას მეფე მინისტრებს უმეღავენებს მხოლოდ, ხოლო კაცის ხვედრი მის აზრში მეღავენდება, რომელიც ერთდროულად აღეძვრინს ხოლმე შექმნილსაც და შემოქმედსაც. დანარჩენი მხოლოდ უმნიშვნელო წვრილმანია, იმ დოყლაპიათა თავშესაქცევად შექმნილი, რომელთა სიმრავლეს ძლივსძლივობით იტევენ აკადემიათა კედლები. ნურას მეტყვით ბუნებისათვის, თუ ეს არაა ის, რასაც „ჩჩვილი ბახუსის“ წინ ატუზული კატერინა მემაქმანის სხეული იმარხავს, ასერიგად სანდომი და სალუქი.

თქვენ კი, ჩემო ძვირფასო მასპინძელო, — დასძინა ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა, — ღვინო გვასვით საჩქაროდ, თორემ პირი გამიშრა ამ ნიკოლა სერიზის წყალობით, რომელსაც ათეისტი ჰგონია ბუნება. თუმცა, ეშმაკმა დალახვროს, ის მართლაც ასეთია და უნდა იყოს კიდევ ასეთი, ბატონო ნიკოლა სერიზ; გარნა თუ ზოგჯერ უფლის დიდებას ღაღადებს მაინც, ეს მხოლოდ ქვეცნობიერად, ვინაიდან არ არსებობს ცნობიერება კაცის გონების გარეშე, რომელიც ერთადერთია, ერთდროულად რომ იღებს დასაბამს სასრულისგან და უსასრულოსგან. აბა, დავლიოთ.

მამაჩემმა პირთამდე გაუღიცილია ჭიქები ჩემს კეთილ მოძღვარს, ბ-ნ აბატ კუანიარს და ბ-ნ ნიკოლა სერიზს და ბრძანა ერთმანეთს მიუჭახუნეთო, რაც მათ ხალისით აღასრულეს, რადგან ორივე კაი კაცი იყო ბუნებით.

VI

ახალი მთავრობა

ბ-ნი შიპენი, რომელიც გრინვიჩში მუშაობდა ზეინკლად, პარიზში ყოფნისას ყოველდღე „ბატისფეხა დედოფლის დუქანში“ სადილობდა მამაჩემთან და ბ-ნ აბატ ჟერომ კუანიართან, ჩემს კეთილ მოძღვართან ერთად. იმ დღესაც, ჩვეულებისამებრ, ერთი ბოთლი ღვინო მოითხოვა დესერტად, ჩიბუხი დატენა და „ლონდონის გაზეთი“ დააძრო ჯიბიდან; წევდა, ღვინოს წრუპავდა და თან გაზეთს კითხულობდა აუჩქარებლად.

მერე ღინჯად დაკეცა გაზეთი და ჩიბუხი მაგიდის კიდეზე ჩამოღო.

— ბატონებო, — თქვა მან, — მთავრობა დაემხო.

— კეთილი და პატიოსანი, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მერედა, რა მნიშვნელობა აქვს მაგას?

— მომიტევეთ, — შეესიტყვა ბ-ნი შიპენი, — ამას : დიდი მნიშვნელობა აქვს ფრიად, რადგან წინა მთავრობაში ტორები შედიოდნენ, ახალს კი ვიგები შექმნიან და, ეგეც არ იყოს, ყველაფერი, რაც ინგლისში ხდება, მნიშვნელოვანია.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — საფრანგეთში არა ერთი და ორი მაგისტანა გადატრიალება გვინახავს ჩვენ. გვინახავს სახელმწიფო მდივნის ოთხი ადგილი მრჩეველთა ექვსი თუ შვიდი საბჭოთი შეცვლილი, რომელთაგან თვითეული ათი წევრისგან შედგებოდა, ხოლო ათად გაჭრილი ბატონი სახელმწიფო მდივნები — ბოლოს ისევ გამთელებულნი. ამასთან, ყოველი ცვლილებებისას, ერთნი ფიცულობდნენ, ყველაფერი დაიღუპაო, მეორენი კი პირიქით, გადარჩენილად თვლიდნენ ყველაფერს. თანაც კუპლეტებს თხზავდნენ უხვად და ანეგდოტებს. გამოგიტყდებით, ნაკლებად მაინტერესებს, რა ხდება მეფის კაბინეტში, რადგან ვხედავ, რომ ამდენი ცვლილება კალაპოტს ვერ უცვლის ცხოვრების მდინარებას, რომ რეფორმების შემდეგაც კაცნი კვლავინდებურად ეგოისტნი არიან, ძუნწნი, მხალნი და დაუნდობელნი, ხან ყეყეჩნი ხან მძვინვარენი, და რომ თითქმის უცვლელია ახალშობილთა, ახალშეუღლებულთა, რქიანთა და ჩამოხრჩობილთა რიცხვი, ხოლო ესაა უპირველესი მაჩვენებელი მტკიცე საზოგადოებრივი წყობილებისა. ეგ წყობილება კი

ქეშმარიტად ურყევია, ბატონო ჩემო, და არაფერს ძალუძს მისი შემუსვრა, რადგან კაცთა სილატაკეს ემყარება და სიბრიყვეს, ხოლო ასეთი საყრდენები არასდროს მოეშლება მას. მათის წყალობით მთელი ნაგებობა ისეთს სიმტკიცეს იძენს, რომ აქარწყლებს ძირგამომთხრელ გულმოდგინებას ' ყოვლად უფარგისი მბრძანებლების და მოხელეთა ურცხვი ხროვისას, რომელნიც მუდმივი თანამყოლნი არიან მისი.

მამაჩემმა, რომელსაც ქონსატენი მახათი ეპყრა ხელთ და აგრე ისმენდა აბატის სიტყვებს, თავს ნება მისცა შესწორება შეეეტანა მათში და მოკრძალებით, მაგრამ მტკიცე რწმენით განაცხადა, რომ არიან კეთილისმყოფელი მინისტრებიც, და რომ მას განსაკუთრებით დაამახსოვრდა ერთი, ამ ცოტა ხნის წინათ მიცვლილი: მან გამოსცა ფრიად ბრძნული ბრძანებულება, რომელიც ყასაბთა და მეღვეზელთა მტაცებლური სიხარბისგან იცავდა მისი ამქრის ხალხს.

— შეიძლება, ბატონო ტურნებროშ, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მაგრამ, აბა ერთი, ყასაბსაც ვკითხოთ? ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ სახელმწიფო მინისტრთა სიბრძნეზე კი არ შენობს, არამედ საჭიროებებზე მრავალმილიონიანი მასისა, რომელიც თავის გატანის მიზნით ყველაფერს განურჩევლად ჰკიდებს ხელს, ყველა ჭუჭყიან და უმადურ საქმეს: ხელოსნობას, ვაჭრობას, მიწათმოქმედებას, ომს, ნაოსნობას. ეს პირადი საჭიროებანი ჰქმნიან მას, რასაც სიდიადეს ეძახიან ერისას, ხოლო მეფე და მისი მინისტრები არაფერ შუაში არიან აქ.

— თქვენ სცდებით, ბატონო ჩემო, — თქვა ინგლისელმა, — მინისტრები დიახაც შუაში არიან აქ; ისინი სცემენ კანონებს,

რომელთაგან ნებისმიერს ძალუძს გაამდიდროს ან გაადატაკოს
ერი.

— აჰ,—თქვა აბატმა, — აქ უკვე ყველაფერი იმაზეა და-
მოკიდებული, როგორ შეტრიალდება საქმე. სახელმწიფო სა-
ქმენი კი ისე ვერცელნი არიან და უნაპირონი, რომ ერთი კაცის
გონება ვერ მოიცავს მათ. ამიტომ უნდა შევუხდოთ მინისტ-
რებს ბრმად რომ აფათურებენ ხელს და თვითონაც არ უწყიან,
რას იქმნიან. კეთილს თუ ბოროტს, რადგან ისინი ბავშვებს
ჰგვანან, დახუჭობანას მოთამაშეთ. და, ეგეც არ იყოს, თუ მიუ-
კერძობლად განვსჯით, ეგ კეთილი და ბოროტი იმდენად
უმნიშვნელო გამოჩნდება ჩვენს თვალში, რომ მეექვსეა, რო-
მელიმე კანონმა ან ბრძანებულებამ შეძლოს ის, რასაც თქვენ
მათ მიაწერთ, ბატონო ჩემო. ავიღოთ თუნდაც ქვემსუბუქი
ყოფაქცევის ქალები: მართო მათზე ერთი წლის განმავლობაში
იმდენი დადგენილება გამოვიდა, რამდენიც ყველა სხვა კორ-
პორაციის შესახებ მთელი საუკუნის მანძილზეც არ გამოვა სა-
ხელმწიფოში; მაგრამ ეს ხელს არ უშლის მათ თავიანთი საქმე
განაგრძონ და განაგრძონ ისეთის გააფთრებით, როგორიც მათ
ბუნებას შეეფერება. ისინი დასცინიან იმ მაღალზნეობრივ
უხამსობებს, რომლებსაც მათი მისამართით აქვეყნებს მავანი
მრჩეველი, ნიკოდემად სახელდებული, და მასხრად იგდებენ
ბეზლანსს, ქალაქის მერს, რომელმაც, სიძვის აღმოფხვრის მიზ-
ნით, მსტოვარნი და აეშავნი მიუჩინა მათ და, ამრიგად, ცუდმა-
შერალთა ლიგა დააარსა, თავისდა უნებურ. მე თქვენ გარწმუ-
ნებთ, კატერინა მემაქმანეს ბეზლანსის სახელი არც კი გაუ-
გონია და ვერც გაიგონებს თავისი სიცოცხლის აღსასრულამ-
დე, რომელიც, ვიმედოვნებ, ღირსეული იქნება და ქეშმარი-

ტად ქრისტიანული. აქედან მე ვასკენი, რომ მთელი ეს კანონ-პროექტები, რომლებითაც მინისტრი ტენის თავის პორტფელს, ფუჭად ნაჯღაბნი ფურცლებია მხოლოდ და მხოლოდ, და რომ ისინი არც გვიმსუბუქებენ, არც გვიშლიან სიცოცხლეს ქვეყნად.

— ბატონო აბატო, — თქვა გრინვიჩელმა ზენკალმა, — თქვენი სიტყვების სიმდაბლე მოწმობს, რომ მონობას ხართ ჩვეული. თქვენ სხვაგვარად დაიწყებდით ლაპარაკს მინისტრებსა და კანონებზე, ჩემსავით რომ სარგებლობდეთ თავისუფალი წყობილების ყველა სიკეთით.

— ბატონო შიპენ, — მიუგო აბატმა, — ჭეშმარიტი თავისუფლება ამქვეყნიურ ამოებათაგან თავდახსნილი სულის თავისუფლება გახლავთ. რაც შეეხება საზოგადოებრივ თავისუფლებებს, მათ ჩალის ფასი აქვთ ჩემს თვალში. ყველაფერი ეს ცრუ ილუზიებად მიჩანს მხოლოდ, რომლებითაც უვიცთა პატივმოყვარეობას ანებივრებენ.

— თქვენ თანდათან მიმტკიცებთ იმ აზრს, — თქვა ბ-ნმა შიპენმა, — რომ ფრანგები მაიმუნები არიან მართლაც.

— მომიტევეთ, — წამოიძახა მამაჩემმა და თან თავისი განუშორებელი საჭურვლით გააპო ჰაერი, — მათ შიგადაშიგ ლომებიც გამოერევიან ხოლმე.

— როგორც ჩანს, მოქალაქეთა ნაკლებობას განიცდით მხოლოდ, — გააწყვეტინა ბ-ნმა შიპენმა. — თქვენთან, ტიუილრის პარკში, ყველა პოლიტიკაზე ლაყბობს, მაგრამ მთელს ამ დაუსრულებელ დავაში ერთ გონივრულ სიტყვასაც ვერ მოჰკრავთ ყურს. თქვენი ხალხი აგნიასებულ სამხეცეს მაგონებს.

— ბატონო ჩემო, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — როცა ადამიანთა საზოგადოება ცივილიზაციას ეზიარება, ის სამხეცეს ემსგავსება მართლაც, რადგან ზნეთა პროგრესი გალიაში გამოკეტვას გულისხმობს და არა ტყე-ტყე ხეტიალს მიუსაფრად. და ამ ყოფაში ჰგიეს ამეამად ევროპის ყველა ქვეყანა.

— ბატონო ჩემო, — შეესიტყვა გრინვიჩელი ზეინკალი, — ინგლისი სამხეცე არ გახლავთ, რამეთუ მას ჰყავს პარლამენტი, რომელსაც მისი მინისტრები ექვემდებარებიან.

— ბატონო ჩემო, — თქვა აბატმა, — შესაძლოა, ერთ მშვენიერ დღეს, მინისტრები საფრანგეთშიც დაექვემდებარონ პარლამენტს. მეტსაც გეტყვით, დრო ბევრ რამეს ცვლის სახელმწიფო წყობილებაში და ადვილი შესაძლებელია, ორი თუ სამი საუკუნის შემდეგ საფრანგეთში სახალხო ხელისუფლებაც კი დამყარდეს. მაგრამ, ბატონო ჩემო, მინისტრები, რომლებიც დღესაც არაფერს წარმოადგენენ, სულ მთლად არარაობად იქცევიან მაშინ. რადგან, ნაცვლად იმისა, რომ მონარქს დაემორჩილონ, რომელიც მათ მეტნაკლებად ხანგრძლივი დროით ანიჭებს ძალაუფლებას, ისინი ხალხის ნების წინაშე მოიხრიან ქედს და იწვნევენ კიდევ მის უმტყიცობას. უნდა აღვნიშნოთ, რომ მინისტრთა ძალაუფლებას მხოლოდ აბსოლუტური მონარქია ანიჭებს გარკვეულ სიმტყიცეს, როგორც იოსების, ფარაონის მინისტრისა და ამანის, მეფე ასურის მინისტრის მაგალითები მოწმობენ ამას. ორივე ქმედით მონაწილეობას ღებულობდა ქვეყნის მართვაში. — ერთი ეგვიპტეს განაგებდა, მეორე — სპარსეთს. და მხოლოდ განსაკუთრებულმა

გარემოებამ, როცა ძლიერი სახელმწიფოს სათავეში მოექცა სუსტი მეფე, განაპირობა ის, რომ საფრანგეთში აღზევდა მძლე რიშელიე. სახალხო ხელისუფლების მინისტრები იმდენად უმწეონი იქნებიან და უსუსურნი, რომ მთელი მათი სი-
ავე და სიბრიყვეც კი ვერას დააკლებს ხალხს.

ძალაუფლება, რომელსაც გენერალური შტატები მიანიჭებენ მათ, მერყევი იქნება და ეფემერული. რაკი გასაქანი არ მიეცემა მათ ზვიად ზრახვებსა და მზვაობას, ისინი უბადრუკ საქმეებს შეაღებენ თავიანთ უღლეურ ძალაუფლებას. მათ ზე-
ზეულად ჩამოახმობს და ჩამოაყვითლებს ღღემუდამ ფეხზე დგომა და იმის თვალთვალი, ეგების ასამბლეის ხუთასი წევ-
რის სახეზე ამოვიკითხოთო ჩვენი სამოქმედო პროგრამა. მაგ-
რამ ამ ჭრელსა და ბნელ ბრბოში ამაოდ დაიწყებენ თანამოაზ-
რეთა ძებნას და სიცოცხლეს გაუარმებთ საკუთარი უმწეობის
შეგნება. ისინი საბოლოოდ გადაეჩვევიან მერმისისთვის რამეს
მზადებას, მერმისის წინასწარჭვრეტას და ინტრიგებსა და
მანქანებაში დახელოვნებიან მხოლოდ. მერე უსახელოდ დაე-
ცემიან ზნედაცემულნი, მაგრამ დაცემა უმტკივნეულო იქნება
მათთვის, რადგან არც ისე დიდი სიმაღლიდან დაეცემიან. და
მათი სახელები, კედელზე ნახშირით მიწერილი ანცი მოსწავ-
ლეების ხელით, გამვლელთ ღიმილს მოჰგვრიან მხოლოდ.

ამ სიტყვებზე ბ-ნმა შიპენმა მხრები აიჩეჩა.

— შეიძლება, — თქვა მან, — მე არ მიჭირს, ფრანგები ამ
ყოფაში წარმოვიდგინო.

— მერე რა? — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — სამყა-
რო ამ ყოფითაც წავა წინ. ჭამა ხომ საჭირო იქნება ყოველთვის.
ხოლო ყველაფერს ეს დიადი აუცილებლობა ჰბადებს.

ბ-ნმა შიპენმა ჩიბუხი დატენა და თქვა:

— ჭერჭერობით, ჩვენ გვპირდებიან მინისტრს, რომელიც მფარველად მოველინება მიწათმოქმედთ, მაგრამ, თუ ნებას მივცემთ, უთუოდ გააკოტრებს ვაჭრობას. ამიტომ უნდა თვალი ფხიზლად მეკვიროს, რადგან საზეინკლო სახელოსნოს პატრონი ვარ გრინვიჩში. ჰოდა, ჩავალ თუ არა, ერთად შევეყრი ზეინკლებს და სიტყვით გამოვალ მათ წინაშე.

მან ჯიბეში ჩაიღო ჩიბუხი და გამოუმშვიდობებლად გავიდა დუქნიდან.

VII

ახალი მთავრობა

(გაგრძელება და დასასრული)

ნავახშმევს ბ-ნი აბატი ეერომ კუანიარი სასეირნოდ გამოვიდა წმიდა იაკობის ქუჩაზე, სადაც უკვე ანთებდნენ ფარნებს. მე წილად მხვდა დიდი პატივი ვხლებოდი მას. მშვენიერი საღამო იყო. ჩემი კეთილი მოძღვარი წმიდა ბენედიქტე განრღვეულის ტაძრის ბქესთან შედგა და თავისი მშვენიერი, მსუქანი ხელით, როგორც ბრძნული მითითებების, ისე ნაზი ალერსისთვის შექმნილი ხელით, მიმითითა ერთ-ერთზე ქვის იმ მერხთაგან, რომელნიც ბქის ორსავე მხარეს ჩამწყარივებულებიყვნენ უხამსი წარწერებით აპრელებული გოთური სტატუების ქვეშ.

— ტურნებროშ, შვილო ჩემო, — მითხრა მან, — რას

იტყვი, ხომ არ ჩამოვსხდეთ ამ ძველსა და გაცვეთილ ქვებზე, სადაც ჩვენამდე ამდენ გლახაკს ჩამოუსვენებია თავისი სისაწყლუ და სიგლახაკე. ვინ იცის, იქნებ, უპოვართა ამ ურიტხე ლაშქარს ერია ორი თუ სამი კაცი, რომელნიც მაღალ საგნებზე საუბრობდნენ ერთმანეთს შორის. მართალია, ჩვენ შეიძლება რწყილები ავიკიდოთ აქ, მაგრამ, რაკი შენში სწორედ ახლა იღვიძებს სიყვარული, ქანეთა მუტრიბის დანატოვარი გეგონება ეგ რწყილები ან კატერინა: მემაქმანესი, რომელნიც დამდამობით თავიანთ აშიკებთან ერთად ცვეთენ ამ მერხებს, და შენ ტკბილად გეჩვენება მათი მწარე კბენა. შენს ასაკში თავის ასეთი მოტყუება დიხაც მიეტევება კაცს. მე კი დიდი ხანია წამივიდა მომხიზლავ ცთუნებათა დრო და მხოლოდ იმას შევავგონებ თავს, რომ გასაქანი არ უნდა მისცე ხორციელ ვნებებს და რომ ფილოსოფოსს არ შეჰფერის უფროთხოდეს რწყალებს, რომლებიც, ისევე როგორც ყველაფერი, რასაც სამყარო იმარხავს, უზენაესის უცნაურსა და უთქმელ მისტერიას წარმოადგენს.

ამ სიტყვებით ის ფრთხილად ჩამოჯდა მერხზე, რათა პატარა სავოიარი და მისი ზაზუნა არ გაეღვიძებინა, რომელთაც ტკბილად ეძინათ ქვის სარეცელზე. მე მის გვერდით მოვიკალათე. ჩემი კეთილი მოძღვრისა და ბ-ნი შიპენის დღევანდელი საუბარი გამახსენდა და — ბატონო აბატო, — ვკითხე ამ დიდ კაცს, — დღეს თქვენ მინისტრებზე ლაპარაკობდით. თქვენ ამბობდით, რომ არად აგდებთ მეფის მინისტრებს, მათ სამოსს, მათ ნიქს და მათ კარეტებს და ამას ამბობდით იმ კაცური კაცის პირდაპირობით, რომელსაც არაფერი არ ანცვიფრებს. მერე მაგ მოხელეთა ხვედრს შეეხებთ სახალხო ხელისუფლებაში (თუ ის

ოდესმე დამყარდება ქვეყნად) და ფრიად უმწურო, ქების კი არა, სიბრალულის ღირს არსებებდად დაგვისახეთ ისინი. ნუთუ თქვენ წინააღმდეგი ბრძანდებით თავისუფალი წყობილებისა, რომელიც ანტიური რესპუბლიკების სიდიადეს აღადგენს და ააღორძინებს?

— პირიქით, შვილო ჩემო, — მომიგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მე სახალხო ხელისუფლების მომხრე ვარ სულით და გულით. ჩემს სისაწყლეს და სიბეჩავეს გადავყავარ მის მხარეზე, ხოლო საღმრთო წერილი, რომლის შესწავლას ცოტა დრო როდი შევალე და ენერგია, ჩემი არჩევანის სისწორეს მიმტკიცებს მე, რადგან რამათემს უფალმა ასე უბრძანა სამოელს: „ყოველნი კაცნი ისრაელისანი ითხოვენ მეფესა, რათა არა მე ვსჯიდე მათ... მიუთხარ მათ: ესე არს სამართალი მეფისა, რომელი მეფობდეს თქვენს ზედა—ძენნი თქვენნი წარიყვანოს და დაადგინნეს იგინი მეტყველად მისსა და ცხენთა ზედა აღსხნეს იგინი, წინამსრბოლად ეტლისა მისისა. და ასულნი თქვენნი აღიხვნეს და ყვნეს საცხებლის მბგოლველ და სხვანი ქმნეს მზვარეულ და მეპურედ ცხოზად პურისა —

Filias quoque vestras faciet sibi unguenarias et focarias et panificas“. ეს სიტყვები ხატოვნადაა თქმული მეფეთა წიგნში, სადაც იმასაც ამოიკითხავს კაცი, რომ მონარქი ორ საბედისწერო ნიჭს ანიჭებს თავის ქვეშევრდომთ: ომს და ბეგარას. და თუ მართალია, რომ მონარქიები უფალმა დააწესა ქვეყნად, არანაკლებ მართალია ისიც, რომ მათში განსახიერდა ადამიანური სიბრიყვისა და ბოროტების მთელი ბიწიერება. თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ცამ ისინი სასჯელად მოუვლინა ხალხებს: *Et tribuit eis petitionem eorum*.¹

ის მრისხანებით იწირავს მას, რასაც ჩვენ ვწირავთ,
და წყალობაც კი მისი წყველად გვექცევა ხშირად:

მე შემეძლო, შვილო ჩემო, ძველი მწერლების ბევრი მშვენიერი გამონათქვამი მომეყვანა აქ, რომლებშიც განსაცვიფრებელის ძალითაა გადმოცემული მათი ზიზღი ტირანიის მიმართ. დასასრულ, მე მგონია, ყოველთვის მხნედ მეჭირა თავი, ყოველთვის ზიზღით ვუცქერდი ამქვეყნიურ აშაოებას და ყოველთვის მძულდა, იანსენისტ ბლუზ პასკალის² მსგავსად, ხმალამოწვდილი მამლაყინწები. ამიტომაა მთელი ჩემი არსება, მთელი ჩემი სული და გული სახალხო მმართველობისკენ მიღრეკილი და მიქცეული. მე ბევრი მიფიქრია ამაზე და ჩემს ნაფიქრალს და ნაზრევს ერთ შშვენეიერ დღეს ქალაღდზე გადავიტან ალბათ. ეს იქნება წიგნი, რომელშიც, როგორც ამბობენ, ძვლები უნდა ამტვრიო, რომ ტენიამდე დახვიდე. ამით ის მინდა გითხრა, რომ მე დაეწერ ახალ „ქებას სისულელისას“, რომელშიც ბრიყენი სიბრიყვეს ხედავენ მხოლოდ, მაგრამ რომელშიც ბრძინისთვის შეუმჩნეველი არ რჩება სიბრძნე, წინდახედულად შენიღბული და შეფარვით თქმული ავტორის მიერ. ერთის სიტყვით, მე ვიქცევი მეორე ერაზმად და, მისი მაგალითისამებრ, მრავლისმთქმელი და კკუისსასწავლი ლაყობით დავმოძღვრავ ხალხებს. და მაგ ტრაქტატის ერთ-ერთ თავში, შვილო ჩემო, შენ კპოვებ აშომწურავ ასსნა-განმარტებას შენთვის საინტერესო საკითხზე; და მაშინ ცხადად წარმოიდგენ გენერალურ შტატებასა თუ სახალხო სათათბიროებს დაქვემდებარებული მინისტრების მდგომარეობას.

— აჰ, ბატონო აბატო! — წამოვიძახე მე, — რომ იცოდეთ,

როგორ მეჩქარება მაგ წიგნის წაკითხვა! მაინც როდის დაწერთ მას?

— არ ვიცი, — მომიგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — და გამოგიტყდები, ასე მგონია, ვერასოდეს ვერ დავწერ მას. კაცია ბჭობს; ღმერთი იცინისო, გამიგონია. მომავალი იოტის ოდენადაც არ გვეკუთვნის ჩვენ და ეგ გაურკვეველობა, რომელიც საერთოა ადამის ძეთა მთელი მოდგმისთვის, ჩემთვის უკიდურესობამდე მძაფრდება და განუჭკვრეტელ უკუნეთში გადადის ხელმოცარულობათა უსასრულო წყების წყალობით. აი, რატომ არ მაქვს, შვილო ჩემო, იმის იმედი, რომ ოდესმე დავწერ ფაცეციების ამ მშვენიერ კრებულს. ახლა პოლიტიკური ტრაქტატის კითხვით არ შეგაწყენ თავს. გეტყვი მხოლოდ, როგორ დამებადა იდეა, ჩემს ნაოცნებარ წიგნში ერთ-ერთ თავად შემეტანა იმ მოხელეთა უმწეობისა და ზნედაცემულობის ამსახველი ფაცეცია, რომელთაც ხელისუფლების სათავეში მოქცევისას მსახურებად დაიყენებს ხეპრე დემოსი, რა თქმა უნდა, თუ ეს სინამდვილედ იქცა ოდესმე, რასაც დაბეჭითებით ვერ ვიტყვი აქ: რადგან წინასწარმეტყველებას თავს ვარიდებ და მთლიანად იმ ასულებს ვუთმობ მას, რომლებსაც მკითხაობა გაუხდიათ ხელობად კუმანელი, ირანელი თუ ტიბურტინელი სიბილების მსკავსად, *quarum insigne & virginitas est et virginitatis praemium divinatio* ³ მაგრამ, მოდი, ჩვენი საუბრის საგანს მივუბრუნდეთ ისევ. დაახლოებით ოცი წლის წინათ მე ვცხოვრობდი სახელოვან ქალაქ სეეზში, სადაც ბატონ ეპისკოპოსს ვემსახურებოდი წიგნთსაცავის მცველად.

ერთხელ, შემთხვევით, მოხეტიალე კომედიანტები გვეწვევნენ და არცოუ ურიგო ტრაგედია წარმოგვიდგინეს ბელელში.

მე ვესწრებოდი ამ წარმოდგენას და ვნახე რომის იმპერატორი, რომელსაც პარიკზე უფრო მეტი დაფნის ფოთოლი ჰქონდა ასხმული, ვიდრე ბურვაკის ბარკალს წმიდა ლავრენტის ბაზრობაზე. ის საეპისკოპოსო სავარძელში იჯდა, ხოლო მის მხარმარცხნივ და მარჯვნივ ორი მინისტრი წამოსკუპებულიყო დაბალ ტაბურეტებზე. მათ კარისკაცის სამოსი ეცვათ და ორდენები ებნიათ მკერდზე. ეს ზვიადი ტრიუმფირატი სახელმწიფო საბჭოს წარმოდგენდა შემზარავად მხრჩოლავი ჭრაქების შუქზე. თათბირის დროს ერთ-ერთმა მინისტრმა მაყურებელთა წინაშე მოხაზა ბოლოეპინდელი რესპუბლიკის კონსულთა სატირული პორტრეტი: გვიჩვენა, როგორის სიხარბით ესწრაფვიან უღდეური ძალაუფლებით სარგებლობას და მის ბოროტად გამოყენებას სახალხო კეთილდღეობის საზიანოდ, როგორის შურით შესცქერიან თავიანთ შემცვლელთ, რომლებშაც თავიანთ თანამოაზრეთ და თანამდგომთ ჰკვრეტენ მხოლოდ. ის აგრე ამბობდა:

ძალაუფლება მისი მხოლოდ ერთ წელს გრძელდება,
და რაკი ესმის, რომ კონსულად არ დაბერდება,
კეთილს არ ნერგავს: ეშინია, და იცით რისი? —
ვაითუ მეორემ მოისთვლაო ნაყოფი მისი.
რადგან ყველა ჰამს, დასაბამით რადგან ესეა,
ისიც ურცხვად მკის, რაც ხალხს ოფლით დაუთესია.
იცის, ყველაფერს აპატიებს მას მოშავალი:
ის წავა, მასზე უარესი მოვა მრავალი.

და ეს ლექსი, შვილო ჩემო, რომლის სენტენციოზური სიზუსტე პიბრაკის⁵ კუპლეტებს გვაგონებს, თავისი აზრით უდავოდ ჩრდილავს მთელ დანარჩენ ტრაგედიას, ფრონდის მალალ-

ფარდოვანი ფრივოლურობითა და დუქესა ლონგევილელის⁶ ყაიდაზე გაფორმებული ჰეროიკული თუ სამიჯნურო სცენებით შერყვნილს (ტრაგედიაში ის ემილიას სახელითაა გამოყვანილი). მე ვეცადე ზეპირად დამემახსოვრებინა ეგ ლექსი და მეფიქრა მასზე. რადგან ზოგჯერ სცენისთვის განკუთვნილ თხზულებაშიც კი ჰპოვებს კაცი მშვენიერ აზრებს. და ის, რასაც ამ რვა სტრაქონში რომის რესპუბლიკის კონსულებზე ამბობს პოეტი, თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოების უღელურ მინისტრებსაც ეჩება უდაოდ.

ისინი უმწეონი არიან, შვილო ჩემო, რადგან სახალხო სათათბიროს ექვემდებარებიან მთლიანად, რომელსაც არც მტკიცე სახელმწიფო მოღვაწის ზვიადი ზრახვები გააჩნია, არც უმაქნისი მეფის მიამიტური სიბრიყვე. მინისტრი მხოლოდ შაშინაა დიდი, როცა, სიულის⁷ მსგავსად, ჰკვიან მეფეს უდგას მხარში, ან როცა, რიშელიესავით, სახელმწიფოს თვითონ უდგება სათავეში ჰკუთამოკლე მონარქის ნაცვლად. ხოლო ვის ეპარება ექვი იმაში, რომ დემოსისთვის უცხო იქნება როგორც ანრი მეოთხის ჭიუტი სიფრთხილე, ისე ლუი მეცამეტის კურთხეული მოცალეობა. დავუშვათ თუნდაც, რომ მან იცის, რა სურს, მაგრამ, გარწმუნებ, ის მაინც არ ეცოდინება, როგორ შეიძლება აღსრულდეს მისი ნება, ან, საერთოდ. შესაძლებელია თუ არა აღსრულება მისი. სუსტ მბრძანებელს ცუდად ემორჩილებიან და მას ყველგან და ყველაფერში გამცემლობა მოელანდება მხოლოდ. დეპუტატები, რომელთაც ის წარგზავნის გენერალურ შტატებში, ათასგვარი ხრიკებით და მანქანებით დაიცავენ მის ცთომას, მანამ, სანამ მისი სამართლიანი თუ უსამართლო ექვის წერა არ გახდებიან. ეგ დეპუტატები მათი წარ-

მომზადენი ბრბოს უსახო უნიკობით აავსებენ გენერალურ შტატებს, სადაც ათას სისულელეს დაფქვავენ და გამოუვალ მდგომარეობაში ჩააყენებენ მმართველებს იმით, რომ ფრიალ ბუნდოვანი გადაწყვეტილებების განხორციელებას დააკისრებენ მათ, რომელთა აზრი და მნიშვნელობა თვითონაც არ ესმოდეთ იქნება ნათლად. და მათ მინისტრებს, რომელთაც ლეგენდარული თიდიპოსივით როდი გაუღიმებს ბედი, სათითაოდ შთანთქავს ასთავიანი სფინქსი, ვის ენიგმასაც ისინი კი არა, თვითონ სფინქსიც ვერ გასცემს პასუხს.

მათი უმთავრესი უბედურება კი ის იქნება, რომ საკუთარ უმწეობასთან შერიგება მოუწევთ და მარტოოდენ ლაყობა, მოქმედების ნაცვლად. ისინი ორატორებად იქცევიან, მაგრამ ძალზე უნიჭო ორატორებად, რადგან ნიჭი სინათლეს იმარხავს, ხოლო სინათლე დამლუპველი იქნება მათთვის. ისინი იძულებულნი იქნებიან იყბედონ, მაგრამ ისე, რომ არაფერი თქვან და მათგან ყველაზე ნაკლებად ბრიყვს ყველაზე მეტი სიცრუისთვის გასწირავს ბედი. ამრიგად, ყველაზე ჭკვიანი ყველაზე მეტ ზიზლს დაიმსახურებს. ხოლო თუ მათში გამოერევა ორიოდე გაქნილი პოლიტიკოსი, რომელთაც შეეძლებათ მოლაპარაკებანი აწარმოონ, ფინანსები განაგონ და საქმენი მართონ, სულერთია, თავიანთ შესაძლებლობებს სინამდვილეში მაინც ვერ გამოიყენებენ ისინი, რადგან დრო არ ეყოფათ, დრო, აუცილებელი სარჩული დიდთა საქმეთა.

ეს უმწეობა სასოს წარუკვეთს ღირსეულთ და, პირიქით, ფრთებს შეასხამს უღირსთა მზვაობას. ყოველის მხრიდან, ყოველის ხერელიდან თავს წამოყოფენ უსუსური პატივმოყვარენი და უმაღლეს თანამდებობებზე აცოცდებიან. და რაკი

პატიოსნება კაცის ბუნებრივი ნიშატი კი არა, ხანგრძლივი ზრუნვითა და რუდუნებით აღზრდილი თვისებაა მხოლოდ, სახელმწიფო ხაზინას მყისვე სვაევით დააცხრება თავს მპარავთა და მექრთამეთა ლაშქარი. და ეს სიავე სულ უფრო და უფრო გაიზრდება და ფრთებს გაშლის ათასგვარი აყალ-მაყალის წყალობით, რადგან სახალხო ხელისუფლებისას ძნელი იქნება დამალო რამე, და მრავლის ბრალი ჩირქს მოსცხებს ყველას.

რა თქმა უნდა, აქედან მე სრულიადაც არ ვასკვნი იმას, შვილო ჩემო, რომ ხალხები მაშინ უფრო უბედური იქნებიან, ვიდრე ამჟამად. მე უწინაც არაერთხელ მითქვამს შენთვის, რომ არ ვიზიარებ მათ აზრს, ვინც ამტკიცებს, ხალხის ბედი მეფესა და მის მინისტრებზეაო დამოკიდებული მთლიანად. ხოლო ვინც კანონებში ხედავს საზოგადოების სიმდიდრისა თუ სიღატაკის წყაროს, ის მეტისმეტ მნიშვნელობას ანიჭებს მათ. მაგრამ კანონთა სიმრავლე საბედისწეროა ხალხისთვის და მე მეშინია, გენერალურმა შტატებმა ბოროტად არ გამოიყენონ კანონმდებლობითი ძალაუფლება.

როცა კოლენი და ჟანო⁸ ცხვრებს მწყემსავენ და თან გაჰკივიან: „ვაიდა, მეფე რომ ვყოფილიყავ...“, ეგ კიდეც არაფერი, მაგრამ ჟანო რომ მეფედ დაჯდება, იმდენ კანონს გამოსცემს, რამდენიც იმპერატორ იუსტინიანესაც არ გამოუცია მთელი თავისი იმპერატორობის მანძილზე. აი, კიდეც ერთი მიზეზა, რაც ხელს მიშლის მივესალმო ჟანოს მეფობას. მაგრამ მეფეები და იმპერატორები იმდენად ცუდად მართავენ ხალხებს, რომ უარესს არც უნდა მოველოდეთ, ალბათ, და საწყალ ჟანოსაც მეტისმეტად გაუქირდება დამთხვეულობასა და სისასტიკეში გაეჯიბროს მაგ ორ თუ სამგზის გვირგვინოსან მონარქებს, რომ-

ლებიც, წარღვნის დროიდან მოკიდებული, სისხლში ახრჩობენ სამყაროს და ნანგრევებად აქცევენ მას. ის კი არა, მისი სიბეცე და სიფიცხე იმდენს იზამს, ბოლოს და ბოლოს, რომ შეუძლებელს გახდის სახელმწიფოთა შორის დახლართული ურთიერთობების არსებობას, რომელთაც დიპლომატიური ურთიერთობანი ჰქვიათ და რომელნიც სხვას არას ემსახურებიან, გარდა უსარგებლო და საბედისწერო ომების ხელოვნურად გაჩაღებისა. ხებრე დემოსის მინისტრები, რომელთაც გულს გაუწვრილებენ მიწყვი თავეში რტყმით, პანღურის კვრითა და „აჩე ვიროს“ ძახილით, და რომელთაც უფრო მეტი დამპალი ვაშლი და ლაყე კვერცხები მოხვდებათ თავეში, ვიდრე ყველაზე სვედავისილ არლეკინს ბაზრობაზე გამართული წარმოდგენის დროს, ერთის წუთითაც ვერ მოიცლიან იმისთვის, რომ კაბინეტების სიმყუდროვეში საყოველთაო ხოცვა-ჟლეტა განუმზადონ ხალხებს, რათა შეინარჩუნონ ის, რასაც ევროპის წონასწორობა ჰქვია და რაც, სინამდვილეში, დიპლომატთა კეთილდღეობის წყაროა მხოლოდ. მაშასადამე, მაშინ ბოლო მოედება საგარეო პოლიტიკასაც და ეს იქნება უდიდესი ბედნიერება უბედური კაცობრიობისთვის.

ამ სიტყვებით ჩემი კეთილი მოძღვარი წამოდგა და ასე მომმართა მე:

— ახლა კი შინ დაბრუნების დროა, შვილო ჩემო, რადგან ჩემი ბებერი ძვლები უკვე გრძნობენ ღამის სიგრილეს, რომლისგანაც ჩემი გაცვეთილი და ფარღალალა სამოსი ცუდად იფარავს მათ. და ეგევ არ იყოს, თუ ამ ბჭის ქვეშ განვაგრძობთ ჯდომას, ვაითუ მწყარები დავუფეთოთ კატერინას და ჟანეტას აშიკებს, რომლებიც სსსიყვარულო განცხრომის მოლოდინში დაუხეტებნიან აქ.

ბატონი მრჩევლები

იმ საღამოს მე და ჩემი კეთილი მოძღვარი „ჩვეილი ზახუსის“ ფანჯატურში შევედი, სადაც კატერინა მემამანე, მაინახი მეღანე და მამაჩემი დაგვხვდნენ. სამივე ერთ მაგიდას მოსხდომოდა. წინ ნელადით მოედგათ ღვინო და, ეტყობოდა, ბლომადაც ეყლურწათ, რადგან გვარიანად შეჭიკჭიკებული ჩანდნენ.

ჩვენთან ის იყო ჩატარდა არჩევნები — ქალაქის საბჭოს ოთხი მრჩევიდან აირჩიეს ორი ახალი!, — და მამაჩემი არჩევდა არჩევნების შედეგებს, თანახმად მისი ხელობისა და ორატორული ხელოვნებისა.

— უბედურება ისაა, — ამბობდა იგი, — რომ ეგ მრჩევლები მეღუქნეთა ამქარს კი არ ეკუთვნიან, არამედ მოსამართლეთა, და მათ თანამდებობებზე ამტკიცებს მეფე და არა მოვაჭრეთა, ვთქვათ, პარიზელ მეღუქნეთა კორპორაცია, რომლის მედროშეც მე გახლავართ. აი, მე რომ შემძლებოდა მათი არჩევა, მაშინ, მოგეცა ლხენა, ისინი საბაჟო გადასახადს გააუქმებდნენ მარილზე და ყველანი კმაყოფილნი დავრჩებოდით. მაგრამ, თუ სამყარო უკუსვლით არ მოძრაობს, კიბორჩხალების მსგავსად, მოვა დრო, როცა მრჩევლებს მოვაჭრენი ამოირჩევენ თვითონ.

— ქეშმარიტად, — კვერი დაუკრა ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა. — მოვა დრო, როცა მრჩევლებს ქარგლები ამოირჩევენ თავიანთ შეგირდებთან ერთად.

— ნუ იტყვიტ ხოლმე რაღაც უცნაურს, ბატონო აბატო, — თქვა მამაჩემმა და თან შეშფოთებით შეიქმულნა შუბლი, — თუ მრჩეველთა არჩევნებში შეგირდებიც ჩაერევიან, მაშინ ხეირს აღარ უნდა მოველოდეთ მისგან. მე რომ შეგირდი ვიყავი, ერთი საფიქრალი მქონდა მხოლოდ: როგორ მივუჩოჩდე-მეთქი პატრონის დოვლათს და მის მეუღლეს. მაგრამ მას შემდეგ, რაც თვითონ გავხდი საკუთარი დუქნისა და ცოლის პატრონი, საზოგადოების ინტერესების პატივისცემაც ვისწავლე, რადგან ისინი თანხვლებიან ჩემსას.

ლესტიურყონმა, ჩვენმა მასპინძელმა, კიდეც ერთი ხელადა დვინო შემოუმატა სუფრას. ეს იყო პატარა, მწითური კაცუნა, გაიძვერა და უხეში.

— რაც შეეხება ჩვენს ახალ მრჩევლებს, — თქვა მან და დონიჯი შემოიყარა, — მე ვისურვებდი მხოლოდ იმას, რომ მათ ძველებზე უარესად არ წაეყვანათ საქმე, თუმცა საზოგადოების ინტერესებში ვერც ისინი ერკვეოდნენ დიდად. როგორც მოგეხსენებათ, ოსტატო ლეონარ (ის მამაჩემს მიმართავდა), სკოლა, სადაც წმიდა იაკობის ქუჩის ღლაპები ანა-ბანას იზუპირებენ, ხის შენობაშია მოთავსებული, და თუ მათ კვესი და ბურბუშელა მოიგდეს ხელთ, მეტი კი არ უნდა, ჭიაკოკონასავით აბრიალდება უცებ. ამის შესახებ ბატონ მრჩევლებს ვაუწყე რატუშაში. მე მგონია, ჩემი წერილი არ სცოდავდა ენისმხრივ, რადგან ექვს სულ დავაწერინე სასამართლოს მწერალს, რომელიც მრჩევლის სენაკში ზის ვალ-დე-გრასს ქვემოთ. მე ვამცნობდი ბატონ მრჩევლებს ჩვენი პატარების მდგომარეობას, რომელთაც სკოლაში წიწილებივით გამოხრუკვის საფრთხე ემუქრებათ დღემუდამ, რასაც, თუ დედების ჩვილ გულს მივი-

ლებთ მხედველობაში, უთუოდ უნდა გაეწიოს-მეთქი ანგარიში. ბატონმა მრჩეველმა, რომელიც სკოლებს განაგებს, გასხვებელი თავაზიანობით მიპასუხა ზუსტად ერთი წლის თავზე, რომ მას ფრიად აღელვებს საფრთხე, რომელიც წმიდა იაკობის ქუჩის პატარებს ემუქრება და რომ, მისი თავიდან აცილების მიზნით, სახანძრო მილს უგზავნის ზემოსხენებულ მოსწავლეებს. „მეფის წყალობით, — დასძენდა იგი, — და მისი გამარჯვებების აღსანიშნავად, სკოლიდან ორას ნაბიჯზე აგებულია შადრევანი. ასე რომ, წყალი მანდვეა, ხოლო ბავშვები ორიოდე დღეში ისწავლიან სახანძრო მილის ხმარებას, რომელიც ქალაქმა უწყალობა მათ“. ეს წერილი რომ წავიკითხე, კინაღამ კედელს შევასკდი თავით. მყისვე ვალ-დე-გრასელ მწერალთან გავვარდი და შემდეგი შინაარსის წერილი ვუკარნახე მას:

„მოწყალეო ხელმწიფევე, ბატონო მრჩეველო! წმიდა იაკობის ქუჩაზე მდებარე სკოლაში ორასი ცეროდენა სწავლობს, რომელთაგან ყველაზე უფროსი შვიდი წლისაა მხოლოდ. თქვენც ნახეთ რაღა მეხანძრეები, სახანძრო მილს რომ სთავაზობთ მათ. წაიღეთ უკან ეგ თქვენი მილი, ბატონო ჩემო, და ახალი შენობა აუგეთ სკოლას, ქვითა და კირით ნაშენი“.

ეგ წერილი, წინანდელივით, ექვსი სუ დამიჯდა თავის ბეჭდიანად. მაგრამ ფულები წყალში როდი გადამიყრია; ოცი თვის შემდეგ, როგორც იქნა, ველირსე პასუხს, რომლითაც ჩემი მრჩეველი მამცნობდა, რომ წმიდა იაკობის ქუჩის პატარებს შიუძლიათ გულდამშვიდებით იყონ. რადგან ქალაქ პარიზის მრჩეველთა საბჭო თავის მაღალ ყურადღებას არ მოაკლებს მათ. როგორც იქნა, აქამდე მივიყვანე საქმე. მაგრამ თუ ახლა ჩემმა მრჩეველმა თავისი პოსტი დატოვა, ყველაფერი თავიდან

უნდა დავიწყო და ხელახლა თორმეტი სუ გადავუხადო ვალ-დე-გრასელ მწერალს. ამიტომ, ოსტატო ლეონარ, თუმცა ღრმად ვარ დარწმუნებული იმაში, რომ რატუშაში ჩვენ გვისხედან მოხელეები, რომლებიც არლეკინებად უფრო ვარგიან, ვიდრე მრჩევლებად, მაგრამ მაინც არ ვისურვებდი მაგ ჩემი მეხანძრე მრჩევლის ადგილას სხვა, ახალი მეხილა ვინმე.

— მე კი, — თქვა კატერინამ, — არაფერი გამახარებდა ისე, როგორც ჩვენი ყვეჩი მსაჯულის მოძრობა, რომელიც ნებას რთავს ეანეტა მუტრიბს წმიდა ბენედიქტე განრღვეულის ტაძრის წინ იყილოს ყოველ საღამოს. ეგ საფრთხობელაც თავისუფლად დაძრწის ქალაქში და პარიზის ყველა წუმპეში ამოსვრილ კაბის კალთებს დაათრევს თან. ქუჩებში თუ მოედნებზე გამოსვლის უფლება მხოლოდ ფაქიზად ჩაცმულ ქალიშვილებს უნდა ჰქონდეთ, რომელთაც შეეძლებათ ღირსეულად წარუდგნენ ბრბოს.

— ეჰ, — ამოიხვნეშა მაიმახმა მედანემ, — მე კი მგონია, რომ ქუჩა ყველას ეკუთვნის, და ერთ მშვენიერ დღეს, ალბათ, ჩვენი მასპინძლის — ლესტიურჟონის მაგალითისამებრ მივაკითხავ ვალ-დე-გრასელ მწერალს და ყველა საწყალი მეწვრილმანის სახელით ვთხოვ ერთი კარგი საჩივარი დამიწეროს მათ დასაცავად. საკმარისია, ცოტად თუ ბევრად რიგიან ადგილას მივაგორო ჩემი ურიკა, რომ მყისვე პოლიციელი ამეტუზება წინ, ხოლო თუ ჩემი საზიდრის ირგვლივ რამდენიმე ლაქიამ ან მოახლემ შეიყარა თავი, მაშინვე საიდანლაც გამოტყვერება ეგ აყლაყუდა და კანონის სახელით მიბრძანებს „გავიარო“. ხან მოვაჭრეთა მიერ ნაჭირავებ ადგილას ვგდივარ, ხან ბატონი ლებორნის, მედანეთა გილდიის წევრის გვერდით. ხშირად,

როცა იძულებული ვარ გზიდან ჩამოვეცალო რომელიმე ეპის-კოპოსისა თუ პრინცის კარეტას, სასწრაფოდ ვებმები ხელნა-ში და გვერდზე ვაგორებ ჩემს ურიკას. კიდევ კარგი, თუ ლა-ქიებმა და მოახლეებმა არ ისარგებლეს ჩემი გაწამაწიით და სა-ნემსე, მაკრატელი ან ლამაზი შატელროული დანა არ ამწაპნეს გაჭირვებულს. ყელში ამომივიდა ეს ტირანია; ყელში ამომივი-და კაცთა და წესრიგის მცველთა უსამართლობა. ლამის ვიფეთ-ქო ამბოხებულმა.

— ჩემის აზრით, ეს თქვენს კეთილშობილებას მოწმობს,— თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა.

— რის კეთილშობილება, რა კეთილშობილება, ბატონო აბატო, — მიუგო მაიმახმა მედანემ, — მე ბუნებით შურისმა-ძიებელი კაცი ვარ და, გულდრძობით აღძრული, მეფის, მი-სი ხარკებისა და მინისტრების წინააღმდეგ შეთხზულ სიმღე-რებს ვყიდი ჩუმ-ჩუმად. ურიკის ჩალითაში დასტობით მიწყვი-ეგ სიმღერები; ოღონდ თქვენ არ გამცეთ. მარტო ერთი სიმ-ღერა მეფის თორმეტ დუღუკზე რად ღირს!

— მე თქვენ არ გაგცემთ, — მიუგო მამაჩემმა, — ჩემის აზრით, კარგი სიმღერა ერთი ჭიქა ღვინო მაინც ღირს, თუ მეტი არა. კაი კაცი ხართ და სულით და გულით გისურვებთ თქვენც გენახოთ მოგება, რადგან ჭამა სუყველას უნდა, არა? მაგრამ თაუად განსაჯეთ: ვინ მოითმენს იმას, რომ ქუჩა-ქუჩა მოხეტიალე მეწვრილმანენი კონკურენციას უწევდნენ დარბა-ისელ ვაჭრებს, რომელთაც საკუთარი დუქნები აქვთ და გადა-სახადს უხდიან სახელმწიფოს, რადგან კანონს და წესრიგს არა ეწინააღმდეგება რა ასე. ამ გულდამშიერმა ვაჭრუკანებმა კი თავი აიშვეს პირდაპირ. აი, შარშანაც ერთი მონრუჟელი ტე-

ტია დაეყუდა ჩემი ღუქნის წინ და — ერიპაა, — ორი სუთი ჩემზე იაფად არ დაუწყო გაყიდვა თავის საქონელს?! თანაც ეგ ხეპრე ისე გაპკიოდა, რომ ფანჯრებს ზრიალი გაჰქონდა ღუქანში: „აბა, მტრედები, ხუთ სუდ, კაი მტრედები!“ ერთი ორჯერ მაინც დავებუქრე ჩემი მახათით, თქვენც არ მომიკვდეთ; დგას ეს ბრიყვი და ერთსა და იმავეს მიმეორებს: ქუჩა შენი ხომ არ გგონიაო მართო. მე, რასაკვირველია, საჩივარი შევიტანე მოსამართლესთან. უშველა ღმერთმა; მართლად მცხო და თავიდან მომაშორა ეგ თავხედი. არ ვიცი, მერე სად წავიდა, რა დაემართა, მაგრამ იმხელა ზარალი კი მომაყენა, რომ დღემდე ვერ მიპატიებია მისთვის. რადგან, როცა ვხედავდი, როგორ ყიდულობდნენ მისგან მტრედებს და მერე ვინ, კაცო? — ჩემი მუშტრები! — ბოღმისგან კინალამ ნალველა ჩამექცა და მერეც დიდხანს მაწვალებდა მელანქოლია. ნეტა ერთი თხემით ტერფამდე წებოწასპული მანახა და იმ დაბრაწული მტრედების ბურტყულში ამოგანგლული, რომელთაც ჩემს თვალწინ ყიდდა ეგ ტუტუცი, და მერე აგრე გაბუშბლული, ქუჩაში გამომაყვანინა, მისსავე საზიდარზე მიკრული.

— რა სასტიკი ხართ უპოვართა მიმართ, — ოსტატო ლეონარ, — თქვა მაიმახმა მედანემ. — აი, ეგ სისასტიკეა, სიცოცხლეს რომ უწამლავს საწყლებს.

— ბატონო მედანე, — სიცილით მიმართა მას ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — იცით, რას გეტყვით? თქვენც ადექით და სენტ-ინოსანის სამრევლოს რომელიმე იაფფასიან მწერალს სატირა დაუკვეთეთ ოსტატ ლეონარზე. მერე კი იმ სიმღერებთან ერთად გაჰყიდეთ იგი, რომელთაც „მეფე ლუის თორმეტ დუღუქს“ უწოდებს ხალხი. ჩვენი მეგობარი დიახაც იმსახუ-

რებს ასეთ გაკენწვლას, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ თვითონაც თითქმის მონაა, ტირანიის კი არა. თავისუფლების წინააღმდეგ ილაშქრებს მაინც. თქვენი სიტყვებიდან მე ვასკენი, ძმებო, რომ ქალაქის მართვა არც ისე იოლი საქმეა თურმე, რადგან მრავალი სხვადასხვა, ხშირად თვით სრულიად საპირისპირო ინტერესების ურთიერთ დაზავებას მოითხოვს და დაშოშმინებას, რომ საზოგადოების კეთილდღეობას მრავალი კერძო უბედობა და ხელმოცარულობა უდევს საფუძვლად, და როჰ, ბოლოს, ისიც დიდად საოცარია, ქალაქის კედლებში მომწყვდეული ადამიანები რატომ ერთმანეთს არ ნთქამენ სულაც. ამ ბედნიერებას მათ სიმხდალეს უნდა ვუმაღლოდეთ მხოლოდ. ქალაქის სიმშვიდე მოქალაქეთა სულმოკლეობას ემყარება მთლიანად, რომელთაც ერთმანეთის ეშინიათ და ამიტომ გაურბიან ერთიმეორეს. ხოლო მონარქი, რომელიც შიშის ზარს სცემს ყველას, სიმშვიდისა და აუმღვრევლობის ყველა სიკეთის საიმედო მცველად ევლინებათ. რაც შეეხება თქვენს მრჩეულებს, ისინი იმდენად უმწეონი არიან, ძმებო, რომ არ შეუძლიათ რამე გვავენონ ან გვარგონ რამე. მთელი მათი ღირსება მათ კვერთხშია და მათ პარიკში და რატომ გაშფოთებთ ის, რომ მათ მეფე ნიშნავს და რომ ისინი მის მაღალ მოხელეებად იწოდებიან, თუმცა არც ისე დიდი ხნიდან, რადგან, თუ გახსოვთ, ეგ წოდება ჩვენმა აწ განსვენებულმა მეფემ მიუბოძა მათ. ისინი მეფის მეგობრები არიან და ხალხის მტრები, მაგრამ ამ მტრობას თვითთულისთვის ადვილად ასატანს ზღის აბსოლუტური თანასწორობა, რომლითაც ის ვრცელდება ყველა ჩვენგანზე. ესაა წვიმა, რომლის მხოლოდ ორიოდ წვეთი თუ დაგვეცემა ხანდახან თავზე. მაგრამ როცა დადგება დრო და

თვითონ ხალხი აირჩევს მათ (როგორც ირჩევდა, მემატინის თქმით, მონარქიის დასაბამს), მაშინ ისინი თვითონ მოქალაქეთა შორის გაიჩენენ მტრებს და მეგობრებს. თუ მათ ვაჭრები აირჩევენ, რომლებიც ქირას იხდიან და გადასახადს, ისინი მეწვრილმანეებს დაუწყებენ დევნას, ხოლო თუ პირიქით მოხდა, მაშინ — ვაი ვაჭრებს. შეგირდთა მიერ არჩეულნი ქარგლებს უტირებენ ყოფას, რომლებიც ურცხვად ყვლეფენ შეგირდებს. ეს იქნება მუდმივი წყარო განხეთქილებათა და აშლილობათა. ხოლო რატუშა ცემა-ტყევის ასპარეზად გადაიქცევა, რადგან თვითელი მრჩეველი თავის ამომრჩეველთა ინტერესებს დაიცავს მხოლოდ. მაგრამ, რაც არ უნდა ქნან, ვფიქრობ, მაინც ვერ მოგვანატრებენ ჩვენს ბითურ მრჩეველებს, რომლებიც სულ მეფეს შესციცინებენ თვალბში. მათი ამო ფუსფუსი დიდად გაართობს და გაახალისებს ბრბოს, რომელიც მათში, როგორც გამადიდებელ სარკეში, თავის ბრიყველ სიფათს შეიცნობს. ისინი ზომიერად ისარგებლებენ თავიანთი ზომიერი ძალაუფლებით. მდაბიორთაგან გამოსულნი, ვერც გაანათლებენ, ვერც ალაგმავენ ხალხს. მორკმულთ შეაძრწუნებს ღათი სიშლეგე, უპოვარნი კი სიმხდალეს დასწამებენ მათ, თუმცა სრმართლესთან უფრო ახლოს იქნებოდა, თუ ერთნიც და მეორენიც აღიარებდნენ, რომ ისინი უაზროდ ყაყანებენ მხოლოდ, ბატების მსგავსად. სხვაფრივ, ისინიც შეასრულებენ დაკისრებულ მოვალეობას, ისინიც იზრუნებენ საზოგადოების კეთილდღეობისთვის იმ საქმიანი უსაქმობითა და უმოქმედობით, რომელსაც ყველა ადვილად ეჩვევა, მაგრამ ძნელად თუ გადალახავს ვინმე.

— ეჰ! — ამოიხვნეშა მამაჩემმა. — მართალს ბრძანებთ, ბატონო აბატო. აბა, დავლიოთ!

მ ე ც ნ ი ე რ ე ბ ა

იმ დღეს მე და ჩემი კეთილი მოძღვარი ახალ ხიდამდე მივდივით, რომლის მოაჯირებს გასწვრივ ჩამწკრივებულ ფარდულეებში ბუკინისტები ნაირნაირ რომანებს სთავაზობენ მუშტობებს სულის მარგებელ თხზულებებთან ერთად. აქ ორ სუდ შეგიძლიათ შეიძინოთ პროვინციელი ბიბლიოფილების მიერ დაფლეთილი და დალაქავებული მთელი „ასტრეა“¹ და „დიდი კიროსი“², „სადამწვრის მალამოსა“ და იეზუიტების ტრაქტატებთან ერთად. ჩემი კეთილი მოძღვარი ახალ ხიდზე ისე არ გვაივლიდა, ერთი-ორი წიგნი მაინც რომ არ აეღო ხელში და არ ჯადაეფურცლა; ყიდვით კი, რასაკვირველია, არ ყიდულობდა მათ, რადგან გახვრეტილი გროშიც არ ებადა; ხოლო თუ თავისი შარვლის ჯიბეში რაღაც ბედნიერი შემთხვევის წყალობით მაინც აღმოაჩენდა ხოლმე ორიოდ გროშს, კეთილგონივრული მომპირნეობით ინახავდა მათ „ჩჩვილი ბახუსის“ პატრონისათვის. ეგეც არ იყოს, ის ნაკლებად იწუხებდა თავს ამქვეყნიურ სიკეთეთა მოხვეჭით და გულგრილად უყურებდა თვით შედეგებსაც. მისთვის საესებით საკმარისი იყო, თვალის ერთი გადავლებით გასცნობოდა წიგნის რამდენიმე საუცხოო ადგილს, რომელთაც მათი არსის საოცარი წვდომით არჩევდა შემდეგ. გარდა ამისა, ეგ ფარდულეები იმითაც ხიბლავდნენ მას, რომ წიგნებს იქ ნამცხვრის საამო სუნი ასდიოდათ, ვინაიდან ჯვერდით ფუნთუშებით ვაჭრობდნენ. ასე რომ, ეს დიდი კაცი ერთდროულად ტკებოდა მისთვის თანაბრად სანუკვარი სამზარეულოსა და მეცნიერების ნელსურნელებით.

მან სათვალე მოიარგო ცხვირზე და დინჯად აათვალა იერ-ჩა-ათვალა დახლები იმ ბედნიერი სულის სრული კმაყოფილებით, რომელსაც ყველაფერი მომხიბლავად ეჩვენება, რადგან ყველაფერი მხოლოდ თავისი მომხიბლავი მხრით ირეკლება მასში.

— ტურნებრომ, შეილო ჩემო, — მითხრა მან, — ამ კეთილკაცს დახლზე უწყევია იმ ნეტარი დროის წიგნები, როცა მათი ბეჭდვის საქმე ჯერ კიდევ აკვანში იწვა. მათში ჩვენი წინაპრების სიტლანქე თვლემს. აი, მონსტრელეს³ ბარბაროსული ქრონიკა; მასზე ამბობდნენ, წიწაკასავით მწარეაო. აი, წმიდა მარგარიტას ორი თუ სამი ცხოვრება, რომლებსაც უწინ მელოგინე ქალებს ადებდნენ მუცელზე, რათა მშობიარობის ტკივილები შეემსუბუქებინათ მათთვის. ძნელი წარმოსადგენია, იმდენად ბრიყვი როგორ უნდა ყოფილიყვნენ კაცი, რომ მსგავსი სისულელეები ეკითხათ და ეწერათ. მაგრამ აქ მწედ გვევლინება რელიგია. რომელიც გვასწავლის, სიბრიყვე კაცის თანდაყოლილი ნიშატიო დასაბამითგან. და რაკი, ჩემდა საბედნიეროდ, ჰეშმარიტი რწმენის ნათელი არასდროს დამშრებტია, მაშინაც კი, როცა სარეცელზე ვცოდავდი თუ სუფრასთან, ამიტომ წინაპართა სიბრიყვე უფრო საცნაურია ჩემთვის, ვიდრე თანამედროვეთა სიბრძნე, რომელიც, მართალი გითხრა, თვალთმაქცური მგონია და მოჩვენებითი, ზუსტად ისეთი, როგორი სახითაც წარუდგება ის მომავალ საუკუნეებს, რადგან კაცთა თავისი არსით სხვა არა არის რა, თუ არა ბრიყვი ცხოველი და პროგრესი მისი სულისა მისი მუდმივი ბორგვის ფუჭი შედეგია მხოლოდ და მხოლოდ. აი, რატომაა, შეილო ჩემო, რომ მე ექვის თვალთ ვუცქერი მას, რასაც ისინი მეცნიერებას უწო-

დებენ და ფილოსოფიას და რაც, ჩემის ღრმა რწმენით, მცდარი წარმოდგენებისა და მაცთური ხატების ერთობლიობაა მხოლოდ და, გარკვეულის აზრით, — კაცთა სულებზე სატანის საბედისწერო ზემოქმედების ნაყოფი. შენ, რასაკვირველია, გესმის, რომ მე ნაკლებად მწამს სატანის მანქანება, რომლითაც ასე აფრთხობენ და აშინებენ მდაბიორთ. მე სავსებით ვიზიარებ წმიდა მამების აზრს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ცთუნება თვით ჩვენში ჰგეის და რომ ჩვენ თვითონ ვართ ჩვენივე თავის დემონები და ბოროტი სულნი. მაგრამ ვგმობ ბატონ დეკარტესა და მის კოლეგებს, რომლებიც, მისი მაგალითისამებრ, ცდილობდნენ ბუნების შემეცნებაში სიცოცხლის პრინციპები აღმოეჩინათ და ქცევის წესები. რადგან, ბოლოს და ბოლოს, არა არის ბუნების ეგ შემეცნება, შეილო ჩემო, თუ არა ფუჭი ფანტაზია ჩვენი გრძნობების? და რას ჰმატებს მას მეცნიერება მთელი თავისი სწავლულებით, გასენდიდან⁴ (ხოლო ვინ იტყვის „ვიკრი იყო“ მასზე?), დეკარტედან და მისი მოწაფეებიდან მოკიდებული, ვიდრე ჩვენს ბრიყვ ფონტენელამდე⁵? სათვალეს. შეილო ჩემო, მხოლოდ სათვალეს, ზუსტად ისეთს, როგორსაც მე ვირგებ ცხვირზე. რას წარმოადგენენ სინამდვილეში მთელი ეს ჭოგრიტები და მიკროსკოპები. რომლებითაც აგრე უკვეხნიან, თუ არა იგივე სათვალეებს, ოღონდ ჩემსაზე უფრო ასრულქმნილთ? პო. მართლა. ეგ ჩემი სათვალე შარშან წმიდა ლავრენტის ბაზრობაზე ვიყიდე ერთი ოპტიკოსისგან. მაგრამ, საუბედუროდ. მარცხენა შუშა უკვე გამიტყდა; კიდევ კარგი. რომ სწორედ მარცხენა თვალით ვხედავ უკეთ. ეს ამ ზამთარს მოხდა, როცა ჩვენმა მაიმახმა მედანემ, რომელსაც მოეჩვენა, რომ მე კატერინა მემაქმანეს ვეხვეოდი ჩუმაღ, ტაბურეტი

მთხლიშა თავში, რადგან, მოგეხსენება, ჯერ ისეც რა ტლანქია და გაუთლელი და მაშინ ხომ სულ მთლად გადარია იქვეა. დიახ, ტურნებროშ, შვილო ჩემო, რას წარმოადგენენ ეგ ინსტრუმენტები, რომლებითაც სწავლულნი ტენიან თავიანთ ობსერვატორიებსა და კაბინეტებს? რას წარმოადგენენ მთელი ეგ კოგრიტები, ბუსოლები, ასტროლაბიები, თუ არა დამხმარე საშუალებებს, რომლებითაც ჩვენი გრძნობების ილუზიებს ვზრდით და რომლებითაც ბუნებასთან ჩვენი ურთიერთობის გაღრმავებას და გამრავალფეროვნებას ვაპირებთ, მაგრამ ნაცვლად ამისა, ჩვენს ფატალურ უვიცობას ვაღრმავებთ მხოლოდ. ჩვენგან ყველაზე გაბრძნობილნი უვიცთაგან განირჩევიან მხოლოდ იმ ხანგრძლივი რუდუნებით აღზრდილი უნარით, რომლის წყალობითაც ისინი სხვებზე უკეთ იტყუებენ თავს რთული და მრავალრიცხოვანი ილუზიებით. ისინი მრავალწახნაგოვანი ტიპაზით აკვირდებიან სამყაროს, ნაცვლად იმისა, რომ, დედაშენის — მაგ ჭეშმარიტად ღირსეული მანდილოსნის მაგალითისამებრ, უშუალოდ საკუთარი, ღვთივბოძებული თვალით უმზერდნენ მას. მაგრამ თვალი თვალია, შეიარაღებულიც და შეუიარაღებელიც. რადგან, როცა სივრცის საზომ ხელსაწყოებ! იყენებენ, ამით განზომილება არ იცვლება მისი; არც წონა იცვლება ზეგრძნობიარე საწონების გამოყენებით. მაგრამ ისინი დაჟინებით მიიჩნევენ რეალურად მათ მიერ აღმოჩენილ ყველა არარეალურ სიახლეს და ამით ახალი ილუზიების ტყვეებაში ექცევიან. ესაა მათი თავი და ბოლო; და რა გასაკვირია, რომ ის, რასაც ისინი ბუნების საიდუმლოებათა შეცნობას უწოდებენ, მე ფანტასმაგორიათა პროგრესად მეჩვენება მხოლოდ კიდევ კარგი, ჩვენი უწმიდესი სარწმუნოების ჭეშმარიტებაში.

მინც რომ არ მეპარება ეჭვი, შეილო ჩემო, თორემ რალა და-
მრჩებოდა უსაგნოდ შთენილს, გარდა იმისა, რომ აი, ამ ხიდი-
დანვე ავწეულიყავ და სენაში მესკუბა თავით, მაგ ჩვენს
მღვრიე მდინარეში, რომელსაც არა ერთი და ორი დამხრჩვალნი
ჩამოუტარებია აქ, ან კატერინა მემაქმანის მკლავებში მეძია
თავდავიწყება, რასაც მხოლოდ იქ ჰპოვებს ის, ვინც მას დაე-
ძებს, მაგრამ რაც არ ეკადრება ჩემი ხარისხის და, განსაკუთრე-
ბით, ჩემი ასაკის კაცს.

ასე ლაპარაკობდა ჩემი კეთილი მოძღვარი ახალი ხიდის
პირველი, მარცხენა თალის წინ, თუ დოფინის ქუჩას დავისამხ-
რისებთ, და მისი სიტყვები შიშის ზარს სცემდნენ წიგნით მო-
ვაჭრეს, რომელსაც მსახვრალი ეგონა იგი. უცებ ძველისძველ
გეომეტრიას დასტაცა ხელი, სებასტიან ლეკლერკის⁶ საკმაოდ
უბადრუკი ფიგურებით შემკულს¹.

— თუშცა, — განაგრძო მან, — ქრისტიანი რომ არ ვიყო და
კათოლიკე, წყალში დახრჩობის ან სიძვაში თავდავიწყების ნა-
ცვლად, ალბათ, მათემატიკის შესწავლას მოვკიდებდი ხელს,
რომელშიც სული ყველაზე სამხევ საზრდელს პოულობს, სა-
ხელდობრ, უწყვეტობას და თანმიმდევრობას. და მე ვალიარებ,
რომ ეს პატარა წიგნი გარკვეულ პატივისცემასაც კი მინერგავს
ადამიანის გენიის მიმართ.

ამ სიტყვებით მან ისე ხარბად გადაშალა სებასტიან ლე-

---

¹ ეკ ტურნებროშის მიერ ნახსენებ გეომეტრიას დართული აქვს
სებასტიან ლეკლერკის ნახაზები, რომელთა სიზუსტესა და სინატიფეს აღ-
ტაცებაში მოეყავარ მე. მაგრამ, ნუ შევედავებით ავტორს (გ ა მ მ ც ე მ-
ლი ს შ ე ნ ი შ ე ნ ა).

კლერკის სახელმძღვანელო სამკუთხედებისადმი მიძღვნილ თავზე, რომ, ცოტა გაწყდა, კინალამ შუა გახია იგი. მაგრამ ქალე ზიზლით მიაგლო გვერდზე.

— ეჰ, — წაიბუტბუტა მან, — რიცხვები დროს ექვემდებარებიან, ხაზები — სივრცეს, და ესეც მხოლოდ ცთომაა და წრიალი სულისა. კაცის გარეშე არ არსებობს გეომეტრია, არც, საერთოდ, მათემატიკა და, საბოლოო ჯამში, ვერც ეს მეცნიერება გვიხსნის საკუთარი თავის ტყვეობისგან, რაგინდ ეფექტურადაც არ უნდა იკერებდეს დამოუკიდებელი მეცნიერების სახელს.

ამ სიტყვებით მან ზურგი აქცია აწ უკვე დამშვიდებულ ბუკინისტს და ხმამაღლა ამოიოხრა.

— აჰ. ტურნებროშ, შვილო ჩემო, — თქვა მან, — ხომ ხელდავ, როგორ ვიტანჯები ბოროტისაგან, რომელსაც თვითონ ჩავუვარდი ხახაში, როგორ ვიწვი და ვიდაგვი ამ სახმილმოდებულ ტუნიაში; რომლითაც თვითონ შევიმოსე და შევიმკე თავი.

„ტუნია“ ჰიპერბოლა გახლდათ, თორემ აბა რა ტუნია ეთქმოდა მთლად გაცვეთილსა და გახუნებულ პალეკარტს, რომელსაც სამად სამი ღილი შერჩენოდა მხოლოდ. მაგრამ სამი ღილი რომ სამი ღილია, ისიც მუდამ არეულად ჰქონდა შეკრული და როცა ამის მიზეზს ჰკითხავდნენ. სიცილით მიუგებდა ხოლმე — ეგ ჩვენი ქალაქის სიმბოლოაო, სიძვით აღრეულია და გადარეულის.

ის გულმხურვალედ განაგრძობდა:

— მე მძულს მეცნიერება იმიტომ რომ ვნებიანად მიყვაროა იგი. ასე მემართუენი აგინებენ ქალებს მხოლოდ იმიტომ, რომ

ისე ლამაზები არ არიან, როგორც ოცნებებში ეხატებოდნენ მათ. მე მწყუროდა ყოვლის შეცნობა და დღეს ცოდვილ სი-
შლეგეს დავტირი ჩემსას. ბედნიერია, — დასძინა მან, — აჰ,
რაოდენ ბედნიერია ეს კეთილი ხალხი, რომელიც მაგ თვალთ-
მაქცს შემორტყმია გარს.

და მან ხელით მიჩვენა ლაქიების, პირისფარეშთა და წმიდა
ნიკოლას პორტის მტვირთავთა ბრბო, ვიწრო წრედ რომ შე-
მორტყმოდა მოხეტიალე თვალთმაქცს, რომელიც წარმოდგე-
ნას მართავდა თავის შეგირდთან ერთად.

— ხედავ, ტურნებროშ, — მითხრა მოძღვარმა, — რა გუ-
ლიანად ხარხარებენ ისინი, როცა ერთი ბრიყვი წიხლით
უტეგს მეორის დუნდულს. მართლაც, კაცმა რომ თქვას,
ამის უკეთესს რას ნახავს თვალი, მაგრამ მაგ სანახაობას
მედიტაცია მიმღვრევს და მიწამლავს მე, რადგან, როცა ამ
წიხლის არსზე ფიქრობ და ბევრი სხვა რამისაც, საბოლოოდ
გეკარგება სიცილის ხალისი. როგორც ჭეშმარიტ ქრისტიანს.
მე მმართვებდა, თავის დროზე შემეცნო, რამდენ ცბიერებას
იმარხავდა ერთი წარმართის სიტყვები: „ნეტარ არს. რომელ-
მან შეიცინო მიზეზი“; მე მმართვებდა წმიდა უმეცრებით მომე-
ზღუდა თავი, როგორც ძეძვით — კეთილად მსხმოიარე ვენახი,
და აგრე დამეცვა ჩემი პირველქმნილი უმანკოება. მაშინ მეც
გავიხარებდი, მაგრამ მაგ მონდორის¹ ტლანქი უესტებით კი არა
(ახალხიდელი მოლიერი როგორ გამართობდა, როცა თავქა-
რიანად მეჩვენება თვითონ ნამდვილიც¹). ჩემი წალკოტის ხა-
ვერდოვანი ბალახით, და ჩემი ვაშლის ხეების ყვავილობასა და

---

1 ამას ამბობს სამღვდლო პირი (გამომცემლის შენიშვნა).

მსხმოიარობაში ოსანას ვუგალობებდი უფალს. მაგრამ ვაი რომ ცნობისწადილმა წამძლია, შვილო; წიგნებთან და სწავლულებთან საუბრებმა წარმიღეს სულის მშვიდობა, სიწმიდე და უბრალოთა გულუბრყვილობა, რომელიც მით უფრო საოცარია, რომ არც ფუნდუკებში იცვლება და არც ხანაგებში. მაგალითისთვის ჩვენს მაიმახ მედანეს დაგისახელებ და, თუ მკრეხელობაში არ ჩამომერთმევა ამის თქმა, მამაშენსაც, რომელმაც დღემდე შეინარჩუნა უმანკობა, მიუხედავად იმისა, რომ გვარიანი მემრუშეა და მემთვრალე. მაგრამ სულ სხვაგვარია ბედი მისი, ვინც დღემუდამ წიგნებს უჯდა და ხელნაწერებს. მის სულში სამუდამოდ ისადგურებენ ზვიადი ტკივილები და ამაყი სევდა.

მაგრამ აქ დაფდაფების ხმამ დაფარა ჩემი კეთილი მოძღვრის სიტყვები...

X

ა რ მ ი ა

ამრიგად, ჩვენ ისევ ახალ ხილზე ვიდექით, როცა დაფდაფების ხმა მოგვესმა. ეს რეკრუტებს აგროვებდნენ არმიისათვის. სერჟანტ-რეკრუტორს დოინჯი შემოეყარა და ამაყად მოუხლოდა წინ თორმეტი ჯარისკაცს, რომლებსაც ფუნთუშები და სოსისები აეგოთ ხიშტებზე. ქუჩის ბიჭები და მათხოვრები ვიწრო წრედ შემორტყმოდნენ და პირდაღებულნი შეჰყურებდნენ მათ მეთაურს.

მან უღვაშები გადაიგრიხა და ხმამალლა წაიკითხა მოწოდება.

— ნუ მოუვსმენთ, — მითხრა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ტყუილუბრალოდ დავკარგავთ დროს. ეგ სერჟანტი მეფის სახელით ლაპარაკობს და ვერაფერს იტყვის ისეთს, გულიანად რომ გაგვაცინოს. ვისაც ამ საგანზე მართლა მახვილგონივრული ლაყბობის მოსმენა სურს, მან ერთ-ერთ დუქანს უნდა მიაშუროს კავეულობის სანაპიროზე, სადაც ეგ გაიძვერება პირდაპირ ენად იკრიფებიან და თავბრუს ასხამენ ლაქიებს და სოფლელ გაგრიებს. რა დამავიწყებს ერთი ასეთი კაცთა ხორციით მოვაკრის ჭეშმარიტად განსაცვიფრებელ სიტყვებს, რომლებიც ჭერ კიდევ ჩემს ჭველობაში ვისმინე, ჩვენი აწ განსვენებული ხელმწიფის დროს. ის მწირთა უბანში ყიდულობდა თავის საქონელს, რათა შემდეგ კოლონიებში გაეგზავნა იგი. ეგ უბანი აქედანაც კარგად ჩანს, შვილო ჩემო. „ბიჭებო“, — ამბობდა იგი, — თქვენ, ალბათ, ბევრი რამ გსმენიათ სიუხვის აღთქმული ქვეყნის შესახებ. თუ ამ ქვეყანაში მოხვედრა გსურთ, ინდოეთს უნდა გაემგზავროთ აუცილებლად. აბა იქ არის, რაც არის! რომელი ერთი ჩამოვთვალო, ოქრო-ვერცხლა, თვალ-მარგალიტი თუ ალმასები? მათ ჭუჩების მოსაკირწყლავად იყენებენ იქ. დაიხარეთ და აკრიფეთ, რამდენიც გნებავთ; თუმცა დახრაც არ დაგჭირდებათ: ველურები თვითონ აგაკრეფენ მათ. მე უკვე აღარაფერს ვამბობ ყავის, ლიმონების, ბროწეულების, ფორთოხლების, ანანასებისა და სხვა ათასი საუცხოო ხილის შესახებ, რომლებითაც ხეები თავისთავად იხუნძლებიან, უშრომლად და უწვალებლად, როგორც მიწიერ სამოთხეში. ჩემს წინ რომ დიაცები იდგნენ, ან გოგო-ბიჭები, მათზე კიდევ გავაგრძელებდი სიტყვას, მაგრამ მე ხომ ვაუკაცებთან მაქვს საქმე?!“ აღარ გავიმეორებ ყველაფერს, რაც მან

იქ თქვა დიდებისათვის, მაგრამ მერწმუნე, ისე დამაჯერებლად
ლაპარაკობდა, რომ არ დაუვარდებოდა თვით დემოსთენეს,
ხოლო მკვერმეტყველებით ციცერონსაც კი აღემეტა. მისი სი-
ტყვებით თავბრუდასხმული ხუთი თუ ეჭვისი სვედავისილი ბო-
განო იქვე ჩაეწერა არმიაში. მათ ჭაობებში უკრეს თავი, სადაც
ყვითელი ციებ-ცხელებით დაიხოცნენ ალბათ. ასეთია მკვერ-
მეტყველების — მაგ ქეშმარიტად საბედისწერო იარაღის ძა-
ლა, ასეთია ხელოვნების ძალმორკმულება. რომელიც. მიუ-
ხედავად იმისა, კეთილს ებრძვის თუ ბოროტს, თანაბრად წი-
ნალუდგომელია მუდამ. და შენ. ტურნებროშ. გულმხურვა-
ლედ უნდა ჰმადლობდე უფალს. რომელმაც არაფრის ნიჭი არ
მოგანიჭა, თორემ ხომ შეიძლებოდა ერთ მშვენიერ დღეს ღვთას
რისხვად მოვლენოდი ხალხს. უფლის რჩეულთა უპირველესი
ნიშანი გონებადახშულობაა მათი. საკუთარის გამოცდილებით
დავრწმუნდი იმაში, რომ ცოცხალი გონება. რომლითაც ცამ
დამაჯილდოვა, ჩემი სიმშვიდის მარადიული წარმწყმედია რო-
გორც ამ ქვეყნად, ისე მომავალ სიცოცხლეშიც. მაგრამ შენ
მაშინ თქვი რა იქნებოდა. თავი რომ ცეზარის აზრებით მქო-
ნოდა გამოტენილი და მკერდში გული მდგმოდა მისი. ჩემი
ავხორცობა ველარ გაარჩევდა მამრსა და მდედრს. ვერც სი-
ბრალული გაეკარებოდა ჩემს გულს. ჩემს ქვეყანაში და მის
გარეთაც მე დავანთებდი ომის უშრეტ ხანძრებს. კიდევ კარგი,
რომ ეგ დიდი ცეზარი კეთილშობილი კაცი იყო და მართლად
გამკითხე. და ის ღირსეულად დაეცა თავისი ქველი მკვლე-
ლების ხელით. ჰოი, მარტის იღების დღეო, სამარადისოდ წყე-
ულო დღეო, როცა თავისუფლებისმოყვარე ბრუტინანებმა და-
ამხეს ეგ გრძნეული ურჩხული! მე თავს ღირსად ვთვლი ვენე-

რასთან — დედამისთან ერთად დავიტირო ღვთაებრივი იუ-
ლიუსი, და თუ ურჩხულს ვუწოდებ მას, მხოლოდ სინაზით და
სიყვარულით, რადგან მისი მტკიცე, ზომიერებით თავმოზღუ-
დული სულისთვის უცხო იყო რომელიც გნებავთ უკიდურე-
სობა. ძალაუფლების უსაზღვრო ტრფიალს გარდა. მას ჰქონდა
რიტმისა და ზომიერების ბუნებით თანდაყოლილი გრძნობა.
ყმაწვილკაცობაში ის თანაბარი გატაცებით იწაფავდა თავს სიძ-
ვასა და გრამატიკაში. ის ორატორი იყო და მისი მშვეება უთუ-
ოდ დიდად არბილებდა და ანელებდა მის სიტყვებში განზრახ
გამოჩინებულ სიმშრალეს. მას უყვარდა კლეოპატრა იმ გეომე-
ტრიული სიზუსტით, რომლითაც ყველა თავის შთანაფიქრს
აგებდა და ახორციელებდა ხოლმე. მის თხზულებებს და ის
საქმეებს ნათელი გენიის ბეჭედი აზის. ის მშვიდობის მომხრე
იყო და მეგობარი თვით ომის დროსაც. არ ყოფილა სამყაროს
ჰარმონიით უფრო გულსავეს კაცი, არც უფრო დიდი კანონ-
მდებელი, რადგან სწორედ მან მისცა დღევანდელი სახე სამ-
ყაროს, და ჩვენ, ველურნი და ბარბაროსნი, დღესაც მისი
დიდების და ძლიერების ჩრდილს ვეყუყუებით. შენ ხედავ, შვი-
ლო ჩემო, რომ მისთვის არ მშურს არც ხოტბა და არც სიყვა-
რული. მხედართმთავარი, დიქტატორი და უმაღლესი ქურუმო,
ის თავისი მშვენიერი ხელებით ძერწავდა სამყაროს. მაგრამ,
მე რომ მე ვარ, — მკვერმეტყველების ყოფილი მასწავლე¹კლ.
საოპერო მომღერლის მდივანი, სეეზელი ეპისკოპოსის ბიბ-
ლიოთეკარი, სენტ-ინოსანის სასაფლაოს მწერალი, მამიშენის
ერთადერთი ვაჟის მოძღვარი და. გარდა ამისა, იშვიათ ხელ-
ნაწერთა საუცხოო კატალოგის შემდგენი და რამდენიმე პას-
ქვილისა (რომლებზეც, უმჯობესია, თუ არას ვიტყვით) და სა-

ფუთავ ქალაღღზე დაწერილი, მაგრამ გამომცემლების მიერ დაწუნებული მაქსიმების ავტორი, — ვიმეორებ, მე რომ პე ვარ, ჩემს სისაწყლეს და სიბეჩავეს დიდი ცეზარის სიცოცხლეზე არ გავცვლიდი მაინც. ძალზე ძვირად დაუჯდებოდა ეს ჩემს სიწმიდეს. მე მირჩევნია, ისევ ერთი ყარბი ვინმე ვიყო (და ვარ კიდევ), უპოვარი და მიუსაფარი, ვიდრე მწვერვალებს მოვევლო თავზე და ახალი მიზნისკენ წარემართო კაცობრიობა სისხლიანი გზებით.

ეგ ყბედი სერეანტი, რომელიც უპოვართ დღეში თითო სუს აღუთქვამს და ხორცსა და პურს, ომისა და არმიის არსზე მაფიქრებს მე, შვილო ჩემო. სად არ ვთრეულვარ, რა არ ვყოფილვარ, მაგრამ ჯარში არასდროს მიმსახურნია მაინც. რადგან არმია ყოველთვის ზიზღს მგვრიდა და ძრწოლას, მასში მონობის სრული სუფევიტ, ყალბი დიდებით და სისასტიკით, რომლებიც განუყრელნი არიან მისგან. ხოლო ჩემს თვინიერ ზნეს, თავისუფლებისაკენ ჩემს ჭეშმარიტად დაუოკებელ ლტოლვას და ჩემს სულს, რომლისთვისაც ჯერ დიდება რაა საერთოდ და იარალის დიდება რა უნდა იყოს, არა ეწინააღმდეგება რა ასე. მე უკვე აღარაფერს ვამბობ ჩემს ვნებიან სიყვარულზე მედიტაციისადმი, რომლისთვისაც აუტანელი იქნებოდა ხმლის ქნევა და თოფის გრიალი. შენ, ალბათ, გესმის; რომ რაკი ცეზარის დიდებაზე უარი ვთქვი, არც ტულიპად¹ თუ ბრენ-დ'ამურად² ვისურვებდი ყოფნას. და მე არ ვმალავ, შვილო ჩემო, იმას, რომ სამხედრო სამსახური ყველაზე საზარელ ჭირად მიმაჩნია ცივილიზებული ხალხებისათვის.

ეს გრძნობა ფილოსოფოსის გრძნობაა, და მაშასადამე, არ უნდა მოველოდეთ, რომ მას ოდესმე გაიზიარებს ბრბო. მართ-

ლაც, მეფეები და რესპუბლიკები ყოველთვის შეძლებენ იმდენი ჯარისკაცის გამოყვანას, რამდენსაც მათი ადღუმები მოითხოვენ, ანდა ომები. ბატონ ბლეზოს დუქანში „წმიდა კატრინას ხატი“ მე წიკითხავს მაკიაველის³ ტრაქტატები, პერგამენტის მშვენიერ ყლებში ჩასმულნი; ისინი იმსახურებენ მათ, ამ მშვენიერ ყლებს, შვილო ჩემო; და მე უსაზღვრო მოწიწებით ვემსჯვალვი მაგ ფლორენციელს იმისთვის, რომ სახელმწიფო მოღვაწეთა პოლიტიკას მან პირველმა გამოაცალა სამართლიანობის საფუძველი, რომელზეც მათ არც აუგიათ არასდროს რამე, საქვეყნოდ ცნობილ ბოროტმოქმედებათა გარდა. ამ დიდ კაცს, რომელიც სევდით უყურებდა თავის სამშობლოს, დაქირავებულ ჯარისკაცთა საპარპაშოდ ქცეულს, პირველად აღეძრა აზრი ნაციონალურ და პატრიოტულ არმიათა შექმნის შესახებ. თავის ერთ-ერთ თხზულებაში ის ამბობს, რომ, საცა სამართალია, ყველა მოქალაქე სამშობლოს უშიშროებისთვის უნდა ზრუნავდეს და ჯარისკაცის ფორმა უნდა ეცვასო ყველას. იმავე დუქანში ისიც მსმენია, როგორ იცავდა ამ იდეას ბატონი რომანი, რომელიც, როგორც მოგეხსენება, პირდაპირ ზედ აკვდება სახელმწიფოს უფლებებს და არც მოისვენებს მანამ, სანამ ყველა კერძო ინტერესი მტლად არ დაედება საზოგადოების ინტერესებს. მაშ ასე, მაკიაველის და ბატონ რომანს სურთ ყველანი ჯარისკაცები ვიყოთ, რაჟი მოქალაქენი ვართ. მე მათსავით არ მოგყვები იმის მტკიცებას, რამდენად სამართლიანია ეს, მაგრამ არც იმას ვიტყვი, ეს უსამართლოა-მეთქი, მხოლოდ იმიტომ, რომ სამართლიანისა და უსამართლოს გარჩევა ისეთი საკითხია, რომელსაც მხოლოდ სოფისტი თუ მოჭიდებს ხელს.

— როგორ, ძვირფასო მოძღვარო! — წამოვიძახე მაშინ მწარედ განცვიფრებულმა, — ნუთუ თქვენ ფიქრობთ, რომ სამართლიანობა სოფისტის არგუმენტებზეა დამოკიდებული და რომ ჩვენი სიმართლისა თუ სიმრუდის გარჩევა უტიფარ ყბედს ხელეწიფების მხოლოდ? ეს მაქსიმა ენითუთქმელად მაძრწუნებს მე.

— ტურნებროშ, შვილო ჩემო, — მომიგო აბატმა კუანიარმა, — ნუ დაივიწყებ, რომ მე ვგულისხმობ ადამიანურ სამართლიანობას, რომელიც არა თუ ემსგავსება და ენათესავენა ღვთაებრივს, პირიქით, თავისი არსით, ეწინააღმდეგება კიდევ მას. სამართლიანობისა თუ უსამართლობის ცნებას კაცნი მხოლოდ მკვერპრეტყველების მეოხებით ადგენენ, რომელსაც თანაბრად მოეპოვება როგორც დამამტკიცებელი, ისე უარმყოფელი არგუმენტები. იქნებ შენ გსურს, შვილო ჩემო, მხოლოდ გრძნობაზე დააფუძნო სამართლიანობა? მაგრამ, ფრთხილად! ამ საფუძველზე მხოლოდ პატარა, მყუდრო კერას თუ დააფუძნებ, ევანდრეს⁴ ქოხისა თუ ფილემონისა და ბავკიდას⁵ სადგომის მსგავსს. კანონთა სასახლე და სახელმწიფო დაწესებულებათა ციხე-კოშკები კი სულ სხვა საფუძველს მოითხოვენ, სულ სხვა საძირკველს. მიამიტი ბუნება ვერ შეძლებდა მარტოს ეტვირთა ასერიგად უსწორო ტვირთი; მათი მძიმე და სქელი კედლები ძველთუძველესი სიცრუისა და სიყალბის ურყევ საძირკველზე ამოჰყავს კანონმდებელთა, მსაჯულთა და მონარქთა ცივ და სისხლიან ჭელებს.

სიბრიყვეა, შვილო ჩემო, ჩხრეკა იმისა, სამართლიანია თუ არა ესა თუ ის კანონი; იგივე ითქმის სამხედრო სამსახურისა და სხვა დაწესებულებათა მიმართ, რომლებზეც ვერ იტყვი

კეთილნი არიანხო თავისი არსით ან უკუთურნი, რადგან არ არის არსი გარეშე უფლისა. და შენ გმართებს თავი არიდო ამ სიტყვიერი მონობის უღელს, რომელშიც გასაოცარის მორჩილებით ებმებიან კაცნი. იცოდე, სიტყვა „სამართლიანი“ არავითარ აზრს არ იმარხავს; ასეა ყველგან და ყველაფერში, თეოლოგიის გარდა, სადაც ის შემზარავ ექსპრესულობას იძენს, იცოდე, როცა ბატონი რომანი ამტკიცებს, მონარქს უნდა ვმსახურებდეთო, მისი პირით სოფისტი დადადებს. მხოლოდ. მაგრამ, მე მგონია, თუ ერთ მშვენიერ დღეს მონარქი თავის ქვეწევრდომებს უბრძანებს, ჯარისკაცებად იქეციოთ ყველა, ისინი, მორჩილებას რომ თავი ვანებოთ, ხალისით აღასრულებენ მის ბრძანებას. მე შევნიშნე, რომ კაცს, ბუნებით, ყველაზე მეტად სამხედრო საქმე უყვარს და სამსახური, რომლისკენაც მიქცეულია მთელი თავისი გემოვნებით და ინსტინქტებით, ხოლო ყველა მათგანი როდია ქველი და კეთილი. და, იშვიათ გამოჩაყლისთა გარდა რომელთა რიცხვს მეც ვეკუთვნი, კაცო შეიძლება განსაზღვრულ იქნას, როგორც თოფიანი ცხოველი. გამოწყობეთ მუნდირში, მიეციოთ მსგავსთან წაკიდების იმედი, და ის კმაყოფილი იქნება სავსებით. ამიტომაა, რომ სამხედრო სამსახური ყველაზე კეთილშობილურ საქმიანობად მიგვაჩნია, რაც, გარკვეულის აზრით, შესაძლოა, მართალიც იყოს, რამეთუ ის უძველესი საქმიანობაა, და მას პირველყოფილი ადამიანი მისდევდა უკვე. ეგეც არ იყოს, სამხედრო საქმე იმითაც შეჭფერის კაცის ბუნებას, რომ ფიქრსა და აზროვნებას არ საჭიროებს, ხოლო ჩვენ აზროვნებისთვის როდი ვართ შექმნილნი.

აზროვნება ავადმყოფობაა, რომლითაც, საბედნიეროდ,

მხოლოდ მცირედნი არიან ავად, რადგან მისი ეპიდემია კაცთა მოდგმის მოსპობას და გადაშენებას გამოიწვევდა უთუოდ. ჯარისკაცები ჯოგად ცხოვრობენ, კაცი კი საზოგადოებრივი ცხოველია. ისინი ატარებენ მოციხფრო-მოთეთრო, მოციხფრო-მოწითალო, მოციხფრო-მორუხო მუნდირებს, ბაფთებს, კოკარდებს და პლიუმაჟებს, რომლითაც ისე აწონებენ თავს ქალიშვილებს, როგორც მამალი — დედლებს. ისინი ხალხით მიდიან საომრად და სამაროდეროდ, კაცი კი ბუნებით მპარავია, მრუში, ყოვლისმნგრეველი და უადრესად პატივმოყვარე. სწორედ ეგ პატივმოყვარეობა აიძულებს ჩვენს თანამემამულეებს მიწყვი იარაღისკენ ექიროთ თვალი. და ჩვენ შეგვიძლია დაბეჭითებით ვთქვათ, რომ კაცთა თვალში მხოლოდ სამხედრო დიდებაა შარავანდელით მოსილი. საკმარისია ისტორიკოსთა თხზულებებს გადახედო და დარწმუნდები, რომ ეს ასეა სწორედ. ტულიპს არავინ დაძრახავს იმისთვის, სიბრძნის მოყვარეობით რომ ვერ აღემეტა ტიტუს ლივიუსს.

XI

ბ რ მ ი ა

(გაგრძელება)

ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა ასე განაგრძო სიტყვა:

— არც ის უნდა დავივიწყოთ, შვილო ჩემო, რომ უამთა სრბოლაში ერთმანეთს უწყვეტი ჯაჭვით გადაჯაჭვული კაცნი, რომელთაც მის მხოლოდ რამდენიმე რგოლზე თუ მიუწვ-

დებათ თვალი, კეთილშობილურობის ცნებას მიაწერენ მრავალ ჩვეულებას, წარმომავლობით მდაბალსა და ბარბაროსულს. მათ პატივმოყვარეობა უმეცრეობა ასაზრდოებს მათი. ისინი ძველთუძველეს უბედობებზე აფუძნებენ თავიანთ დიდებას, ხოლო საჭურვლის განდიდება იმ წინაისტორიულ დროთა ველურობისაგან იღებს დასაბამს, რომელთა ხსოვნა მხოლოდ ბიბლიამ და პოეტებმა შემოგვინახეს. მართლაცდა, რას წარმოადგენს სინამდვილეში ეგ სამხედრო კასტა, აგრე ზვიადად რომ დაგვეყურებს თავს, გაყინული და გახვეებული? — მხოლოდ და მხოლოდ გადაგვარებულ ნაშთს და ნამუსრევს ამ უბადრუკ, პირველყოფილ მონადირეთა, რომელნიც ისე დაგვიხატა პოეტმა ლუკრეციუსმა, რომ არ იცი, კაცთა ნათესავებად მიიჩნიო ისინი თუ ნადირებად. განა საოცარი არაა, ტურნებროშ, შვილო ჩემო, რომ ომი და ნადირობა, რომელთა ოდენ გახსენებაც კი სირცხვილით უნდა გვავესებდეს და სინდისის ქენჯნით, რადგან ჩვენი ბუნების სიმდაბლეს გვაგონებენ და მასში ფესვგადგმულ ბოროტებას, კაცთა მზვაობის წყაროდ იქცნენ პირიქით, რომ ქრისტიანი ხალხები დღესაც პატივს სცემენ ყასბისა და ჭალათის ხელობას, როცა ის მეგვიდრეობით გადადის თაობიდან თაობაზე, და რომ, ბოლოს, განათლებულ ერებში საგვარეულოთა კეთილშობილება, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მათ სისხლში დაგროვილ მკვლელობათა და ბოროტმოქმედებათა რაოდენობით იზომება მხოლოდ და მხოლოდ?

— კი მაგრამ, ბატონო აბატო, — ვკითხე ჩემს კეთილ მოძღვარს, — იქნებ სამხედრო საქმეს იმიტომ მიიჩნევენ პატივის ღირსად, რომ ათასი ხიფათი ახლავს თან და ფათერაკი, რომ-

ლებსაც მხოლოდ მხსნობით და შემართებით აუ დასძლევს
კაცი?

— შეილო ჩემო, — მომიგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, —
კაცთა კეთილშობილება მათ საქმიანობასთან დაკავშირებული
საფრთხით რომ იზომებოდეს მართლაც, მაშინ გლებებს და
მოჯამაგირეებს მივიჩნევდი კეთილშობილების ნიმუშად, რად-
გან მათ დღემუდამ სიკვდილი ელით შიმშილით და დაქანცუ-
ლობით. საფრთხე, რომელიც ჯარისკაცებს ემუქრება და მზე-
დართმთავრებს, არც ისე დიდია და ხანგრძლივი: მხოლოდ რა-
მდენიმე საათი მთელი სიცოცხლის მანძილზე და თანაც ყვე-
ლაფერი იმაზე ჰქიდა, წარბშეუხრელად შეხვდები თუ არა
ტყვიებისა და ჭურვების წივილს, რომლებიც უფრო ნაკლე-
ბი სიზუსტით ურტყამენ მიზანს, ვიდრე სილატაჟე. უნდა მე-
ტისმეტად პატივმოყვარე იყო და თავქარიანი, რომ ჯარისკაცის
ღვაწლი უფრო მაღლა დააყენო, ვიდრე მხვნიელ-მსეთველია
და ოპის გრიალი არჩიო თავთავთა შრიალს.

— ბატონო აბატო, — კვლავ ვკადრე კითხვა, — კი მაგრამ,
ჯარისკაცები ხომ აუცილებელნი არიან სახელმწიფოს უშიშ-
როებისთვის, და განა ჩვენ მადლიერებით არ უნდა ვემსკვალ-
ვოდეთ მათ, ვისაც ამდენი სარგებელი მოაქვს კაცთათვის?

— მართალი გითხრა, შეილო ჩემო, ომი აუცილებელია
კაცის ბუნებისათვის. წარმოუდგენელია ხალხი, რომელიც არ
ომობდეს, ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კაცისმკვლელ-
თაგან, მძარცველთა და გულმხეტთაგან არ შედგებოდეს. ასე-
ვე, ბევრიც იფიქრო, ვერ წარმოიდგენ მონარქს, უხუტრპატო-
რი რომ არ იყოს ცოტათი მაინც. წინააღმდეგ შემთხვევაში,
მას დაჰკმობდნენ და შეაჩვენებდნენ, როგორც დიდებს არაფ-

რად ჩამვდებს. მაშასადამე, ომი აუცილებელია კაცისთვის; ეს მისთვის უფრო ბუნებრივია, ვიდრე მშვიდობა, როპელიც მხოლოდ ინტერვალაა ერთ ომსა და მეორეს შორის. ამიტომაც, რომ მონარქები სრულიად უბადრუკი საბაბით ერთმანეთის წინააღმდეგ გზავნიან ლაშქრებს, ხანდახან კი — უსაბაბოდაც. ისინი თავის ღირსებას იმოწმებენ და იმიზეზებენ, რომელაც განსაცვიფრებლად ფაქიზია და ზეგარძნობიერი. საკმარისია ერთი შებერვა, რათა ზედ ისეთი ლაქა დააჩნდეს, რომელსაც ველარაფერი შორეცხს, ათი, ოცი, ოცდაათი, ასი ათასი კაცის სისხლს გარდა, გააჩნია, ვინ რამდენის გამოყვანას შეძლებს. მაგრამ, ღმერთო შეგცოდდე და, კი არ მესმის როგორ უნდა გაასპეტაკოს მონარქის ღირსება მაგ სვედავსილთა სისხლმა. და აქ რწმუნდები, რომ ყველაფერი ეს ცარიელი, აზრისგან დაცლილი და დაწრეტილი სიტყვებია მხოლოდ: თუმცა ხალხი ერთმანეთს ხოცავს მათი გულისთვის. მაგრამ ყველაზე საოცარი მაინც ისაა, რომ მონარქი სახელსა და დიდებას იხვეყს სხვისა მიწების წარტყვევებით და რომ ბოროტმოქმედებას, რომლისთვისაც ვინმე თავზეხელაღებულ ვიგინდარას სიკვდილით დასჯიდნენ უთუოდ, გუნდრუქს უკმევენ კაცნი, როცა მას გაუგონარი გულმხეცობით სჩადის მონარქი დაქირავებულ ჯარისკაცთა დახმარებით.

ამ სიტყვებით ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა სათუთუნე ამოიღო ჭიბიდან და შიგ ჩარჩენილი ერთადერთი მწიკვი ბურნუთი შეიყარა ცხვირში.

— ბატონო აბატო, — ვკითხე მე, — მაგრამ ხომ არის სამართლიანი ომებიც, რომლებიც სიმართლის აღდგენას და დამკვიდრებას ისახავენ მიზნად?

— ტურნებროშ, შვილო ჩემო, — მომიგო მან, — განათლებულმა ხალხებმა უკიდურესობამდე მიიყვანეს ომების უსამართლობა და აბსოლუტური უტიფრობითა და ურჯულობით შემოსეს ისინი. პირველყოფილი ტომები ნოყიერ მიწებზე დასამკვიდრებლად ეომებოდნენ ერთმანეთს. ასე დაიმკვიდრეს ისრაელიტებმა ქანაანის მხარე. შიმშილი იყო მათი აღმძვრელი. ცივილიზაციის ზრდამ კი კოლონიებისა და ფაქტორიების ფლობის წყაროდ აქცია ომები, როგორც ესპანეთის, ჰოლანდიის, ინგლისისა და საფრანგეთის მაგალითები მოწმობენ ამას. დასასრულ, თითებზე როდია ჩამოსათვლელი იმ მეფეთა და იმპერატორთა რიცხვი, რომლებიც ყოვლად უმიზეზოდ, მხოლოდ დაპყრობის გულისათვის იპყრობდნენ ქვეყნებს და სრულიად უსარგებლოდ არბევდნენ და ანგრევდნენ მათ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმას, რომ თავიანთი გამარჯვებების აღსანიშნავად ზოგჯერ პირამიდებსა და ტრიუმფალურ თაღებსაც აგებდნენ იქ. ომების ასე ბოროტად გამოყენება ყველაზე დიდი სიბილწეა და მკრეხელობა, რადგან ორში ერთს გვაფიქრიბინებს უნებურ: ან მეცნიერების და კულტურის პროგრესთან ერთად თანდათან უფრო ავდებიან და შმაგდებიან კაცნი, ანდა (რაც სიმათლესთან უფრო ახლოა), რაკი ომი ბუნებრივი მოთხოვნილებაა კაცისა, ისინი ომობენ მხოლოდ იმიტომ, რომ იომონ, მაშინაც კი, როცა არავითარი აზრი არა აქვს ომს.

ეს აზრია. ასე რომ მამღვრევს და მაშფოთებს. რადგან თუ ჩემში დიდია რამე, მხოლოდ და მხოლოდ სიყვარული მოყვასთა მიმართ. ხოლო ჩემი სათუთუნის სიცარიელე, ტურნებროშ. შვილო ჩემო, უარეს ჭირს მისართავს ჭირზე, რადგან თუთუნი

აქილევსის ქუსლია ჩემი: მისი წყალობით უფრო მძაფრად განვიცდი ჩემს სილატაკეს.

ამ ინტიმური სისუსტიგან რომ მიმექცია მისი აზრი და თანაც სიბრძნეს ვზიარებოდი მისას, ვკითხვე: როგორ გგონიათ, განა ყველა ომზე უფრო ბილწი და ამაზრზენი შინა ომი არ არის-მეთქი?

— ის მართლაც ბილწია, შვილო ჩემო, — მომიგო მან, — მაგრამ არც ისე უაზრო, როგორც შენ ფიქრობ, რადგან, როცა მოქალაქენი ერთმანეთს აეშლებიან, მათ უფრო ნათლად ესმით, რატომ ებრძვიან ერთიმეორეს, ვიდრე მაშინ, როცა უცხო თესლზე მიდიან საომრად. ამბოხებებს და შინა აშლილობებს უპირატესად ხალხის უკიდურესი სილატაკე იწვევს და სრული სასოწარკვეთილება. ამიტომ სამოქალაქო ომია ერთადერთი გამოსავალი, რომელიც უპოვართ რჩება და რომლის წყალობითაც ისინი თავიანთ ხედვებს იმსუბუქებენ და ხანდახან, ასე გასინჯე, ძალაუფლებასაც კი იგდებენ ხელთ. მაგრამ ისიც საცნაურია, შვილო ჩემო, რომ რაც უფრო უპოვარნი არიან მეამბოხენი და, მაშასადამე, უფრო მართალნიც, მით უფრო მცირე შანსი რჩებათ გამარჯვებისა. რადგან დამშუულთ, გამოთაყვანებულთ და მხოლოდ საკუთარი სიშმაგით აღკურვილთ არ გააჩნიათ არც დიდი და გაცნობიერებული მიზნები, არც მათი განხორციელებისთვის საჭირო შორსმჭვრეტელობა; ასე რომ მონარქი ადვილად ახრჩობს სისხლში მათ ამბოხებებს. უფრო ძნელია კეთილშობილთა ჯანყის ჩაქრობა, რომელიც კემმარითად ზიზღის ღირსია, რადგან აუცილებლობით არაა ნაკარნახევი.

საბოლოო ჯამში კი, შვილო, ჩემო, როგორც შინა, ისე გარე
ომიც ბილწია და ჩემთვის ეგზომ საძულველი ბოროტით
სავსე.

XII

ა რ მ ი ა

(გაგრძელება და დასასრული)

— შვილო ჩემო, — დასძინა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, --
ახლა გიჩვენებ, როგორ იმარხავს მაგ საწყალი, მეფისთვის
თავგადადებული ჯარისკაცების ხელობა ერთდროულად კაცის
სირცხვილს და მის დიდებას. მართლაც, ომი უკუ გვაბრუნებს
და ჩვენთვის ეგზომ ბუნებრივი სიმხეცისკენ მიგვაქცევს ისევ.
ის შედეგია გულმხეცობისა, რომელიც მხეცებს გვაძსგავსებს
და გვანათესავებს; მე ვგულისხმობ არა მარტო ლომებს და
მამლებს, რომლებიც ასეთის ამპარტანებით ამჟღავნებენ მას,
არამედ ყოველგვარ სირსაც, როგორც მაგალითად, ჩხუბისთავ
ჩხიკვებს და წიწკანებს, და თვით მწერებს, ვთქვათ, კრაზანებს
და ჭიანჭველებს, რომლებიც ისეთის გააფთრებით იბრძვიან,
როგორითაც არ უბრძოლიათ თვითონ რომელთ. ომის მი-
ზეზი კი ერთი აქვს კაცსაც და მხეცსაც. თუ იბრძვის, ერთიც
და მეორეც, ნადავლის წართმევის ან დანარჩუნების, ბუღისა
თუ ბუნაგის დაცვის, ან კიდევ ძუს დაუფლებისთვის იბრძვის
მხოლოდ. ამ მხრივ მათ შორის სრული მსგავსებაა და საბინელ
დიაცთა წარტყვენვა წყლის ორი წვეთივით წააგავს ხარ-ირმე-
ბის ჭიდილს, რომლებიც დამ-დამობით საკუთარის სისხლით
რწყავენ უსიერ ტევრებს. ოღონდ ეგაა, ჩვენ შევძელით ღირ-

სების ცნებით შეგველამაზებინა ეს მდაბალი და ბუნებრივი ინსტინქტები, რომლებსაც განურჩევლად ვაკერებთ მას. და თუ დღეს გვგონია, რომ კეთილშობილური მიზნებისთვის ვიბრძვით, ეგ კეთილშობილება ჩვენი წარმოდგენების ბუნდოვანებას ემყარება მხოლოდ. რაც უფრო მარტივია, ნათელი და ცხადი ომის მიზანი, მით უფრო ბილწი და ამაზრზენია ოპი. ხოლო თუ კაცნი მართლა იქამდე მივიდნენ, რომ ღირსებას გულისათვის ელეტენ ერთმანეთს, აღვირახსნილობის მწვერვალისთვის მიუღწევიათ და ეგაა, შვილო ჩემო. ჩვენ სისასტიკით აღვემატეთ სინჯლისმსმელ მხეცებს, რადგან მხეცები არაარსებით მიზეზთა გამო არ ერჩიან ერთიმეორეს. არ შევცდებით, თუ ვიტყვით, რომ კაცნი უფრო ბოროტნი და არაბუნებრივნი არიან თავიანთ ომში, ვიდრე კუროები და ჭიანჭველები — მათსაში. მაგრამ საქმე ამაში როდია მარტო; არჰია სიკვდილის თესვისთვის როდი მეზიზღება იმდენად, რამდენადაც სიბრიყვის და უმეცრებისთვის, რომლებიც მიწყი თან სდევენ მას. ხელოვნებას არ ჰყავს უფრო დაუძინებელი ძტერი, ვიდრე დაჭირავებული თუ მოხალისე რაზმების ბელადი, რომელიც თავისი ჯარისკაცებივით უვიცია უპირატესად. თავისი ნების თავზე ძალით მოხვევის ბარბაროსული ჩვევა ჯარისკაცს სავსებით უხშობს მკვივრმეტყველების უნარს, რომელსაც მხოლოდ კაცთა დარწმუნების საჭიროება ავითარებს ადამიანში. ამიტომაა, რომ ჯარისკაცი თავს ნებას აძლევს ზიზღით უმზერდეს სიტყვას და ცოდნას. მახსოვს, როცა სეეზში ბატონ ეპისკოპოსს ვემსახურებოდი წიგნთსაცავის მცველად, ერთ ბებერ პოლკოვნიკს ვიცნობდი, სამხედრო სამსახურში გაჰალარავებულს. მას გულადი კაცის სახელი ჰქონდა გავარდ-

ნილი და დიდად ამაყობდა ფართო ნაიარევით, რომელიც მთელ სიგრძეზე უსერავდა სახეს. ეს იყო თავზეხელაღებული შლეგი, რომელსაც არა ერთი და ორი კაცისთვის დაებნელებინა მზე, არა ერთი და ორი მონაზენისთვის აეხადა ნამუსი, თუმცა არა ბოროტი ზრახვით. მას საკმაოდ კარგად ესმოდა სამხედრო საქმე და მკაცრად ადევნებდა თვალყურს თავისი პოლკის გამართულობას; ამიტომ მისი ბიჭები ყველაზე უკეთ გამოდიოდნენ ალღუმებზე. ერთის სიტყვით, ეს იყო გულლია კაცი, ნალდი ძმაკაცი და სასიამოვნო თანამეინახე, რაც არაერთგზის მიგრძენია და განმიცდია „თეთრი ცხენის“ დუქანში, სადაც ერთად ვსვამდით ხოლმე. ერთ სადამოს პოლკის მეცადინეობაზე გაცილება მომიხდა მისი (თუმცა, რა გასაკვირია, ჩვენ ხომ ძმაკაცები ვიყავით). იმ ღამეს ვარსკვლავების მიხედვით გარემოში გზის გაგნებას ასწავლიდა თავის ჯარისკაცებს. მან ჯერ ბატონ დე ლუვეუას! ბრძანება წაიკითხა ამ საკითხთან დაკავშირებით, და რაკი ოცდაათი წლის განმავლობაში ზეპირად იმეორებდა მას, ამიტომ თავიდან ბოლომდე სხაპასხუპით ჩაიკითხა „მამაო ჩვენოსა“ თუ „გიხაროდენ, ქალწულოს“ მსგავსად. მერე განაცხადა, რომ ჯარისკაცმა, უპირველეს ყოვლისა, პოლარული ვარსკვლავი უნდა მოძებნოს ცაზე, რამდენადაც ის უძრავია სხვა ვარსკვლავთა მიმართ, რომელნიც მის ირგვლივ ბრუნავენ საათის ისრის მოძრაობის საწინააღმდეგო მიმართულებით. მაგრამ თვითონაც არ ესმოდა ნათლად. რას ამბობდა; რადგან, ორჯერ თუ სამჯერ რომ გაიმეორა ერთი და იგივე ფრაზა საკმაოდ მბრძანებლური ტონით, ის ჩემსკენ გადმოიხარა და წამჩურჩულა:

— დალახვროს ღმერთმა! აბატო, მიჩვენეთ რაღა ეგ ჩა-

თლახი პოლარული ვარსკვლავი. ეშმაკმა წამილოს, თუ ვარჩე-
დე მას ნამწევების ამ ქაოსში, რომლებიც თითქოს ლოთებს
მიმოუფანტავთ ცაზე.

მე მოკლედ ავუხსენი, როგორ უნდა მოეძებნა პოლარული
ვარსკვლავი და თითოთ ვუჩვენე იგი.

— ოჰო! — წამოიძახა მან, — უყურე, სად ამძვრალა ეგ
ბოზი ეგა! აქედან, სადაც ჩვენ ვდგავართ, ისე ვერც კი შეხე-
დავს კაცი, რომ კისერი არ იღრძოს.

და მან იქვე უბრძანა თავის ოფიცრებს, ჯარისკაცები ორ-
მოცდაათი ნაბიჯით დაეწიათ უკან, რათა მათ უკეთ შეეხედათ
პოლარული ვარსკვლავისათვის.

მე არ ვაჭარბებ, შვილო ჩემო, და შენ დამეთანხმები, ალ-
ბათ, რომ მაგ ქარქაშოსანს საკმაოდ გულუბრყვილო წარმოდ-
გენა ჰქონდა სამყაროს აგებულებაზე და, კერძოდ, ვარსკვლავ-
თა პარალაქსებზე. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მეფის მრავალი
ორდენი უმშვენებდა მკერდს და უფრო მეტი პატივისცემით
სარგებლობდა სახელმწიფოში; ვიდრე ბრძენთა-ბრძენი ქურუ-
მი. აი, სწორედ ამ სიტლანქეს ვერ ვიტან მე მხედრიონისას.

აქ ჩემი კეთილი მოძღვარი სულის მოსაბრუნებლად შე-
ჩერდა წამით, და მე ვკითხე მას: როგორ გგონიათ, მიუხედა-
ვად მაგ პოლკოვნიკის სიბრძივისა, ომების მოგება მაინც ხომ
დიდ ჰკუას და გამჭრიახობას მოითხოვს-მეთქი? მან მიპასუხა:

— ტურნებროშ, შვილო ჩემო, თუ გაითვალისწინებ, რამ-
ხელა სიძნელესთანაა დაკავშირებული ლაშქრის შეყრა და მისი
გაძლოლა, რამდენი რამის ცოდნას მოითხოვს შეტევა თუ თავ-
დაცვა, რამხელა გამჭრიახობა სჭირდება ბრძოლის ველზე ჯა-
რის ნაწილების განლაგებას და მათი ურთიერთშეთანხმებული

მოქმედების უზრუნველყოფას, უნდა აღიარო, რომ მხოლოდ ზეადამიანურ გენიას, სწორედ ისეთს, როგორიც იყო ცეზარის გენია, ძალუძს თავი გაართვას ყველა ამ სიძნელეს და პირდაპირ განცვიფრება გიპყრობს, როცა შეგიძლია ჩამოთვალო პიროვნებანი, რომლებიც თავისთავში აერთიანებდნენ ჭეშმარიტი მხედართმთავრის ყველა თვისებას. დიდი მხედართმთავარი კარგად იცნობს არა მარტო ქვეყნის ადგილმდებარეობას და მის ხასიათს, არამედ მოსახლეობის ზნე-ჩვეულებების და მოსაქმეობის თავისებურებებსაც. მისი მეხსიერება უმნიშვნელო წვრილმანთა უსასრულო სიმრავლეს იმარხავს, რომელთაგანაც ის ფართო და ნათელ წარმოდგენებს აყალიბებს შექმდეგ. მას შეუძლია მომენტალური ზეშთაგონების წყალობით ელვისებურად შეცვალოს ბრძოლის გეგმა, მის მიერ წინასწარ დასახული და დეტალურად დასაბუთებული. ის, ერთდროულად, ფრთხილია და შეუდრეკილი. მისი აზრი ხან თხუნელას ყრუ სიზანტით მიიკვლევს გზას, ხან არწივივით იპრება ცაში. ყველაფერი ეს ნამდვილია და ჭეშმარიტი. მაგრამ. დაფიქროი. შვილო ჩემო, როცა ორი არმია ეჯახება ერთიმეორეს, ერთი მათგანი უნდა დამარცხდეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ბრძოლის ველიდან მეორე გამარჯვებული გამოვა უთუოდ, თუნდაც მის სარდალს ჭეშმარიტი მხედართმთავრის არა ეცხოს რა. არიან დიდი მხედართმთავრები, ყოველ შემთხვევაში, მე მინდა იყონ; არიან იღბლიანნი და სევედენიერნიც. მაგრა რა ვქნათ, როგორ გამოვყოთ ამ გონებამიუწვდომელ შეტაკებაში ხელოვნებისეული — ბედისა და შემთხვევისიულის? გარნა შენ საუბრის თემას გადაჰახვევინე ტურნებროშ, შვილო ჩემო. მე მინდოდა მეჩვენებინა შენთვის, რომ ომი დღეს კაცობრიობის სირცხვი-

ლია, თუმცა ოდესღაც ის ამაღლებდა მას. აუცილებლობის ძალით სახელმწიფოებს თავსმოხვეული, ის იყო დიდი აღმზრდელი კაცთა შოდგმისა. მისი წყალობით აღიზარდნენ კაცის სულში ის სიქველენი, რომლებითაც იქმნებიან და შენობენ სახელმწიფონი. ომმა ასწავლა ადამიანებს თმენა, სიმტკიცე, საფრთხის ზიზლი და თავდადება. ზუსტად იმ დღეს, როცა ჩვენმა წინაპრებმა ერთ ადგილას მიზიდეს ლოდები და ზღუდე მოავლეს მას, რათა ზღუდის შიგნით თავშეფარებულთ თავიანთი ქალები დაეცვათ და ხარები, დაიბადა ადამიანთა საზოგადოება და დასაბაში მიეცა ხელოსანობის განვითარებას. ყველა სიკეთე, რასაც დღეს ვჟლობთ, — მამული, მშობლიური ქალაქი, წმიდა Urbs². ღმერთებზე მეტად რომ ეთაყვანებოდნენ რომაელნი, პირმშოა ომის.

პირველი ქალაქი გალაგნიან ციხე-სიმაგრეს წარმოადგენდა. ამ ტლანქსა და სისხლიან სიმაგრეში დაირწა პირველად ზვიად კანონთა, ნატიფ ხელოვნებათა, მეცნიერებათა და სიბრძნის აკვანი. ამიტომ იწოდა ჭეშმარიტმა ღმერთმა ომიანობის ღმერთის სახელი.

მაგრამ ყველაფერ ამას იმიტომ კი არ გეუბნები, ტურნებროშ, შვილო ჩემო, რომ ჯარისკაცად ჩაეწერო მაგ ყბედ სერჯანტთან და გმირად გახდომის სურვილით აღძრულმა საშუალოდ სამოცი როზგი დაიკრა ყოველდღე.

საქმე იმაშია, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში ომი მემკვიდრეობით სნეულებად, ველური ყოფისკენ მაზინჯი ლტოლვის გამოხატულებად და დამნაშავეობრივ ინფანტილიზმად იქცა. ჩვენი დროის მონარქები და, განსაკუთრებით, ჩვენი აწ განსვენებული მეფე სამარადისო სირცხვილს მოიხვეჭენ იმით,

რომ თამაშად და სასახლის კარის თავშესაქცევ სანახაობად აქციეს ომი. და მე სევდით მევსება გული, როცა ვფიქრობ, რომ ვერ მოვესწრებით მაგ წინასწარ განპირობებული ხოცვა-ყლეტის დასასრულს.

რაც შეეხება მერმისს, განუქვრეტელ მერმისს, ნება მიბოძე, შვილო ჩემო, სულის ჩემის უპირველეს ნიშატა — თვინიერების და სამართლიანობის შესატყვისი სახით წარმოგიდგინო იგი. მერმისი ჩვენი ოცნებების მყუდრო ხანაგაა, სადაც, როგორც უტოპიაში, ბრძენი ხალისით აგებს თავის ნაზრევს და ოცნებით ნალოლიავენს. მე მინდა მწამდეს, რომ დადგება დრო, როცა ხალხები თვინიერ სათნოებებს შეიმოსენ და სიქველეთ. საომარი ძლიერების უწყვეტი ზრდა გვანიშნებს, რომ უკვე შერიქრაჟდა შორეული დღე, რომელიც საყოველთაო მშვიდობის ნათელს მოჰფენს სამყაროს. არმიები განუწყვეტლივ იზრდებიან, როგორც ძლიერების მხრივ, ისე რიცხოზობრივადაც. ერთ მშვენიერ დღეს ისინი მთელ ხალხებს შთანთქავენ და პაშინ ეგ გველშაპი თავისსავე ნაყოფანებას გადაჰყვება თან: გაიბერება და ერთბაშად გასკდება მერე.

XIII

ა კ ა ლ ე მ ი ა

იმ დღეს ჩვენ შევიტყვეთ, რომ სეეზის ეპისკოპოსი საფრანგეთის აკადემიის წევრად აერჩიათ. ოცი წლის წინათ მან ხოტბა შეასხა წმიდა მაკლუს და სწორედ ეგ პანეგირიკი იქნა

ცნობილი უმაღლესი ჯილდოს ღირსად. მე ეჭვი არ მეპარება მის ღირსებაში, რადგან ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა, ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, ცოტა როდი იწვალა მასზე, ვიდრე ქ-ნ ბაილივის მოახლესთან ერთად დასტოვებდა საეპისკოპოსოს. ბ-ნი ეპისკოპოსი ნორმანდიის ერთი ყველაზე ძველი და წარჩინებული გვარის შთამომავალი გახლდათ. მისი ღვთისმოსავობა, მისი საჭინბო და მისი მარანი მთელს სამეფოში იყო განთქმული. ხოლო მისი ღვიძლი ძმისწული, ისიც ეპისკოპოსი, საეკლესიო ბენეფიციების გუჯრებს განაგებდა. მისი არჩევა არავის გაჰკვირვებია. პირიქით, ყველა მოწონებით შეხვდა იმ ვატიკანებს გარდა, რომლებიც დღედაღამ პროკოპის ყავახანაში¹ სხედან და რომლებსაც არაფერი არ აკმაყოფილებს. ისინი ფრონდიორები არიან.

ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა მსუბუქად გაჰკენწლა მათი თაბოზიციური განწყობილება.

— რაზე წუწუნებს ბატონი დიუკლო?² — თქვა მან, — გუშინდელმა დღემ ის ბატონ ეპისკოპოსს გაუსწორა, რომელსაც საუცხოო ამაღა და მთელს სამეფოში საუკეთესო მწევარ-მეძებრები ჰყავს. რადგან, წესდების თანახმად, აკადემიკოსები თანასწორნი არიან ერთმანეთს შორის¹. მართალია, ეს სატურნალიების თავხედური თანასწორობაა, რომელიც მაშინვე ქრება, როგორც კი სხდომა მუშაობას ამთავრებს და ბატონი ეპისკოპოსი საკუთარ კარეტაში ჯდება, თანაც ისე მძიმედ,

---

¹ ს ე ნ ტ-ე ვ რ ე მ ო ნ ი. „აკადემიკოსები“:

გ ო დ ო (შემოდის)
სალამი, კოლტე!

აიბუქოს სიძანს უგებდეს ბატონ დიუკლოს: მართომ ზილეო ქუჩის ტალახი. მაგრამ თუ ბატონ დიუკლოს არ სურს თავი გაუყადროს ბატონ ეპისკოპოსს, რაღას ეჩრება აკადემიკოსთა ორდენში? რატომ კასრში არ ზის დიოგენესავით, ან, ჩემსავით, — მწერლის სენაკში სენტ-ინოსანის სასაფლაოზე? რადგან მხოლოდ კასრსა თუ სენაკში გრძნობ მთელი სისავსით ამქვეყნიური დიდების და სიდიადის ამოებას, მხოლოდ იქ ხარ ქეშმარიტი მეფეთ-მეფე და მბრძანებელი. ბედნიერია, ვინც აკადემიაზე არ ამყარებს თავის იმედებს! ბედნიერია, ვინც დათრგუნა სურვილები და გულისთქმანი, ვინც შეიცნო

კოლტე (მუხლებზე ეცემა)

ჰოი, ყოვლად ღირსო მამაო!

ახლა კი ვხედავ, არ მიცდია დღეს აქ ამოოდ,

ნება მიბოძეთ თქვენა ნატურფალს ვემთხვიო წმინდას...

გოდო

არა, ადექით ზეზე, კოლტე, მე ანე მინდა!

აქ აპოლონის საუფლოა; მან სწორგვეო ყველა.

კოლტე

მაშ ავდგე?! ნუთუ მართალს ბრძანებთ?

გოდო

ღმერთო მიშველე!

ადექით-მეთქი, დროა გესმათ, ბოლოს და ბოლოს,

რომ მღვდელმთავარი სხვაგან მქვია, აქ — გოდო მხოლოდ.

1 ბ-ნი აბატი კუანიარი ძველი რევიმის დროს ცხოვრობდა. მის ეპოქაში აკადემიის დამსახურებდა ითვლებოდა ის, რომ მან თანასწორობა დააწყარა თავის წევრებს შორის, რასაც კანონი არ ათიკებდა მათ: გარნა 1793 წ: აკადემია გაუქმებულ იქნა, როგორც „უკანასკნელი თავშესაფარი არისტოკრატისა“ (გ ა მ მ ც ე მ ლ ი ს შ ე ნ ი შ ვ ნ ა).

საგანთა და ნივთთა მთელი ამოება! ბედნიერია, ვისაც სწორად უჩნს აკადემიკოსობაც და არააკადემიკოსობაც! არაფერს ძალუძს აამღვრიოს მარტოსულის ჩუმი სიცოცხლე. კურთხეული თავისუფლება მიწყვიტ თანა სდევს მას. ჩრდილში მდგარი გულმხურვალედ აღიღებს სიბრძნეს და მუხები ღიმილს აფრქვევენ თავს, როგორც მათი მადლით ცხებულს, მათ ზიარებულს.

ასე ლაპარაკობდა ჩემი კეთილი მოძღვარი და მე აღტაცებაში მოვყავდი უმანკო ენთუზიაზმს, რომელიც მის ხმაში გამოკრთოდა და მის თვალებში. მაგრამ ჭაბუკური დაუდგრომლობა არ მასვენებდა; მე მინდოდა ვინმესთვის დამეჭირა მხარი, ბრძოლაში ჩავბმულიყავ და ჩემი სიმპათია გამომეთქვა აკადემიის მიმართ, ან ანტიპათია.

— ბატონო აბატო, — ვკითხე მე, — თუ აკადემიის უმაღლესი მოვალეობა თავის კედლებში სახელმწიფოს უკეთეს ბრძენკაცთა მიზიდვაა, მაშინ როგორღა აიჩიო თავის წევრად გუჯრისმცველი ეპისკოპოსის! ბიძა?

— შეილო ჩემო, — მშვიდად მომიგოა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — თუ ბატონი ეპისკოპოსი ასე მკაცრია ქადაგებრსას, ასე ზრდილი და თავაზიანი ცხოვრებაში, თითოთ საჩვენებელი პრელატთათვის და თუ, ბოლოს, ავტორია წმიდა მაკლუს ასე მშვენიერი საგალობლისა, რომლის შესავეალი (სადაც მოთხრობილია, როგორ ჰკურნავდა საფრანგეთის მეფე სურავანდით სნეულთ) საყოველთაო აღტაცებას იწვევს, — ნუთუ შენ

---

1 მას უნდა თქვას: ეპისკოპოსი, რომელსაც მეფემ მიანდო საეკლესიო პენფიციათა სიველ-გუჯრები (გ ა მ მ ე მ ლ ი ს შ ე ნ ი შ ვ ნ ა):

მხოლოდ იმიტომ არ მიგაჩნია აკადემიის წევრობის ღირსად, რომ იმდენადვე გავლენიანი ძმისწული ჰყავს, რამდენადაც გაქნილი? არა და არა. ჭეშმარიტად ბარბაროსობა იქნებოდა მისი ასე უღმრთოდ გაწირვა მარტოოდენ დიდი გვარის შვილობისათვის. და აკადემიამ არ გასწირა იგი. ეს თავისთავად დიდსულოვანი ქრისტიანობა, შვილო ჩემო.

მე გავბედე სიტყვა შემებრუნებინა მისთვის; ჭაბუკურმა სიფიცხემ გამაბედვინა.

— ბატონო აბატო, — ვთქვი მე, — ნება მიბოძეთ არ დავეთანხმო თქვენს არგუმენტებს. მთელმა ქვეყანამ იცის, რომ ბატონმა ეპისკოპოსმა თავისი დამყოლი ხასიათის წყალობით ზოიხვეჭა სახელი, და თუ რამე გვანცვიფრებს მასში, მხოლოდ და მხოლოდ სხვადასხვა პარტიებთან შეგუების ჭეშმარიტად საოცარი უნარი. ისიც ცნობილია, რომ ის დიდხანს ლერწამით ირხეოდა იეზუიტებსა და იანსენისტებს შუა და თანაც ქრისტიანული გულმოწყალების ვარდებით აცხოველებდა თავის ფერმკრთალ და სისხლნაკლულ სიფრთხილეს. მას ჰგონია, დიდ დამსახურებად მიეთვლება ის, რომ ყველა მოიმაღლიერა, ყველას გული მოინადირა, ხოლო თავის ერთადერთ დანიშნულებად საკუთარ სამფლობელოთა ზრდა მიაჩნია მხოლოდ. ასე რომ, არა თავისი დიდსულოვნების, არა თავისი დიდი ინტელექტის წყალობით მოიპოვა მან მეფის ბრწყინვალე პრინციპატი¹ ხმები. რადგან, თუ არ ჩავთვლით წმიდა მაკლუს საგალობელს, რომელიც (როგორც საქვეყნოდ ცნობილია) მხო-

---

¹ მეფე აკადემიის მფარველად ითვლებოდა:

ლოდ იმდენად ეკუთვნის მას, რამდენადაც მისი წაკითხვით შეიწუხა თავი, ეგ უწყინარი ეპისკოპოსი მთელი სიცოცხლის მანძილზე თავისი ვიკარების უბადრუკი ქადაგებებით კმაყოფილდებოდა მარტოდენ. და თუ მაინც ყურადღებას იპყრობდა, თავისი ზრდილობითა და გასხეპილი თავაზიანობით მხოლოდ და მხოლოდ. მაგრამ ნუთუ ეს თვისებები საკმაოა უკვდავებისთვის?

— ტურნებროშ, — ალერსით მიპასუხა ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა, — შენს სიტყვებში გამოსქვივის გულუბრყვილობა, რომელიც დედის რძესთან ერთად შეიწოვე თითქოს, და მე წინასწარ შემიძლია ვთქვა, რომ კიდევ დიდხანს შეინარჩუნებ მაგ პირველქმნილ უმანკობას. მაგრამ შენს მოძღვარს კი არ ამწუხარებს, ახარებს ეგ. ოღონდ უმანკობამ უსამართლოდ არ უნდა გაქციოს; ისიც საკმარისია, თუ უვიცად გატარებს დიდხანს. უკვდავება, რომელიც ბატონ ეპისკოპოსს მიენიჭა, არც ბოსიუეს წილხვედრილი უკვდავებაა, არც ბელზანსისა³. ის განცვიფრებულ ხალხთა გულებში კი არაა შთაწერილი, არამედ სქელტანიან დავთარში, ხოლო შენ უნდა გესმოდეს, შეილო, რომ ქალაღდის დაფნით არ დაფნიან ღირსეულ შუბლებს.

თუ მაგ ორმოც უკვდავს შორის ზოგიერთი უფრო ზრდილია, ვიდრე ზეგარდმო ნიჭით ცხებული, რა ვუყოთ მერე? აკადემიაში უნიჭობა ზეიმობს, მაგრამ განა მარტო აკადემიაში? უნიჭობა თავის სტიქიაში გრძნობს თავს პარლამენტებსა თუ სამეფო სათათბიროებში, სადაც, კანონით, ყველაზე ნაკლები ხმა უნდა ჰქონდეს მას. მართლაც, კაცმა რომ თქვას, ვითომ რა დიდი რამე უნდა ლექსიკონის შედგენას, რომელიც მართლ-

მეტყველების დამკვიდრებას ისახავს მიზნად, მაგრამ ძალუქს მხოლოდ მისდევდეს მას, უმისოდაც დამკვიდრებულს.

აკადემისტები, ანუ აკადემიკოსები იმ მიზნით იქნენ შემოდებულნი, რომ სიტყვათა მართებული ხმარება დამკვიდრებინათ მეტყველებაში და მოძველებული და კუთხური გამოთქმებით დანაგვიანებისაგან დაეცვათ ენა, რათა ფრანგულ მიწას აღარ ეშვა ახალი რაბლე თუ ახალი მონტენი, რომლებიც პროვინციალიზმებითა და ვულგარიზმებით ყარან პირდაპირ. ამიტომ ერთად შეყარეს მაღალნიჭიერი სწავლულნი, რომელთაც ძვალსა და რბილში ჰქონდათ გამჭდარი სიტყვათა მართებული ხმარების წესები და მწერლები, რომლებსაც თავად არ აწყენდათ მაგ წესების სწავლა. ჯერ შიშობდნენ, ვაითუ ამ კრელმა კომპანიამ დესპოტურად გადააკეთოსო მთელი ფრანგული ენა. მაგრამ მალე დარწმუნდნენ, რაოდენ უსაფუძვლო იყო მათი შიში, რადგან აკადემიკოსები არათუ არ აპირებდნენ ყოველდღიური მეტყველების წესების შეცვლას, პირიქით, თვითონ მისდევდნენ მათ. მიუხედავად მათი წინააღმდეგობისა, ყველა ჯიუტად იმეორებდა მაინც: „მე ვკეტავ კარს.“¹

---

¹ სარწმუნო წყაროებზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ აკადემიამ დაჰგმო ეს გამოთქმა:

ხშირად ჩვენ ჩვევა, რადგან რჯულზე უმტიცვისია,

გვლაპარაკებს არა ისე, როგორც წესია.

ჩვენ ყურს ვუყრუებთ, ის კი თავის საქმეს აკეთებს,

და ჰა, შემოდის ხმარებაში „კარი დაკეტე“.

მაგრამ თუ არ გვსურს შემოგვეჭრას შინ ცივი ქარი,

ოთახი უნდა დაგკეტოთ და დაგხუროთ კარი.

სენტიემონი, „აკადემიკოსები“.

კომპანია დაშოშმინდა და მალე მთელი მისი საქმიანობა სქელტანიან ლექსიკონებში მეტყველების ნაწილთა სახე-ცვლილებების აღნუსხვით შემოიფარგლა მხოლოდ. უკვდავთა ერთადერთი საზრუნავი ესაა დღესაც¹. საქმისგან რომ მოი-ცლიან, ისინი თბილად ქუჭქუჭებენ ერთმანეთს შორის. ამის-თვის მათ ესაჭიროებათ ზრდილი, ადვილი, სასიამოვნო და საზოგადოებაში გამოსული კოლეგები. ხოლო ზეგარდმო ნი-ჭით ცხებული ყოველთვის როდი აკმაყოფილებს ამ მოთხოვ-ნებს. გენია ხშირად უკარებაა და უკმეხი. მისთვის უცხთა ქვე-ქვე ძრომა. აკადემიამ შეძლო გვერდი აეარა დეკარტესა და პასკალისთვის. მაგრამ ვინ იტყვის, რომ მას შეეძლო ასევე შეუმჩნევლად აევლო გვერდი ბატონი გოდოს⁴, ბატონი კონ-რარის⁵, ან სხვა, მათსავით ფრთხილი, მორჩილი და მომყო-ლი გონებისათვის?

— ეჰ, — ამოვიოხრე მე, — როგორც ჩანს, აკადემია ღვთაებრივ ზეკაცთა სენატი როდია, ან უკვდავთა საბჭო თუ პოეზიისა და მჭევრმეტყველების უზენაესი არეოპაგი.

— ვაი რომ არა, შვილო ჩემო. ესაა კომპანია, რომელიც ზრდილობის წარმოებას მისდევს და ამით იხვეჭს პოპულარო-ბას უცხოელების და, განსაკუთრებით, მოსკოველების თვალ-ში. შენ ვერ წარმოიდგენ, შვილო ჩემო, როგორის მოწიწებით ემსკვალებიან საფრანგეთის აკადემიას გერმანელი ბარონები, რუსეთის არმიის პოლკოვნიკები და ინგლისელი ლორდები. ამ

---

¹ იმ დროს აკადემია ჯერ კიდევ არ ანიჭებდა პრემიებს (გ ა მ მ ც ე მ - ლ ი ს შ ე ნ ი შ ვ ნ ა).

ევროპელებს ვერც კი წარმოუდგენიათ ჩვენს აკადემიკოსებსა და ჩვენს მროკავ დიაცებზე უფრო მაღალი და სრულქმნილი არსებანი. მე ვიცნობდი ერთ სარმატელ პრინცესას, საოცრად ლამაზს, რომელიც პარიზში გავლით ყოფნისას ატეხილივით დაეძებდა აკადემიკოსს (ნებისმიერს, შვილო ჩემო!), რათა თავისი უმანკოება მიეძღვნა მისთვის.

— მაგრამ, თუ ასეა, — წამოვიძახე მაშინ, — რატომ არ უფროსიან აკადემიკოსები ჩირქი მოსცხონ თავიანთ აკადემიურ ღირსებას ავი არჩევნით, რასაც ასე ჰკიცხავენ ჩვენში?

— კარგი ერთი, ტურნებროშ, შვილო ჩემო! — მომიგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ნუ ვიტყვით ავს ავ არჩევანზე. ჯერ ერთი, ყველაფერი, რასაც კაცი ქმნის და აკეთებს, მნიშვნელოვანწილად შემთხვევითობითაა განპირობებული, ხოლო შემთხვევითობა, თუ კარგად დაუფიქრდები, უფლის კვალია დედამიწაზე და ერთადერთი გზა, რომლითაც მისი განგება თავის სიცხადეს გვიცხადებს და ჭეშმარიტებას. რადგან შენ, ალბათ, გესმის, შვილო ჩემო, რომ ის, რასაც უაზრო შემთხვევითობას უწოდებენ და ბედის ტრიალს, სინამდვილეში სხვა არა არის რა, თუ არა სამაგიერო, რომელსაც ღვთაებრივი სიბრძნე ნიშნის მოგებით უხდის ცრუბრძენტა ბჭობას და თათბირს. და მეორეც, ყველა თავყრილობას ჰმართებს თავისი მიუზღას ეინიანობას და ფანტაზიას. აბსოლუტურად კეთილგონიერული საზოგადოება აბსოლუტურად აუტანელი იქნებოდა ამავე დროს. მას სამართლიანობის ცივ უღელქვეშ აღმოჩნდებოდა სული. მისთვის დაფარული დარჩებოდა საკუთარი თავისუფლებაც და ძლიერებაც, დროდადრო რომ არ ეძლეოდეს შესაძლებლობა თავხედური გამოწვევა ესროლოს საზო-

გადობრივ აზრს და კეთილგონიერებას. უნის რომ ჰყვებიან, ძლიერი ამ სოფლისანი მიუტევებელი ცოდვით როდი იმძიმებენ სულს; და თუ არავის ანცვიფრებს თურქეთის სულთნისა თუ ლამაზი დიაცების უინიანობა, აკადემიკოსებმა რა დააშავეს ვითომ?

არა ერთი და ორი ურთიერთმოპირისპირე ვნების ერთობლივი მოქმედება განაპირობებს ამ ავ არჩევანს, რომელიც ასე აღელვებს ბრბოს. მაგრამ რა ვქნათ, თუ კეთილ ხალხს სიამოვნებს არარაობის ამალღება და აკადემიკოსობის ბოძება მისთვის? ასე დავითის ღმერთს ამოჰყავს გლახაკი სკორედან: „*Erigen de stercore pauperem, ut collocet eum cum principibus. cum principibus populi sui*“ ამ არაჩვეულებრივ ამალღებას განცვიფრებაში მოჰყავს ხალხი, ხოლო ამმალღებლნი უთუოდ მისტიური და მრისხანე ძალით მოსილად უნდა გრძნობდნენ თავს. მართლაც, არ იტყვიოთ მის ნეტარებას, ვისაც მწვირედან ამოჰყავს საპყარი სული, მაშინ როდესაც ჩრდილში ტოვებს აზრთა მპყრობელს? ეს ხომ იმას ნიშნავს, ერთის ყლუპით გადაჰკრა უცხოდ ნაზავი სასმელი დაკმაყოფილებული გულმოწყალების და დამცხრალი შურისა; ეს ხომ იმას ნიშნავს, დაიტკბო გრძნობები და მოუფონო მთელს შენს არსებას! და შენ გასურს აკადემიკოსები თავს იკავებდნენ ამ სასმელისგან?! ჰე, ჰე!..

ისიც საცნაურია, შეილო ჩემო, რომ როცა აკადემიკოსები ამ აკადემიურ განცხრომას ეძლევიან, თავისი ინტერესების სასარგებლოდ მოქმედებენ ყოველთვის. მართოდენ დად აღამიანთაგან შემდგარი საზოგადოება ფრიად მცირერიცხოვანი იქნებოდა და მოსაწყენი. დიდი აღამიანები ვერ იტანენ

ერთიმეორეს. ღმერთმა გონებამახვილობის ნიჭი არ უბოძა მათ. ამიტომ ხალისით ერევიან ჩია კაცუნებს და თავს იქცევენ ამით. მცირენი იგებენ მეზობლობით, დიდნი — შედარებით; არც მწვადი იწვის და არც შამფური; საოცარი მხოლოდ ისაა, როგორის დახვეწილი მანქანებით ახერხებს აკადემია ავტორიტეტი მოუხვეჭოს ზოგიერთ თავის წევრს, ავტორიტეტი, რომელსაც სხვების წყალობით ეზიარა თავად. ესაა ისეთ მნათობთა ხომლი, რომელშიაც თვითეული მათგანი ბრწყინავს, საკუთარი თუ არა, ნასესხები სინათლით მაინც.

მეტსაც გეტყვი; ავი არჩევანი პირდაპირ აუცილებელია ამ საზოგადოების არსებობისთვის. ის რომ სისუსტეს არ იჩენდეს ან შეცდომებს არ უშვებდეს თავის არჩევნებში, ის რომ თავს არ იკატუნებდეს ხოლმე, ვითომ განუსჯელად ვიქცევიო, მერწმუნე, ისეთი ზიზლის საგნად იქცეოდა მალე, რომელიც შეუძლებელს გახდიდა მის არსებობას. სიტყვიერების რეპუბლიკაში ის იქნებოდა ერთგვარი ტრიბუნალი ბრალდებულთათვის: მიწყვი ეუკოდველი და მართლად გამკითხე, ლაფს დაისხამდა თავზე. წარმოგიდგენია, რამხელა შეურაცხყოფა იქნებოდა აკადემიის მიერ უარყოფილთათვის, მხოლოდ ყველაზე ღირსეულთ რომ ირჩევდეს ის თავის წევრად? რიშელიეს ასული? რამდენადმე თავქარიანის შთაბეჭდილებას უნდა ტოვებდეს, რათა მეტისმეტად თავხედი არ ეჩვენოს ხალხს. მისი ხსნა მის დამთხვეულობაშია; მისი უსამართლობა უმანკობად სალდება და რაკი მისი ჟინიანობის ამბავი ვიცოთ, აღარ გვწყინს ხოლმე, როცა კანდიდატურას იწუნებს ჩვენსას. შეცდომა მისთვის ზოგჯერ ისე ხელსაყრელია, რომ ხშირად, ყველა გარეგნული ნიშნის მიუხედავად, მიფიქრია, განზრახ

ხომ არ ცდება-მეთქი. ის განსაცვიფრებელ მანქანებას მიმართავს ხოლმე დაწუნებულ კანდიდატთა თავმოყვარეობის სათნევად. მისი არჩევანი ხშირად პირში ბურთსა სჩრის შურს. და სწორედ ამ ყასიდ შეცდომებში უნდა ვკვრეტდეთ და ვაფასებდეთ მის ჭეშმარიტ სიბრძნეს.

XIV

მ ე ა მ ბ ო ხ ე ნ ი

იმ დღეს მე და ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, ჩვეულებისამებრ, ბ-ნი ბლეზოს დუქანში შევიარეთ, სადაც სახელგანთქმული ბ-ნი როკსტრონგი დაგვხვდა. ის კიბის უკანასკნელ საფეხურზე შემდგარიყო და გულმოდგინედ ქექავდა ძველ წიგნებს, რომლებზეც სული ელეოდა პირდაპირ. რადგან, როგორც ცნობილია, თავისი მშფოთვარე სიცოცხლის მიუხედავად, მას უყვარდა იშვიათი წიგნებისა და ნატიფი გრავიურების გროვა.

ბ-ნ როკსტრონგს ინგლისის პარლამენტმა სამუდამო პატიმრობა მიუსაჯა მონმუთის¹ შეთქმულებაში მონაწილეობისთვის; მაშინ ის საფრანგეთში გადმოსახლდა, საიდანაც თავისი სამშობლოს გაზეთებში უწყვეტ ნაკადად აგზავნიდა სხვადასხვა ხასიათის სტატიებს. როგორც ყოველთვის, ჩემი კეთილი მოძღვარი მერხზე დაეშვა ახლაც და ქვემოდან აჰხედა ბატონ როკსტრონგს, რომელიც ციყვივით მარდად დახტოდა კიბეზე. დროს ვერ წარელო სიმარდე და სიმარჯვე მისთვის.

— მადლობა ღმერთს, — თქვა აბატმა, — მე ვხედავ, ბატონო მეამბოხე, რომ თქვენ მშვენივრად გრძნობთ თავს და კვლავ ახალგაზრდულად გამოიყურებით.

ბ-ნმა როკსტრონგმა ჩემი კეთილი მოძღვრისაკენ იბრუნა პირი. ცეცხლოვანი თვალები ასხივოსნებდნენ მის ნაღვლიან სახეს.

— კი მაგრამ, — იკითხა მან, — რატომ მიწოდებთ მეამბოხეს, სქელო აბატო?

— რატომ და იმიტომ, ბატონო როკსტრონგ, რომ თქვენ დამარცხება განიცადეთ. დამარცხებული მეამბოხეა. გამარჯვებულნი არასოდეს არ არიან მეამბოხენი.

— რაში გჭირდებათ ეგ ბილწი ცინიზმი, აბატო?

— მომითმინეთ, ბატონო როკსტრონგ! ეგ აფორიზმი მე კი არა, დიდ კაცს ეკუთვნის: ის იულიუს სკალიგერის² თხზულებაში ამოვიკითხე.

— მერე რა, აბატო! ეგ თხზულება ბინძური თხზულებაა, აფორიზმი კი — ბილწი. ჩვენი დამარცხება, რომელიც მონმუთის მერყეობამ განაპირობა და სისუსტემ, რაც სიცოცხლის ფასად დაუჯდა მას, ოდნავადაც არ ამცირებს ჩვენი საქმის სიმართლეს. პატიოსანი ხალხი, გაიძვერათაგან ძლეული, პატიოსნებას არ კარგავს მანც.

— ბატონო როკსტრონგ, რომ იცოდეთ, როგორის სევდით მევესება გული, როცა თქვენ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საქმეში ერთმანეთისგან ანსხვავებთ გაიძვერებს და პატიოსან ხალხს. ეგ მარტივი ტერმინები მხოლოდ კეთილისა და ბოროტის აღმნიშვნელად თუ გამოდგება იმ ბრძოლაში, რომელშიც, ცათა შინა, შესაქმემდე შეებნენ ერთუროს ანგელოსები და

რომელსაც არაჩვეულებრივი მძვინვარებით უმღერა თქვენმა თანამემამულემ ჯონ მილტონმა³. მაგრამ ამ ჩვენს პლანეტაზე მოწინააღმდეგე მხარეები არასოდეს არ არიან ისე მკვეთრად გამიჯნულნი და გათავისთავადებულნი, რომ კაცმა მიუდგომლად და მიუკერძოებლად შეძლოს წმიდათა ლაშქრის გარჩევა უწმიდურთა ლაშქრისაგან ან, უბრალოდ, განსხვავება მართლის და მრუდის. ასე რომ, მხოლოდ წარმატებაა საქმის სიმართლის ერთადერთი საზომი. მე თქვენ გაღიზიანებთ, ბატონო როკსტრონგ, იმით, რომ მეამბოხეს ვუწოდებ ძლეულს. მაგრამ, მითხარით, თქვენ რომ ძალაუფლება გეგდოთ ხელთ, მოითმენდით ამბოხსა და მეამბოხეებს?

— აბატო, გესმით კია, რას ამბობთ? მე ყოველთვის ერთი სული მქონდა, როდის გადავალ-მეთქი ძლეულთა მხარეზე.

— მართალს ბრძანებთ, ბატონო როკსტრონგ; თქვენ, ბუნებით, სახელმწიფოს დაუძინებელი მტერი ბრძანდებით. თქვენ ჩამყაყლით მაგ თქვენს მტრობაში და ამაში დამნაშავეა თქვენი გენია, რომელიც ტყება ნანგრევებით და ერთობა ნგრევით.

— მერედა, მაგას დანაშაულად მითვლით, აბატო?!

— ბატონო როკსტრონგ, მე რომ სახელმწიფო მოღვაწე ვიყო, ანდა მონარქის მეგობარი, ბატონი რომანის მსგავსად, უდიდეს დამნაშავედ მიგიჩნევდით უთუოდ. მაგრამ არც ისეთი გულმხურვალე აღმსარებელი გახლავართ პოლიტიკის კულტისა, რომ თქვენმა შეთქმულებებმა შემადრწუნოს, ანდა თქვენმა ამბოხებებმა, რომლებიც მითქმა-მოთქმის წყაროს უფრო წარმოადგენენ, ვიდრე ბოროტის.

— აბატო, თქვენ ზნედაცემული კაცი ბრძანდებით.

— ნუ დამძრახავთ მაგის გულისთვის, ბატონო როკსტ-

რონგ, რადგან მხოლოდ ზნედაცემულობა ავითარებს ადამიანში შემწყნარებლობას.

— რას ვაქნევ მაგ თქვენს შემწყნარებლობას, ჩემო სქელო აბატო, თუ მას თანაბრად გვინაწილებთ მეც — მსხვერპლსა — და ბოროტმოქმედ პარლამენტარებსაც, რომლებმაც უბილწესი უსამართლობით გამწირეს მე.

— ოჰო, თქვენ ლიზდიც ბრძანებულხართ, ბატონო როკსტრონგ! რაო, ლორდებმა უსამართლოდ გამწირესო?!

— ნუთუ ეჭვი გეპარებათ, სქელო აბატო?

— არა, ბატონო როკსტრონგ. თქვენ ლორდ-კანცლერის ქეშმარიტად ბრიყული საბრალმდებლო დასკვნის საფუძველზე გაგასამართლეს, მხოლოდ იმის გულისთვის, რომ პასქვილების დასტა გიპოვნეს, რომელთაგან, ცალკე აღებული, არცერთი არ უნდა იდევენბოდეს ინგლისის კანონების მიერ. მართალია ისიც, რომ ქვეყანაში, სადაც კაცს ყველაფრის ჭლაბნის ნება ეძლევა, თქვენ დაისაჯეთ რამდენიმე აბეზარი სტატიისათვის. მართალია ისიც, რომ თქვენმა გასამართლებამ რამდენადმე უცნაური და უჩვეულო ფორმა მიიღო, რომლის ზვიადი პირმოთნეობა ცუდად მალაედა შეუძლებლობას თქვენთვის კანონიერის გზით განაჩენის გამოტანისას. მართალია ისიც, რომ ლორდები, რომლებმაც თქვენ გაგასამართლეს, დაინტერესებულნი იყვნენ თქვენი თავიდან მოცილებით, რადგან მონმუთის და თქვენი გამარჯვება პარლამენტის სავარძლებიდან წამოჰყრიდა მათ უთუოდ. მართალია ისიც, რომ თქვენი განაჩენი წინასწარ იქნა გამოტანილი სახელმწიფო სათათბიროში. მართალია ისიც, რომ თქვენ გაქცევით დააღწიეთ თავი ტანჯვა-წამებას, მართალია, არც ისე დიდს, მაგრამ მაინც მზარავს, რადგან

სამუდამო პატიმრობა — შემზარავი განაჩენია მისთვისაც კი, ვისაც სრული საფუძველი აქვს თავის დაძვრენას ელოდეს მალე. მაგრამ ეს არც სამართლიანობაა, არც უსამართლობა. თქვენ სახელმწიფოს ინტერესებისთვის გაგასამართლეს. ეს კი ფრიალ საპატიოა. არა ერთი და ორი ლორდი, რომელმაც ხელი მოაწერა თქვენს განაჩენს, ოცი წლის წინათ თქვენთან ერთად მონაწილეობდა შეთქმულებაში. თქვენი დანაშაული იმაში მდგომარეობდა, რომ შიშს უნერგავდით ხელისუფალთ, ეს კი მიუტყვევებელი დანაშაულია, ბატონო ჩემო. მინისტრები და მათი მეგობრები ერთხმად გაჰკივიან — სამშობლო საფრთხეშიაო, როცა მათ ინტერესებსა და კეთილდღეობას ემუქრება რამე. მათ ჰგონიათ ჩვენით დგასო სახელმწიფო, რადგან მეტწილად ანგარნი არიან და თავცარიელნი. მაგრამ მაინც ნუ დაეწამებთ მათ ბოროტებას. ისინიც კაცნი არიან და ეს საკმაოდ ხსნის მაგ უბადრუკი ბატისტეინების სიყეყეჩეს და კრიუანგობას. მაგრამ ვის უპირისპირებთ მათ, ბატონო როკსტრონგ? სხვებს — მათსავით უნიჭობებს, უფრო დამშეულთ და მაშასადამე, უფრო ხარბთაც. ლონდონელები მათაც უდრტვინველად აიტანდნენ, როგორც მანამდე — მათ წინამორბედთ. ისინი თქვენს გამარჯვებას უცდიდნენ ან დამარცხებას, რათა თქვენი მხარე დაეჭირათ ან თქვენი მტრების. რითაც ერთხელ კიდევ ცხადჰყვეს თავიანთი ბრძნული შორსმჭკრეტელობა. ხალხი საოცრად ფრთხილია და წინდახედული, როცა ხედავს, რომ პატრონის შეცვლით არც იგებს და არც აგებს რამეს.

ასე ლაპარაკობდა აბატი კუანიარი, ხოლო ბ-ნმა როკსტრონგმა კიბის თავიდან ანთებული სახითა და თავისი პა-

რიკივით წითლად მოელვარე თვალებით მრისხანედ გადმოხედა ჩემს კეთილ მოძღვარს და ხელების ქნევით უყვილა მას:

— აბატო, მე მესმის მპარავთა და სამინისტროებისა თუ პარლამენტის ყველა ჯურის გაიძვერათა, მაგრამ არ მესმის თქვენი, აგრე უანგაროდ, მარტოოდენ ბოროტებით აღძრული რომ იცავთ იმ მაქსიმებს, რომლებსაც მხოლოდ გამორჩენის მიზნით მიმართავენ ისინი. როგორც ჩანს, თქვენ მათზე ბოროტი ხართ, რახან ანგარება არ გალაპარაკებთ. თქვენ მე მაშტერებთ, აბატო!

— ეს იმას ნიშნავს, რომ მე ფილოსოფოსი ვარ; — მშვიდად მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — რას იზამ, ჭეშმარიტ ბრძენთა ბუნება ყოველთვის აღიზიანებდა ადამიანებს. სოკრატეს რომ თავი ვანებოთ, რომელიც სოფისტი იყო მხოლოდ, ანაქსაგორაა⁴ უბრწყინვალესი მაგალითი ამის. ისტორია გვიმოწმებს, რომ მაღლად მხედთ ზიზლით ემსჭვალვოდნენ ყველგან და ყოველთვის. თქვენ გგონიათ, ბატონო როკსტრონგ, რომ დიდად განსხვავდებით თქვენი მტრებისგან, და რომ იმდენადვე სასურველი ხართ კაცთათვის, რამდენადაც ისინი — საძულველნი. ნება მიბოძეთ გკადროთ, რომ ეს წმიდა წყლის შეცდომაა, ამპარტაენობის და მზეაობის თქვენის ნაყოფი. სინამდვილეში, ყველაფრით თქვენს მსაჯულებს ჰგავხართ, ყველა კაცური ვნებითა და ყველა სისუსტით. ხოლო თუ მრავალ მათგანზე უფრო პატიოსანი ბრძანდებით და უებროდ გონება მახვილი, სამაგიეროდ იმდენ ზიზლსა და განხეთქილების თესლს იმარხავთ სულში, რამდენსაც ვერ მოითმენენ ვერცერთ ცივილიზებულ სახელმწიფოში. მეგაზეთის ხელობამ, რა-

საც ასე სრულყოფილად დაეუფლეთ, უკიდურესად დახვეწა თქვენი სულის მიდრეკილება მიკერძოებისკენ და გაგამრულათ, თვითონ მსხვერპლი სიმრუდის და უსამართლობის. ვიცი, ჩემი სიტყვები განხეთქილებას ჩამოაგდებს არა მარტო ჩემსა და თქვენს, არამედ ჩემსა და თქვენს მტრებს შორისაც; ისიც ვიცი, რომ ბენეფიციების გამრიგე არასოდეს მომაშავებს შემოსავლიან მონასტერს. მაგრამ მე აზროვნების თავისუფლება მიჩვენია ვრცელ სააბატოს და მსუქან მრევლს, ყველა ავიმხედრე, ყველა გადავიკიდე, გარნა თავს არ ვუღალატე, სულის სიმშვიდეს ვუმსხვერპლე ყოველი და, მრწამს, უდრტვინველად შევხვდები აღსასრულს.

— აბატო, — გაეცინა ბატონ როკსტრონგს, — მე თქვენ მოგიტევებთ, იმიტომ რომ, ცოტა არ იყოს, ჭკუაზე შეშლილი მგონიხართ. თქვენ ვერავითარ განსხვავებას ვერ ხედავთ გაიძვერებსა და პატიოსან ხალხს შორის და ერთი არშინით ზომავთ როგორც თავისუფალ რეჟიმს, ისე დესპოტურ და უსამართლო მმართველობასაც. თქვენ ცისად-ცისად გვემული ხართ, ოღონდ თავისებური.

— ბატონო როკსტრონგ, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — წამო, თითო ხელადა ვხუხოთ „ჩჩვილ ბახუსში“ და სმაში გეტყვი, რატომ მიჩნს სწორად რომელიც გნებავთ მმართველობა და რად არ მადარდებს მთავრობათა ცვლა.

— სიამოვნებით, — მიუგო, ბ-ნმა როკსტრონგმა, — რა სჯობს თქვენისთანა დამთხვეულთან სმას!

ის მკვირცხლად ჩამოხტა კიბიდან და სამივემ დუქნისაკენ გავწიეთ.

სახელმწიფო გადაბრიალებანი

ბ-ნი როკსტრონგი ჰკვიანი კაცი იყო და ამიტომ მალე გაუ-
არა სიბრაზემ, ჩემი კეთილი მოძღვრის გულწრფელობით გა-
მოწვეულმა. როცა „ჩივილი ბახუსის“ პატრონმა სავსე ხელა-
და შემოდგა სუფრაზე, პამფლეტისტმა ჰიქა ასწია და ჩემი
კეთილი მოძღვრის სადღეგრძელო შესვა, რომელსაც გაიძვე-
რა, მძარცველთა ძმაკაცი, ტირანიის ბურჯი და ბებერი ქოფა-
კი უწოდა ხუმრობით. ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა ასეთივე გა-
სხეპილი თავაზიანობით უპასუხა და შემოგვთავაზა მისი სა-
ხით გვედღეგრძელებინა კაცი, რომელმაც ბოლომდე შეინარ-
ჩუნა თავისი ბუნებრივი ზნე, ფილოსოფიით შეურყვნელი და
შეუმღვრეველი.

— რაც შემეხება მე, — დასძინა მან, — მშვენივრად მეს-
მის, რომ ჩემი სულნი მთლიანად მედიტაციებითაა გაფუჭებუ-
ლი. და, რადგან კაცის ბუნებისთვის უცხოა ცოტად თუ ბევ-
რად ღრმა აზროვნება, ამიტომ მე ვაღიარებ, რომ ჩემი მი-
დრეკილება აზროვნებისკენ ფრიად ბრიყვეული თვისებაა და
აბეზარი. ჯერ ერთი, ის აბსოლუტურად უვარგისს მხდის მოქ-
მედებისთვის, რადგან მოქმედება შეხედულებათა შეზღუდუ-
ლობას და აზრთა იწროებას მოითხოვს. თქვენ თვითონაც გან-
ციფრთებული დარჩებოდით, ბატონო როკსტრონგ, რომ შე-
გეძლოთ წარმოდგენა გენიოსთა უბადრუკი ჰქუამოკლეობისა,
რომლითაც მათ შეძრეს სამყარო. დამპყრობელნი და სახელ-
მწიფო მოღვაწენი, სახეს რომ უცვლიდნენ მიწას, არასოდეს

დაფიქრებულან არსთა ბუნებაზე, რომელთაც თავის ნებაზე ათამაშებდნენ მუდამ. ისინი მთლიანად იკეტებოდნენ სივიწრო-ვეში თავიანთი ვრცელი გეგმებისა და მათგან ყველაზე გაბრძნობილთა მზერაც კი საგანთა უბადრუკ სიმრავლეს სწვდებოდა მხოლოდ. ახლა ავიღოთ ისეთი კაცი, როგორც მე ვარ, ბატონო როკსტრონგი; მე ვერც ინდოეთის დაპყრობას შევძლებდი, ნაკედონელის მსგავსად, ვერც რომელიმე სახელმწიფოს დაარსებას და მის მართვას, ვერც, უფრო ფართოდ, იმ მალალ მიზანდასახულობათათვის ბრძოლას, რომელნიც ასე აცთუნებენ ბობოქარი სულების მზვობას. პირველი ნაბიჯისთანავე მედიტაცია გადამეღობებოდა წინ და თვითეული ჩემი მოძრაობა საკმაო საბაბს მომცემდა იმისთვის, რომ შევმდგარიყავ.

მერე ჩემსკენ იბრუნა პირი და ამოიოხრა:

— აზროვნება უკურნებელი სენია მართლაც. ღმერთმა გიხსნას, ტურნებროშ, შვილო ჩემო, მისგან, როგორც იხსნა დიდ წმიდანთა და მათი სულები, ვისაც უტკბილესი სიყვარულით დაჰმზერს ზემოდან და სამარადისო დიდებისთვის ამზადებს ვისაც. ის, ვინც ცოტას ფიქრობს, ან არ ფიქრობს სულაც, ბედნიერად იგვარებს საქმეს როგორც აქ, ისე საიქიოსაც, ხოლო მალლად მხედს მიწყივ წარწყმედის საფრთხე ემუქრება, ხორცისა და სულის წარწყმედის, იმდენ ბოროტს იმარხავს აზრი. ძრწოლით იგონებდე, შვილო ჩემო, მუდამ, რომ დაბადების გველი უხუცესია ფილოსოფოსთაგან და მათი უცვლელი მთავარი.

ბ-ნმა აბატმა კუანიარმა ხარბად მოსვა ღვინო და თითქმის ჩურჩულით განაგრძო:

— ამიტომ, სულის ჩემის სახსნელად, ერთი რამ მაინც არ

გამიხდია გონებით წვდომის საგნად; და ეს ერთი რამ კათო-
ლიკური სარწმუნოების ჭეშმარიტება გახლავთ. საუბედუროდ,
გულძოდგინედ ვჩხრეკდი კაცთა ქცევასა და ქალაქის ზნეთ. ამი-
ტომ არა ღირსვარ კუნძული ვმართო, სანჩო პანსას მსგავსად.

— მადლობა ღმერთს, — სიცილით გააწყვეტინა ბ-ნმა
როკსტრონგმა, — თორემ ეგ თქვენი კუნძული ავაზაკთა და
გზის-მღეწელთა ქვაბად იქცეოდა მალე, სადაც ბრალეულნი
გაასამართლებდნენ უბრალოთ, თუკი ამ უკანასკნელთათვის
შემთხვევით მაინც დარჩებოდა ადგილი აქ.

— მეც ასე ვფიქრობ, ბატონო როკსტრონგ, მეც ასე
ვფიქრობ; — სიტყვა ჩამოართვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა. —
მე რომ ახალი ბარათარიის¹ გუბერნატორად დავესვით, მისი
მოსახლეობის მორალი ისეთი იქნებოდა მართლაც, როგორც
თქვენ ბრძანებთ. თქვენ ერთის მოსმით დაგვიხატეთ ახლა მსო-
ფლიოს ყველა სახელმწიფოს უტყუარი სურათი. მე შესმის,
რომ ჩემი სხვებზე უკეთესი ვერ იქნებოდა. მე ილუზიებით
დაბინდული თვალებით როდი ვუყურებ კაცთა ბუნებას და,
რომ არ შევიძულო ისინი, ამიტომ ზიზღით ვემსკვალვი მათ.
თუმცა, ამ ზიზღში მთელს ჩემს სინაზეს ვაქსოვ, ბატონო
როკსტრონგ. მაგრამ ამოდ, ისინი მაინც უმადურნი არიან. მათ
სურთ ზიზღს კი არა, სიძულვილს უნერგავდნენ კაცს. ისინი
ცოფდებიან, როცა მათ მიმართ გამოსთქვამ ყველაზე რბილს,
ყველაზე კურთხეულს, ყველაზე თბილსა და კეთილს, ყველა-
ზე ადამიანურს იმ გრძნობათაგან, რომელთა აღძვრაც მათ
ძალუძთ ჩვენში: ზიზღს. მაშინ როდესაც ორმხრივი ზიზღი —
მშვიდობის საწინდარია დედამიწაზე; მართლაც, ადამიანები
რომ გულწრფელის ზიზღით ემსკვალვოდნენ ერთიმეორეს,

არასდროს აღარ აღიძვროდნენ ბოროტებისთვის და სიამ-
ტკბილობით იცხოვრებდნენ ქვეყნად. თუ ცივილიზებუ-
ლი საზოგადოება უბედურია. უბედურია იმიტომ, რომ
მის წევრებს გადაჭარბებული წარმოდგენა აქვთ თავის
თავზე და სათუთად ზრდიან საკუთარი ღირსების გრძნობას,
მაგ ჭეშმარიტად უძლებ ურჩხულს, როგორც ზორცის, ისე სუ-
ლის საუბედუროდ. სწორედ ეგ გრძნობაა მათი მწვაობისა და
სისასტიკის წყარო, ხოლო მე მძაგს ამპარტავნება, რომელიც
თავისი თავისა და თავისი მსგავსის პატივისცემას ავალებს
კაცს, თითქოს ადამის შთამომავალთაგან ერთი მაინც იყოს
პატივისცემის ღირსი. ცხოველი, რომელიც ჭამს, სვამს (ჰო,
მართლა, ღვინო მასვით, კაცო!) და სასიყვარულო განცხრომას
ედღევა, საწყალობელი რამაა ფრიად, თუმცა, შესაძლოა, საინ-
ტერესო და, ზოგჯერ, სასიამოვნოც კი. მაგრამ მისი პატივის-
ცემა აბსოლუტური უაზრობაა, ბარბაროსული ცრურწმენის
ნაშთი. ეგაა დასაბამი ყველა უბედურებისა, რომელიც დღეს
გვატყდება თავს და კერპთაყვანისმცემლობის უსაზიზღრესი
სახე. და თუ გვსურს უფრო აუმღვრეველი არსებობა უზრუნ-
ველყოთ კაცთათვის, საკუთარი არარაობის შეგნება უნდა და-
ვუბრუნოთ მათ. ისინი ბედნიერნი იქნებიან, როცა შეიცნობენ
თავიანთ ჭეშმარიტ რაობას და ზიზღით განიმსკვალებიან ერთ-
ერთის მიმართ, ყოვლისმომცველი ზიზღით, რომლისგანაც
ვერვინ გაბედავს გამორიცხოს თავისი თავი.

ბ-ნმა როკსტრონგმა მხრები აიჩეჩა.

— თქვენ ღორი ხართ, ჩემო სქელო აბატო, — თქვა მან.

— გმადლობთ ქათინაურისთვის, — მიუგო ჩემმა კეთილ-
მა მოძღვარმა, — მე კაცი ვარ მხოლოდ და მხოლოდ და მწვა-

ვედ განვიცდი იმას, რომ ჩემშიც ბუდობს ჩემთვის ეგზომ საძულველი მზვაობის და ქედმაღლობის თესლი, რომელიც ორთაბძროლებისა და ომებისთვის აღძრავს ადამიანებს. არის წუთები, ბატონო როკსტრონგ, როცა მზად ვარ თავი დავდო ჩემი მრწამსისთვის (რაც დიდი სიშლეგე იქნებოდა უთუოდ). რადგან ვინ მეტყვის, ბოლოს და ბოლოს, რომ მე თქვენზე უკეთ ვმსჯელობ, ხოლო თქვენი მსჯელობა ხომ ღმერთს არ უქნია. ერთიც დამისხით!

ბ-ნმა როკსტრონგმა თავაზიანად აუვისო სასმისი ჩემს კეთილ მოძღვარს.

— აბატო, — თქვა მან, — თქვენ შეშლილი ხართ, მაგრამ მე თქვენ მომწონხართ და ვისურვებდი გამეგო, რას ჰგმობთ მაინც ჩემს საზოგადოებრივ საქმიანობაში, რატომ ილაშქრებთ ჩემს წინააღმდეგ და რად უჭერთ მხარს ჩემს მტრებს — ტირანებს, ყალბისმქმნელებს, მძარცველებს და მექრთამე მსაჯულებს?

— ბატონო როკსტრონგ, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — უპირველეს ყოვლისა, ნება მიბოძეთ, მრავალმოწყალე მიუდგომლობით თქვენზე, თქვენს მეგობრებსა და თქვენს მტრებზედაც განვავერცო ეგ უთვინიერესი გრძნობა, რომელსაც ერთადერთს ძალუძს ბოლო მოუღოს განხეთქილებებს და გვაზიაროს აუმღვრეველობას. ნება მიბოძეთ, არც ერთნი აღვამაღლო იმდენად და არც მეორენი, რომ კანონის მიერ დევნის ღირსად მივიჩნიო ისინი და ას-ას ვერცხლად შევაფასო მათი თავები. რასაც არ უნდა შერებოდნენ, კაცნი უმანკო ყრმებად რჩებიან მაინც, და მე ბატონ ლორდ-კანცლერისთვის, თქვენი მსაჯულისთვის მიმინდვია სახელმწიფო დამნაშავეთა

შერისხვა და შეჩვენება ციკერონისამებრ. მე ნაკლებ სიამოვნებას მანიჭებს კატილინას წინააღმდეგ მიმართული სიტყვების² სმენა, ვისი პირიდანაც არ უნდა ამოდინდნენ ისინი. მე მხოლოდ იმას ვწუხვარ. რომ ისეთი კაცი, როგორც თქვენ ხართ, მმართველობის ფორმის შეცვლას ალევს მთელ თავის დროს და ენერგიას. რადგან ესაა ყველაზე ფუჭი და ამაო საქმე, რომელსაც შეიძლება მისდევდეს კაცი, ხოლო ხელისუფალთა წინააღმდეგ ბრძოლა აბსოლუტური უაზრობაა. თუ, რა თქმა უნდა, არსებობის სახსარს არ გაძლევთ და გზის გაკაფვაში არ გიწყობთ ხელს. ერთიც დამისხით! მართლაც, სახელმწიფო წყობილების ერთი დაკვრით შეცვლა, რასაც თქვენ აპირებთ, ბატონო როკსტრონგ, სხვა არა არის რა, თუ არა კაცთა უბრალო ცვლა, ხოლო კაცნი ერთმანეთს ჰგვანან სავსებით, ყველა მათგანი თანაბრად კეთილია, მაგრამ მხოლოდ ნახევრად, ან ნახევრად ბოროტი. ასე რომ, ორი თუ სამი ასეული მინისტრის, პროვინციათა გუბერნატორის, ხაზინადარისა და სასამართლოს თავმჯდომარის შეცვლა ორი თუ სამი ასეული ახლით — არაფერს არ ნიშნავს, გარდა პოლისა და ქსავიეს ადგილზე ფილიპესა და ბარნაბას დასმის. ხოლო თუ თქვენ იმედოვნებთ, რომ მათი შეცვლით ცხოვრების პირობებიც შეიცვლება, ამოდინედოვნებთ, ბატონო როკსტრონგ, რადგან მაგ პირობებს მინისტრები კი არ განაპირობებენ, ეგ გლახაკნი და არარანი, არამედ მიწა და მისი ნაყოფნი, ვაჭრობა და მრეწველობა, მოქალაქეთა სიმარჯვე და გამჭირიანობა ფულის ტრიალსა და საქონლის გაცვლა-გამოცვლაში, ერთის სიტყვით, ათასი სხვადასხვა გარემოება, რომლებიც არც მონარქზე არიან დამოკიდებულინი და არც მისი უგვირგვინესობის მოხელეებზე.

ბ-ნმა როკსტრონგმა მკვეთრად გააწყვეტინა ჩემს კეთილ მოძღვარს.

— კი მაგრამ, — იყვირა მან, — რატომ არ გესმით, ჩემო სქელო აბატო, რომ ვაქრობაც და მრეწველობაც სახელმწიფო მმართველობის ფორმაზეა დამოკიდებული და რომ ფინანსთა სიმტკიცეს თავისუფალი წყობილება განაპირობებს მხოლოდ?

— თავისუფლება — შეესიტყვა ბ-ნი აბატი კუანიარი, — მოქალაქეთა მორქმულების შედეგია მხოლოდ და მხოლოდ, რომელნიც მაშინვე იშვებენ თავს, როგორც კი იგრძნობენ, უკვე ძალგვიძს თავდახსნილნი ვიყოთო და თავისუფალნი. ხალხები იმდენად თავისუფლდებიან, რამდენადაც ძალუძთ ისარგებლონ თავისუფლებით, ანუ. უკეთ რომ ვთქვათ. ისინი დაჟინებით მოითხოვენ დაწესებულებებს, რომლებიც ბრძოლით მოპოვებულ უფლებებს შეუნარჩუნებენ მათ.

ყოველგვარი თავისუფლება თვით ხალხთა და სახალხო მოძრაობათაგან იღებს დასაბამს. მათი ნებისმიერი, თვით უნებლიე მოძრაობაც კი მეყვესეულად აფართოებს ფორმას, რომელსაც სახელმწიფო იღებს და რომელსაც მერე თავს ახვევს მათ¹. ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ, რაგინდ ბილწიც

---

¹ ბ-ნ აბატ კუანიარის დროს ფრანგებს უკვე თავისუფალი ეგონათ თავი: ბ-ნი დ'ალკიე 1670 წელს წერდა:

„სამი რამ სჭირდება კაცის ბედნიერებას ამ ქვეყნად, სახელდობრ, აწო საუბარი, ნუგბარი საზრდელი და სრულქმნილი და სრულყოფილი თავისუფლება. ჩვენ ვხედავთ, როგორის სისრულით აკმაყოფილებს ჩვენი სახელგანთქმული სამეფო პირველ ორს ამ არსებით საპირობათაგან. ახლა ისლა დაგვრჩენია დავამტკიცოთ, რომ არც მესამეს ტოვებს იგი უუურადღებოდ, და რომ თავისუფლებითაც ისევე ვსარგებლობთ, როგორც პირველი ორი

არ უნდა იყოს ტირანია, თუ არსებობს, აუცილებლობის ძალით არსებობს მხოლოდ და რომ მმართველობის დესპოტური

სიკეთით. მაგრამ ბევრი მტკიცება არ დაგვირდება. თუ გავითვალისწინებთ სამეფოს ჩვენი სახელს, პრინციპებს, რომლებსაც ემყარება და მისი მოსახლეობის ზნეობას; რადგან სიტყვა „საფრანგეთი“ სხვას არას ნიშნავს, თუ არა თავისთავადობასა და თავისუფლებას. რაც საეხებით შეეფერება ჩვენი სამეფოს დამფუძნებელთა მაღალ შთანაფიქრს; ხოლო ისინი კეთილშობილნი და დიდბუნებოვანი იყვნენ ფრიად და, რაკი მონობას ვერ ითმენდნენ და მორჩილებას, გადაწყვიტეს კისრიდან გადაეგდოთ უუფლებობის უღელი და თავისუფლებას ზიარებოდნენ იმდენად, რამდენადაც საერთოდ ხელეწიფების კაცს. ამიტომაც მოაშურეს გალების მხარეს, სადაც მათსავეით მეომარი ხალხი ცხოვრობდა და მათსავეით თავისუფლების მოყვარე. რაც შეეხება პრინციპებს, ჩვენ ვიცით, რომ მათ, ვინც საფუძველი ჩაუყარა საფრანგეთის დიად სამეფოს, ერთი მიზანი ამოძრავებდა უპირველეს ყოვლისა: თვით ყოფილიყვნენ თავის თავის ბატონ-პატრონნი. ამიტომაც დაადგინეს კანონები, რომლებიც ზღუდავდნენ სუვერენის ძალაუფლებას და აძლებდნენ მას პატივი ეცა მათი პრივილეგიებისთვის; ხოლო თუ ვინმე გაბედავს მაგ პრივილეგიების ხელყოფას, ისინი ცოფმორეულნი მივარდებიან ხოლმე იარაღს და მათინ აღარაფერს ძალუქს მათი შეჩერება. და ბოლოს, ზნეობის შესახებ: საფრანგეთი ისე ეტრფის თავისუფლებას, რომ სრულიად ვერ ითმენს მონობას. სწორედ ამიტომ. თურქებს და მავრებს, ქრისტიანებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, საფრანგეთში არასოდეს არ ადებენ ბორჯილებს, არც არასდროს აბამენ ჩაპკით: ხოლო თუ საფრანგეთში მაინც შემოპყავთ ხოლმე მონები, მათ ერთი სული აქვთ, როდის გადმოვლენ ნაპირზე და ფეხს დაადგამენ თუ არა ხმელს, სიხარულის ყიფინით ესალმებიან მას: „გაუმარჯოს საფრანგეთს და მის სატრფოს — თავისუფლებას!“ (ფრანსუა სავინიენ დ'ალკიე — „საფრანგეთის სიკეთენი“, ამსტერდამი. 1670, in 12°, თავი XVI; „საფრანგეთი — თავისუფლების ქვეყანა რომელიც გნებავთ ეროვნებისა და წოდების პირთთვის“, გვ. 245—246) (გ ა მ მ ც ე მ ე ლ ის შ ე ნ ი შ ე ნ ა).

ფორმა სხვა არა არის რა, თუ არა ვიწრო გარსი, რომელიც ძალზე სუსტსა და უსუსურ სხეულს არტყია გარს. და განაცხადი არ არის თქვენთვის, რომ ეგრეთწოდებული სახელმწიფო წყობილება ხალხისთვის იგივეა, რაც პირუტყვისთვის ტყავი, რომელიც სხეულის აღნაგობას კი ამქლავნებს, მაგრამ სრულიადაც არ განაპირობებს მას.

თქვენ კი ყველაფერს ამ ტყავს აბრალებთ და სრულიად ივიწყებთ შიგანს, რაც იმის მაჩვენებელია, ბატონო როკსტრონგ, რომ ძალზე სუსტად ერკვევით ნატურფილოსოფიის არსში.

— ასე რომ, თქვენ ვერავითარ განსხვავებას ვერ ხედავთ თავისუფალ წყობილებასა და დესპოტურ მმართველობას შორის და ერთი და მეორეც თქვენთვის, ჩემო სქელო აბატო, მხოლოდ პირუტყვის ტყავია და სხვა არაფერი. თქვენ ისიც კი არ გესმით, რომ მონარქის ხელგაშლილობამ და მინისტრთა სიხარბემ, რომლებიც უსაშველოდ აღიდებენ გადასახადებს, შეიძლება დაღუპვის პირას მიიყვანონ მიწათმოქმედება და ძირი გამოუთხარონ ვაჭრობას.

— ბატონო როკსტრონგ, ერთი და იგივე ქვეყნისათვის ერთსა და იმავე დროს მმართველობის მარტოდენ ერთი ფორმაა შესაძლებელი, ისევე როგორც პირუტყვის ერთი ტყავი შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ. ამიტომ, მოდი, დროს მივანდოთ მმართველობის ფორმათა და კანონთა ცვლა, რადგან, ერთის თქმისა არ იყოს, დრო მართლად მავალი და სამართლიანი კაცია ფრიად, რომელიც მრავალმოწყალე და მოუღლეელი ზღაზენივით ასწორებს ყოველს.

— კი მაგრამ, რატომ გგონიათ, ჩემო სქელო აბატო, რომ არ უნდა მივეხმაროთ მაგ მიხრწნილ ბერიკაცს, რომელსაც ცილი უპყრია ხელთ. საათის თავზე წამოსკუპულს? რატომ გგონიათ, რომ ისეთმა რევოლუციებმა, როგორც ინგლისისა იყო ანდა ნიდერლანდების, უშედეგოდ ჩაიარეს ხალხებისათვის? რატომ? ანაფორას კი არა, მწვანე ჩაჩს უნდა ატარებდეთ, ბებერო შლეგო!

— რევოლუციებს, — შეესიტყვა ჩემი კეთილი მოძღვარი, — იმიტომ ახდენენ, რომ უკვე მოხვეჭილი სიკეთენი შეინარჩუნონ და არა ახალთა მოხვეჭის მიზნით. ჭეშმარიტად სიგიჟეა თქვენის მხრივ და ხალხების მხრივაც, ბატონო როკსტრონგ, ის, რომ განსაკუთრებულ იმედებს ამყარებთ მონარქია დამხობაზე. ხალხები დროდადრო ჯანყდებიან, რათა თავიანთი უფლებანი შეინარჩუნონ, როცა მათი დაკარგვის საფრთხე ემუქრებათ ხოლმე. მაგრამ ამ გზით ვერასოდეს ვერ იხვეჭენ ახალ უფლებებს. ისინი აღთქმებით კმაყოფილდებიან მხოლოდ. პირდაპირ საოცარია, ბატონო როკსტრონგ, რა უყოყმანოდ იღებენ კაცნი სიკვდილს მარტოოდენ ცარიელი, აზრისგან დაცლილი და დაწრეტილი სიტყვებისათვის. ეს ჯერ კიდევ იიაქსმა³ შენიშნა თავის დროს: „ყმაწვილს მეგონა, — ათქმევინესბ მას პოეტი, — საქმე იყო სიტყვაზე მძლავრი, დღეს კი ვრწმუნდები, რომ პირიქით ყოფილა თურმე“. ასე ამბობდა იიაქსი, თილეოსის ძე. წყურვილი მახრჩობს, ბატონო როკსტრონგ!

ისტორია

ბ-ნმა რომანმა ექვსი ტომი დააწყო დახლზე.

— ბატონო ბლეზო, — თქვა მან, — გთხოვთ სახლში გამომიგზავნოთ ეს წიგნები. აქაა „დედა და შვილი“, „მემუარები საფრანგეთის სამეფო კარზე“ და „რიშელიეს ანდერძი“. დიდად დამევალებთ, თუ თქვენი დაუმატებთ მათ ახლად მიღებულ ისტორიულ ლიტერატურას და, განსაკუთრებით, შრომებს, რომლებშიც მიმოხილულია საფრანგეთის ისტორია ანრი მეოთხის გარდაცვალების შემდეგ. ეს თხზულებანი ყველაზე მეტად მაინტერესებს.

— ბარაქალა, ბატონო ჩემო, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა. — ისტორიულ თხზულებათა ფურცლები ათასი უმნიშვნელო წვრილმანითაა აჭრელებული, რომელთაც ძალუძთ მიაშიტი კაცის შექცევა და რომლებშიც, ალბათ, არც ისე მცირეა კურიოზული ანეგდოტების რიცხვი.

— ბატონო აბატო, — მიუგო ბ-ნმა რომანმა, — მე ისტორიკოსთა თხზულებებში ფრივოლურ გასართობებს როდი ვეძებ. ისტორია ბრძენი მოძღვარია და მე სასოწარკვეთილება მიპყრობს, როცა ვავლენ და ვააშკარავენ, რომ მასში თითქმის იმდენია ყალბი და რიოში, რამდენიც ქეშმარიტება. მე ვსწავლობ კაცთა ქცევას ხალხთა მოძრაობის გათვალისწინებით, შე ისტორიაში მმართველობის პრინციპებს ვეძებ.

— ვიცი, ვიცი, ბატონო ჩემო, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მეც წამიკითხავს თქვენი სახელგანთქმული

ტრაქტატი „მონარქიისათვის“, საიდანაც ჩანს რომ პოლიტიკის ცნება ისტორიულ თხზულებათაგან გამოგყავთ მხოლოდ.

— ასე რომ, — თქვა ბ-ნმა რომანმა, — მონარქებსა და მინისტრებს მე პირველმა მივეცი წესები, რომელთაგან გადახვევაც კრახის ფასად დაუჯდება მათ.

— აკი მიტომაც ხართ წარმოდგენილი, ბატონო ჩემო, თქვენი თხზულების თავფურცელზე მინერვას სახით, რომელიც სარკეს სთავაზობს ჭაბუკ შეფეს, ხოლო თვითონ თქვენ მაგ სარკეს გაწვდით მუზა კლიო¹, ბიუსტებითა და სურათებით მორთული კაბინეტის კედლიდან რომ დაგყურებთ თავს. მაგრამ ნება მიბოძეთ გითხრათ, ბატონო ჩემო, რომ ეგ მუზა უალბის მროშავია და მრუდ სარკეს გიწვდით თქვენ. ისტორიაში ჭეშმარიტება სანთლით საძებნია და ექვს არ იწვევენ მხოლოდ ის ფაქტები, რომლებმაც ერთადერთი წყაროს წყალობით მიადწიეს ჩვენამდე. ისტორიკოსები მიწყვიტ ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან ერთი და იგივე ფაქტის გადმოცემისას. მეტსაც გეტყვი! ჩვენ ვხედავთ, რომ თავის ორ თხზულებაში — „სიძველენი“ და „იუდეველთა ომი“ იოსებ ფლავიუსი სულ სხვადასხვა სახით გადმოგვცემს ერთსა და იმავე ამბავს. ტიტუს ლივიუსი მეზღაპრეა მხოლოდ და მხოლოდ, ხოლო ტაციტი, თქვენი სათაყვანებელი ტაციტი, ურცხვ ცრუპენტელად მიჩანს, რომელიც ზვიადი თვითკამყოფილებით დასცინის სამყაროს. ისევ თუკიდიდეს ვენაცვალე, პოლიბიოსსა და გვიჩარდინისთან² ერთად. რაც შეეხება ჩვენს მეზერეს³, ისევე როგორც ვილარესა⁴ თუ აბატ ველის⁵, მათ თვითონაც არ უწყიან, რას ჩმახვენ და მიედ-მოედებიან. მაგრამ მე ისტორიკოსებს ვესხ-

მი თავს, თუმცა უფრო მართებული იქნებოდა ისტორიას ვუტევდე თვითონ.

მართლაც, რა არის ისტორია? დიდაქტიკურ იგავთა კრებული ან თხრობისა და ყბედობის მჭევრმეტყველური ნარევი, იმის მიხედვით, თუ ვინ წერს მას, ფილოსოფოსი, ისტორიკოსი თუ რიტორი. მასში არც ისე იშვიათად ვხვდებით ხოლმე მჭევრმეტყველების საუცხოო ნიმუშებს, მაგრამ მჭევრმეტყველების გვერდით ამაოდ დავუწყებთ ძებნას ჭეშმარიტებას, რადგან ჭეშმარიტება მოვლენათა შორის აუცილებელ ურთიერთკავშირთა გამოვლენაში მდგომარეობს. ხოლო ისტორიკოსს ნაკლებად ხელეწიფების ამ ურთიერთკავშირთა დადგენა, ვინაიდან არ ძალუძს თავით ბოლომდე გასდიოს გონების თვალთ მიზეზთა და შედეგთა ჯაჭვს. საგულისხმოა, რომ ყოველთვის, როცა ისტორიული მოვლენის მიზეზს ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტი არ წარმოადგენს, ისტორია ვერ ამჩნევს მას. და რაკი ისტორიული მოვლენები მიჯრით მიჰყვებიან არა-ისტორიულთ, ამიტომ ისტორიულ თხზულებებში ისინი ბუნებრივი თანმიმდევრობით კი არ მისდევენ ერთმანეთს, არამედ რიტორიკის ხელოვნური ხერხებით გადადიან ერთიმეორეში. ისიც საგულისხმოა, რომ განსხვავება ისტორიული და არაისტორიული მნიშვნელობის მოვლენებს შორის სავეებით თვითნებურია და სუბიექტური. აქედან გამომდინარე, ისტორია ცრუ მეცნიერებაა და, არასრულქმნილების თვისის წყალობით, ბუნდოვანების ბურუსში ცთომილივით მოხეტიალე. მისთვის მიწყვი უცხო იქნება უწყვეტობა და მწყობრი თანამიმდევრობა, რომელთა გარეშეც წარმოუდგენელია ჭეშმარიტი შემეცნება. ამრიგად, თქვენ ხედავთ, რომ ამა თუ იმ ხალხის

მატიანეს მიხედვით შეუძლებელია მერმისის წინასწარ ჰვრეტა, ხოლო მეცნიერების ნიშანდობლივი ნიშატი წინასწარმეტყველების უნარი გახლავთ სწორედ, როგორც ეს ჩანს ცხრილებიდან, სადაც წინასწარ გამოთვლილია მთვარის ფაზები, ზღვის მიქცევა-მოქცევანი და მზის დაბნელებანი, მაშინ როდესაც რევოლუციები და ომები არავითარ გამოთვლას არ ექვემდებარებიან.

ბ-ნმა რომანმა შეახსენა ბ-ნ აბატ კუანიარს, რომ ის მეტს არც მოითხოვს ისტორიისაგან. რა ვუყოთ, რომ მისი ცნობები ხშირად ნაკლებ სარწმუნოა, არაზუსტი და ყალბნარევი, ისინი მაინც ფასდაუდებელი არიან მისთვის, რადგან კაცია მათი საგანი.

— მე ვიცი, — დასძინა მან, — რამდენ ცრუ არაკსა და არნახულ ამბავს იმარხავენ ხალხთა ანალები. მაგრამ, მიზეზთა და შედეგთა არაბუნებრივი თანმიმდევრობის მიუხედავად, მაინც ვჰვრეტ მათში ერთიან შთანაფიქრს, რომელიც ნგრეული ტაძრების ნახევრად ნამარხ ნამუსრევთა მსგავსად, ალაგ-ალაგ უჩინარდება, ალაგ-ალაგ კვლავ საჩინო ხდება თვალათთვის. მარტო ეს რად ღირს, ბატონო აბატო, მარტო ეს რად ღირს?! ვიმედოვნებ, დადგება დრო, როცა ისტორია, უხვი მასალისა და მკაცრი მეთოდის წყალობით, ზუსტი მეცნიერების სახელს მოიხვეჭს, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა დარად.

— ამაოდ იმედოვნებთ, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა; — მე მგონია, პირიქით, მემუარების, ეპისტოლეებისა და საარქივო მასალების განუწყვეტლივ ზრდადი სიმრავლე მხოლოდ გაართულებს მომავალი ისტორიკოსის შრომას. ბატონი ელუორდი, რომელმაც მთელი სიცოცხლე ინგლისის რევოლუ-

ციის შესწავლას შესწირა, გვარწმუნებს, რომ კაცის სიცოცხლე არ ეყოფა თუნდაც ნახევრის წაკითხვას მისას, რაც იმ არეულ დროს დაიწერა. ამასთან დაკავშირებით მაგონდება ერთი ლეგენდა, რომელიც ბატონმა აბატმა ბლანშემ მიაგმო და რომელსაც ახლა მე გვიამბობთ, იმ სახით, როგორითაც დამარხა ჩემმა მეხსიერებამ; მაგრამ ვწუხვარ, რომ თვითონ ბატონი ბლანშე, ჩემი ენაწყლიანი მეგობარი, არ გვიამბობთ მას.

აი ეგ ლეგენდაც:

„როცა ახალგაზრდა უფლისწულმა ზემირმა მამამისი შეცვალა სპარსეთის ტახტზე, მან უხმო თავისი ბრძანებამიუთხრობელი საბრძანებლის ყველა აკადემიკოსს და, რა ეახლნენ, ასე მიმართა მათ:

— ბრძენთა-ბრძენი ზები, ჩემი მოძღვარი, მეტყოდა ხოლმე, მბრძანებელნი არც ისე ხშირად დაუშვებდნენ შეცდომებს, წარსულის გაკვეთილებით რომ იშუქებდნენო გზას. ამიტომ გადავწყვიტე ხალხთა ანალების შესწავლა. გიბრძანებთ შეადგინოთ მსოფლიო ისტორია და არა გამოტოვოთ რა, რათა სრულჰყოთ იგი.

სწავლულთ სურვილის შესრულება აღუთქვეს მბრძანებელს. მერე თავიანთ სენაკებს მიაშურეს და დაუყოვნებლივ შეუდგნენ საქმეს. ოცი წლის შემდეგ თორმეტი აქლემ-კიდებულით ეახლნენ მეფეს. თვითეულ აქლემს ხუთასი ტომი ეკიდა კუზზე. აკადემიის მდივანი ქვე-განერთხა ტახტის წინაშე და ასე მიმართა თავის მბრძანებელს:

— მეუფეო, თქვენს აკადემიკოსებს პატივი აქვთ ფერხთით დაგიდონ მსოფლიო ისტორია, გასრულებული თქვენი უდიდებულესობის ბრძანებისამებრ. ის ექვსი ათასი ტომისაგან შე-

დგება და მოიცავს ყველაფერს, რაზეც ხელი მიგვიწვდებოდა და რაც ხალხთა ზნე-ჩვეულებებს შეეხება და სახელმწიფოთა ბედს. ჩვენ მასში ჩავრთეთ ძველთუძველესი ქრონიკები, რომლებმაც, საბედნიეროდ, სრული სახით მოაღწიეს ჩვენამდე და ვრცელი გეოგრაფიული, ქრონოლოგიური და გენეალოგიური შენიშვნები დაეურთეთ მათ. მარტო შესავალი ერთი აქლემის ტვირთს შეადგენს, ხოლო დამატებანი ძლივსძლივობით იტვირთა მეორემ.

მეფემ მიუგო:

— გმადლობთ გულმოდგინებისთვის, ჩემო სწავლულნო. მაგრამ რა ვქნა, რომ წუთითაც ვერ ვწყდები სახელმწიფო საქმეებს და, ეგეც არ იყოს, ვიდრე თქვენ ოფის ღვრიდით, მე სიბერე მეწვია უკვე. დიახ, ნახევარი ცხოვრების გზა განვლიე, როგორც ბრძანებს სპარსი პოეტი, და თუ დაეშვებით, რომ მიხრწნილებამდე მიწერია სიცოცხლე, მაინც სიშლეგედ მიმაჩნია იმისი ფიქრი, რომ ბოლომდე შევძლებ ამსიგარძე ისტორიის წაკითხვას. ჩვენ მას სამეფო არქივში მიეუჩინებ ბინას, თქვენ კი კეთილ-ინებეთ და ახალი, უფრო მოკლე ისტორია შემიდგინეთ, რადგან მოკლეა კაცის სიცოცხლე.

სპარსეთის აკადემიკოსებმა ოც წელიწადს იშრომეს კიდევ. მერე ათასხუთასი ტომი მიართვეს პატრონს, ამჯერად მხოლოდ სამი აქლემით.

— მეუფეო, — თქვა მუდმივმა მდივანმა, — აი. ჩენი ახალი შრომაც. ვფიქრობთ, არსებითი არა გამოგვიტოვებია რა.

— შესაძლოა, — მიუგო მეფემ, — მაგრამ მე არც მაგის საკითხავად მცალია. რაღა დროს ჩემი განსწავლაა? სიბერე

მჭირს, ჰირთა უფრო ძნელი სიბერე. ერთხელაც შემომოკლეთ, მხოლოდ ჩქარა, რაც შეიძლება ჩქარა!

ისინი ისე ჩქარობდნენ რომ უკვე ათი წლის შემდეგ ხელახლა ეახლნენ პატრონს; უკან უასაკო სპილო მოსდევდათ, რომელსაც მხოლოდ ხუთასი ტომი ეკიდა ზურგზე.

— ვიმედოვნებ, ამჯერად მაინც დაგაკმაყოფილებთ ჩვენი სიმოკლე, — თქვა მუდმივმა მდივანმა.

— ვაი რომ არა, — მიუგო მეფემ. — ცალი ფეხი სამარეში მიდგია უკვე. შემომოკლეთ, შემომოკლეთ-მეთქი, ასჯერ, ათასჯერ, თუ გსურთ თქვენმა მეუფემ სიკვდილის წინ მაინც შეიმეცნოს ისტორია კაცთა მოდგმისა.

ხუთი წლის შემდეგ მუდმივი მდივანი კვლავ გამოჩნდა სასახლის კარზე. ძლივს მოლასლასებდა, ყავარჯნებს დაყრდნობილი, და თან აღვირით ექაჩებოდა ტანმორჩილ ჩოჩორს, რომელიც უშველებელ ტომს მოაჩაქჩაქებდა.

— იჩქარეთ, — წასჩურჩულა მას კარისკაცმა, — ხელმწიფე კვდება.

მეფე მართლაც სიკვდილს ებრძოდა. მან ჩამქრალი მზერა მიაპყრო აკადემიკოსსა და მის უზარმაზარ წიგნს და ამოიხრიალა:

— მაშ, ისე ვკვდები, რომ ვერ შევიმეცნებ ისტორიას კაცთა მოდგმისა?!

— მეუფეო, — მიუგო სწავლულმა, თვითონაც თითქმის მომაკვდავმა, — თუ გნებავთ, სამი სიტყვით, სამად-სამი სიტყვით გადმოგცემთ ამ წიგნის არსს: იშვნენ, იტანჯნენ, მიიცივალნენ.

ასე შეიმეცნა სულთმობრძავმა სპარსეთის მეფემ ისტორია კაცთა მოდგმისა.

ბატონი ნიკოლეში

ვიდრე ბ-ნი ბლეზოს დუქანში კიბის თავზე ამძვრალი ჩემი კეთილი მოძღვარი კასიოდორეს¹ კითხვით იქცევდა თავს, დარბაისელმა, მრისხანედ მზირალმა მოხუცმა შემოადო კარი და პირდაპირ ბ-ნ ბლეზოს მიაშურა, რომელიც ღიმილით დასჩერებოდა დახლს.

— ბატონო ჩემო, — მიმართა მას მოხუცებულმა, — თქვენ წიგნით მოვაქრე ბრძანდებით, თანაც ნაფიცი და, მაშასადამე, ზნესრულ კაცად უნდა მიმაჩნდეთ, არა? თქვენ კი ვიტრინაში გამოგიფენიათ რონსარის ტომი, ზუსტად თავფურცელზე გადაშლილი, რომელზედაც შიშველი დიაცია გამოსახული, უხამსობის ეგ ქეშმარიტი სიმბოლო.

— მომიტევეთ, ბატონო ჩემო, — უწყინარად მიუგო ბ-ნმა ბლეზომ, — ეგ ფრონტისპისი ლეონარ გოტიეს ეკუთვნის, რომელიც ფრიად დახვეწილ გრაფიორად ითვლებოდა თავის დროს.

— რაში მეკითხება, — გააწყვეტინა მოხუცმა, — როგორი გრაფიორი იყო იგი. მთავარი ისაა, რომ ის სიშიშველეს ხატავს. მაგ დედისობილა დიაცს არა მოსავეს რა, საკუთარი ვარჯების გარდა, და მე ვწუხვარ, დიდად ვწუხვარ, ბატონო ჩემო, რომ ისეთი დარბაისელი და წინდახედული კაცი, როგორიც თქვენ ჩანდით ჩემს თვალში, ამ უხამსობით უმასპინძლდება წმიდა იაკობის ქუჩაზე მოყიალე ყმაწვილკაცების მზერას. კარგს იზამდით, თუ ახლავე დასწვავდით მას, ღირსი მამის გარასის მაგალითისამებრ, რომელმაც მთელი ქონება იმას გადააგო, რომ ათასობით ყიდულობდა ქრისტიანული ეკლესიის კეთილზნობისათვის მავნე თხზულებებს, რათა ცეცხლისთვის მიეცა ისი-

ნი; და, ვუ არ დასწვავდით, დახლის ქვეშ მაინც შეგეგდოთ იგი, სადაც, ვშიშობ, ბლომად გიწყევიათ წიგნები, რომლებიც თავისი შინაარსითა და სამკაულებით გარყვნილებისთვის აღძრავენ მკითხველთ.

ბ-ნი ბლუზო ქარხალივით წამოწითლდა სახეზე და თქვა, რომ ეს უსამართლო ბრალდებაა და მისთვის მით უფრო გულსატკენი, რომ პატიოსანი ჯაცისგან ისმენს მას.

— ისულებული ვარ, — გააწყვეტინა მოხუცმა, — ჩემი ვინაობა გაგიმეღვენოთ. თქვენს წინაშე დგას ბატონი ნიკოლემი, უბიწოების საზოგადოების პრეზიდენტი. უბიწოების გადასარჩენად აღძრულმა, გადავწყვიტე ამ მხრივ თვით ბატონი ჰოლიციის უფროსის განკარგულებანიც კი მოვიტოვო უკან. პარლამენტის თორმეტი მრჩევლისა და ჩვენი მთავარი სამრევლოების ორასი მნათეს დახმარებით მე ვფარავ და ვაუვნებლებ საზოგადოებრივ ადგილებში— ქუჩებში, ფილორცებში, ჩიხებში, პარკებში, სანაპიროებზე, ბულვარებსა და მოედნებზე წამოქიმული სტატუების სიშიშველეს. გარნა უმანკოების დამკვიდრებას ქუჩებში როდი ვჯერდები მართო; მე ვცდილობ სალონებში, კაბინეტებსა და საწოლ ოთახებშიც გავაძეფო იგი, სადაც იშვიათად პოულობს ხოლმე თავშესაფარს. პატივი მაქვს მოგახსენოთ, ბატონო ჩემო, რომ ჩემს მიერ დაარსებულმა საზოგადოებამ ფრიალ ორიგინალური მხეთვეი განუმზადა ახალშეუღლებულთ; მაგ მზითვიში. სხათა შორის. არძული და განიერი სალოებიც შედის ვიწრო ქრილითურთ, რათა ახალგაზრდა მეუღლეებმა უმანკოდ აღასრულონ ნება უფლისა, რომელსაც სურს კაცნი თანაყოფის გზით მრავლდებოდნენ ქვეყნად. ხოლო მომხიბლავობა კეთილად რომ ერწყმოდეს (თუ

შეიძლება ასე ითქვას) კეთილზნეობას, მაგ ჭრილებს ნატიფი ნაყში მოვაეღეთ გარს. მე ვამაყოფ იმით, რომ ავტორი ვარ ამ ინტიმური ტანისამოსისა, რომელიც ასე რიგად უწყობს ხელს ახალშეუღლებულთა წყვილის ახალ სარად და ახალ ტობიად? ქცევასა და ქორწინების მისტერიის განწმენდას მასთან კაცთა საუბედუროდ წილნაყარი სიბილწისაგან.

კასიოდორეში თავჩარგულმა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, რომელიც ამ საუბარს ჩუმად უგდებდა ყურს, მთელის სერიოზულობით განაცხადა, კიბის თავიდან, რომ ის აღტაცებულია ამ ბრწყინვალე გამოგონებით და რომ მას კიდევ უფრო ბრწყინვალე აზრმა გაუელვა თავში.

— კარგი იქნებოდა, — თქვა მან, — ახალშეუღლებულთათვის თანაყოფამდე კუპრივით შავი საცხებელი წაგვესვა ტანზე და ფეხსაცმლის ზედაპირივით გაგვეპრიალებინა მათი კანი, რათა ავხორცობის ცოდვით შემოსილი სიტკბოება ჩაგვემწარებინა მათთვის და დაუძლეველი დაბრკოლება დაგვეხვედრებინა ალერსისთვის, ხვევნა-კოცნისა და განცხრომისთვის, რომელთაც, ჩვეულებრივ, სარეცელზე ეძლევიან შეყვარებულნი.

ამ სიტყვებზე ბ-ნმა ნიკოდემმა ცერად აპხედა კიბეზე შემდგარ ჩემს კეთილ მოძღვარს, რომლის გამომეტყველებამ აგრძნობინა, დამცინისო აშკარად.

— ბატონო აბატო, — შეკავებული აღშფოთებით მიუგო მან, — მე შემეძლო შემენდო თქვენთვის, მარტო მე რომ მიგდებდეთ მასხრად; მაგრამ თქვენ უმანკოებასა და კეთილზნეობასაც დასცინით ჩემთან ერთად. ამას კი ველარ გაპატიებთ. ყიამყრალთა ავციობის მიუხედავად, ჩემს მიერ დაარსებულმა საზოგადოებამ არა ერთი და ორი დიდი და სასარგებლო საქმე

წამოიწყო და კეთილად დააგვირგვინა კიდეც. იცინეთ, ბატონო ჩემო, იცინეთ! ჩვენ კი სეფე პარკებში ლელვისა თუ ვაზას ექვსასი ფურცელი ავაფარეთ უკვე შიშველ სტატუებს.

— ყოჩაღ, ბატონო ჩემო, ყოჩაღ; — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა და თან სათვალე შეისწორა, — თუ ასე გაგრძელდა, მალე ყველა ჩვენი სტატუა ხშირი ფოთლებით შეიფოთლება. მაგრამ (რაკი საგნებში იმ აზრსა ვდებთ, რასაც ისინი აღძრავენ ჩვენში), ვაზისა და ლელვის ფურცლებს რომ აფარებთ შიშველ სტატუებს, ყოვლად უშვერი შინაარსით ავსებთ მათ, ამ ფურცლებს. ამრიგად, კაცი ისე ვეღარ შეავლებს თვალს ვერც ვაზს და ვერც ლელვს, რომ მყისვე რაიმე უხამსობა არ წარმოიდგინოს, ხოლო უმანკო ხეების აგრე გაბახება დიდი ცოდვია, ბატონო ჩემო. ნება მიბოძეთ ისიც გითხრათ, რომ კაცისთვის ფრიად სახიფათოა თქვენებრი ზიზღით ემსჭვალვოდეს ყველაფერს, რასაც ძალუძს ამღვრევდეს და აღელვებდეს ხორცს; რადგან თქვენ გავიწყდებათ, რომ, თუ რომელიმე ხატს შეუძლია აცთუნოს ვინმე, მაშინ თვითეული ჩვენგანი, ვინც თავის თავში იმარხავს მაგ ხატის დედანს, თავის თავს უნდა აცთუნებდეს მუდამ, თუ, რა თქმა უნდა, საჭურისი არ არის იგი, რისი ოდენ გაფიქრებაც კი საზარელია.

— ბატონო ჩემო, — გააწყვეტინა გაალმასებულმა მსცოვანმა ნიკოლემმა, — თქვენი სიტყვები მოწმობენ, რომ დიდი გარყვნილი და დამთხვეული ვინმე ბრძანდებით.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მე ქრისტიანი ვარ, ხოლო რაც შეეხება გარყვნილებას, თვითონ განსაჯეთ, მაგის თავი სადა აქვს მას, ვინც დღემუდამ წილებზე ფეხს იდგამს, რათა პურის, ღვინვისა და თამბაქოს ფუ-

ლი იშოვოს როგორმე? კაცი, რომელსაც თქვენ ხედავთ ახლა, არ იცნობს სხვა ორგიებს, მედიტაციის ჩუმი ორგიების გარდა და ერთადერთი ნადიმი, რომელზედაც ის ზის, მუზეუმის ნადიმი გახლავთ. მაგრამ, მართალი გითხრათ, მკრეხელობად მიმაჩნია მისი გულმოდგინება, ვინც ცდილობს სიმორცხვით აღემეტოს თვით კათოლიკური ეკლესიის მოძღვრებას, რომელიც, ამ მხრივ, თითქმის შეუზღუდავ თავისუფლებას უტოვებს თავის წევრებს და ხშირად დათმობაზე მიდის ხალხების ზნე-ჩვეულებათა და ცრურწმენათა წინაშე. თქვენ, ალბათ, კალვინისტი³ ბრძანდებით და ხატთმმუსვრელ პერეტიკოსთა⁴ სექტის წევრი. რადგან, ვინ იტყვის, ბოლოს და ბოლოს, რომ თქვენი მძვინვარება აუტო-და-ფეს არ მოუწყობს უფლისა და წმიდანთა ხატებს, რომელთა ნაკეთებში თქვენთვის ეგზომ საძულველი ადამიანურობა გამოკრთის? ეგ თქვენი სიტყვები — უმანკოება, უბიწობა, კეთილზნეობა, რომელთაც ასე უხვად აფრქვევთ, არავითარ ზუსტ, მყარსა და განსაზღვრულ აზრს არ იმარხავენ. მხოლოდ ჩვევას და გრძნობას ძალუძს მათი ყველაზე სრულად, ყველაზე მართებულად განსაზღვრა; მხოლოდ პოეტებს, მხატვრებსა და ლამაზ დიაცებს ხელეწიფების მათ ინტიმურ არსში ჩაწვდონა. თქვენ კი პროკურორთა ხროვას მოუხმობთ მსაჯულებად გრაციათა და განცხრომათა ზედა!

— თქვენ სცდებით, ბატონო ჩემო, — შეესიტყვა მხცოვანი ნიკოდემი, — ჩვენ გრაციებს და სიცილს როდი ვებრძვით, ან უფლისა თუ კეთილმოდგაწეთა ხატებს. თქვენ სრულიად უმიზეზოდ გვესხმით თავს. ჩემს მიერ დაარსებული საზოგადოება კეთილშობილ კაცთაგან შედგება, რომელთაც სურთ უხამს ხატებსა და სპექტაკლებს განარიდონ ჩვენი შვილები.

იქნებ თქვენ გინდათ, ბატონო აბატო, რომ ჩვენი ყრმები ყოველ ნაბიჯზე მაცთურის მახეს აწყდებოდნენ ქუჩებში?

— აჰ, ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — კაცი დიახაც ხშირად უნდა ხვედებოდეს საცთურს. ასეთია კაცისა და ქრისტიანის ხვედრი მიწაზე. ხოლო ყველაზე საშინელი საცთური თვით ჩვენშია, არა ჩვენს გარეთ. და თქვენ ამდენ დროს და ენერგიას აღარ შეალევდით გამოფენიდან შიშველ დიაცთა ორიოდე გამოსახულების მოხსნას, ჩემსავით რომ იუნჯებდეთ გონს წმიდა მეუდაბნოეთა ცხოვრებაზე. თქვენ ნახავდით მაშინ, რომ, თავიანთ შემზარავ განმარტოებაშიც კი, ყოველგვარ ნაკვეთ თუ ნახატ ხატებს განრინებულნი, ძაძის ტარებით გატანჯულნი, გამუდმებული თვითგვემით ხორც-განრღვეულნი, მარხულობით გამოთაყვანებულნი, — ეგ განდევილნი ავზნიანებივით იკრუნჩხებოდნენ ეკლის სარეცლებზე, ძვლების ტვინამდე განწონილნი ხორციელ ვნებათა და გულის-თქმათა ნესტრით. თავიანთ უბადრუკ სენაკებში ისინი ქვერეტდნენ ათასგზის უფრო უხამს სურათებს ვიდრე ბატონი ბლენზოს ვიტრინაში გამოფენილი ეგ უმანკო ალეგორიაა, რომელმაც აგრე შეგაძრწუნათ თქვენ. ეშმაკი (ანუ, როგორც თავხედნი და თავგასულნი ამბობენ, ბუნება) შეუდარებლად უფრო დიდი ოსტატია ორგიების ხატვისა, ვიდრე თვით ჯულიო რომანო⁵. პოზებისა და მოძრაობების ექსპრესულობითა და ფერთა სიცხოვლით ის უკან იტოვებს ყველა იტალიელსა თუ ფლანდრიელ მეტრს. რას დააკლებთ თქვენ ამ მწველ და მცხუნვარე ხატებს?! ის, რაც აგრე გძრავთ და გაძრწუნებთ, მათთან შედარებით წმიდა წყლის სუროგატია მხოლოდ და თქვენის მხრივ უფრო გონივრული იქნებოდა ბატონი პოლიციის უფ-

როსისათვის მიგენდოთ საზოგადოებრივი ზნეობის სიწმინდისათვის ზრუნვა. თქვენი სისპეტაკე ქვეშაარტად მანციფრებს მე; მაგრამ იცით კია, რას წარმოადგენს კაცი, რას წარმოადგენს კაცთა საზოგადოება და როგორ ბობოქრობს ხორცი დიდ ქალაქში? ო, გულუბრყვილო ბერიკაცებო, ამ სიბილწით სავსე სოდომ-გომორში, სადაც ბოლომდე აწეული ფარდების მიღმა თვალისმომჭრელად ელვარებენ მეძავთა მხრები და, სადაც, ქუჩებში თუ მოედნებზე, მეტისმეტი სივიწროვისგან სხეულები ერთმანეთს ეხლებიან და მეყვსეულად ენთებიან ვნებით,— აგრე ხმამაღლა რომ გმინავთ და ჰგოდებთ წიგნით მოვაჭრეთა ვიტრინებში გამოფენილი ორიოდე უხამსი სურათის გამო და თვით სამეფო პარლამენტს სძრავთ თქვენი ჩივილით, მაშინ როდესაც ვნებიანი ასულები ბალზე ბარძაყებს უშიშვლებენ გარშემოჯარულ ყმაწვილკაცებს, რომლებსაც, სხვათა შორის, სავსებით ბუნებრივ და ჩვეულებრივ ექსტად ეჩვენებათ ეს.

ასე ლაპარაკობდა ჩემი კეთილი მოძღვარი კიბის თავიდან. მაგრამ ბ-ნი ნიკოდემი ყურებს იცობდა და გაჰკიოდა, ცინიკოსი ხართო, აბატო.

— ცაო! — გმინავდა იგი, — რა შიეძლება იყოს შიშველ დიაცზე ამაზრზენი და რამდენად ურცხვი უნდა იყოს ეს აბატო, ასე ადვილად რომ ურიგდება გარყვნილებას, რომელიც დალუპვისკენ მიაქანებს ქვეყანას. რადგან მხოლოდ კეთილ-ზნეობაშია ხალხების ხსნა!

— მართალა ბრძანებთ, ბატონო ჩემო, — მოუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ხალხების ძალა მართლაც მათ კეთილზნეობაშია; მაგრამ ეს გულისხმობს შეხედულებათა, გრძნობათა და მისწრაფებათა ერთიანობას, ისევე როგორც ერთ-

სულოვან მორჩილებას კანონებისას და არა ყოვლად უბადრუკ და უმნიშვნელო წვრილმანებს, რომლებიც თქვენ გალელვებენ, ბატონო ჩემო. ისიც უნდა მოგახსენოთ, რომ უმანკოება, თუ ის ზეგარდმო ნიჭი არ არის, აბსოლუტური უაზრობაა და რომ პირქუში სისპეტაკე, რომლითაც აგრე ატროვებული ბრძანდებით, საკმაოდ სასაცილო სპექტაკლია, ბატონო ნიკოდემ და, ცოტა არ იყოს, უხამსიც.

მაგრამ ბ-ნი ნიკოდემი უკვე თავქუდმოგლეჯილი გავარდა გარეთ.

XVIII

მართლმსაჯულება

ბატონი აბატი კუანიარი, რომელიც ქეშმარიტად ღირსი იყო ყოველდღე პრიტანეიონში! ესადილა მადლიერი სამშობლოს ხარჯზე, პურის ფულს იმით შოულობდა, რომ წერილებს უწერდა მოახლეებს თავის სენაკში სენტ-ინოსანის სასაფლაოზე. ერთ მშვენიერ დღეს მის კლიენტებს შორის აღმოჩნდა ერთი პორტუგალიელი ბანოვანი, რომელიც საფრანგეთში მოგზაურობდა თავისი ზანგი მსახურის თანხლებით. მან ორი წერილი დააწერინა აბატს: ქმრისათვის და საყვარლისათვის; პირველში სპილენძის შაურიანი მისცა, მეორეში კი ოქროს ექვს ლივრიანი ეკიუ. ეს იყო ერთადერთი ეკიუ, რომელიც ჩემს კეთილ მოძღვარს ჩაუვარდა ხელში ივანობის შემდეგ, და რაკი ბუნებით გულუხვი და ხელგაშლილი კაცი იყო, „ოქროს ვაშლში“ წამიყვანა მყისვე; ესაა პატარა დუქანი გრევის სანაპიროზე, რატუშის მახლობლად, სადაც შუშხუნა ღვინითა და

საუცხოო სოსისებით უმასპინძლდებიან მუშტრებს. ამიტომაც, რომ ბითუმად მოვაჭრენი, რომელნიც გარეუბნებში ტონობით ყიდულობენ ხილს, ნაშუადღევს, გარიგების შემდეგ, მულამ აქ იყრიან თავს. გაზაფხული იდგა და სასიამოვნო იყო სუფთა ჰაერზე ჯდომა. ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა ზედ ფლატის პირს აიჩრია მაგიდა; ვსადილობდით და თან წყალზე მენავეთა ნიჩბების მხიარულ ტლაშუნს ვუგდებდით ყურს. გრილი ნიავი გვცემდა სახეში და ჩვენ ბედნიერნი ვიყავით ამ ლურჯი და კრიალა ცის ქვეშ. მერე, ის იყო, შემწვარ ქაშაყს დავარქვით ჩანგლები რომ ბრბოის ღრიანცელი და ცხენების თქარათქური მოგვესმა და გზისაკენ გვაბრუნებინა პირი.

მეზობელ მაგიდას ერთი ჩია, შავტუხა ბერიკაცი უჯდა. ჩვენი ცნობისმოყვარეობა რომ შენიშნა, თავაზიანი ღიმილით მოგემართა:

— ბევრი არაფერი, ბატონებო! ეს ერთი სვედავსილი მოახლე მიჰყავთ ჩამოსახრობად, რომელმაც მაქმანიანი მანდილი მოჰპარა თავის ქალბატონს.

სიტყვის დამთავრება ვერც კი მოასწრო, რომ ჩვენ მართლაც შევნიშნეთ ფორანი, რომელსაც აქეთ-იქიდან ცხენოსანი ბადრაგები მოჰყვებოდნენ და რომლის ძარაზეც საკმაოდ სანდომიანი ქალიშვილი იჯდა. მთლად გაცრეცილს და გაფითრებულს მკერდი არაბუნებრივად გადმოჰბურცვოდა, რადგან ხელები ზურგს უკან ჰქონდა გაკრული. ფორანი სწრაფად მიეფარა თვალს, მაგრამ მე სამუდამოდ დამამახსოვრდა ეს გაცრეცილი სახე და ეს გაყინული მზერა, რომელიც ველარაფერს ამჩნევდა უკვე.

— დიახ, ბატონებო, — განაგრძო ჩია ბერიკაცმა, — ეს

ბატონი მრჩევლის, უოსის მეუღლის მოახლე გახლავთ, რომელსაც მოეპრიანა მიჯნურისთვის მოეწონებინა თავი რამპონოსთან და ალანსონურ მაქმანიანი მანდილი მოჰპარა თავის ქალბატონს, რის შემდეგაც მიიმალა. მაგრამ სად წავიდოდა? მალე მიაგნეს ერთ-ერთ სახლში პონტ-ო-შანეის მახლობლად და მან იქვე აღიარა დანაშაული; ასე რომ, დიდხანს აღარ უწამებიათ, სულ რაღაც ერთი თუ ორი საათი. ეს საქმე ჩემთვის კარგადაა ცნობილი, ბატონებო, რადგან სწორედ იმ სასამართლოს იასაული გახლავართ, რომელშიაც გაასამართლეს ეგ უბედური.

ჩია ბერიკაცი თავის სოსისებს მიუბრუნდა — გაციეებას ხომ არ აცლიდა! — და მერე კვლავ განაგრძო:

— ახლა ის უკვე ფიცარნაგზე ავიდა, ალბათ, და ხუთ წუთში, თუ უფრო ადრე არა, სულს ჩააბარებს უფალს. ზოგიერთის ჩამოხრჩობა ჯალათისთვის წუთის საქმეა: ყულფს გადააცვამს კისერზე და... მორჩა, მოგუჰამათ კირი. ზოგიერთს კი, უნდა მოგახსენოთ, ისე აფრთხობს სახრჩობელაზე აყვანა, რომ ბორგნეულივით უსხლტება ხელიდან ჯალათს. მახსოვს, ყველაზე მეტს ბორგავდა და აქეთ-იქით აწყდებოდა ერთი აბატო, რომელსაც გასულ წელს მიუსაჯეს ჩამოხრჩობა, იმისთვის, რომ ლოტარიის ბილეთებზე მეფის მაგივრად თვითონ აწერდა ხელს. ერთ ოც წუთს მაინც, მეტ ხანს თუ არა, ანკესზე წამოგებული ფარგასავით ფართხალებდა სახრჩობელასთან.

— ჰი, ჰი! — ჩაიქირქილა ჩია ბერიკაცმა, — უპრეტენზიო კაცი იყო ეგ აბატი; თვით ურიცხვი სამწყსოს მწყემსვის პატივიც კი არ ხიბლავდა და იზიდავდა იმ სოფლად. მე ვნახე, როგორ ჩამოჰყავდათ იგი ფორნიდან. ის ისე მწარედ ტი-

როდა და ისეთის გაათვრებით უძალიანდებოდა ჯალათს, რომ ამ უკანასკნელმა თავი ველარ შეიკავა და უთხრა: „როგორ გეკადრებათ, ბატონო აბატო, ბავშვი ხომ არ ხართ?!“ მაგრამ ყველაზე სასაცილო მაინც ისაა, რომ, რაკი ერთ მპარავთან ერთად მოიყვანეს, ჯალათს თავდაპირველად ციხის მოძღვარი ეგონა იგი, ჩამოსახრჩობთა საზიარებლად მოსული; ჩანდა, ამაში ისე ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ ძლივს შეძლეს მისი გადარწმუნება. რას იტყვით, განა სასაცილო არ არის ეს?

— არა, ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა და თეფშზევე დადო თევზის ნაჭერი, რომელიც ის იყო პირთან მიჰქონდა, — სრულიადაც არა. რადგან, როგორც კი გავიფიქრებ, რომ ეს მშვენიერი ქალიშვილი ამ წუთში სიცოცხლეს ეთხოვება ალბათ, მყისვე მიქრება ქაშაყის ჭამის ხალისიც და ამ მშვენიერი ცის ჰერეტისაც, რომელიც სულ ახლახან დიმილს მაფრქვევდა თავზე.

— აჰ, ბატონო აბატო, — თქვა ამ ჩია იასაულმა, — რაკი აგრე ლმობიერი ბრძანდებით, ალბათ, გული წაგივიდოდათ, თქვენის თვალთ რომ გეხილათ ის, რაც მამაჩემმა იხილა ოდესღაც თავის მშობლიურ ქალაქ დიჟონში. თუმცა, იქნება გასმენიათ რამე ელენე ჟილეს შესახებ?

— არა, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — არაფერი არა მსმენია.

— თუ ასეა, მე ვიამბობთ მის თავგადასავალს, რომელიც არაერთგზის უამბნია ჩემთვის მამაჩემს.

მან ღვინო მოსვა, სუფრის კიდით შეიმშრალა და ტუჩები და ქვემომოყვანილი ამბის მოყოლა დაიწყო.

იასაულის ნაამბობი

1624 წლის ოქტომბრის თვეში ბურგ-ან-ბრესის სამეფოციხის თავის ოცდაორი წლის ქალიშვილს ელენე ჟილეს, რომელიც მამის სახლში ცხოვრობდა თავის ჩვილ ძმებთან ერთად, ორსულობის იმდენად აშკარა ნიშნები გამოაჩნდა, რომ მთელი ქალაქი ალაპარაკდა ამის შესახებ და ბურგელმა ქალწულებმა ყოველგვარი ურთიერთობა გაწყვიტეს მასთან. მაგრამ მალე შენიშნეს, რომ მუცელი ისევ დაეწია და ამას ისეთი მითქმა-მოთქმა მოჰყვა, რომ მოსამართლემ განკარგულება გაცა დედათ მოურავებს გაეისინჯათ იგი. მათაც გაისინჯეს და დადგინეს, რომ ის მართლაც ორსულად იყო და რომ, ახლანდელი მდგომარეობის მიხედვით, ორი კვირის წინ უნდა ემშობიარა. მათი ჩვენების საფუძველზე ელენე ჟილეს დილეგში უკრეს თავი. დაკითხვაზე მან განაცხადა:

— ამ რამდენიმე თვის წინათ ჩვენსას დაიარებოდა ბიძაჩემის მამულში მცხოვრები ერთი ყმაწვილი კაცი, რომელსაც მამაჩემმა ჩემი ძმების აღზრდა მიანდო. სწორედ ის თანამეყო, თუმცა, მხოლოდ ერთხელ და ეს მოაწყო ჩვენმა მოახლემ, რომელმაც მასთან ერთად ჩამკეტა ოთახში, სადაც ის ძალით დამეუფლა უმწეოს.

როცა ჰკითხეს, რატომ არ იყვირეო, მან უპასუხა — ანაზღეულმა შიშმა წამართვაო ხმა. და, ბოლოს, მსაჯულთაგან შეიწრებულმა, აღიარა, იმ დღიდანვე დავორსულდი, მაგრამ ბავშვი არ მიშობია, რადგან მუცელი მომეშალაო. თუმცა იქვე

დასძინა, რომ არათუ ძალით არ მოუშლია მუცელი, არამედ ვერც კი მიხვდებოდა, რა იყო მის თავს, ერთ მოახლეს რომ არ აეხილა თვალები მისთვის.

მოსამართლენი, რასაკვირველია, ვერ დააკმაყოფილა ამ ჩვენებამ, მაგრამ მათ ელენე ჟილეს მამხილებელი არავეითარი სხვა საბუთი არ ჰქონდათ ხელთ და პირდაპირ არ იცოდნენ რა ექნათ, რომ მოულოდნელად გამჟღავნდა ყოველი. ერთმა ჯარისკაცმა ბატონ პიერ ჟილეს, ბრალდებულის მამის ბალთან სეირნობის დროს თხრილის პირას შენიშნა ყვავი, რომელიც ნისკარტით თეთრი ჩვრის ამოთრევეს ლამობდა ხნარცვიდან. ცნობისწადილით აღძრული ფეხაკრეფით მიეპარა ყვავს და დაინახა... ახალშობილის გვამი. ამის შესახებ მან დაუყოვნებლივ აცნობა სასამართლოს. გვამი გახვეული იყო ხალათში, რომლის საყელოზე გარკვევით იკითხებოდა ორი ასო: „ე. ჟ.“ დაადგინეს, რომ ის ზუსტად ორსულობას მეცხრე თვის თავზე დაიბადა და ელენე ჟილეს, პირმშოს მკვლელობაში მხილებულს, კანონის თანახმად, სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს. მაღალი თანამდებობა, რომელიც მამამისს ეჭირა, წარჩინებულთა პრივილეგიით სარგებლობის უფლებას აძლევდა ბრალდებულს და სასამართლომ თავის მოკვეთა მიუსაჯა მას.

მაშინ ელენე ჟილემ დიეონის სასამართლოს მიმართა. ის ორი ბადრაგის თანხლებით ჩაიყვანეს ბურგუნდიის დედაქალაქში და სიკვდილმისჯილთა დილეგში მიუჩინეს ბინა. დედამისმა კი, რომელიც გზაზე გვერდიდან არ მოშორებია ასულს, ბერნარდინელ დედათა მონასტერს მიაშურა. დიეონის სასამართლომ ორშაბათს, 12:მისს გააჩნია საქმე თავის უკანასკნელ სხდომაზე სულთმოფენის დღესასწაულის წინ. ბატონი

მრჩევლის, ყაკობის მოხსენების მოსმენის შემდეგ სასამართლომ ძალაში დატოვა ბურგ-ან-ბრესის სასამართლოს განაჩენი და დაადგინა, სიკვდილმისჯილი კისერზე შიშთვილშებ-მული აეყვანათ ეშაფოტზე. დიქონელებმა მკრეხელობოდა მიიჩნიეს კეთილშობილთა სიკვდილით დასჯის რიტუალის აგრე უხეში დარღვევა და ერთხმად დაჰკმეს მოსამართლეთა სისასტიკე. მაგრამ განაჩენი საბოლოო იყო და დაუყოვნებლივ სისრულეში მოსაყვანი.

მართლაც, იმავე დღეს, ნაშუადღევის ოთხის ნახევარზე, ელენე ჟილე ზარების რეკვით გააცილეს ეშაფოტისკენ. პროცესიას წინ უძლოდა ორი მებუკე, რომლებიც ისე ხმამაღლა აყვირებდნენ თავიანთ ბუკებს, რომ მათ გუგუნზე კეთილი დიქონელები მუხლებზე ეცემოდნენ და გულმხურვალედ ლოცულობდნენ მისი სულისთვის, ვინც სიცოცხლეს უნდა გამოსთხოვებოდა ძალე. ბ-ნი მთავარი პროკურორის თანაშემწე, რომელსაც იასაულები მოსდევდნენ გვერდით, ცხენს მოათობარიკებდა. მათ უკან ფორნით მოჰყვებოდა ელენე ჟილე, კისერზე შიშთვილშებმული, სასამართლოს გადაწყვეტილებისამებრ. ქალიშვილს ორი იეზუიტი და ორი კაპუცინი ახლდა თან, რომლებსაც ჯვარცმა ეკირათ მის წინ. მსხვერპლის გვერდით ჯალათსა და მის მეუღლეს მოეკალათნათ; პირველს მახვილი ეპყრა ხელთ, მეორეს — მაკრატელი. მცველთა რაზმი მჭიდრო რკალად შემორტყმოდა ფორანს, ხოლო უკან ცნობისმოყვარეთა მოყაყანე ბრბო მოიზღაზნებოდა, სხვადასხვა ამქრის ხელოსანთა — მეფუნთუშეთა, ყასაბთა და ქვისმთლელთაგან შემდგარი.

პროცესია შეჩერდა მოედანზე, რომელსაც მორიმონს უწო-

დებენ, მაგრამ იმიტომ კი არა, როგორც შეიძლება იფიქროს კაცმა, რომ ბოროტმოქმედთა სიკვდილით დასჯის ადგილია¹, არამედ მორიმონელ შუბლმიტრიან და ხელკვერთხიან მამათა სახსოვრად, რომელთაც ოდესღაც სავანე ჰქონდათ იქ. ეშაფოტი მომცრო ეკვდერის ქვის კიბეზე იყო მიშენებული, სადაც ბერები სიკვდილით დასჯილთა სულებისთვის ლოცულობენ ხოლმე.

ელენე ჟილე ოთხი ბერის, ჯალათისა და მისი მეუღლის თანხლებით ავიდა ეშაფოტზე. ამ უკანასკნელმა კისერზე შიშთვილი შეხსნა ქალიშვილს; მერე თავისი ვეებერთელა მაკრატლით თმები შეაჭრა და თვალები აუხვია მას. ბერები ხმამაღლა ლოცულობდნენ; ჯალათი კი უცებ გაფითრდა და აცახცახდა ცბროიანივით. ეს სუსტი აღნაგობის კაცი, — რომელსაც სიმონ გრანუანს ეძახდნენ, მთლად მფრთხალი და ჯაბანი ჩანდა თავისი მძვინვარე მეუღლის გვერდით. დილით მან აღსარება უთხრა ციხის მოძღვარს, მაგრამ მაინც შეძრწუნებული გამოიყურებოდა. ეტყობოდა, ვერ ბედავდა სიცოცხლე მოესწრაფებინა ამ მშვენიერი ყმაწვილი ქალისთვის. ის ხალხისკენ გადაინხარა და თქვა:

— მომიტევეთ, თუ ცუდად ვიქმ მას, რაც უნდა ვქნა. აგერ უკვე მესამე თვეა ციება მტანჯავს.

მერე წაბარბაცდა, ხელების მტვრევით ცისკენ ალაპყრო მზერა, მუხლებზე დაეცა ელენე ჟილეს წინ და შენდობა სთხოვა ორგზის თავის მსხვერპლს; შემდეგ ბერებს მიუბრუნდა — სთხოვა მაკურთხეთო და, როცა მისმა მეუღლემ მსჯავრდადებულს თხემის ადგილზე დაადებინა თავი, მახვილი შემართა.

იეზუიტებმა და კაპუცინებმა ერთხმად იყვირეს: — იესო!

მარიამი — ხოლო ბრბომ ყრულ ამოიოხრა. დარტყმა, რომელსაც თავი უნდა დაეგდებინებინა მსჯავრდადებულისათვის, მიზანს ასცდა და მარცხენა მხარი გაუპო მას; უბედური მარჯვენა გვერდზე გარდაიქცა.

მაშინ სიმონ გრანჯანი მიუბრუნდა ბრბოს და იყვირა:
— ჩამქოლეთ!

პასუხად შემზარავი ბლავილი გაისმა და რამდენიმე ქვა მოხვდა ეშაფოტს, რომელზედაც ჯალათის მეუღლე მსხვერპლს ხელახლა თხემის ადგილზე ადებინებდა თავს.

ჯალათმა მეორედ შემართა მახვილი. ამჯერად დარტყმამ ყელი შუა გაუპო მსხვერპლს და ის მოწყვეტით დაეცა მახვილს, რომელიც ხელიდან დაუევარდა ჯალათს.

ბრბომ ველურად იღმუვლა და ეშაფოტს ქვების ისეთი სეტყვა მიაწყდა, რომ სიმონ გრანჯანი, ორი იეზუიტი და ორი კაპუცინი დაბლა ჩამოხტნენ, სირბილით მიაშურეს ეკვდერს და კარი ჩაიკეტეს. ეშაფოტზე მსხვერპლთან მარტოდ დარჩენილმა ჯალათის მეუღლემ მახვილს დაუწყო ძებნა, მაგრამ, რაკი ვერსად იპოვა, ხელი დასტაცა შიშთვილს, რომლითაც ელენე ჟილე აიყვანეს ეშაფოტზე, ხელახლა გადააცვა ყელზე, მერე ფეხით შეადგა მკერდზე და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, თავისკენ მოსწია საბელს, რათა ასე მაინც მოედო ბოლო უბედურისთვის. ის კი, მთლად სისხლში მოთხვრილი, ორივე ხელით ებლაუჭებოდა შიშთვილს და ცდილობდა თავი დაეცვა. მაშინ გრანჯანის მეუღლემ შიშთვილით ფიცარნაგის კიდემდე მიათრია იგი და, როცა თავი დაბლა ჩამოუვარდა, მაკრატლით დაუწყო ყელის გამოჭრა.

მაგრამ აქ გადაჩეულმა ბრბომ გადაქელა მცველთა რაზმი

და ენაფოტსა და ეკვდერს მიაწყდა. თორმეტმა მძლავრმა ხელ-
მა ზე. აიტაცა ცნობამიხდილი ელენე ჟილე და ციმციმ წაი-
ლო მეტრ ჟაკენის სახელოსნოსკენ, რომელიც, ერთდროულად,
დალაქიც იყო და დოსტაქარიც.

ხალხი, რომელიც გააფთრებით აწყდებოდა ეკვდერის კარს,
აღბათ მალე შეამტვრევდა კიდევაც მას, მაგრამ თავზარდაცე-
მულმა კაპუცინებმა და იეზუიტებმა თვითონ გააღეს იგი და
ჯვარადქართულებმა რის ვაივაგლახით გაიკაფეს გზა ბრბოში.

ჯალათი და მისი მეუღლე ქვებით ჩაქოლეს, მერე ჩაქუჩე-
ბით დაჩეჩქვეს და ქუჩა-ქუჩა ათრიეს მათი გვამები. ამასობა-
ში, ელენე ჟილე გონს მოეგო დოსტაქრისას და წყალი ითხო-
ვა. ხოლო როცა მეტრმა ჟაკენმა კრილობების ხვევა დაუწყო,
იკითხა:

— მეტს ხომ აღარ მაწამებენ, თუ იცით?

მას აღმოაჩნდა ხმლით მიყენებული ორი კრილობა და ექვ-
სიც — მაკრატლით, რომელსაც უელი და ბაგეები დაესერა
მისთვის. თეძოები დაფლეთილი ჰქონდა ხმლის პირით. რომე-
ლიც მის ქვეშ მოჰყვა, როცა ჯალათის მეუღლე შიშთვილით
მოსაშთობად ათრევდა ფიცარნაგზე. და, ბოლოს. მთელი სხე-
ული ქვებით დალილაებოდა, რომლებიც ბრბომ დააყარა
ენაფოტს.

მაგრამ ელენე ჟილე მაინც განიკურნა კრილობებისგან. ის
დოსტაქრისას დატოვეს და ერთი იასაული მიუჩინეს მცველად.
ამიტომ სპრალო დაუარულებლივ იმეორებდა:

— მაშ. არ მეშვებიან? მაშ. კვლავ მოჰკლავენ?

დოსტაქარი და რამდენიმე მღმობელი მოქალაქე თავს დას-
ტრიალებდნენ ქალიშვილს და ცდილობდნენ დაემშვიდებინათ

იგი. მაგრამ მხოლოდ მეფეს შეეძლო სიცოცხლე ეჩუქებინა მისთვის. ვეჭილმა ფევრემ თხოვნა დაწერა შეწყალების შესახებ, რომელსაც დიჟონის რამდენიმე წარჩინებულმა მოქალაქემ მოაწერა ხელი და ის მის უდიდებულესობას გადასცეს. იმხანად საფრანგეთის სამეფო კარზე ფრანგი პრინცესას, ანრიეტა-მარიასა და ინგლისის მეფის შეუღლებას დღესასწაულობდნენ. ამ დიდ ზეიმთან დაკავშირებით, ლუი მართლად გამრიგემ შეიწყნარა დიჟონელების თხოვნა და სიცოცხლე აჩუქა საწყალ ქალიშვილს, რადგან, როგორც ბრძანებდა შეწყალების სიგელი, მის მიერ გადატანილი წამება არათუ დაუვარდება დამსახურებულ სასჯელს, აღემატებოა კიდევაც მას.

ელენე ჟილე, ჭეშმარიტად მკვდრეთით აღმდგარი, მონაზვნად აღიკვეცა ბურგ-ან-ბრესში, სადაც სიცოცხლის დამლევამდე იყოფვოდა უდიდეს სათნობასა და ღვთისმოსავობას შინა.

ასეთია — დასძინა ჩია იასაულმა, — ელენე ჟილეს ჭეშმარიტი ისტორია, რომელიც ბავშვმაც კი იცის დიჟონში. რას იტყვით, ხომ საინტერესო ისტორიაა, ბატონო აბატო?

XX

მ ა რ თ ლ მ ს ა ჯ უ ლ ე ბ ა

(გაგრძელება)

— ეჰ! — ამოიოხრა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ლუკმა ყელში აღარ გადამდის, ისე შემძრა მაგ შემზარავმა სცენამ, რომელიც თქვენ, ბატონო ჩემო, აგრე გულგრილად გადმოგვეცით, და ბატონი მრჩევლის მეუღლის, მადამ ჟოსის სვედავსი-

ლი მოახლის ხილვამ, რომელიც ჩამოსახრჩობად მიჰყავდათ, თუმცა შეიძლებოდა უფრო მართლად განესაჯათ იგი.

— კი მაგრამ, — შეესიტყვა იასაული, — მე ხომ გითხარით, მაგ გომბიომ თავისი ქალბატონი გაჰქურდა-მეთქი. თუ, თქვენის აზრით, ქურდებს სახრჩობელაზე არ უნდა ჰკიდებდნენ, ბატონო აბატო?

— რა თქმა უნდა, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ჩვენში ასეა მიღებული, და, რაკი ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესია, ამიტომ, ვიდრე ცხოვრება თავისი გზით მიდის, ყველაფერი ჩვეულებრივად გვეჩვენება. მაგალითისთვის ფილოსოფოსი სენეკა ავიღოთ, რომელიც უწყინარი კაცი იყო ბუნებით, და ეს უწყინარი კაცი უდრტვიწველად თხზავდა თავის საუცხოო ტრაქტატებს მაშინ, როცა რომში, მის გვერდით, ჯვარს აცვამდნენ თითქმის სრულიად უდანაშაულო მონებს. ასე, მონა მითრიდატე მხოლოდ იმიტომ აცვეს ჯვარს, რომ, თავისი პატრონის, ბილწი ტრიმალქიონის ღვთაებრივი არსება შეურაცხყო¹. რას იზამ, ასეა მოწყობილი ჩვენი გონება: არაფერი ჩვეულებრივი არ ამღვრევს და არ არყევს მას. ჩვეულება გვიცვეთს და გვიჩლუნგებს, თუ შეიძლება ასე ითქვას, აღმფოთებისა და განცვიფრების უნარს. მე ვილვიძებ ყოველ დილით და, მართალი გითხრათ, ნაკლებად ვფიქრობ იმ უბედურთათვის, რომელთაც დღის განმავლობაში ჩამოახრჩობენ. ან შაყის კვრით აუგებენ წესს. მაგრამ როდესაც სიკვდილით დასჯის იდეა უშუალოდ საგრძნობი და საცნაური ხდება ჩემთვის, სული მემღვრევა და რა გასაკვირია, თუ სასიკვდილოდ განწირული ამ მშვენიერი ქალიშვილის ხილვამ ისე შემიკრა საყლაპავი, რომ ეს ერთი ციციქნა თევზიც აღარ გადამდის ყელში.

— რის მშვენიერი ქალიშვილი, რა მშვენიერი ქალი-
შვილი? — თქვა იასაულმა. — პარიზის ქუჩებში მარტო
ერთი ღამის განმავლობაში დუჟინობით აკეთებენ მისთა-
ნებს. ახია მასზე; რატომ გაჰქურდა თავისი ქალბატონი,
მადამ ეოსი?

— არ ვიცი, ბატონო ჩემო, — მძიმედ მიუგო ჩემმა კე-
თილმა მოძღვარმა, — ეგ არც თქვენ იცით და არც მისმა მსა-
ჯულებმა იციან, მერწმუნეთ, ნაშდვილად არ იციან მასზე მეტი,
ვიდრე ჩვენ ვიცით, მე და თქვენ, რადგან მიზეზნი ჩვენთა
ქცევათა მიუწვდომელნი არიან და ძალები, რომლებიც მოქმე-
დებისთვის აღგვძრავენ ხოლმე, — ღრმად დაფარულნი. ჩემის
აზრით, კაცი თავისუფალია ყველა თავის მოქმედებაში. ამას
მასწავლის ჩემი წმიდა სარწმუნოება; მაგრამ თუ გამოვრიცხავთ
საეკლესიო მოძღვრებას, რომელიც მზეებრ ნათელია და ქეშ-
მარიტი, ჩვენ გამოვრიცხავთ თითქმის ყველაფერს, რაზე და-
ყრდნობითაც შეგვიძლია კაცის თავისუფლება ვიწამოთ; და
მე შეძრწუნებით ვიხსენებ ხშირად სასამართლოს მრავალ გა-
ნაჩენს, სავსებით თვითნებურად რომ სჯიან ხოლმე კაცთა ქმე-
დებებს, რომელთა აზრი, საბაბი და მიზეზი თანაბრად აუხს-
ნელნი რჩებიან ჩვენთვის; რადგან მათში ნაკლებად მონაწი-
ლეობს თავისუფალი ნება, რომელსაც სულაც ქვეცნობიერება
ენაცვლება ზოგჯერ. მაგრამ თუ, ბოლოს და ბოლოს, ჩვენი
ქმედებებისთვის ჩვენვე უნდა ვაგოთ პასუხი, რაკი ჩვენი წმი-
და რელიგიის ეკონომია კაცის თავისუფლებისა და ღვთიური
მადლის თანხმობას ემყარება მხოლოდ, განა უდიდესი უსამარ-
თლობა არაა ამ ფარული და დელიკატური თავისუფლებიდან
ყველა იმ წამების, თავისუფლების აღკვეთისა და სიკვდილით

დასჯის გამოყენება, რომელთაც ასე ხშირად მიმართავენ ჩვენი კანონები.

— მე მწუხარებით ვრწმუნდები, ბატონო ჩემო, — თქვა ჩია იასაულმა, — რომ თქვენ ავაზაკთა მხარე გიჭირავთ.

— ეჰ, ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ისინი ტანჯული კაცობრიობის შვილნი არიან და ჩვენსავით იესო ქრისტეს წმიდა სისხლით გამოსყიდულნი, რომელიც ჯვარს ეცვა ორ ავაზაკთან ერთად. ჩემის აზრით, ჩვენს კანონებში ბევრი შემზარავი სისასტიკეა, რაც ოდესმე უთუოდ გაცხადდება ყველასთვის და აღშფოთებით აღავსებს ჩვენს შვილთაშვილებს.

— რას ამბობთ, ბატონო ჩემო? — გაიკვირვა ჩია იასაულმა და თან ღვინო მოსვა პატარა ჭიქიდან, — ყველა გოთური ბარბაროსობა დიდი ხანია განვდევნეთ ჩვენი კანონებიდან და ზნე-ჩვეულებებიდან, ხოლო მართლმსაჯულება ისე სამართლიანი და ჰუმანურია დღეს; სასჯელი ზუსტად შეესაბამება დანაშაულს და აჰა, მპარავნი სახრჩობელაზე აჰყავთ, მკვლელებს შაყის კერით უგებენ წესს, მისი უდიდებულესობის შეურაცხმყოფელთ ოთხ ნაწილად გლეჯენ ცხენებით, უღმერთოებს, კუდიანებს და მამათმავლებს კოცონზე სწვავენ და ყალბი ფულის მჭრელთ ცოცხლად ხარშავენ ქვაბებში, რაც იმას ნიშნავს, რომ მართლმსაჯულება ყველაფერში ჭეშმარიტ ზომიერებას იჩენს და შესაძლებელ სირბილეს.

— ბატონო ჩემო, მსაჯულთ ყოველთვის მრავალმოწყალე, მღმობელ და სამართლიან არსებებად მოჰქონდათ თავი. თვით ბარბაროსულ ხანაშიც კი, ლუი წმიდისა თუ კარლოს დიდის მეფობის დროსაც, ისინი დიდად ამაყობდნენ თავიანთი

ლმობიერებით, რომელიც სისასტიკედ გვეჩვენება დღეს, და მე შემძლია ვიწინასწარმეტყველო, რომ ჩვენი შთამომავალნი განცვიფრებულნი დარჩებიან ჩვენი სისასტიკით და საჭიროდ სცნობენ ჩვენს მიერ დაწესებული წვალებისა და წამების მრავალი სახის გაუქმებას.

— როგორ გეტყობათ, რომ მოსამართლე არ ბრძანდებით, ბატონო ჩემო. წამება იმისთვისაა აუცილებელი რომ აღიარება გამოსძალო ბრალდებულს; მე შენ გეტყვი, ფერებით დასტყუებ მას?! ხოლო რაც შეეხება სიკვდილით დასჯას, მას ახლაც იმ უკიდურეს შემთხვევაში მიმართავენ მხოლოდ, როცა აუცილებელი ხდება მოქალაქეთა სიცოცხლისა და საკუთრების დაცვა ხელყოფისაგან.

— მაშასადამე, თქვენ თვითონ აღიარებთ, ბატონო ჩემო, რომ მართლმსაჯულების საგანი სიმართლე კი არაა, არამედ სარგებელი, და რომ მას ხალხთა ინტერესები და ცრურწმენანი წარმართავენ მხოლოდ. არა არის რა უფრო მართალი, და როცა დანაშაულთ სჯიან, მხედველობაში აქვთ არა ბოროტი, რომელიც მათში ჰგოეს, არამედ ზიანი, რომელსაც ისინი აყენებენ, ან, შესაძლოა, მხოლოდ ივარაუდება, რომ აყენებენ, საზოგადოებას. ამიტომაც, რომ ყალბი ფულის მჭრელთ ცოცხლად ხარშავენ, თუმცა, კაცმა რომ თქვას, რა ისეთი ბოროტებაა მონეტების ქრა? მაგრამ ბანკირებს, და არა მართო ბანკირებს, ფრიად საგრძნობ ზარალს აყენებს ეს თითქოსდა უწყინარი საქმიანობა. და სწორედ ამ ზარალისთვის უსწორდებიან ისინი ასე უწყალოდ მის მიზეზთ. ქურდებს სახრჩობელაზე ჰკიდებენ, მაგრამ არა ბიწიერებისთვის, რომელიც პურისა თუ უბადრუკი ხარა-ხურის საპარავად აქეზებს მათ, არამედ მხოლოდ

იმიტომ, რომ აღამიანები თვალისჩინივით უფრო ხილდებიან თავიანთ ავლადიდებას. იმიტომ მართებული იქნებოდა კაცთა მართლმსაჯულებისთვის კვლავ თავისი ჭეშმარიტი პრინციპი დაგვედო საფუძვლად, რომელიც სხვა არა არის რა, თუ არა მოქალაქეთა ანგარება, და მაგ მაღალფარდოვანი ფილოსოფიის მოსასახამი შემოგვეფხრიწა მისთვის, რომელშიც ასე პირმოთნედ და პომპეზურად ეხვევა ხოლმე.

— არ მესმის თქვენი, ბატონო აბატო, — შეესიტყვა ჩია იასაული; — ჩემის აზრით, მართლმსაჯულება მით უფრო სამართლიანია, რაც უფრო მეტ სარგებლობას იძლევა, და აი, სწორედ ეს სარგებლიანობა, რისთვისაც აგრე გეზიზღებათ იგი, სიმტკიცით და სიწმიდით უნდა მოსავედეს თქვენს თვალში მას.

— თქვენ მართლაც არ გესმით ჩემი, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა.

— ბატონო ჩემო, — თქვა ჩია იასაულმა, — მე ვხედავ, რომ თქვენ არა სვამთ. თქვენი ღვინო საუცხოო უნდა იყოს, ფერზე ეტყობა. გამასინჯეთ, თუ შეიძლება.

და მართლაც, პირველად თავის სიცოცხლეში, ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა დაუცლელი დატოვა ბოთლი, რომელიც ჩია იასაულის ჭიქაში ჩაცალა.

— თქვენი გამარჯვებისა იყოს, ბატონო აბატო, — თქვა მან, — თქვენი ღვინო მართლაც დიდებულია, მაგრამ აი, მსჯელობა კი არ გივარგათ. მართლმსაჯულება, ვიჟეორებ, მით უფრო სამართლიანია, რაც უფრო მეტ სარგებლობას იძლევა და სწორედ ეს სარგებლიანობა, რომელიც, თქვენივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, მისი საფუძველია და მისი საწყისი, სიმტკი-

ციტ და სიწმიდით უნდა მოსავდეს თქვენს თვალში მას. მაგრამ ისიც უნდა აღიაროთ, რომ მართლმსაჯულების არსი სიმართლეა, როგორც სიტყვა გვიჩვენებს თვითონ.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — იმის მტკიცება, რომ მშვენიერება მშვენიერია, ჭეშმარიტება — ჭეშმარიტი და სამართლიანობა — მართალი, წყლის ნაყვია მხოლოდ და მხოლოდ, სხვა არაფერი. თქვენი უღპიანუისი², ვისაც შეეძლო ზუსტად ეთქვა ის, რის თქმაც სურდა, ამბობდა, რომ სამართლიანობა ესაა მტკიცე და მუდმივმოქმედი ნება, რომელიც თავის კუთვნილს მიაგებს თვითეულს, და რომ კანონები სამართლიანნი არიან მაშინ, როცა ამტკიცებენ ამ მაღალ ნებას. უბედურება ისაა, რომ აღდამიანებს არაფერი არ გააჩნიათ და კანონთა სამართლიანობა მათივე საკუთარი ან მემკვიდრეობით მიღებული ნაძარცვის და ნატყვენავის სხვათა მიერ ხელყოფისგან დაცვით შემოიფარგლება მხოლოდ. ეგ კანონები იმ წესებს ჰგვანან, რომელთაც კოჭობანას თამაშში მისდევენ ყრმანი: როცა წაგებულნი თავიანთ კოჭებს უკან მოითხოვენ ხოლმე, „ეგ რა წესიაო“, ყვირიან მოგებულნი. მსაჯულთა გამჭირაბობა მხოლოდ იმითი იზომება, ვინ როგორ არჩევს და ანახვავებს წაგლეჯის ერთ ფორმას, რომელიც თამაშის წესებში არ შედიოდა, მეორისაგან, რომელზეც თამაშის დაწყებამდე შეთანხმდნენ მისი მონაწილენი, და ეს განსხვავება, ერთდროულად, ისე ძნელია და ისე ადვილი. ის ყოველთვის თვითნებურია. ქალიშვილმა, რომელიც ახლა უკვე შიშთვილზე ჰკიდია, როგორც თქვენ ბრძანეთ, მაქმანიანი მანდილი მოჰპარა თავის ქალბატონს. მაგრამ როგორ დამიმტკიცებთ, რომ ეგ მანდილი მართლაც მაღამ ეოსს ეკუთვნოდა! თქვენ

მეტყვი, რომ მან ის თავისი ფულით იყიდა, ან მზითვევში ერგო, ან, შესაძლოა, საყვარლისგან მიიღო საჩუქრად, ერთის სიტყვით, ჩამომითვლით ყველა პატიოსან გზას, რომლითაც მაქმანიან მანდილს იძენენ. მაგრამ რა გზითაც არ უნდა შეეძინა, მე მაინც ერთს ვიტყვი მხოლოდ: ეს იყო მისთვის ერთგვარი ნიჭი ბედისა, რომელიც კაცს ისევე ეძლევა, როგორც ერთმევა, — ხოლო ეძლევა და ერთმევა შემთხვევის ძალით. — და რომლის ფლობის უფლება, ბუნებით, არცერთ ჩვენგანს არ გააჩნია. მაგრამ ამისდა მიუხედავად, მე მაინც მზად ვარ ვაღიარო, რომ ეს მანდილი მას ეკუთვნოდა, თანახმად საკუთრობანას თამაშის წესებისა, რომელთაც კაცთა საზოგადოება მისდევს და რომელნიც ყრმათა საყვარელი კოჭობანას თამაშის წესებს ჰგვანან სავსებით. მას უყვარდა ეგ მანდილი და, ბოლოს და ბოლოს, არავიზე ნაკლები უფლება არა ჰქონდა მისი ფლობისა. კეთილი და პატიოსანი. მართლმსაჯულება მოვალე იყო მისთვის დაებრუნებინა იგი, მაგრამ არა ასეთი ძვირი საზღაურის ფასად. სად ორი ადლი ჰყეტელა აბრეშუმში და სად ადამიანის სიცოცხლე?

— ბატონო ჩემო — მიუგო ჩია იასაულმა, — თქვენ მართლმსაჯულების ერთ მხარეს იხილავთ მხოლოდ; მაგრამ მას მედალივით ორი მხარე აქვს. არ კმაროდა თავისი მიიღვეგო მართო მადამ ჟოსისათვის ე. ი. მანდილი დაგვებრუნებინა მისთვის. საჭირო იყო თავისი მიიღვეგო მოახლისთვისაც. საჭირო იყო სასრჩობელაზე ჩამოგვეკიდა იგი; რადგან მართლმსაჯულება იმის მართლმსაჯულებაა, რომ არავის არ რჩება ვალში. ამაშია მისი სიწმიდე და სიღიადე.

— თუ ასეა, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — მართლ-

მსაჯულება კიდევ უფრო ბილწი ყოფილა, ვიდრე მეგონა. თქვენი მტკიცება, დამნაშავე უნდა დაისაჯოს, რათა თავისი მიეგოსო მას, თვით ველურსაც კი შეაძრწუნებს. ეს გოთური ბარბაროსობაა.

— ბატონო ჩემო, — თქვა ჩია იასაულმა, — თქვენ ცუდად იცნობთ მართლმსაჯულებას. როცა ის სჯის, რისხვით როდი სჯის და, თუ სიმართლე გნებავთ, არც ამ ბედშავი არსებისთვის იმარხავს ძვირს, რომელსაც ჩამოხრჩობა მიუსაჯა სამართლიანად.

— ბრავო, ბრავო! — წამოიძახა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა; — მაგრამ, ღმერთო შეგცოდე და, მე ვარჩევდი მსაჯულებს ელიარებინათ, რომ ისინი აუცილებლობის კარნახით სჯიან დამნაშავეებს, რათა ეს გაკვეთილად გამოადგეს სხვებს. მაშინ ისინი აუცილებლობით შემოიფარგლებოდნენ მხოლოდ. მაგრამ როცა ისინი სჯიან და თან თვლიან, რომ ამით კუთვნილს აგებენ დამნაშავეს, ჩვენ ვრწმუნდებით, სანამდე შეიძლება მიიყვანოს ისინი მათმა ცრუ მრწამსმა; აქ თვით პატიოსნებაც კი უღმობლობად იქცევა მათი, რადგან როგორ შეიძლება დააკლო კაცს მისი კუთვნილი? ეს მაქსიმა მე მაძრწუნებს, ბატონო ჩემო. მისი ავტორი ერთი გაქნილი ფილოსოფოსია, სახელად მენარდი³, რომელიც არაჩვეულებრივის სისასტიკით ამტკიცებს, რომ ის, ვინც არ სჯის ბოროტმოქმედს, დაოჯურ სამსახურს უწევს მას და ურცხვად ართმევს ბუნებით ბოძებულ უფლებას დანაშაულის გამოსყიდვისას. იგივე მენარდი ამბობს, რომ ათენელი მსაჯულნი, რომელთაც საწამლავი შეასვეს სოკრატეს, მართებულად მოიქცნენ, რადგან ამ დიდი ბრძენკაცის სულის გაწმენდისთვის ზრუნავდნენო მხოლოდ. მაგრამ ეს

რიოში როშვაა და სხვა არაფერი. მე ვისურვებდი, რომ ჩვენი მართლმსაჯულებისთვის უცხო იყოს ეგზომი მზეაობა. სასჯელის, როგორც მართებული მუქაფის უფრო ფართოდ გავრცელებული ცნება, რაგინდ ბილწი და მდაბალიც არ უნდა იყოს ის თავისთავად, თუ შედეგების მიხედვით ვიმსჯელებთ, მაინც ნაკლებ შემზარავია, ვიდრე მტარვალ ფილოსოფოსთა მძვინვარე სათნოება. ოდესღაც ერთ ბურჟუას ვიცნობდი სეეზში, გულკეთილ და მხიარულ კაცს. ეს კაი კაცი ყოველ საღამოს მუხლებზე ისვამდა თავის პატარებს და ზღაპრებს უამბობდა მათ. მართლაც სამაგალითო კაცი იყო: მარხვას ინახავდა, აღსარების სათქმელად დაიარებოდა მოძღვართან და დიდად ამაცობდა თავისი ვაჭრული პატიოსნებით, — დამავეიწყა მე თქვა, რომ სამოცი წელი მაინც, მეტი თუ არა, პურით ვაჭრობდა; — და აი, ერთხელ, მოსამსახურე გოგომ დუბლონები, დუკატები, რეალები და ოქროს სხვა ძვირფასი მონეტები მოჰპარა მას, რომელთა იშვიათ კოლექციას პატარა ზარდახში ინახავდა, თავისი მაგიდის უჯრაში, დანაკარგი შენიშნა თუ არა, დაუყოვნებლივ საჩივარი შეიტანა სასამართლოში, რის შედეგადაც საბრალო გოგო დაიჭირეს, დაჰკითხეს, გასამართლეს და სიკვდილით დასაჯეს. მაშინ ამ კაი კაცმა, რომელიც კარგად იცნობდა კანონებს, ქურდის ტყავი გამოითხოვა და მისგან შარვალი შეაქერინა მკერავს. მახსოვს, როგორ იტყაპუნებდა ხელს ბარძაყებზე და აღშფოთებით ამბობდა: „უნამუსო, ა, უნამუსო!“ მოახლემ „გაატყავა“, მან კი ტყავი გააძრო სანაცვლოდ. მაგრამ, ყველაფერს რომ თავი ვანებოთ, არ ფილოსოფოსობდა მაინც და, უბრალოდ, მდაბიორულის გულღრმობით უხდიდა სანაცვლოს საბრალო ქალიშვილს.

მას ერთხელაც არ მოსვლია აზრად, რომ წმიდათა-წმიდა მოვალეობას ასრულებდა, როცა კაცის ტყავისგან შეკერილ შარვალზე ირტყამდა ხელს. რამდენად უმჯობესი იქნებოდა გველიარებინა, რომ მპარავთა ჩამოხრჩობა სიფრთხილითაა ნაკარნახევი, რაც მიზნად სხვათა დაშინებას ისახავს მხოლოდ და არა თვითეულისათვის კუთვნილის მიგებას, როგორც თქვენი უღპიანუსი ბრძანებს. ამიტომ, მტკიცება იმისა, რომ ჩვენ გემართებს დასჯის გზით დანაშაული გამოვასყიდვინოთ ბოროტმოქმედს, ჩემის აზრით, მძვინვარე მისტიციზმია, აშკარა ძალადობასა და ძალმომრეობაზედაც უარესი. ხოლო რაც შეეხება მპარავთა სიკვდილით დასჯის უფლებას, ის ფილოსოფიას კი არა, უხეშ ძალას ემყარება მხოლოდ და მხოლოდ, რადგან ფილოსოფია, პირიქით, გვასწავლის, რომ ყველაფერი, რასაც ჩვენ ვფლობთ, ძალადობითა და ცბიერებით გვაქვს მოხვეჭილი. და თქვენ იმასაც ხედავთ, რომ, როდესაც ძლევა მოძალადე გვეყვლევს, მსაჯულნი ხელს აფარებენ მას. ამრიგად, მეფეს ნება ეძლევა ვერცხლის ჭურჭელი წაგვართვას ჩვენ, რათა ომების წარმოება შეძლოს, როგორც ეს ჩანს ლუი დიდის მაგალითზე, რომლის დროსაც რეკვიზიცია ისეთის ვულმოდგინებით ხორციელდებოდა, რომ თვით სარეცლის ჩარდახებზეც კი აცლიდნენ ფოჩებს, რათა აბრეშუმში ჩაწნული ოქრო დაეძროთ მათგან. ამ მონარქმა არც კერძო პირთა და მონასტერთა საფასენი დაინდო. მახსოვს, ასე, დაახლოებით ოცი წლის წინათ, როცა პიკარდიაში, ლიესის ღვთისმშობლის ტაძარში დავდიოდი სალოცავად, ერთი ნახევრად მიხრწნილი მნათე შემომჩიოდა, განსვენებულმა ხელმწიფემ მთელი ძვირფასეულობა წაგვართვა, გადაადნობინა, და ძვირფასი თვლე-

ბით მოოქვილი ოქროს ძუძუც კი არ შეგვარჩინა, რომელიც პალატინელმა პრინცესამ ერთის ამბით შემოგვწირა ოდესღაც. მას შემდეგ, რაც სასწაულებრივად განიკურნაო კიბოსგან. მართლმსაჯულება მხარში ედგა მეფეს ამ რეკვიზიციის დროს და მკაცრად სჯიდა ყველას, ვინც ეცდებოდა თუნდაც სულ უბრალო ნივთი დაემალა მეფის მოხელეთათვის. მაშასადამე, ის არც ისე ხელშეუვალ საკუთრებად თვლიდა ამ ნივთებს, რომ შეუძლებლად მიეჩნია მათი ხელყოფა.

— ბატონო ჩემო, — გააწყვეტინა ჩია იასაულმა, — ეგ მოხელენი მეფის სახელით მოქმედებდნენ, რომელსაც ეკუთვნის სახელმწიფოს მთელი სიმდიდრე და რომელიც თავისი ნებისაებრ იყენებს მას ომების, გემთმშენებლობის თუ სულ სხვა საქიროებისათვის.

— სწორია, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა. — სწორია ისიც, რომ ყველაფერი თამაშის წესებითაა გათვალისწინებული. მოსამართლენი ბატობანას თამაშის წესებს მისდევენ და გულდასმით აკვირდებიან, რაა გამოსახული ნახატზე. შეეიცარიელი თუ ყველა სხვა ჯურის ჯარისკაცთა ხიშტებით დაცული მეფის უფლებანი მასზე უკლებლივ არიან აღბეჭდილნი. ამ საცოდავ ქალიშვილს კი არ ჰყავდა შეეიცარიელ მცველთა რაზმი, რომელიც ხიშტებით აღბეჭდავდა ნახატზე, რომ მას სრული უფლება ჰქონდა ეტარებინა მადამ ჟოსის მაქმანიანი მანდილი. როგორც ხედავთ, ყველაფერი ზედმიწევნით ემთხვევა ერთმანეთს.

— ბატონო ჩემო, — თქვა ჩია იასაულმა, — ვიმედოვნებ, ერთმანეთში არ აურევთ ლუი დიდს, რომელიც ჭურჭელს ართმევდა თავის ქვეშევრდომთ, რათა ჯამაგირი მიეცა ჯარისკაც-

თათვის, და ამ ბილწ ქმნილებას, რომელმაც მანდილი მოჰპარა ქალბატონს, რათა რამპონოსთან თავი მოეწონებინა მიჯნური-სათვის.

— ბატონო ჩემო, — მიუგო ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — ლაშქრის შეყრა ცოტა მეტ სიბილწესთანაა დაკავშირებული, ვიდრე თავის მორთვა-მოკაზმვა მაქმანიანი მანდილით. მაგრამ მართლმსაჯულება მოწოდებულია თავისი კუთვნილი მიაგოს თვითეულს, თანახმად კაცთა საზოგადოებაში გავრცელებული თამაშის წესებისა, რომელიც ყველაზე უსწორო, ყველაზე უაზრო და ყველაზე უინტერესოა თამაშთა შორის. და უბედურება ისაა, რომ ყველა მოქალაქე იძულებულია მონაწილეობა მიიღოს მასში.

— ჰო, ეგ აუცილებელია, — შენიშნა ჩია იასაულმა.

— ამიტომ, — თქვა ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა, — კანონები სასარგებლონი არიან, მაგრამ სრულიადაც არ არიან, და არც შეიძლება იყვნენ, სამართლიანნი, რადგან მსაჯული, საკუთარი სიკეთით სარგებლობის უფლებას რომ უზრუნველყოფს მოქალაქეთათვის, არ ანსხვავებს ერთმანეთისაგან ჭეშმარიტსა და ყალბ სიკეთეს. ეს განსხვავება თამაშის წესებში არ შედის; ის ღვთაებრივი მართლმსაჯულების წიგნშია ჩაწერილი, მაგრამ ვაი რომ მოკვდავს არ ძალუძს ამ წიგნის კითხვა. გაგიგონიათ თქმულება ანგელოსსა და განდევილზე? ანგელოსი მიწაზე დაეშვა კაცის სახითა და მსხემის სამოსით. ერთხელ, ეგვიპტეში მოგზაურობისას, უდაბნოში შემოაღამდა და ერთ განდევილს მიადგა კარზე. მეუდაბნოეს მოგზაური ეგონა იგი; ვახშამი აჭამა და ღვინო ასვა ოქროს ფიალით. მერე თავისი საწოლი დაუთმო სტუმარს, თვითონ კი ჩალა გაიშალა

სოხანეზე და ზედ წამოწვა. მეუღაბნოეს ისევ ეძინა, როცა მისი ციური სტუმარი წამოდგა, აიღო ფიალა, რომლითაც ღვინო სვა წინა საღამოს, მოსასხამში დამალა და გაუჩინარდა. მაგრამ ასე იმიტომ კი არ მოიქცა, რომ ბოროტი ეყო კეთილი განდეგილისთვის, არამედ, პირიქით, თავისი სტუმართმოყვარე მასპინძლის სულის ხსნის მიზნით. რადგან იცოდა, რომ ამ ფიალას შეეძლო წარეწყმიდა ეს წმიდა კაცი, რომელიც ასეთის სიყვარულით ემსკველეოდა მას; მაშინ როდესაც უფალს ნებაღეს ის უყვარდეთ მხოლოდ და მხოლოდ და ვერ ითმენს მსახურს, რომელიც წარუვალთან ერთად სიყვარულით ემსკველვის მსწრაფლწარმავალსაც. ეს ანგელოსი, ღვთაებრივ სიბრძნეს ზიარებული, ანსხვაებდა ყალბ სიკეთეს ჭეშმარიტისგან. მსაჯულები არ ანსხვაებენ. ვინ იცის, წარიწყმედს თუ არა მადამ ყოსი სულს ამ მანდილით, რომელიც მოახლემ მოჰპარა და რომელიც მსაჯულებმა დაუბრუნეს მას.

— მაგრამ მე ვიცი, რომ დედამიწაზე ერთით შემცირდა მპარავთა რიცხვი, — ხელების სრესით თქვა ჩია იასაულმა.

მერე ნამცეცები ჩამოიფერთხა კალთიდან, გამოგვემშვიდობა და კმაყოფილი სახით გაგვეშორდა.

X X I

მართლმსაჯულება

(გაგრძელება)

ჩემი კეთილი მოძღვარი მომიბრუნდა და ასე განაგრძო:

— ეგ თქმულება ანგელოსსა და განდეგილზე მხოლოდ

იმისთვის მოვიყვანე აქ, რომ მეჩვენებინა უფსკრული, რომელიც ყოფს წარმავალს საუკუნოსგან. რადგან კაცთა ძართლმსაჯულება მხოლოდ წარმავალში ვლინდება, ხოლო ესაა უსხივო ჭურღმული, სადაც ვაგლახად ცუდდებიან მაღალი პრინციპები. როგორ გგონია, განა მაცხოვარს ჩვენსას იესო ქრისტეს მეორედ არ კლავენ კაცი, როცა მის ხატებს ასვენებენ სამსჯავროებში, სადაც მსაჯულნი ამართლებენ ფარისეველთ, რომელთაც ჭვარს აცვეს იგი, და მსჯავრს სდებენ მაგდალინას. რომელიც თავისი ღვთაებრივი ხელებით აღამაღლა მან? რა ქნას მან, მართალმა, ამ ავკაცთა შორის, რომელთაც არ ძალუძო, კიდევ რომ სურდეთ, სიმართლეს მისდიონ, რადგან მათ უბადრუკ მოვალეობას მოყვასთა თვისთა საქმეების განკითხვა შეადგენს მხოლოდ (მაგრამ არა მათს არსში წვდომით, არამედ მართ ოდენ საზოგადოებრივ ინტერესთა გათვალისწინებით), ან, უფრო უკეთ, წაქეზება ეგოიზმის, სიხარბის, სიკრუის და უსამართლობის, მოკლედ, ყველაფრის, რაზეც შენობენ სახელმწიფონი და რასაც ასეთის ბრმა ერთგულებით დარაჯობენ ისინი. დანაშაულის გაზომვა-აწონისას მართლმსაჯულების სასწორზე ისინი დებენ შიშსა და რისხვას, რასაც ის აღუძრავს მხდალსა და ჯაბან ბრბოს. და ყველაფერი ეს აღნუსხულია მათს კოდექსებში, ასე რომ, ძველთუძველესი ტექსტი და მკვდარი ასო კაცის გონების, გულისა და სულის მაგივრობას უწევს მათ. და ყველა ეს მუხლი, რომელთაგან ზოგიერთი იუსტინიანესა და თეოდორას თავსლადფლადსხმული დროებიდან მომდინარეობს. მხოლოდ ერთ რამეში ეთანხმება ერთიმეორეს: არავითარი პროგრესი! ვიხსნათ ყველა სათნოება და ყველა ბიწი; ვიხსნათ სამყარო, რომელიც ყოველნაირად ეწინააღმდე-

გება ცვლასა და წინსვლას! დანაშაული თავისთავად ისე უმნიშვნელოა კანონის თვალში, გარეშე ფაქტორები კი, პირიქით, ისე მნიშვნელოვანნი, რომ ერთი და იგივე აქტი, კანონიერი ერთს შემთხვევაში, მიუტევებელი ხდება მეორეში, როგორც ეს ჩანს სილის გაწვნის მაგალითზე: თუ ერთმა ბურჟუაზ ალიყური აქამა მეორეს, ეს სიშლეგედ ეთვლება მხოლოდ, ჯარისკაცს კი იგივე დანაშაულისთვის სიკვდილით სჯიან. ეს დრომოკმული ბარბაროსობა, უთუოდ თავსლავს დაგვასხამს მომავლის თვალში; ჩვენ ფეხებზე გვკიდია ეგ, მაგრამ, ერთხელაც იქნება, პასუხს მოგვთხოვენ, კაცნი იყავით თუ კანიბალნი, სიკვდილით რომ სჯიდით კეთილშობილურ გულისწყრომას, რომელიც სისხლს უღუღებდაო ყმაწვილკაცს, კანონის ძალით ომების საშინელებათა და ყაზარმის სიბილწეთათვის განწირულს. რადგან, ცხადია, მართლმსაჯულება რომ გვეკონდეს მართლაც, რაღას ვაქნევდით მაშინ ორ კოდექსს, სამხედროს და სამოქალაქოს? ეს ყაზარმული მართლმსაჯულება, რომელიც დღედაღამ დაუნდობლად უსწორდება ურჩთ, არაჩვეულებრივის სისასტიკით გამოირჩევა, და თუ კაცნი ოდესმე თავს დააღწევენ უმეცრების ბურჟუსს, მათთვის ძნელი იქნება ირწმუნონ, რომ ოდესღაც, სრული მშვიდობიანობის დროსაც კი, სამხედრო-საველე სასამართლონი სიკვდილით სჯიდნენ ადამიანთ კაპრალთა და სერჟანტთა ღირსების შეურაცხყოფისათვის; მათთვის ძნელი იქნება ირწმუნონ, რომ უბედურთ ორ გრძელ მწკრივს შორის ატარებდნენ დანაშაულისათვის, რომელსაც მტრისთვის ზურგის ჩვენება ეწოდება, და ეს იმ ექსპედიციის დროს, როცა საფრანგეთის მთავრობა არ სცნობდა მოწინააღმდეგე მხარეს. მაგრამ ყველაზე საოცარი მაინც ისაა, რომ მთე-

ლი ამ სისასტიკისა და გულმხეცობის ნიმუშებს უხვად ვხვდებით ქრისტიან ხალხებში, რომლებიც თაყვანს სცემენ წმიდა სებასტიანს¹, შეამბოხე მეომარს და თებეს ლეგიონის წმიდა წამებულთ, რომელთა დიდება მხოლოდ იმან განაპირობა, რომ თავის თავზე იწვნიეს სამხედრო ტრიბუნალის სისასტიკე, როცა უარი განაცხადეს ბაგაულებთან² ღრძოლაზე. მაგრამ მოვეშვათ ამას, ნულარას ვიტყვით მაგ ხმალ-ქარქაშოსანთა სამართალზე, რომელნიც, უფლის ძის წინასწარმეტყველური სიტყვებით რომ ვთქვათ, უკვალოდ აღიხოცებიან პირისაგან მიწისა, და სამოქალაქო სამართალს მოვუბრუნდეთ ისევ.

მსაჯულნი არ დადიან გულისგულამდე და არ კითხულობენ კაცთა სულებს. ამიტომ მათი ყველაზე სამართლიანი მართლმსაჯულებაც კი ტლანქია და ზედაპირული. მათ ჯერ კიდევ არ მიუწვდებათ ხელი თუნდაც იმ მოჩვენებითს სამართლიანობამდე, რასაც ემყარებიან მათი კანონები, ისინი კაცნი არიან და, მაშასადამე, სუსტნი და საკუთარი სინდისით მოვაჰკრენი, ლმობიერნი ძლიერთა და უღმობელნი უძლურთა მიმართ. თავიანთი განაჩენებით ისინი ამტკიცებენ უსაზარლეს სოციალურ უთანასწორობას და ძნელი საცნობია, საიდან წარმოსდგება ეს მდაბალი მიმკერძობელობა, მათი პირადი სიმდაბლისა თუ თანამდებობით თავსმოხვეული მოვალეობისაგან, რომელიც სხვას არას გულისხმობს, თუ არა სახელმწიფოს თანამდგომლობას (თანამდგომლობას ყველაფერში, განურჩევლად კეთილისა და ბოროტისა), საზოგადოებრივი ზნეობის სიმტკიცისათვის ზრუნვასა და, ბოლოს, მოქალაქეთა უფლებებთან ერთად, მონარქის დესპოტური თვითნებობის დაცვას, იმ ბრიყვულ და სასტიკ ცრურწმენათა მფარველობაზე რომ აღარა

ვთქვათ, რა, რომელნიც ხელშეუხებელ თავმესაფარს პოულობენ შრომანის ღერბქვეშ.

ყველაზე მოუსყიდველ მსაჯულს, სწორედ მიუხეობლობის თვისის წყალობით, ძალუძს ყველაზე ამაზრზენი და, შესაძლოა, უფრო არაადამიანური განაჩენის გამოტანაც, ვიდრე მის ზნედაცემულ კოლეგას, და მე ვერ ვიტყვი, მაინც რომელს უფრო უნდა უფროთხოდეს კაცი: მას, ვისაც სულის მაგიერობას კანონთა მკვდარი ასო უწევს თუ მას, ვინც შეინარჩუნა კაცური გრძნობის ნამუსრევი, რომელსაც მაგ კანონთა გასამრუდეებლად იყენებან მხოლოდ. პირველი გულგრილად შემწირავს მკვდარ ასოს, მეორე კი — თავის ვნებებს და ანგარებას.

მერე, ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მსაჯული, თავისი ფუნქციებით, ახალ ცრურწმენებს კი არ იცავს, რომელთაც მეტნაკლებად ექვემდებარება ყველა ჩვენგანი, არამედ დრომოქმულთ, რომლებიც კანონთა კოდექსებში მას შემდეგაც კი აგრძელებენ არსებობას, რაც ჩვენი სულებიდან და ჩვენი ჩვეულებებიდან გადაეგნენ. და არ არის ცოტად თუ ბევრად მაღლადმხედი და ღრმად მოაზროვნე კაცი, რომელიც არ გრძნობდეს კანონების ამ დრომოქმულ ბარბაროსობას, მაშინ როდესაც მსაჯულს წართმეული აქვს უფლება იგრძნოს იგი.

მაგრამ მე ისე ვმსჯელობ, თითქოს კანონები, თუნდაც აგრესასტიკნი და ბარბაროსულნი, ნათელნი მაინც იყვნენ და ცხადნი. ვაი რომ არა. მსახვრალის ბნელი სიტყვების გაგება ხშირად უფრო ადვილია, ვიდრე ჩვენი კოდექსების ზოგიერთი პარაგრაფისა. კანონთა ინტერპრეტაციის ამ სიძნელემ დიდად შეუწყობ ხელი მართლმსაჯულების სხვადასხვა იმსტანციების შექმნას. ივარაუდება, რომ თუ რამეში ვერ გაერკვა ადგილობ-

რივი მსაჯული, მასში უთუოდ გაერკვევიან ბატონი უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლენი. მაგრამ ცოტა მეტ იმედებს ხომ არ ვამყარებთ იმ ხუთ კაცზე, რომელთაც წითელი მანტიები ასხიათ და ოთხკუთხა ქუდები ხურავთ, და რომელნიც Veni, Creator³-ის ჩაკითხვის შემდეგაც ვერ აღწევენ თავს ცთომილებას? ხომ არ აჯობებდა გველიარებინა, რომ უმაღლეს სასამართლოს მხოლოდ იმიტომ გამოაქვს საბოლოო განაჩენი, რომ განვიღო იქნა ყველა დანარჩენი ინსტანცია, ვიდრე მანამდე მივიდოდა საქმე. მონარქიც ამავე აზრისაა, რადგან მისი მსჯავრი უზენაეს სამსჯავროზე უმაღლესია.

X X I I

მართლმსაჯულება

(გაგრძელება და დასასრული)

ჩემმა კეთილმა მოძღვარმა სევდიანი მზერა გააყოლა მდინარის დინებას, თითქოს ჩენი სამყაროს ხატს ჰკრეტსო მასში, სადაც ყველაფერი მიედინება და არა იცვლება რა.

ერთხანს ასე მღუმარედ იჯდა, ჩაფიქრებული, მერე კი ჩუმის ხმით წარმოსთქვა:

— სხვას ყველაფერს რომ თავი ვანებოთ, შვილო, ჩემი გონება იმასაც კი ვერ სწვდება მარტო, რატომ მაინცდამაინც მსაჯულნი არიან ხმობილნი მართლმსაჯულების ჰუმმარიტ მსახურებად? ხომ ცხადია, რომ ისინი დამნაშავედ თვლიან მას, ვიზედაც იმთავითვე მიიტანენ ექვს? ამას ავალებს მათ მსა-

ჯულთა კასტის კოლექტიური სული, რომელიც ასე ძლიერია მათში. ამიტომაც, რომ საქმის გარჩევისას ისინი ყოველნაირად ცდილობენ თავიდან ჩამოიცილონ დაცვა, როგორც აბეზარი ცნობისმოყვარე ვინმე, რომელსაც მხოლოდ მას შემდეგ ახედებენ საქმეში, რაც ბრალდება თხემით ტერფამდე აღიჭურვება და თავის ჭეშმარიტ კი არა, მომხიბლავი მინერვას პროტეტულ სახეს მიიღებს ათასგვარი მანქანების წყალობით. თვით საკუთარი პროფესიის სული მათ აიძულებს ყოველ ბრალდებულში დამნაშავეს ხედავდნენ მხოლოდ, და მათი ორთოდოქსალური გულმოდგინება ისე აძრწუნებს ზოგიერთ ევროპელ ხალხს, რომ რთული საქმეების გარჩევისას ისინი ასისტენტებს უყენებენ მათ, კენჭისყრით არჩეული თორმეტი შოქალაქის სახით. აქედან ჩანს, რომ ბრმა შემთხვევითობა უფრო უკეთ უზრუნველყოფს ბრალდებულთათვის სიცოცხლის შენარჩუნებას, ვიდრე მსაჯულთა ცივილიზებული სინდისი. მართალია, კენჭისყრით არჩეული ეგ ნაფიცნი მსაჯულნი, რომელთაც ახლოს არ აკარებენ საქმეს, მის პომპეზურ მხარეს ჰკრეტენ მხოლოდ და მხოლოდ; მართალია ისიც, რომ, რაკი კანონების არა გაეგებათ რა, მათ ევალებათ არა კანონთა გამოყენება, არამედ თანხმობის განცხადება ორიოდ სიტყვით: მხარს ვუჭერთო ამ შემთხვევაში მათს გამოყენებას. როგორც ამბობენ ამ ასისტენტებს ხშირად სრულ უაზრობამდე მიჰყავთ საქმე, მაგრამ ხალხები, რომლებმაც წესად აქციეს მათი არჩევა, ისე ებლაუჭებიან ნაფიც მსაჯულებს, როგორც წყალწადებული — ხავსს. და მე მჯერა ეს, რადგან მესმის, რატომ აღიარებს ხალხი მათი მონაწილეობით გამოტანილ ყველა განაჩენს: ისინი, შეიძლება, უღმობელნი იყვნენ და უაზრონი, მაგრამ მათი უაზრობა და

სისასტიკე, ყოველ შემთხვევაში, არავის არ აწვება ცოდვად. უსამართლობა ასატანი გეჩვენება, როცა იმდენად უაზროა, რომ უნებური გგონია ხოლმე.

ამ პატარა იასაულმა, რომელიც ასე აქებს და ადიდებს მართლმსაჯულებას, მპარავთა და მკვლელთა თანამდგომლობა დაწვამა მე. მაგრამ ცილისწამება გამოუვიდა, რადგან ისე მძულს ქურდობაც და მკვლელთა ხელობაც, რომ თვით აღმასრულებელ ფურცლებზეც კი ვერ ვიტან მათ. და მე სევდით მეცხება სული, როცა ვუყურებ ამ უბადრუკ მართლმსაჯულებას, რომელმაც მპარავთა და კაცისმკვლელთა დასასჯელად ვერა მოიგონა რა უკეთესი, მათივე მიბაძვის გარდა; რადგან, კაცმა რომ თქვას, ტურნებროშ, შვილო ჩემო, რას წარმოადგენს ყველა ეს იძულება და სიკვდილის მისჯა, თუ არა იგივე ქურდობასა და მკვლელობას, ჩადენილთ პომპეზური გარღუვალობით? და ნუთუ ვერ ხედავ შენ, რომ მთელი თავისი მზვარობის მიუხედავად, ჩვენი მართლმსაჯულება ბოროტმოქმედების სამარცხვინო გზას ადგას, ესე იგი, ბოროტებას ბოროტებით უხდის სანაცვლოს, უკეთურებას—უკეთურებით და, წონასწორობისა და სიმეტრიის შენარჩუნების მიზნით, ერთი ორად ზრდის დანაშაულობათა და ბოროტმოქმედებათა რიცხვს. თუმცა, აქაც შეიძლება ერთგვარი პატიოსნებისა და უანგარობის გამოჩენა; შეიძლება ახალ ლ'ოპიტლადაც¹ ისევე მოეგლინო ხალხს, როგორც ახალ ჯეფრისად². მე თვითონ ვიცნობ ერთ მოსამართლეს, პირუთვნელ და პატიოსან კაცს. მაგრამ საწყისებიდან სწორედ იმ მიზნით დავიწყე, რომ მეჩვენებინა ქემშარიტი ბუნება ამ დაწესებულებისა, რომელიც ნააესხები სიდიადით შემოსეს მსაჯულთა მზვარობამ და ხალხების შიშმა;

მეჩვენებინა თანდაყოლილი უბადრუკობა კანონთა ამ კოდექსებისა, რომლებიც ბიბლიასავით წმიდა წიგნებად სურთ მოგვაჩვენონ და რომლებიც სინამდვილეში სხვას არას წარმოდგენენ, თუ არა ათასგვარი მზაკვრობის და მანქანების კრებულთ.

რას იზამ! კანონები კაცისგან იღებენ დასაბამს. უბადრუკი დასაბამია, არა?! უმრავლესობა შემთხვევითობის პირშმოა, შვილო. მონარქის უმეცრება, ცრუმრწმენობა და მზვაობა, კანონმდებლის ანგარება, ფანტაზია და ეინი, — აი წყარონი სამართლის ამ სქელტანიანი კოდექსებისა, რომლებიც მით მეტი სიდიადით იმოსებიან, რაც უფრო ბნელნი ხდებიან და მიუწვდომელნი. წყვდიადს, რომელიც მათ მოსავეს და რომელსაც უფრო ამრუმებენ კომენტატორნი, ანტიური ორაკულების სიმალლეზე აპყავს ისინი. ყოველი ფეხის ნაბიჯზე მესმის და ყოველდღე ვკითხულობ გაზეთებში, რომ დღეს კანონებს შემთხვევა და გარემოება გვკარნახობს მხოლოდ. მაგრამ ამას აბობენ ბეცნი, რომელნიც ვერ ხედავენ, რომ დღევანდლობა წარსულს იმეორებს და რომ კანონს შემთხვევითობა შობდა ოდითგან. უჩივიან აგრეთვე ბუნდოვანებასა და შეუსაბამობას, რასაც წამდაუწუმ აწყდებიან აწინდელი კანონმდებლნი. რა იციან, მძიმედ-მხედველთა, რომ მათ წინამორბედთაც წყვდადში უხდებოდათ ხელის ფათური.

ისე კი, ტურნებროშ, შვილო ჩემო, კანონები კეთილნი არიან, ან უკეთურნი არა იმდენად თავისთავად, რამდენადაც იმის მიხედვით, თუ როგორ იყენებენ მათ, ამიტომ კანონის სიმრულდე არ იქცევა ბოროტის წყაროდ, თუ მსაჯული მთელის სიმკაცრით არ აამოქმედებს მას. ჩვეულება მართო რჯულზე კი

არა, კანონზედაც უმტკიცესია. ზნესრულობა და სულის სიწმიდე — აი, ერთადერთი საშუალება, რითაც შეიძლება გონივრულად ებრძოლო კანონთა ბარბაროსობას. რადგან ვინც კანონის გასწორებას კანონითვე ცდილობს, გრძელს გზას ირჩევს და მცდარს. მხოლოდ საუკუნენი შემუსრავენ მას, რასაც ქმნიან საუკუნენი. და ჩვენ ნაკლები იმედი უნდა გვქონდეს იმისა, რომ ერთ მშვენიერ დღეს ფრანგი ნუმა პომპილიუსი³ კომპიენის ტყეში თუ ფონტენბლოს ქარაფებს შორის შეემთხვევა მუზა ეგერიას, რომელიც ბრძნულ კანონებს უკარნახებს მას.

მან ნათელი მზერა მოავლო ჰორიზონტზე ჩამწკრივებულ ქლიავისფერ ბორცვებს. მწუხარე ჩანდა და ჩაფიქრებული; მერე ალერსით დამადო მხარზე თავისი მშვენიერი, მსუქანი ხელი და ისეთი გულშიჩამწვდომი ხმით მომმართა, რომ კინაღამ ცრემლი მომადგა თვალზე, სულის სიღრმემდე შეძრულს:

— ტურნებროშ, შვილო ჩემო, ხომ ხედავ, როგორ მაკრთობს და მახნევს, კრიქას მიკრავს და გონებას მირევს იმის ოდენ გაფიქრებაც კი, როგორ შეიძლება გასწორდეს ის, რაც ასეთ ზიზღს იწვევს ჩემში. ნუ გგონია, სულის სიმხდალე იყოს ამის მიზეზი: არაფერს ძალუძს შეაძრწუნოს შემართება ჩემი გონების. მაგრამ ყური მიგდე, რას გეტყვი, შვილო. გონებით გაცხადებული ჰეშმარიტებანი ბერწნი არიან და უნაყოფონი. მხოლოდ გული ანაყოფიერებს ზმანებებს. ის სიცოცხლით ავსებს ყველაფერს, სიყვარულით ემსკვეალვის რასაც. მხოლოდ გრძნობა თესს სიკეთის თესლს დედამიწაზე. გონებას არ ძალუძს თესვა. და შე ვაღიარებ, რომ კანონებს და ზნე-ჩვეუ-

ლებებს აქამდე გონებით ვაკრიტიკებდი მხოლოდ. ამიტომ ჩემი კრიტიკა ნაყოფს ვერ გამოიღებს და უდროოდ ჩაქნება, როგორც ახლად აყვავებული ხე — აპრილის ქირხლით. თუ კაცთა სამსახური გასურს, უნდა გვერდზე მიაგდო გონება, როგორც ზედმეტი ბარგი და შთაგონების მძლავრი ფრთებით აფრინდე მალლა. გონებით კი ვერასოდეს ვერ აფრინდები.

ზ ე ნ ი უ ვ ნ ე ბ ი

აბაბი შეროშ კჳანიარი

1. სეუზის ეპისკოპოსის უმარჯვესი ბიბლიოთეკარი (ლათ.).
2. იუდეველის უბილწესი ხელით (ლათ.).
3. ტურნებროში — (ფრანგ. Tournebroche) — ნიშნავს „აბრუნე ზამფერი“.
4. სოკრატე (469—399 ძვ. წ. ა.) — დიდი ბერძენი ფილოსოფოსი.
5. ქსენოფონტე (434 — 359 ძვ. წ. ა.) — ბერძენი ისტორიკოსი და ფილოსოფოსი, სოკრატეს მოწაფე, ავტორი „მოგონებებისა სოკრატეზე“.
6. ერაზმ როტერდამელი (1467 — 1536) — დიდი პოლანდიელი ჰუმანისტი, ავტორი საქვეყნოდ ცნობილი წიგნის „ქება სისულელისა“.
7. ჰანს პოლბეინი, უმცროსი (1497 — 1543) — გერმანელი მხატვარი.
8. ბოსიუე (1627—1704) — ცნობილი ფრანგი თეოლოგი.
9. ტრაპის მონაზონთა ორდენი 1140 წელს დააარსა გრაფმა დე როტრუჲ საფრანგეთის პროვინცია პერშში.
10. აქ ჩამოთვლილი ორდენები და მედლები სხედასხვა პოლიტიკურ რეჟიმს განასახიერებენ სიმბოლურად. შროშანის ჯერის ორდენი 1814 წელს იქნა შემოღებული ნაპოლეონის დამხობისა და ბურბონთა მონარქიის რესტავრაციის შემდეგ. წმ. ელენეს მედალი 1857 წელს დააწესა ნაპოლეონ III ნაპოლეონ I-ის ცოცხლად შთენილ ვეტერანთა დასაჯილდოებლად, ხოლო ივლისის ორდენი ლუი-ფილიპეს ივლისის ბურჟუაზიული მონარქიის ორდენია.
11. ეპიკურე (342 — 270 ძვ. წ. ა.) — ბერძენი ფილოსოფოსი, ანტიურბობის ერთ-ერთი უდიდესი მორალისტი მოძღვარი.
12. ფრანჩესკო ასიზელი (1182 — 1226) — იტალიელი წმიდანი, ფრანცისკანელთა ორდენის დამაარსებელი.

13. ფრენსის ბეკონი (1561 — 1626) — ინგლისელი ფილოსოფოსი.
14. რენე დეკარტი (1596—1650) — დიდი ფრანგი ფილოსოფოსი.
15. 306 წ. ძვ. წ. ა. ეპიკურე გადასახლდა ათენში, სადაც პატარა ბაღი შეიძინა. აქ, ბაღში ასწავლიდა და წერთადა იგი თავის მრავალრიცხოვან მოწაფეებს.
16. თეზაიდა — ჩრდ. ევგეპტის ძველი სახელწოდება. თეზაიდა განთქმულია თავისი უღაბნობით, სადაც ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში ათასობით გარბოდნენ ქრისტეს მოსაენი, რათა, სოფლისგან განდგომილნი, მარხულობას, თვითგვემას და ხორცის მოკვდინებას მისცემოდნენ მთელის არსებით.
17. კინიკოსები (კინიკოსები) — ერთ-ერთი ბერძნული ფილოსოფიური სექტის წევრნი (დამაარსებელი ანტისტენე, სოკრატეს მოწაფე).
18. პორციუ ნკულა — ადგილი ასიზის მახლობლად, ფრანჩესკო ასიზელის მიერ დაარსებულ მკოლოვან ბერ-მონაზონთა ორდენის პირველი საფანე.
19. იგულისხმება ქრისტე.
20. ემილი, ანუ ალზრდისათვის — ფრანგი ფილოსოფოსის ჟან-ჟაკ რუსოს (1712 — 1778) რომანი (1762).
21. მადამ ვარანსი — რუსოს სიყრმისდროინდელი მეგობარი და მფარველი. მის მამულში არა ერთი და ორი წელი გაუტარებია რუსოს.
22. „საზოგადოებრივი ხელშეკრულება“ — რუსოს პოლიტიკური ტრაქტატი, რომლის პრინციპებსაც ეყრდნობოდნენ იაკობინელები მათი კონსტიტუციის შედგენისას.
23. რობესპიერი (1758—1794) — საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის ერთ-ერთი ბელადი.
24. მარატი (1743 — 1793) — საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის გამოჩენილი მოღვაწე.
25. „ადამიანის უფლებათა დეკლარაცია“ — საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის ერთ-ერთი საპროგრამო დოკუმენტი (1789).
26. მადამ უდეტო, მარშალი ლუქსემბურგელი — რუსოს არისტოკრატი მეგობრები („ალსარება“).

27. არ ლეკინები და ეილები — ხალხური კომედიის პერსონაჟები.

I

1. „ათალია“ — ფრანგი დრამატურგის, ჟან რასინის (1639—1699) უკანასკნელი ნაწარმოები.

2. იგულისხმება გიომ დიუბუა (1656 — 1723) — კარდინალი, კამბრეს არქიეპისკოპოსი, საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრი.

3. მარკიზი სებასტიან ლეპრეტრ დე ვოზანი (1633—1707) — ფრანგი ინჟინერი, მხედართმთავარი და ეკონომისტი.

4. ძველმა ფინიკილებმა (I—II ათასწლეული ჩვენს ერამდე) კოლონიები დაარსეს კიპროსზე, სიცილიაზე, საფრანგეთისა და იტალიის სამხრეთ და აფრიკის ჩრდილო სანაპიროებზე. კადმო სი, თებეს ლეგენდარული დამაარსებელი, გადმოცემით, ფინიკიელი იყო.

II

1. ე. ი. ეკლესიას.

III

1. სენეკას (54 ძვ. წ. ა. — 39 ახ. წ. ა.) სატირული ნაწარმოები „პოკოლოკინთოსი“ კლაუდიუსს ამასხრებს, რომის იმპერატორს. „მენიპეს სატირა“ — (ავტორები: პ. პიტუ, ჟილ დურანი, ჟან პასრა, ფლორან კრეტიენი და სხვ.) 1594 წელს გამოიცა, რელიგიური ომების დროს. მიმართულია კათოლიკური ლიგისა და მისი ბელადის, პერცოგ გიზის წინააღმდეგ.

2. ჟაკ-ოგუსტ დე ტუ (1553 — 1617) — ფრანგი ისტორიკოსი, ავტორი ლათინურ ენაზე დაწერილი მრავალტომიანი შრომისა. „ჩემი დროის ისტორია“.

3. იგულისხმება დიონისიოსი, უფროსი (430 — 368 ძვ. წ. ა.) — სირაკუზელი ტირანი, ჰეშმარტი სიმბოლო სისხლისმსმელი დესპოტისა.

4. ანდრე-ჰერკიულ დე ფლერი (1653 — 1743) — კარდინალი და სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც ლუი XV 1626 წელს პრემიერ-მინისტრად დანიშნა.

IV

1. იანსენისტიები — იანსენიზმის აღმსარებელნი. ეს მოძღვრება რომლის შემქმნელია პოლანდიელი თეოლოგი კორნელიუს იანსენი (1585—1638) და რომელიც მიზნად ისახავდა ეკლესიის მსახურთა მიერ შერყენილი ქრისტიანული სარწმუნოების განწმენდასა და განმტკიცებას. ოფიციალურად იღვენებოდა კათოლიკური ეკლესიის მიერ.

2. პიერ შარონი (1541—1603) — ფრანგი მწერალი და მორალისტი. მისი მთავარი თხზულებაა „ტრაქტატი სიბრძნისათვის“, რომელიც ბორდოში გამოიცა 1601 წ.

V

1. აკურთხეთ (ლათ.). პირველი სიტყვა ლოცვისა, რომელსაც კათოლიკენი საზრდელის მიღების წინ ამბობენ.

2. ელიუს ლამპრიდიუსი (IV ს. ჩვ. წ. ა.) — რომელი ისტორიკოსი, იმპერატორთა ბიოგრაფი.

3. ალექსანდრე სევერუსი — რომის იმპერატორი (222—235).

4. უფლის უკეთესი საგალობელი — უკვდავი კაცი (ლათ.).

5. ლუციუს ლაქტანციუსი (250—330) — ცნობილი ქრისტიანი მწერალი.

VII

1. და მიაგო მათ თხოვნისაებრ მათისა (ლათ.).

2. დიდი ფრანგი ფიზიკოსი, მათემატიკოსი და ფილოსოფოსი ბლეს პასკალი (1623—1662) იანსენისტი იყო.

3. რომელთა განთქმულია სიქალწულე და ჯილდო სიქალწულისა — მისნობის ნიჭი (ლათ.).

4. კორნელი — „ცინა“.

5. გი დიუ ფურ დე პიბრაკი (1529—1586) — ფრანგი დიპლომატი და პოეტი.

6. დუქესა ანაჟენევიევა ლონგევილედი (1619—1679) — მომხიბლავი და გარყვნილი ბანოვანი, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ფრონდისტულ მოძრაობაში (1648—1653). მისი თაოსნობით ოხლარტებოდა მაზარინის წინააღმდეგ მიმართული ყველა ინტრიგა.

7. მაქსიმილიან დე სიული (1560 — 1641) — ანრი IV მიწისტი.

8. კოლენი და ეანო — ფრანგ მდაბიორთა ფართოდ გავრცელებული სახელები.

VIII

1. შუა საუკუნეებში ქალაქის მრჩეველებს თვით მოქალაქენი ირჩევდნენ, წოდებათა მიხედვით. 1617 წლიდან მოკიდებული, ორი წლის ვადით არჩეული ოთხი მრჩევიდან ორს ხელახლა ირჩევდნენ ყოველ წელს. ლუი XIV ეს მრჩეველები სახელმწიფო მოხელეებად აქცია, რომლებიც თავიანთ თანამდებობას მონარქისგან ყიდულობდნენ და შემკვიდრეობით გადასცემდნენ მას.

IX

1. სათაური ფრანგი მწერლის — ონორე დ'იუფრეს (1568 — 1625) პასტორალური რომანისა.

2. ფრანგი მწერალი ქალის — მადლენ დე სკიუდერის (1607 — 1701) რომანი.

3. ანგერან დე მონსტრელე (1390 — 1453) — ფრანგი მემატინე. მისი საინტერესო „ქრონიკების“ 2 ტომი XV ს. დამლევს გამოიცა, ავტორის სიკვდილის შემდეგ.

4. პიერ გასენდი (1592 — 1655) — ფრანგი ფილოსოფოსი-მატერიალისტი.

5. ბერნარ დე ფონტენელი (1657 — 1757) — ფრანგი სწავლული და მწერალი.

6. სებასტიან ლეკლერკი (1637 — 1714) — ფრანგი მხაზველი.

7. ლუი მონდორი (1578 — 1651) — ფრანგი კომიკოსი.

X

1. ტულიპი — ფრანგული ხალხური სიმღერების გმირი, დამოხვეული, შლეგი სალდათი.

2. ბრენ დ'ამური — მუსუსი ჟარისკაცი.

3. ნიკოლოზ მაკიაველი (1469 — 1527) — იტალიელი მწერალი, ავტორი საქვეყნოდ ცნობილი პოლიტიკური ტრაქტატისა „მთავარი“.

4. ვეანდრე — ძველ რომაელთა ლეგენდარული წინაპარი, მათი ცივილიზატორი.

5. ფილემონი და ბაკქიდა — მითოლ. უპოვარი ცოლ-ქმარი, ფრიგიის მკვიდრნი, რომელთაც კეთილი მასპინძლობა გაუწიეს ღვთაებრივ სტუმრებს იუპიტერს და მერკურს.

XII

1. ფრანსუა-მიშელ დე ლუვეუა (1639 — 1691) — ლუი XIV სამხედრო მინისტრი.

2. ქალაქი (ლათ.).

XIII

1. პროკოპის ყავახანა — ასე ეწოდებოდა პარიზის ყველაზე ცნობილ კაფეს მისი პატრონის — სისილიან-ფრანსუა პროკოპის სახელის მიხედვით. ამ კაფეში იკრიბებოდნენ ფრანგი მწერლები, სწავლულნი და ხელოვანნი, მათ შორის — ვოლტერი, პირონი, ეან-ბატისტ რუსო, მარმონტელი, სენტ-ფუა, დიუკლო, დორა და სხვ.

2. შარლ პინო დიუკლო (1704 — 1772) — ფრანგი მწერალი, ისტორიკოსი და მორალისტი, 1747 წლიდან საფრანგეთის აკადემიის წევრი.

3. ანრი-ქსავიერ დე ბელზანსი (1671 — 1755) — მარსელის ეპისკოპოსი, რომელმაც კეშმარიტად გმირული თავდადება გამოიჩინა 1720 — 1721 წ. მარსელში შავი ჭირის ეპიდემიის დროს.

4. ანტუან გოდო (1605 — 1672) — ვრანსისა და ვანსის ეპისკოპოსი, უნიკო მწერალი, რომლის ნაწარმოებები, როგორც ერთი ფრანგული ენციკლოპედია აღნიშნავს, ყველაზე სრულსა და ყველაზე სამართლიან დიფიწებას მიეცნენ მალე, თუმცა თანამედროვეთა შორის ისეთი პოპულარობით სარგებლობდა, რომ როცა ვინმეს შექება სურდათ, ამბობდნენ: „გოდოსავით წერსო“. გოდო 1624 წელს, აკადემიის დაარსებისთანავე აირჩიეს აკადემიის წევრად.

5. ვალენტინ კონრარი (1603 — 1675) — ვოდოს ნათესავი, მა-

სავით ხელმოცარული მწერალია და მასავით საფრანგეთის აკადემიის წევრი 1634 წლიდან.

6. და აღმოიყვანს გლაზაკს სკორედან, რათა დაადგინოს იგი მთავართა თანა, მთავართა თანა ხალხისა თვისის (ლათ.).

7. აკადემია რიშელიემ დააარსა 1634 წელს.

XIV

1. ჯემს სკოტ მონმუთი (1649 — 1685) — ინგლისის მეფის, შარლ II ვაჟი. მამის სიკვდილისა და ტახტზე ბიძაშისის, იაკობ II ასელის შემდეგ (1685) შეუქმნელა მოაწყო ამ უკანასკნელის წინააღმდეგ, მაგრამ დამარცხდა და სიკვდილით იქნა დასჯილი.

2. იულიუს ცეზარი სკალიგერი (1484 — 1558) — ცნობილი იტალიელი ფილოლოგი და ექიმი.

3. იგულისხმება დიდი ინგლისელი პოეტის ჯონ მილტონის (1608 — 1674) პოემა „დაკარგული სამოთხე“.

4. ანაქსაგორა (500 — 428 ძვ. წ. ა.) — დიდი ბერძენი ფილოსოფოსი, რომელსაც ათენელებმა სიკვდილი მიუსაჯეს იმისთვის, რომ ცდილობდა ბუნებრივი მიზეზებით აეხსნა ისეთი მოვლენები, როგორცაა მთვარისა და მზის დაბნელება, მიწისძვრა და სხვ. პერიკლეს წყალობით, სასიკვდილო განაჩენი განდევნით შეუცვალეს შემდეგ.

XV

1. ბარატარია — „ღონ კიხობში“ — სანჩო პანსას საგუპერნატორო ფსევდო-კუნძული.

2. იგულისხმება ე. წ. კატილინარიები — ციცერონის ცნობილი ინვექტივები ლუციუს სერგიუს კატილინას (108—62 ძვ. წ. ა.), რომელი ავანტურისტისა და მემამბოხის წინააღმდეგ.

3. აიაქსი — „ილიადის“ გმირი.

XVI

1. ისტორიის მუზა.

2. ფრანჩესკო გვიჩარდინი (1482 — 1540) — იტალიელი

ისტორიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე, ავტორი სახელგანთქმული „იტალიის ისტორიისა“.

3. ფრანსუა დე მეზერე (1610 — 1683) — ფრანგი ისტორიკოსი.

4. კლოდ ვილარე (1716 — 1766) — ფრანგი ისტორიკოსი.

5. პოლ-ფრანსუა ველი (1709 — 1759) — ფრანგი ისტორიკოსი.

XVII

1. კასიოდორე (468 — 557) — რომაელი ისტორიკოსი

2. სარა და ტობია — ბიბლიური ცოლ-ქმარი, სიმბოლონი უმწიკველოებისა.

3. კალვინისტი — დიდი ფრანგი რეფორმისტის, ჟან კალვინის 1509 — 1564) პროტესტანტული მოძღვრების — კალვინიზმის მიმდევარი

4. იკონოკლასტი — (ბერძნ. ეიკონ — ხატი, კლაო — ვამსხვრევ) ხატთა-მბრძოლი ჰერეტიკოსი. იკონოკლასტური მოძრაობა VIII ს. პირველ ნახევარში ჩაისახა ბიზანტიაში და რეფორმაციის ეპოქამდე უწია, ოღონდ, რა თქმა უნდა, შეცვლილა სახით.

5. ჭულიო რომანო (1492—1546) — იტალიელი მსატყარი, რაფაელის მოწაფე.

XVIII

1. პრიტანეიონი — ძველ ათენში ე. წ. ორმოცდაათთა საბჭოს რეზიდენცია, სადაც საბჭოს წევრნი ქალაქის საქმეებზე ბკობდნენ და სადაც უცხოელ ელჩებს იღებდნენ. საპატიო მოქალაქენი სახელმწიფოს ხარჯზე სადილობდნენ პრიტანეიონში.

XIX

1. ლათ. mori — კედომას ნიშნავს, ფრანგ. mort — სიკვდილს.

XX

1. იგულისხმება ეპიზოდი რომაელი მწერლის ტიტუს პეტრონიუსის (I ს. ჩვ. წ. ა.) რომანისა „სატირიკონი“.

2. დომიციუს ულპიანუსი (II — III ს.)—ცნობილი რომაელ იურისტი.

3. პიერ მენარდი (1606 — 1701) — ფრანგი ლიტერატორი და ადვოკატი.

X X I

1. წმ. სებასტიანი (III ს.) — იმპერატორ დიოკლეტიანეს პრეტორიანელთა მეთაური და მისი ფავორიტი, მაგრამ მისგახვე წამებული (288 წ.). ქრისტიანობის აღმსარებლობისთვის.

2. ბავაუდები — გალიელი მიწის მუშაკნი, რომელნიც ორგზის აუჯანყდნენ რომაელ დამპყრობთ.

3. მოვედ, შემოქმედო (ლათ.).

X X I I

1. მიშელ დე ლ'ობიტალი (1507 — 1573) — პოეტი და იურისტი, საფრანგეთის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარე, ითვლებოდა მოუსყიდველ და კაცთმოწყალე მსაჯულად.

2. ლორდი ჯორჯ ჯეფრისი (1640 — 1689) — ინგლისის კანცლერი სტიუარტების დინასტიის რესტავრაციის დროს, ცნობილი თავისი ზნედაცემულობით.

3. ნუმა პომპილიუსი (VIII — VII ს. ძვ. წ. ა.) — ძველი რომის მეორე მეფე, დიდი კანონმდებელი. გადმოცემით, კანონები მუზა ეგერიაშ უკარნახა მას.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ობატი ჟერომ კუნიარი

5

ბატონ ჟერომ კუნიარის აზრები

I. მინისტრები	30
II. წმიდა აბრაამი	37
III. მინისტრები (გაგრძელება და დასასრული)	49
IV. „მისისიპის“ საქმე	57
V. აღდგომის კვერცხი	64
VI. ახალი მთავრობა	74
VII. ახალი მთავრობა (გაგრძელება და დასასრული)	81
VIII. ბატონი მრჩეველები	91
IX. მეცნიერება	99
X. არმია	106
XI. არმია (გაგრძელება)	114
XII. არმია (გაგრძელება და დასასრული)	120
XIII. აკადემია	126
XIV. მემამბოხენი	137
XV. სახელმწიფო გადატრიალებანი	144
XVI. ისტორია	154
XVII. ბატონი ნიკოდემი	161
XVIII. მართლმსაჯულება	168
XIX. იასაულის ნამბობი	172
XX. მართლმსაჯულება (გაგრძელება)	178
XXI. მართლმსაჯულება (გაგრძელება)	191
XXII. მართლმსაჯულება (გაგრძელება და დასასრული)	196
შენიშვნები (ბ. ბრეგვაძისა)	202

Апатоль Франс
Суждения господина Жерома Куањьяра
(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвелო»
Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.
1967

რედაქტორი ლ. იმერლიშვილი
მხატვარი თ. მაცაბერიძე
მხატვრული რედაქტორი დ. ღუნდუა
ტექნორედაქტორი ვ. კიკინაძე
კორექტორი ც. ნიკურაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 30/XII-66 წ.
ქალაქის ზომა 70×108¹/₃₂.
ნაბეჭდი თაბახი 7,57.
სააღრ.-საგამომც. თაბახი 9,28.
ტირაჟი 20.000. შეკვ. № 1634.
ფასი 48 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის, 5.

ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.
Комбинат печати. Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.